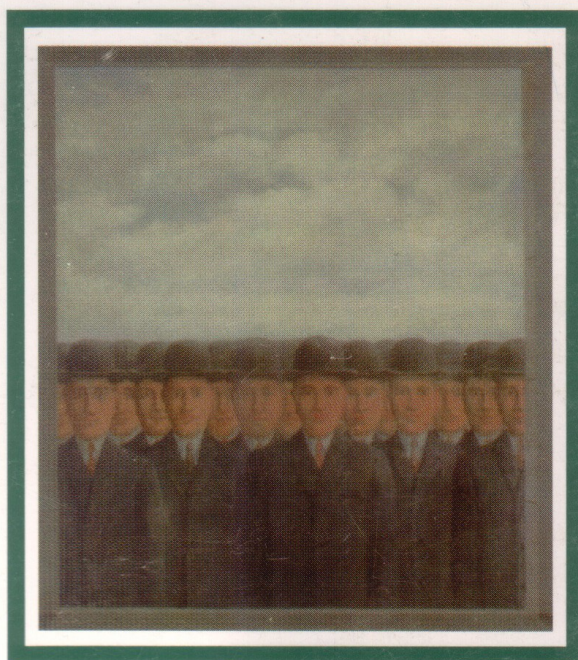

ALFRED ADLER

SENSUL VIETII

editura
IRI

ALFRED ADLER

SENSUL VIETII

Redactor: MARIA STANCIU
Coperta: VENIAMIN & VENIAMIN

ALFRED ADLER

SENSUL VIETII

„Dincolo de opțiunile politice și religioase, dincolo de coloratura etnică, dincolo de starea socială, oamenii au datoria primordială de a colabora eficient unii cu alții, pe terenul soluționării marilor probleme care le definesc existența. Individul centrifug este o anomalie, o aberație, o monstruoziitate și de aceea este de înțeles accentul permanent pus de Adler pe cultivarea cu predilecție a sentimentului de comuniune socială. „*Das Individuum in seiner richtigen Entwicklung nur dann weiterkommt* - reiterează el perseverent -, *wenn es als Teil des Ganzen lebt und strebt.*” Acest întreg poate fi familia, colectivul de muncă, patria. Dar și umanitatea în ansamblul ei.”

dr. Leonard Gavriliu

Traducere, cuvânt înainte și note de dr. LEONARD GAVRILIU

EDITURA IRI București, 1995

Coperta reproduce: Magritte, Le Mois des vendanges, 1959

Traducere după volumul
Alfred Adler, Der Sinn des Lebens
Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993

© Toate drepturile pentru traducerea în limba română sunt rezervate
Editurii IRI

CUPRINS

Un mesaj de eternă actualitate, cuvânt introductiv, de dr. LEONARD GAVRILIU.....	4
Prefață, de dr. ALFRED ADLER.....	6
1. Opinia despre sine și despre lume.....	10
2. Mijloace și modalități psihologice de studiere a stilului de viață.....	17
3. Imperativele vieții.....	23
4. Problema raportului corp-suflet.....	37
5. Formă corporală, dinamică și caracter.....	47
6. Complexul de inferioritate.....	53
7. Complexul de superioritate.....	64
8. Tipuri de eșec în viață. Semnificația sinuciderii.....	70
9. Lumea fictivă a răsfățatului.....	79
10. Ce este de fapt o nevroză?.....	85
11. Perversiunile sexuale.....	99
12. Primele amintiri din copilărie.....	110
13. Obstacole în calea dezvoltării sociale a copilului și înlăturarea acestora.....	120
14. Reverii și vise.....	133
15. Sensul vieții.....	149
Anexă: Funcția consilierului.....	159
Chestionar de psihologie individuală pentru cunoașterea și tratamentul copiilor greu educabili.....	167
Chestionar pentru adulți.....	170
Indice de nume.....	172

UN MESAJ DE ETERNĂ ACTUALITATE

Sensul vieții, carte apărută în 1933, cu numai patru ani înainte de moartea neașteptată a lui Alfred Adler, survenită ca urmare a unui atac de apoplexie care l-a surprins pe una din străzile orașului scoțian Aberdeen, nu departe de hotelul unde se cazase, reprezintă o densă sinteză a întregii concepții psihologice și terapeutice a autorului, pe care — cred că pe bună dreptate — am numit-o *parapsihanaliză*¹. Intr-adevăr, oricât s-ar fi „inspirat” Adler din opera lui Sigmund Freud, de unde realmente a preluat unele concepte-cheie, el a demonstrat în același timp o excepțională capacitate de asimilare creatoare a acestora, capacitate despre care nu ar putea fi vorba în absența unui mod personal de a vedea lucrurile și de a le sistematiza, ceea ce presupune investigarea independentă a realității umane. Nu numai idei ale lui Freud, ci și importante idei și descoperiri ale lui Lamarck, Darwin, Nietzsche, Kretschmer, Pavlov, Cannon, Georg Simmel, Bergson, dar și ale behavioriștilor (Watson, Thorndike ș.a.), la care Wolfgang Metzger adaugă concepția americană a „educației progresive” și pe aceea a educației „antiautoritare”², se topesc în așa-numita *psihologie individuală* profesată cu ardoare de Adler, într-o viziune pe cât de originală tot pe atât de judicioasă, asupra omului și destinului acestuia, dar și în principiile unui instrument de influențare a integrării pozitive a omului în societate, în virtutea unei fundamentale trebuințe de colectivitate (*Not der Gemeinschaft*). Pe scurt, adlerismul este o teorie și o practică a învățului și dezvoltării, care sfidează limitele eredității, fără a le ignora însă. De aici pedagogia sa profund optimistă.

Dar în adlerism își dau mâna nu numai psihologia, sociologia și medicopedagogia (dominată, deși nu în mod explicit, de teoria stereotipului dinamic a lui Pavlov), ci și o metafizică *sui generis*, în măsura în care omul este privit și descifrat în inserțiile sale cosmice, ca obiect, dar și ca subiect al unei evoluții căreia, deocamdată, nu i se întrezărește punctul terminus. În calitate de *factor cosmic*, omul are menirea de a evita orice individualism patologic și de a coopera la progres, în conformitate cu vectorii generați de sentimentul de comuniune socială (*Gemeinschaftsgefühl*), acea energie psihică superioară proprie ființei umane nedegenerate de o educație lipsită de orizont social, sentiment pe care Adler îl consideră a sta la baza tuturor cuceririlor culturii și civilizației. Pentru el solidaritatea umană (*Mitmenschlichkeit*) este câmpul de forțe cel mai prielnic ființării elevate.

Mesajul filosofic și etic al cărții lui Alfred Adler este, desigur, de o eternă actualitate. Dacă mă simt totuși obligat să atrag în mod deosebit atenția asupra acestui mesaj peren, este pentru că poate niciodată mai mult ca astăzi nu a avut loc *la noi*, prin însăși forța împrejurărilor, un colaps catastrofal al sentimentului de comuniune socială, colaps tradus prin pusee de liberalism irațional, anarhic, destructurant. Dincolo de opțiunile politice și religioase, dincolo de coloratura etnică, dincolo de starea socială, oamenii au datoria primordială de a colabora eficient unii cu alții, pe terenul soluționării marilor probleme care le definesc existența. Individul centrifug este o anomalie, o aberație, o monstruoasă și de aceea este de înțeles accentul permanent pus de Adler pe cultivarea cu predilecție a sentimentului de comuniune socială. „*Das Individuum in seiner richtigen Entwicklung nur dann weiterkommt — reiterează el perseverent —, wenn es als Teil des Ganzen lebt und strebt*”³. Acest întreg poate fi familia, colectivul de muncă, patria. Dar și umanitatea în ansamblul ei. Ca membru activ al întregului, individul suie către punctul culminant al devenirii sale, afirmându-se ca *personalitate*. Așadar, psihologia individuală a lui Adler ne deschide o perspectivă goetheană, aș spune, într-o direcție apoteotică.

Sensul vieții? Să urcăm cu consecvență la înălțimea ființării întru solidaritatea umană autentică, eminentă creatoare, mai sus decât Turnul Babei al încurcării limbilor și mai ales al demoniceii încurcări a religiilor.

Dr. LEONARD GAVRILIU

NOTE

¹A se vedea Alfred Adler, *Cunoașterea omului*, traducere, studiu introductiv și note de dr. Leonard Gavrilu, Editura Științifică, București, 1991, pp. 7-11.

²Wolfgang Metzger, „Einführung” la Alfred Adler, *Der Sinn des Lebens*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993, p. 15. ³ Alfred Adler, *op. cit.*, p. 171.

„Omul știe mult mai multe decât înțelege”.

A. ADLER

PREFAȚĂ

Pe parcursul vieții mele, în calitate de consilier medical în cazurile de tulburări psihice, ca și în calitate de psiholog și de educator în școală și în familie, am avut în permanență ocazia să trec în revistă un foarte vast material uman. Mi-am făcut un imperativ riguros din a nu afirma nimic care să nu poată fi argumentat și demonstrat pe baza experienței mele. Nu este de mirare că uneori m-am aflat în contradicție cu opiniile preconcepute ale altora care, adesea, nu au observat decât foarte superficial destinul oamenilor. Mi-am dat silința să examinez cu sânge rece argumentele reale ale altora, ceea ce am putut face cu atât mai lesne cu cât nu mă socot legat de nici o regulă strictă și de nici o prejudecată, ba încă și mai mult, respect principiul: totul poate fi și altfel (*alles kann auch anders sein*). Unicitatea individului nu se lasă cuprinsă într-o scurtă formulă, iar regulile generale pe care le instituie psihologia individuală, așa cum am creat-o eu, nu trebuie să fie decât un mijloc auxiliar care să lumineze în mod provizoriu un câmp vizual în care individul concret¹ își poate găsi sau nu locul. Această evaluare a regulilor, accentul mai puternic pus pe elasticitate și intuiție² în sesizarea nuanțelor, mi-a întărit mereu convingerea cu privire la forța creatoare nezăgăzuită a individului în prima copilărie și cu privire la forța sa îngrădită de mai târziu, de îndată ce copilul și-a dat o lege de mișcare sigură pentru viața sa. Din această perspectivă, care îi lasă copilului o cale liberă spre perfecțiune, realizare, superioritate sau evoluție, pot fi luate în considerare influențele capacităților native, fie la modul general sau omeneste modificate, precum și influențele mediului și educației, ca pietre de construcție din care copilul își structurează, în joacă, stilul său de viață (*seinen Lebensstil*).

În conștiința mea și-a făcut loc și o altă convingere. Edificiul stilului de viață infantil putea să reziste vieții, fără a suferi surpături, numai dacă era clădit realmente *sub specie aeternitatis*³. Individul este în permanență confruntat cu diferite probleme noi, care nu pot fi rezolvate nici cu ajutorul reflexelor învățate (reflexe condiționate), nici cu acela al capacităților psihice înnăscute. Ar fi un risc imens să expui încercărilor

lumii, care ridică mereu probleme noi, un copil dotat cu reflexe învățate sau echipat cu capacități înnăscute. Cea mai importantă problemă de reținut este aceea a spiritului creator mereu activ, care, într-adevăr, se vede silit să rămână pe traiectoria stilului de viață infantil. Aici se concentrează tot ceea ce în diferitele școli psihologice poartă numele de instincte, impulsii, sentimente, idei, acțiuni, atitudine față de plăcere și neplăcere și, în sfârșit, iubirea de sine și sentimentul de comuniune socială. Stilul de viață dispune de toate formele de expresie, întregul primând față de parte. Dacă există o deficiență, ea este de găsit în legea de mișcare, în țelul final al stilului de viață și nu într-o expresie parțială.

Această viziune are și un al treilea aspect: orice cauzalitate aparentă din domeniul vieții psihice își are originea în înclinația multor psihologi de a-și prezenta dogmele într-o vestimentație mecanică sau fizică. Le servește ca termen de comparație când o pompă aspiro-respingătoare, când un magnet cu cei doi poli ai săi, când un animal aflat la mare strâmtoare, care luptă pentru satisfacerea trebuințelor elementare. Printr-o asemenea optică, se înțelege, nu se văd decât puține din divergențele fundamentale pe care le dă la iveală viața psihică a omului. De când chiar fizica s-a retras de pe terenul cauzalității, spre a da în schimb cuvântul unei probabilități statistice în succesiunea evenimentelor, nu mai avem dreptul să luăm prea în serios atacurile la adresa psihologiei individuale, care neagă cauzalitatea în domeniul fenomenelor psihice. Ar trebui să fie limpede până și pentru profani că diversitatea cu totul excepțională în materie de ratări poate fi „înțeleasă” ca ratare, dar nu concepută cauzal.

Dacă noi părăsim acum terenul certitudinii absolute, pe care zburdă atât de mulți psihologi, nu ne rămâne decât o singură unitate de măsură cu care putem măsura un om: *reacția sa emoțională în fața problemelor inexorabile ale umanității (seine Bewegung gegenüber den unausweichlichen Fragen der Menschheit)*. Trei probleme ne sunt date în mod irevocabil: atitudinea față de semenii, profesiunea, dragostea. Toate trei, legate între ele prin cea dintâi, nu sunt probleme accidentale, ci inevitabile. Ele își au originea în raportarea omului la societatea umană, la factorii cosmici și la celălalt sex. Rezolvarea lor are însemnătate pentru destinul umanității și prosperitatea ei. Omul este o parte a întregului. Valoarea sa depinde de rezolvarea individuală a acestor probleme. Ne putem reprezenta aceste probleme ca pe o temă de matematică ce se cere soluționată. Cu cât mai mare va fi greșeala, cu atât mai multe complicații vor amenința pe purtătorul unui stil de viață eronat, complicații care par să lipsească numai în măsura în care nu este pusă la încercare capacitatea sentimentului de comuniune socială. Factorul exogen, perspectiva unei însărcinări care cere colaborare și bună înțelegere cu omul de lângă tine, este întotdeauna factorul declanșator al simptomului morbid, al dificultăților în educație, al nevrozei și psihonevrozei, al suicidului, al

crimei, al toxicomaniei și perversiunii sexuale.

Dacă aptitudinea deficitară pentru viața în comun (*die mangelnde Fähigkeit zum Mitleben*) este astfel dezvăluită, atunci problema care se pune nu este una pur academică, ci are însemnătate pentru vindecare: cum și când a fost stăvilită dezvoltarea sentimentului de comuniune socială? Căutând incidentele corespunzătoare, se ajunge la perioada primei copilării și la situații care, potrivit experienței, pot cauza o tulburare în dezvoltarea normală. Întotdeauna obținem însă informațiile o dată cu răspunsul greșit al copilului. Examinând mai îndeaproape circumstanțele date la lumină, înțelegem că o dată, la o intervenție justificată, s-a dat un răspuns greșit, că altădată, la o intervenție greșită, s-a dat tot un răspuns greșit, și că a treia oară — caz mult mai rar —, de asemenea la o intervenție greșită, s-a dat un răspuns impecabil, ceea ce ne face să înțelegem faptul că în această tendință, orientată invariabil către biruință, antrenamentul și-a urmat cursul fără ca influențele contrare să fi condus la abandonarea căii pe care copilul a apucat-o cândva. Educația, în limitele cele mai largi ale termenului, nu se reduce doar la influențele favorabile, ci include și verificarea exactă a ceea ce modelează puterea creatoare a copilului, pentru ca, în caz de modelare eronată, să netezească o cale către îndreptare. Această cale mai bună este, în orice caz, intensificarea cooperării și interesului față de ceilalți.

O dată ce copilul și-a descoperit propria-i lege de mișcare (*sein Bewegungsgesetz*), atunci în ritmul, temperamentul, activitatea și, înainte de toate, în intensitatea sentimentului de comuniune socială trebuie să fie observate manifestări care adesea pot fi recunoscute deja la vârsta de doi ani, în mod sigur la cinci ani, în așa fel încât toate celelalte aptitudini ale sale, în unicitatea lor, sunt legate de această lege de mișcare. În scrierea de față trebuie să luăm în considerare îndeosebi percepția aferentă, referitoare la felul în care omul se privește pe sine și cum privește lumea exterioară. Cu alte cuvinte: opinia pe care copilul, iar mai târziu, în aceeași ordine de idei, adultul, și-a făcut-o despre sine și despre lume. Această opinie nu se lasă extrasă din cuvintele și ideile celui supus examinării. Toate acestea se găsesc mult prea mult sub vraja legii de mișcare care tinde la biruință și, prin urmare, chiar și în caz de autocondamnare, încă mai trag cu coada ochiului spre înălțimi. Mai important este faptul că schelăria vieții (*das Ganze des Lebens*), pe care concret am numit-o stil de viață, copilul și-o construiește într-o perioadă în care nu dispune nici de un limbaj suficient și nici de suficiente noțiuni. Dacă el continuă să se dezvolte în direcția aleasă, atunci se dezvoltă pe o linie de mișcare care niciodată nu a fost formulată în cuvinte, așadar este inatacabilă de către critică și se sustrage, de asemenea, și criticii experienței. Nu putem vorbi aici de ceva refulat în inconștient⁴, ci mai degrabă de ceva neînțeles, care se sustrage înțelegerii. Omul, însă, îi

vorbește expertului prin stilul său de viață și prin atitudinea sa față de problemele vieții, care, pentru rezolvarea lor, cer sentiment de comuniune socială.

Cât despre opinia omului despre sine și despre lumea exterioară, ea poate fi cel mai bine dedusă din sensul pe care acesta îl găsește vieții și din sensul pe care îl dă propriei sale vieți. Este la mintea oricui că posibila disonanță față de sentimentul de comuniune socială ideal, față de viețuirea în comun, colaborare și solidaritate umană (*Mitmenschlichkeit*) răzbate aici cu claritate.

După cum vedem, autorul este destul de modest pentru a nu aspira la început decât la un succes parțial, care i se pare suficient de întemeiat de propria sa experiență. El își asumă cu atât mai bucuros această misiune cu cât nutrește speranța că, printr-o cunoaștere întrucâtva mai clară a sensului vieții, nu numai că se va dezvolta un program științific de cercetare în această direcție, ci va crește considerabil numărul acelor care, cunoscând mai bine sensul vieții, se vor putea înrola să-l slujească.

NOTE

¹ „das einzelne Individuum”, în textul original. (Nota trad.)

² „Einführung”, în textul original. (Nota trad.)

³ în limba latină, în textul original = din punctul de vedere al eternității. (Nota trad.)

⁴ „von einem etwa gar verdröngten Unbewussten reden”, în textul original. (Nota trad.)

1. OPINIA DESPRE SINE SI DESPRE LUME

Este pentru mine în afară de orice îndoială faptul că fiecare om se comportă în viață de parcă ar avea o opinie precisă cu privire la puterea și capacitățile de care dispune; cu alte cuvinte, el se comportă de parcă de la începutul acțiunii i-ar fi clar care sunt dificultățile și facilitățile cazului dat; pe scurt, *comportamentul său își are originea în opinia sa (sein Verhalten seiner Meinung entspringt)*. Lucrul acesta ne poate mira cu atât mai puțin cu cât noi nu suntem în stare să recepționăm prin simțurile noastre realitățile, ci doar un tablou subiectiv, o imagine palidă a lumii exterioare. „*Omnia ad opinionem suspensa sunt*”. Această propoziție a lui Seneca nu ar trebui uitată în cazul cercetărilor psihologice. Opinia noastră cu privire la faptele mari și importante ale vieții depinde de stilul nostru de viață (*Lebensstil*). Numai acolo unde ne lovim nemijlocit de realități care se vădese a fi în contradicție cu opinia noastră despre ele suntem înclinați, dată fiind experiența nemijlocită, să ne corectăm în detaliu viziunea și să lăsăm să acționeze asupra noastră legea cauzalității, fără a ne schimba opinia despre viață. Fie că de piciorul meu se apropie un șarpe veninos, fie că doar eu cred că este un șarpe veninos, în realitate efectul pentru mine este același. Copilul răsfățat se comportă absolut la fel în anxietatea sa, fie că el se teme de hoți de îndată ce mama sa îl lasă singur, fie că hoții au intrat realmente în casă. Oricare ar fi cazul, el rămâne la opinia că fără mama nu poate trăi, chiar dacă este contrazis în supoziția sa generatoare de anxietate. Bărbatul care suferă de agorafobie¹ și care evită strada pentru că are sentimentul și ideea că solul se clatină sub tălpile sale nu s-ar putea comporta altfel dacă, fiind sănătos, solul s-ar clătina cu adevărat sub picioarele lui. Hoțul care ocolește munca utilă din cauză că, fiind nepregătit pentru colaborare, crede în mod eronat că este mai lesne să furi, ar putea să manifeste aceeași repulsie față de muncă dacă aceasta ar fi cu adevărat mai grea decât infracțiunea. Sinucigașul crede că moartea, așa cum presupune el, este de preferat unei vieți lipsite de speranță. El ar putea să acționeze la fel dacă viața ar fi realmente lipsită de speranță. Toxicomanului drogul îi aduce o ușurare pe care el o prețuiește mai mult decât o soluționare onorabilă a problemelor sale de viață. Dacă ar fi realmente așa, el ar putea acționa la fel. Homosexualul, temându-se de femei, le găsește neatrăgătoare, dar este ispitit de bărbați, a căror cucerire îi apare ca un triumf. Totul pornește în orice moment de la o opinie care, dacă ar fi corectă, ar lăsa ca modul lor de a se comporta să pară în mod obiectiv justificat.

Iată următorul caz:

Un avocat, în vârstă de 36 de ani, s-a dezgustat cu totul de

profesiunea sa. El nu mai are succes și crede că lucrul acesta se datorează faptului că produce în mod vădit o rea impresie asupra puținilor clienți care îl mai caută. El a avut întotdeauna dificultăți în a se apropia de ceilalți și îndeosebi în fața fetelor s-a simțit mereu cuprins de o mare timiditate. O căsătorie, pe care el a tergiversat-o peste măsură și la care a consimțit în cele din urmă de-a dreptul cu repulsie, s-a sfârșit după un an cu divorțul. În prezent trăiește retras la părinți, care trebuie să-l întrețină.

Copil unic, el a fost răzgâiat de mama sa într-un mod incredibil. Aceasta îl ținea pururi sub aripa ei protectoare și a reușit să-i convingă, pe copil și pe tată, că fiul ei va ajunge într-o zi un bărbat cu totul eminent, iar băiatul trăia cu această idee, care părea să fie confirmată de succesele strălucite obținute la școală. Ca la majoritatea copiilor răsfățați, care nu-și pot refuza nici o dorință, masturbarea infantilă a pus o înspăimântătoare stăpânire pe dânsul și l-a expus de timpuriu batjocurii fetelor de la școală, care i-au descoperit păcatul tainic. El le-a ocolit și, în izolarea sa, s-a datat la fantazările cele mai triumfătoare contra dragostei și căsătoriei, nesimțindu-se atras decât de mama sa, pe care a dominat-o complet și la care multă vreme și-a raportat poftele sexuale. Că așa-zisul complex al lui Oedip nu este „fundamental”, ci un produs artificial negativ al mamelor care își răsfășă copiii, apare cu atât mai clar când băiatul sau adolescentul se va vedea înșelat de fete în vanitatea sa exorbitantă, în condițiile în care va fi dezvoltat în el prea puțin interesul social de a se asocia cu alții, cum vedem destul de clar și în cazul de față. Cu puțin timp înainte de terminarea studiilor, când se pune pentru dânsul problema unei existente independente, a contractat o melancolie, închizându-se din nou în sine. Pe când fusese copil, din cauza răsfățului, se temea de străini și fugea de ei. Mai târziu fugea de colegi și colege, reacție care s-a menținut și în profesia sa, deși într-o măsură mai mică.

Mă opresc aici cu expunerea biografică și trec la fenomenele accesorii, la „temeiurile”, subterfugiile și celelalte simptome prin care el își „asigura” retragerea. Un lucru este clar: bărbatul acesta nu s-a schimbat niciodată în cursul vieții sale. El a vrut întotdeauna să fie primul și întotdeauna s-a retras atunci când s-a îndoit de succes. Opinia sa despre viață (pe care noi o putem ghici, dar care pentru dânsul rămânea ascunsă) se lăsa cuprinsă în formula: „Deoarece lumea mă frustrează de triumf, mă retrag”. Nu se poate nega că el, ca om care își vede idealul de perfecțiune în triumful asupra altora, a procedat într-un mod absolut corect și inteligent. În legea de mișcare (*Bewegungsgesetz*) pe care el și-a dat-o nu există nici „rațiune”, nici „*common sense*”², ci ceea ce am numit „inteligentă privată”. Oricine, cui viața aceasta i-ar refuza *orice* valoare, nu ar putea să procedeze altfel.

Similar, dar cu unele expresii de formă diferite și cu o mai slabă tendință de abandonare, se prezintă următorul caz:

Un bărbat, în vârstă de 26 de ani, a crescut împreună cu doi frați preferați de mama sa. El urmărea cu mare gelozie performanțele superioare ale fratelui său mai mare. Față de mamă el a adoptat foarte de timpuriu o atitudine critică, bizuindu-se în aceasta — totdeauna o a doua fază în viața unui copil! — pe tatăl său. Antipatia sa față de mamă s-a extins, curând, ca urmare a unor apucături insuportabile ale bunicii sale și ale unei dădace, asupra întregului sex feminin. Ambiția sa de a nu fi dominat de către o femeie, dar de a-i domina pe de altă parte pe bărbați, a crescut enorm. El a încercat în toate chipurile să curme superioritatea fratelui său. Faptul că celălalt îi era superior în forță fizică, la gimnastică și la vânătoare l-a făcut să urască performanțele corporale. Le-a exclus din sfera activității sale, după cum era deja pe cale să le excludă și pe femei. Nu-l ademeneau decât performanțele legate de un sentiment al triumfului. O vreme a iubit și adorat o fată, însă de la distanță. Fetei i-a displicut în mod vădit această atitudine de reținere și s-a decis pentru un altul. Faptul că fratele său se bucura de o căsătorie fericită îl făcea să se teamă că nu va fi la fel de norocos și că va avea din nou de jucat un rol mizerabil, cum i se întâmplase în copilărie, față de mama sa. Un exemplu din multe altele ne arată cât era el de înclinat să conteste întâietatea fratelui. Intr-o zi acesta a adus de la vânătoare o splendidă blană de vulpe, de care era foarte mândru. Amicul nostru a retezat în secret vârful alb al cozii, ca să scadă din triumful fratelui său. Impulsia sa sexuală luând acea orientare care i-a mai rămas după abandonarea femeii, el a devenit homosexual. Opinia sa despre sensul vieții era ușor de descifrat. A trăi însemna pentru el: trebuie ca în tot ce întreprind să fiu superior. Iar el a căutat să atingă acea superioritate eliminând probele care păreau să nu-i asigure o reușită triumfală. Că în relațiile homosexuale, ca partener, își atribuia de asemenea victoria, punând-o pe seama puterii sale magice de atracție, a fost prima constatare amară pe care am făcut-o în cursul convorbirii noastre clarificatoare.

Și în acest caz putem susține că „inteligenta privată” este netulburată și că poate cei mai mulți indivizi ar fi pășit pe același drum dacă respingerea din partea fetelor ar fi fost un adevăr efectiv, în realitate, tendința pronunțată spre generalizare, ca eroare fundamentală, este extrem de frecventă în structura stilului de viață.

„Plan de viață” („*Lebensplan*”) și „opinie” („*Meinung*”) se completează reciproc. Ambele își au rădăcina în acea perioadă în care copilul este incapabil să-și formuleze în cuvinte și noțiuni concluziile trăirilor sale, dar în care el deja începe să-și dezvolte formele generale ale comportamentului, pornind de la concluzii neverbale (*wortlosen*), de la întâmplări adesea insignifiante sau de la puternice trăiri afective neverbalizate. Aceste concluzii generale și tendințele corespunzătoare, formate într-o perioadă de absență a cuvintelor și noțiunilor, desigur

atenuate în fel și chip, continuă să fie active și mai târziu, când bunul-simț (*common sense*) intervine mai mult sau mai puțin corectiv, putându-i împiedica pe oameni să se bizuie prea mult pe reguli, pe fraze și principii. Așa cum vom vedea mai departe, această eliberare de încercările excesive de obținere a tutelei și securității, ca expresii ale unui accentuat sentiment de insecuritate și de inferioritate, o datorăm bunului-simț potențat de sentimentul de comuniune socială. Că același proces eronat are loc și la animale, vedem și din următorul fapt, care poate fi observat frecvent: un cățeluș fusese dresat să-și urmeze stăpânul pe stradă. Era destul de avansat în această deprindere, când, într-o zi, îi veni ideea să se arunce asupra unui automobil în plin mers. A fost azvârlit într-o parte, fără a suferi vreo rănire. A fost, desigur, o experiență neobișnuită, pentru care nu putea să aibă de-a gata o reacție înnăscută. Cu greu am putea însă vorbi de un „reflex condiționat” dacă aflăm că acel câine a făcut progrese în dresajul său, numai că nu mai putea fi dus la locul accidentului. Nu se temea de stradă, nici de căruțe, ci de locul întâmplării și, ca și unii oameni, ajunsese la o concluzie generală: de vină este locul, nu propria sa imprudență și lipsa de experiență. Pericolul te pândește *întotdeauna* în același loc! Acest câine, ca mulți alții, care procedează la fel, rămâne ferm la o asemenea opinie, pentru că prin aceasta a obținut cel puțin un lucru: acela de a nu mai fi vătămat „în acel loc”.

Structuri similare se găsesc adesea în nevroze, cazuri în care un om aflat în fața unei înfrângeri se teme de pierderea sentimentului personalității și se silește să se pună la adăpost acceptând și profitând de simptome somatice sau psihice generate de surescitarea sa psihică greșit interpretată ca fiind de nerezolvat, spre a-și putea aranja retragerea.

Este clar că noi nu suntem influențați de „realități”, ci de opinia noastră despre realități. Certitudinea noastră, mai mare sau mai mică, de a ne fi formulat opinii care corespund cu realitățile se bazează în întregime, îndeosebi la copiii lipsiți de experiență și la adulții antisociali, pe o experiență pururea deficitară și pe inerția opiniei noastre, succesul acțiunii noastre corespunzând opiniei respective. Că aceste criterii sunt adesea suficiente, pentru că raza acțiunii noastre este adesea limitată și, de asemenea, pentru că mici eșecuri și conflicte pot fi rezolvate fără dificultate sau fără osteneală, cu ajutorul altor persoane, este un lucru lesne de înțeles și contribuie la menținerea durabilă a planului de viață o dată conceput. Numai eșecurile mai mari constrâng la o mai serioasă meditație, care însă nu se dovedește fecundă decât la oamenii care participă laolaltă cu semenii lor la soluționarea problemelor vieții și care nu urmăresc scopuri personale în direcția obținerii superiorității.

Ajungem astfel la concluzia că fiecare poartă în sine o „opinie” despre sine (*eine „Meinung” von sich*) și despre îndatoririle vieții. O linie de viață (*Lebenslinie*) și o lege de mișcare care îl domină fără ca el să le

înțeleagă, fără ca el să-și dea seama de ele. Această lege de mișcare își are originea în spațiul îngust al copilăriei și se dezvoltă conform unei opțiuni automate de folosire liberă a forțelor native și a impresiilor provenite de la lumea din afară, fără ca acțiunea să poată fi exprimată printr-o formulă matematică. Orientarea și utilizarea cu sens a „instinctelor”, a „impulsiilor”, a impresiilor provenite de la lumea din afară și de la educație reprezintă opera artistică a copilului (*das künstlerische Werk des Kindes*), care poate fi înțeleasă nu prin prisma „psihologiei posesiunii”, ci prin aceea a „psihologiei utilizării”. Tipuri, similitudini, concordanțe aproximative nu sunt adesea decât găselnițe³ înlesnite de sărăcia limbajului nostru, pentru că ele nu pot exprima simplu nuanțele existente, ori sunt consecința unei probabilități statistice. Constatarea lor nu trebuie să degenereze în instituirea unei reguli; aceasta nu poate conduce niciodată la înțelegerea mai aprofundată a cazului individual, ci numai la iluminarea unui câmp vizual în care cazul individual trebuie să se regăsească în unicitatea sa. Constatarea unui pronunțat sentiment al inferiorității, de exemplu, încă nu ne spune nimic despre stilul și caracteristica unui caz individual, nu mai mult decât referirea la vreo deficiență de educație sau la situația socială. Acestea se manifestă întotdeauna în diferite forme în comportamentul individului față de lumea exterioară, forme care, datorită interferenței puterii creatoare a copilului și „opinieii” care rezultă din aceasta, au de fiecare dată o amprentă individuală.

Să examinăm câteva exemple schematice care pot să lămurească cele de mai sus. Un copil care la naștere suferă de tulburări gastrointestinale, așadar de o inferioritate congenitală a aparatului digestiv, dar care nu primește alimentul întru totul corespunzător, ceea ce abia dacă are loc în mod ideal, va fi ușor condus să acorde un interes deosebit hranei și față de tot ce ține de aceasta⁴. Opinia sa despre sine și despre viață este prin aceasta tot mai puternic legată de interesul pentru alimentație, iar mai târziu va fi legată de banii care o fac posibilă, ceea ce, desigur, va trebui să fie încă o dată dovedit în cazul individual dat.

Un copil, pe care mama sa încă de la începutul vieții l-a scutit de orice prestație, deci un copil răsfățat, rareori va fi dispus, chiar și mai târziu, să-și țină singur lucrurile în ordine. Constatând și alte simptome de același fel, suntem îndreptățiți să spunem: el trăiește cu ideea că totul trebuie făcut de ceilalți. Și aici, ca și în cazurile care urmează, certitudinea necesară a judecății nu poate rezulta decât din confirmări ample. Un copil, căruia i s-a dat de timpuriu ocazia de a impune părinților propria-i voință, va lăsa să se ghicească opinia că el îi poate întotdeauna domina în viață pe ceilalți, ceea ce are drept rezultat experiențe contrare în lumea exterioară, în așa fel încât manifestă față de aceasta o „atitudine șovăielnică” și, cu toate dorințele lui, inclusiv dorințele sexuale, el se

retrage în familie, fără a executa necesara corectură, în sensul sentimentului de comuniune socială. Un copil care, de timpuriu, a fost educat ca egal îndreptățit la colaborarea în adevăratul înțeles al termenului, corespunzător cu capacitatea sa de efort, se va strădui întotdeauna, atâta timp cât nu va fi pus în fața unor cerințe supraomenești, să soluționeze problemele vieții prin prisma opiniei sale despre viața colectivă adevărată⁵.

Astfel, o fată, al cărei tată este incorect și își neglijează familia, își dezvoltă cu ușurință opinia că toți bărbații sunt la fel, mai ales când cunoaște experiențe similare privind un frate, rude, vecini, ori citește despre acestea prin romane. Dacă cumva vreun frate este destinat să urmeze studii mai înalte sau o profesiune mai de vază, faptul acesta îi poate induce ușor ideea că fetele ar fi incapabile sau excluse în mod nedreptățit de la o dezvoltare superioară. Dacă unul dintre copii, într-o familie, se simte desconsiderat și neglijat, lucrul acesta poate avea drept consecință o intimidare, ca și cum el ar vrea să-și spună: „Totdeauna va trebui să fiu în urma altora”. Sau, bazat pe opinia că și el este capabil de performanțe, va face eforturi ucigătoare, voind să-i depășească pe toți și nedând pe nimeni nici o para chioară. O mamă, care își răsfată peste măsură fiul, îi poate inculca ideea că el trebuie să fie pretutindeni în centrul atenției, pur și simplu pentru că așa vrea el, fără să participe în mod cinstit la joc. Dacă ea îl critică și îl sâcăie în permanență și dacă își mai și manifestă preferința pentru un alt fiu, se poate ca acel copil să privească cu neîncredere toate femeile, ceea ce poate avea urmări incalculabile. Dacă un copil este expus mai multor accidente sau îmbolnăviri, el își poate forma opinia că lumea este plină de pericole și se va comporta în consecință. Același lucru se poate întâmpla, cu alte nuanțe, dacă familia este în mod tradițional anxioasă și suspicioasă.

Se înțelege că toate aceste opinii, extrem de diferite în multiplicitatea lor, se pot opune realității și certitudinilor sociale. Opinia eronată a unui om cu privire la sine și la problemele vieții se lovește, mai devreme sau mai târziu, de opoziția fermă a realității, care cere soluții în sensul sentimentului de comuniune socială. Ceea ce se întâmplă în cazul acestei ciocniri poate fi comparat cu un efect de șoc (*Schockwirkung*). Opinia celui care dă greș, al cărui stil de viață nu rezistă exigenței factorului exogen, nu este prin aceasta dizolvată sau modificată. Aspirația către superioritatea personală își continuă drumul ei. Nu mai rămâne pentru aceasta decât un mic teritoriu, mai mult sau mai puțin restrâns, eliminarea scopului care amenință cu o înfrângere a stilului de viață, retragerea din fața problemei pentru a cărei rezolvare lipsește pregătirea corespunzătoare în planul legii de mișcare. Efectul de șoc se manifestă însă pe plan psihic și corporal, devalorizează ultimul rest al sentimentului de comuniune socială și produce toate eșecurile posibile în viață, în timp

ce îl constrânge pe individ la o retragere, ca în nevroză, ori îl determină să se lase să lunece pe toboganul actelor antisociale, ceea ce nu înseamnă nicidecum curaj. Este limpede, oricum, că „opinia” stă la baza imaginii despre lume a unui om și că determină ideile, sentimentele, voința și actele sale.

NOTE

¹ „Platzangst”, în textul original = teamă obsesivă de spații deschise, de piețe publice, de stadioane, teamă care uneori se manifestă și la traversarea unei străzi obișnuite, asociindu-se câteodată cu teama de a se pierde în mulțime. (Nota trad.)

² în limba engleză, în textul original = bun-simț, judecată sănătoasă. (Nota trad.)

³ „nur Befunde”, în textul original. (Nota trad.)

⁴ A se vedea A. Adler, Praxis und Theorie der Individualpsychologie, 2. Aufl., München, 1927.

⁵ Faptul că până și oamenii care, ani în șir, au frecventat prelegerile de psihologie individuală, „înțeleg” prin aceasta societatea prezentă, și nu una sub specie aeternitatis, dovedește că pentru dânsii nivelul psihologiei individuale este prea înalt.

2. MIJLOACE ȘI MODALITĂȚI PSIHOLOGICE DE STUDIERE A STILULUI DE VIATĂ

Spre a descoperi opinia individului și a afla cum se raportează el față de problemele vieții, în definitiv spre a descoperi sensul vieții, nici un mijloc și nici o cale nu este, a *limine*¹, de repudiat. Opinia individului despre sensul vieții nu este nicidecum o chestiune fără rost, dat fiind faptul că, în ultimă instanță, ea este firul său conducător în planul ideilor, sentimentelor și acțiunii sale. Adevăratul sens al vieții se arată însă în rezistența pe care o generează modul incorect de a acționa al individului. Între aceste două demente date se întinde misiunea instruirii, a educației, a psihoterapiei.

Cunoștințele noastre despre om ca individ sunt străvechi. Să cităm doar câteva izvoare: descrieri de evenimente istorice sau de persoane provenind de la popoarele din vechime, Biblia, Homer, Plutarh, toți poeții Greciei și Romei, legendele, basmele, fabulele și miturile, care toate se dovedesc a fi puncte culminante ale cunoașterii personalității umane. Până și în timpurile mai noi, în principal tot scriitorii au reușit cel mai bine să dea de urmă stilului de viață al unui om². Ceea ce ne uimește cel mai mult în opera acestora este capacitatea lor de a-i face pe oameni să trăiască, să acționeze și să moară ca un tot indivizibil, în cea mai strânsă conexiune cu problemele mediului lor vital (*Lebenskrds*). Nu încapă nici o îndoială că existau inși din popor care erau avansați în cunoașterea omului și care transmiteau urmașilor experiența lor. Ceea ce îi distingea pe ei și geniile cunoașterii omului era, evident, o viziune mai profundă a relațiilor motivaționale ale omului, o capacitate care nu se putea dezvolta decât ca urmare a conectării lor la societate și din interesul pentru umanitate. Experiența mai bogată, înțelegerea mai profundă, viziunea mai cuprinzătoare erau răsplata pentru sentimentul lor de comuniune socială. Ceea ce nu putea lipsi operei lor pentru a da expresie unor acte comportamentale atât de variate și de imprevizibile, care să fie cu aproximație înțelese de ceilalți, fără a se fi recurs la măsurare și cântărire, a fost întotdeauna darul deducției (*die Gabe des Erratens*). Numai în acest mod au reușit ei să facă ceea ce se ascundea îndărătul și între expresiile actelor comportamentale: legea de mișcare a individului. Unii numesc acest dar „intuiție” și ei cred că este apanajul spiritelor superioare. În realitate, acest dar aparține tuturor oamenilor. Fiecare îl utilizează zi de zi în haosul vieții, în fața viitorului insondabil.

Deoarece fiecare problemă care ni se pune, fie ea insignifiantă sau

uriașă, este întotdeauna nouă și întotdeauna diferită, noi ne-am împotmoli mereu în noi greșeli dacă am fi constrânși să o rezolvăm după o schemă, ceva de felul „reflexelor condiționate”³. Această permanentă variabilitate îl pune pe om în fața a noi și noi cerințe, determinându-l să supună unei noi probe o atitudine de care a făcut uz mai înainte. Nici la jocul de cărți nu o scoatem la capăt cu „reflexele condiționate”. Numai deducția corectă (*das richtige Erraten*) ne ajută să stăpânim problemele. Această deducție îl distinge însă cel mai mult pe omul care se implică în jocul vieții, care se implică în societate și dovedește interes pentru soluționarea pozitivă a tuturor problemelor umanității. Perspectiva viitorului întregii umanități îi este proprie și îl captivează, fie că el examinează istoria omenirii, fie destinul unui singur individ.

Psihologia a rămas o știință inofensivă până în momentul în care a fost preluată de filosofie. În ea și în antropologia filosofilor găsim rădăcinile cunoașterii științifice a omului. În diferitele încercări de a ordona toate evenimentele într-o cuprinzătoare lege universală nu se putea ca individul uman să fie trecut cu vederea. Cunoașterea unității tuturor formelor de expresie ale unui individ a devenit adevăr irevocabil. Transpunerea la natura umană a legilor tuturor fenomenelor a generat diverse puncte de vedere și o forță directoare (*lenkende Kraft*), insondabilă și necunoscută a fost căutată de Kant, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Hartmann⁴, Nietzsche și alții, forță care a fost numită când lege morală, când voință, când voință de putere sau inconștient. Alături de transpunerea legilor universale la fenomenul uman, introspecția a devenit și ea dominantă. Oamenii trebuiau să ne spună ceva despre evenimentele psihice și despre procesele acestora. Această metodă nu a rezistat prea multă vreme. Ea s-a compromis pe bună dreptate, deoarece nu era de crezut că oamenii puteau face declarații obiective.

Intr-o eră a dezvoltării tehnice, a luat avânt metoda experimentală. Cu ajutorul aparatelor și al chestionarelor întocmite cu grijă au fost organizate examinări care trebuiau să ne dea concluzii asupra funcției simțurilor, inteligenței, caracterului și personalității. Astfel s-a pierdut viziunea asupra unității corelative a personalității și aceasta nu mai putea fi întregită decât prin deducție. Teoria eredității, care și-a făcut apariția mai târziu, a găsit că este destul să se demonstreze că posesia capacităților este suficientă și nu utilizarea lor. Într-acolo tindea și teoria glandelor endocrine, care s-a limitat la cazurile speciale ale sentimentelor de inferioritate și la compensarea acestora în caz de inferioritate a unor organe. O renaștere a psihologiei a avut loc o dată cu apariția psihanalizei, care, prin libidoul sexual, l-a înviorat pe cârmaciul atotputernic al destinului omenirii și le-a zugrăvit oamenilor în mod scrupulos grozăviile infernului în inconștient și păcatul originar în „sentimentul de vinovăție”. Neglijarea cerului a fost mai târziu reparată

prin țelul „ideal” al perfecțiunii în psihologia individuală și prin făurirea „Eului ideal”. Din partea mea a fost o încercare mai semnificativă de a citi printre rândurile textului conștiinței, un pas înainte în redescoperirea stilului de viață, a liniei de mișcare a individului, a sensului vieții, fără ca acest țel care îi plutea vag în fața ochilor să fie sesizat de autorul suprasaturat de metafore sexuale. De asemenea, psihanaliza era extrem de ocupată cu lumea copiilor răsfățați, așa încât structura psihică a acestora îi apărea mereu ca un clișeu al acestui tip, pe când structura psihică mai profundă, ca parte a evoluției umane, îi rămânea ascunsă. Succesul ei vremelnic stă în dispoziția unui imens număr de oameni răsfățați de a accepta cu dragă inimă ca general omenești concepțiile existente ale psihanalizei, acceptare înlesnită de propriul stil de viață. Tehnica psihanalitică era orientată să prezinte cu tenacitate relația cu libidoul sexual a unor modalități de expresie și a simptoamelor, făcând ca actele omului să apară ca dependente de o inerentă impulsie sadică. Că aceste din urmă fenomene constituie un resentiment artificial, indus de copiii răsfățați, a apărut destul de clar în cadrul concepției psihologiei individuale. Oricum, psihanaliza ține seama în mod aproximativ și superficial de factorul evolutiv, deși în maniera sa pesimistă obișnuită, prezentând ideea dorinței de moarte (*die Idee des Todeswunsches*) ca pe un țel al împlinirii, ca pe o adaptare nu activă, ci ca pe o stingere în expectativă, ca pe o adaptare oricum îndoielnică la cea de a doua lege fundamentală a fizicii.

Psihologia individuală se situează cu totul pe terenul evoluției⁵ și, în lumina acesteia, vede în orice strădanie omenească o strădanie către perfecțiune. Somatic și psihic, imboldul vital (*Lebensdrang*)⁶ este definitiv legat de această strădanie. Pentru facultatea noastră de cunoaștere fiecare formă de expresie psihică (*Jede seelische Ausdrucksform*) se prezintă de aceea ca o mișcare care conduce de la o minus-situație (*Minussituation*) la o plus-situație (*Plussituation*). Calea, legea de mișcare pe care fiecare individ și-o dă la începutul vieții, într-o libertate relativă a utilizării capacităților și incapacităților sale înnăscute, ca și a primelor sale impresii privind mediul înconjurător variază pentru fiecare individ în ceea ce privește măsura, ritmul și orientarea. Pus mereu în fața unei perfecțiuni ideale irealizabile, individul este perpetuu cuprins de un sentiment de inferioritate, fiind impulsionat de acesta. Se cuvine să conchidem că orice lege de mișcare umană, privită *sub specie aeternitatis* și din punctul de vedere fictiv al unei orientări absolute, ne apare ca fiind eronată.

Fiecare epocă culturală își formează acest ideal pe măsura ideilor și sentimentelor care îi stau la îndemână. Ca și azi, nu putem găsi în trecut nivelul tranzitor al puterii de înțelegere umane decât în instituirea acestui ideal și suntem îndreptățiți să admirăm la superlativ această putere de

înțelegere care, pentru o durată de timp incalculabilă, a conceput un ideal statornic al vieții colective a oamenilor. Poruncile biblice „să nu ucizi” și „iubește pe aproapele tău” nu vor mai putea să dispară din cugetul și simțirea noastră, ca instanță supremă. Aceste imperative și alte norme ale vieții umane colective, rezultate absolute ale evoluției umane înrădăcinate în natura umană ca respirația și ca postura verticală, se pot sintetiza în ideea unei societăți umane ideale, considerată aici, dintr-un punct de vedere strict științific, drept cerință și țel ale evoluției. Ele îi dau psihologiei individuale firul conducător, acel „δός πού στω”, etalonul după care toate celelalte țeluri și forme de mișcare contradictorii în planul evoluției sunt evaluate drept adevărate sau false. Sub acest aspect, psihologia individuală devine o psihologie a valorii (*Wertpsychologie*), așa cum știința medicală, promotoarea evoluției, prin cercetările și constatările sale, este știință estimativă (*wertende Wissenschaft*).

Sentimentul de inferioritate, efortul întru biruință și sentimentul de comuniune socială sunt piloni ai cercetării în domeniul psihologiei individuale și, prin urmare, nu se poate face abstracție de ei în examinarea unui individ sau a unei mase umane. Realitatea lor poate fi ocolită și răstălmăcită, ea poate fi greșit înțeleasă, se poate încerca desplicarea firului de păr în patru, dar ea nu poate fi ștearsă cu buretele. Orice cercetare corectă a unei personalități trebuie să țină seama, într-un fel sau altul, de aceste realități, de felul în care personalitatea este structurată de sentimentul de inferioritate, de strădania întru biruință (*Streben nach Überwindung*), de sentimentul de comuniune socială.

Dar așa cum alte civilizații, sub presiunea evoluției, generalizează alte reprezentări și urmează căi greșite, la fel procedează și fiecare individ în parte. Structurarea ideatică și, legată de aceasta, structurarea afectivă a unui stil de viață în torentul dezvoltării este opera unui copil. Drept măsură a puterii sale îi servește capacitatea de realizare (*Leistungsfähigkeit*) dictată de sentimente și sesizată în mod aproximativ într-un mediu ambiant nicidecum neutru, care numai cu greu reprezintă o școală pregătitoare pentru viață. Clădind pe o impresie subiectivă, conducându-se adesea după succese sau înfrângeri neconcludente, copilul își făurește calea și țelul din perspectiva unei culmi situate în viitor. Toate mijloacele psihologiei individuale, care trebuie să conducă la înțelegerea personalității, țin seama de opinia individului aflat în căutarea superiorității, de intensitatea sentimentului său de inferioritate, precum și de tăria sentimentului său de comuniune socială. La o aprofundare a relației dintre acești factori vom vedea că ei constituie, laolaltă, substanța și măsura sentimentului de comuniune socială. Examenul are loc ca în psihologia experimentală sau ca în medicină care, în unele cazuri, efectuează un examen funcțional. Numai că aici viața însăși instituie examenul, ceea ce demonstrează profunda legătură a individului cu

problemele vieții. Cu alte cuvinte, este imposibil să-l smulgem pe individ din interdependența cu viața, mai bine spus din interdependența cu societatea. Felul în care el se raportează la societate trădează în primul rând stilul său de viață. De aceea examenul psihologic experimental, care, în cazul cel mai bun, nu ia în seamă decât unele părți ale vieții, nu ne spune nimic asupra caracterului sau măcar asupra viitoarelor performanțe în societate. Chiar și „psihologia configurației” („*Gestakpsychologie*”) are nevoie de completarea prin psihologia individuală, spre a putea să tragă concluzii asupra individului în procesul vieții.

Tehnica psihologiei individuale de cercetare a stilului de viață are nevoie de aceea, în primul rând, de o cunoaștere a problemelor vieții și a cerințelor acestora față de individ. Se va dovedi că soluționarea acestor probleme presupune un anumit grad de sentiment de comuniune socială, o racordare la ansamblul vieții, o capacitate de colaborare și de solidaritate umană. Dacă aceste aptitudini lipsesc, se poate observa un accentuat sentiment de inferioritate, iar urmările acestuia se văd, în linii mari, în „atitudinea șovăielnică” și în deviație. Fenomenele somatice sau psihice care apar în acest context le-am numit „complex de inferioritate” („*Minderwertigkeitskomplex*”). Neadormita aspirație către superioritate caută să ascundă acest complex sub masca unui *complex de superioritate* („*Überlegenheitskomplex*”), care, întotdeauna în afara sentimentului de comuniune socială, țintește la aparența unei superiorități personale. Dacă ne clarificăm cu privire la toate fenomenele care apar în caz de ratare („*Versagen*”), avem de cercetat în prima copilărie cauzele pregătirii deficitare. În acest mod reușim să obținem o imagine fidelă a stilului de viață unitar al unui individ și să sesizăm în același timp, în cazul unui eșec, gradul de deviere, care întotdeauna se dovedește a fi un deficit în capacitatea de integrare („*ein Mangel an Anschluss fähigkeit*”). Sarcina care revine educatorului, cadrului didactic, medicului, duhovnicului este aceea de a întări sentimentul de comuniune socială și, pe această cale, curajul de a exista, prin conștientizarea cauzelor eșecului, prin dezvoltarea opiniei incorecte, a sensului eronat al vieții pe care individul l-a substituit, așa încât el să-și explice sensul pe care viața l-a dat oamenilor.

Această sarcină nu poate fi îndeplinită decât dacă dispunem de o cunoaștere în detaliu a problemelor vieții și dacă înțelegem influența scăderii sentimentului de comuniune socială în complexe de inferioritate și de superioritate, precum și în toate tipurile de eșec uman. Tot așa, este nevoie de multă experiență referitoare la fiecare împrejurare și situație care, probabil în copilărie, a împiedicat dezvoltarea sentimentului de comuniune socială. Potrivit experienței mele de până acum, căile de acces care s-au dovedit cele mai bune în cercetarea personalității le reprezintă o cuprinzătoare înțelegere a amintirilor din copilărie, a poziției copilului în constelația fraților și surorilor, a

eventualelor greșeli ale copiilor, a reveriilor și viselor, precum și a factorilor exogeni declanșatori ai tulburărilor. Toate rezultatele unei asemenea cercetări, inclusiv acelea privind atitudinea față de medic, nu trebuie valorificate decât cu cea mai mare prudență, iar ansamblul lor dinamic trebuie pus în permanență de acord cu celelalte constatări.

NOTE

¹ în limba latină, în textul original = *la urma urmei*. (Nota trad.)

² în această privință, Nicolae Mărgineanu scrie și el: „Pătrunderea naturii

umane e una dintre cele mai vii preocupări ale omenirii din toate veacurile. Atât în filosofie și literatură, cât și în viața practică. Ea e începutul înțelepciunii la Socrate și cheia tragediei la Eschil, misterul după care se frământă mintea lui Faust și leitmotivul din dramele lui Shakespeare sau romanele lui Dostoievski, virtutea omului politic și arma cea mai de preț a celui de afaceri. Cunoașterea omului e, fără îndoială, condiția de bază a oricărei încercări umane". (*Psihologia persoanei*, ediția a II-a, Editura Universității din Cluj la Sibiu, 1944, p. 3.)

³ Adler se pare că minimalizează o descoperire care nu va putea fi niciodată eliminată din știință. Așa cum Newton a fost nu negat, ci completat de Einstein, așa și teoria reflexelor condiționate a lui Pavlov rămâne o temelie pe care s-a clădit și se clădește cu succes în continuare, inclusiv de către psihanalisti. Chiar și acel cățelandru („*junger Hund*”) al lui Adler, așa cum am și văzut, ...pavlovizează *sui generis*! (Nota trad.)

⁴ Este vorba de Eduard von Hartmann, cunoscut îndeosebi prin a sa *Filosofie a inconștientului* (1869). (Nota trad.)

⁵ A se vedea A. Adler, *Studie über Minderwertigkeit von Organen*.

⁶ Concept care ne dovedește că Adler a fost influențat și de *L'evolution créatrice* a lui Henri Bergson.

3. IMPERATIVELE VIETII

Am ajuns aici la un punct unde psihologia individuală vine în contact cu sociologia. Este imposibil să dobândim o judecată corectă asupra individului dacă nu cunoaștem structura problemelor sale de viață și imperativele generate de acestea. Abia din modul în care individul se confruntă cu ele și din ceea ce se petrece în sine ne vom clarifica cu privire la ființa sa. Avem de cercetat dacă el se lasă antrenat de curent sau dacă șovăie, dacă se oprește în drum sau încearcă să se furișeze, dacă invocă sau caută pretexte, dacă își rezolvă problemele sau le lasă nerezolvate sau rezolvate doar pe jumătate, ori dacă nu cumva a apucat-o pe o cale greșită, dăunătoare societății, spre a dobândi o aparență de superioritate personală.

Dintotdeauna am stăruit asupra subordonării tuturor problemelor vieții la trei mari probleme: viața în societate, munca și iubirea (*Gemeinschaftsleben, Arbeit, Liebe*). După cum este lesne de văzut, nu sunt deloc probleme accidentale, ci ele ne stau în permanență în față, presante și provocatoare, fără a ne permite cumva vreo sustragere. Căci întreg comportamentul nostru față de aceste trei probleme este răspunsul pe care noi îl dăm acestora în virtutea stilului nostru de viață. Deoarece ele sunt strâns legate între ele și dat fiind faptul că toate trei problemele necesită pentru rezolvarea lor corectă o puternică doză de sentiment de comuniune socială, este de înțeles că stilul de viață al fiecărui om se reflectă mai mult sau mai puțin clar în atitudinea față de cele trei probleme. Se reflectă *mai puțin clar* în cazul celor pe care deocamdată nu-i preocupă sau pentru care există circumstanțe favorabile, după cum se reflectă *mai clar* în cazul celor care îi impun individului un mai sever examen al capacității. Probleme ca arta și religia, când rezolvarea lor depășește obișnuitul, au partea lor la cele trei mari probleme. Acestea rezultă din legăturile lor indisolubile generate de nevoia de socializare a omului, de grija pentru subzistență și de grija pentru descendenți. Sunt probleme ale existenței noastre pe planetă. Omul, ca produs al acestei planete, în raporturile sale cosmice, a putut exista și s-a putut dezvolta numai în cadrul societății, pe care a sprijinit-o material și spiritual, prin diviziunea muncii și hărnicie și prin suficienta reproducere a speciei. În evoluția sa el a fost înzestrat somatic și psihic prin strădania de a-și ameliora aptitudinile fizice și printr-o mai bună dezvoltare spirituală. Toate experiențele acumulate, toate tradițiile, imperativele morale și legile nu au fost decât tentative, bune sau rele, durabile sau fragile, în strădania omenirii către superioritate și către biruirea dificultăților vieții. În civilizația noastră actuală vedem până unde s-a ajuns, o treaptă desigur

nesatisfăcătoare față de efortul depus. A ajunge de la o minus-situație la o plus-situație caracterizează atât mișcarea individului cât și aceea a unei mase umane și ne dă dreptul să vorbim despre un perpetuu sentiment de inferioritate atât la individ cât și la mase. În torentul evoluției nu există repaus. Ţelul perfecțiunii ne mână spre înălțimi.

Dar dacă aceste trei probleme, având drept bază comună interesul social, sunt probleme implacabile, atunci este clar că ele pot fi soluționate numai de oameni care dispun într-o măsură suficientă de sentimentul comunității sociale. Este lesne de afirmat că până în ziua de azi capacitatea fiecăruia de a obține această dimensiune există, dar că evoluția umanității nu este încă destul de înaintată spre a-i imprima omului în așa măsură sentimentul de comuniune socială încât acesta să funcționeze automat, ca respirația sau ca mersul biped. Este pentru mine în afară de orice îndoială că va veni — probabil în viitorul foarte îndepărtat — timpul când această treaptă va fi atinsă, în afară de cazul în care umanitatea nu va eșua în această evoluție, eventualitate pentru care există azi o ușoară bănuială.

La rezolvarea acestor trei probleme principale ținesc toate celelalte probleme, fie că este vorba de prietenie, camaraderie, interesul față de localitatea de baștină¹ și țară, față de popor și omenire, fie de bunele maniere, de acceptarea unei funcții culturale², de pregătirea pentru cooperare — în joc, la școală, în ucenicie —, de respectul și prețuirea pentru celălalt sex, de pregătirea fizică și intelectuală necesară rezolvării tuturor acestor probleme, precum și de alegerea unui partener sexual. Această pregătire, corectă sau incorectă, are loc încă din prima zi de la nașterea copilului și este opera mamei care, în dezvoltarea evolutivă a dragostei materne, este de la natură partenerul cel mai potrivit în socializarea umanistă a copilului³. De la mamă, care stă ca primul seamăn la startul dezvoltării sentimentului de comuniune socială, pornesc primele impulsuri care îl fac pe copil să se prezinte ca parte din întregul vieții și să caute contactul pozitiv cu lumea înconjurătoare.

Dificultățile pot să apară de ambele părți. Din partea mamei atunci când, stângace, lipsită de suplețe și debusolată, ea face dificil contactul cu ceilalți, sau când, nepăsătoare, își ia sarcina ca pe o bagatelă; sau, cum se întâmplă cel mai frecvent, când ea își sustrage copilul de la orice întrajutorare și cooperare, îl copleșește cu dezmierdări și drăgălășenii, acționează, gândește și vorbește în locul copilului, curmă în el orice putință de dezvoltare și îl obișnuiește cu o lume imaginară care nu este a noastră, lume în care pentru copilul răsfățat totul este făcut de alții. O perioadă de timp relativ scurtă este de ajuns pentru a-l fascina pe copil, a-l face să se simtă buricul universului și a-l determina să simtă drept ostile toate celelalte situații și oamenii care i se opun. În legătură cu aceasta, nu trebuie subestimată multiplicitatea rezultatelor care provin din judecata

liberă a copilului și din contribuția forței sale creatoare libere. Copilul folosește influențele din afară spre a le modela după firea sa. În cazul răsfățării de către mamă, copilul refuză să-și extindă sentimentul de comuniune socială asupra altor persoane, tinde să se ferească de tatăl său, de frații și surorile sale, precum și de orice alte persoane care nu îi oferă o afecțiune la fel de mare. Lăsându-se antrenat de acest stil de viață, nutrirind ideea că totul poate fi obținut cu ușurință, cu ajutor venit din afară, copilul devine ulterior mai mult sau mai puțin incapabil de soluționarea problemelor vieții și, când lucrul acesta se întâmplă, fiind nepregătit în ceea ce privește sentimentul de comuniune socială, el trăiește o stare de șoc, care este depășită în cazurile ușoare, dar care dăinuie în cazurile grave și îl împiedică să găsească o soluție. Pentru un copil răsfățat orice pretext este bun pentru a determina pe mama sa să se ocupe de dânsul. El atinge cât se poate de ușor acest țel al superiorității dacă se opune cultivării funcțiilor sale, fie prin încăpățănare — o dispoziție care, în pofida explicațiilor date de psihologia individuală, este considerată recent, de către Charlotte Bühler, drept un stadiu natural de dezvoltare —, fie prin lipsa de interes, care întotdeauna este de înțeles ca un deficit de interes social. Alte încercări înverșunate de a deriva explicația din defectele copiilor, cum ar fi constipația sau enurezia, din libidoul sexual sau din impulsurile sadice și de a crede că astfel se descoperă straturi mai primitive și chiar mai profunde ale vieții psihice, inversează de fapt raportul cauză-efect, deoarece interpretează greșit dispoziția fundamentală (*Grundstimmung*) a unor asemenea copii, trebuința lor excesivă de tandrețe, greșindu-se și în privința faptului că funcțiile evolutive ale organelor sunt în așa fel privite de parcă acestea ar trebui mereu redobândite. Dezvoltarea acestor funcții este un imperativ natural al omului și o achiziție naturală a sa, întocmai cum sunt mersul biped și limbajul. În lumea imaginară a copiilor răsfățati aceste funcții pot fi desigur eludate, tot așa ca și interdicția incestului, ca semn al voinței de a fi răsfățati, în scopul exploatării celorlalte persoane sau în scopul acuzării și răzbunării, în cazul în care răsfățul nu are loc.

Copiii răsfățati resping de asemenea, în mii de variante, orice schimbare a situației care îi satisface. Dacă schimbarea are totuși loc, se pot observa întotdeauna reacții și acțiuni potrivnice, care se desfășoară într-o manieră fie activă, fie pasivă. Atac sau retragere, forma depinde în cea mai mare parte de gradul de activitate, deci și de soluția dată situației exterioare provocatoare (factorul exogen). Experiențele încununate de succes reprezintă mai târziu, în cazuri similare, un model de urmat și vor fi considerate de către unii, datorată unei înțelegeri deficitare, drept regresii. Alți autori merg încă și mai departe cu presupunerile lor și încearcă să reducă un complex psihic actual la o achiziție evolutivă fermă și durabilă, la reziduuri din epocile primitive, ajungând astfel la fantastice

găselnițe cu privire la concordanța acestora. Cei mai mulți sunt induși în eroare de faptul că formele de expresie umane, îndeosebi atunci când nu se ține seama de sărăcia limbajului nostru, prezintă din toate timpurile o similitudine. Când toate formele de mișcare umane sunt raportate la sexualitate, se recurge de fapt la o altă similitudine.

Am arătat că copiii răsfățați se simt întotdeauna amenințați în afara anturajului care îi răsfăță, de parcă s-ar găsi pe un teritoriu inamic. Toate trăsăturile lor de caracter, înainte de toate egoismul și narcisismul lor adesea de neînțeles, trebuie să concorde cu opinia lor despre viață. Rezultă clar de aici că toate aceste trăsături de caracter sunt produse artistice (*Kunstprodukte*), că ele sunt dobândite și nu înnăscute. Nu este greu de văzut că toate trăsăturile de caracter, contrar concepției așa-numiților caracterologi, semnifică relații sociale și își au originea în stilul de viață făurit de copil. Astfel își găsește rezolvarea vechea chestiune litigioasă dacă omul este bun sau rău de la natură. Progresul evolutiv de nestăvilit al sentimentului de comuniune socială îndreptățește ipoteza că stabilitatea umanității este indisolubil legată de „bunătate” („*Gutsein*”). Ceea ce pare să contrazică progresul acestui sentiment este de considerat ca un eșec al evoluției și poate fi redus la erori (*Irrtümer*), așa cum și pe vastul teren experimental al naturii a fost dat întotdeauna material corporal neutilizat în speciile animale. Caracterologia însă va fi în curând obligată să tragă concluzia că acele caractere precum „curajos”, „virtuos”, „leneș”, „dușmănos”, „perseverent” etc. au a se orienta mereu în raport cu lumea noastră exterioară în veșnică schimbare și că fără această lume exterioară pur și simplu nu ar exista.

Așa cum am arătat, există în copilărie și alte pacoste, cum este răsfățul, care stânenesc dezvoltarea sentimentului de comuniune socială. Luând în considerare aceste obstacole, trebuie să contestăm o lege cauzală fundamentală dominatoare, dat fiind faptul că noi vedem în efectele acestor obstacole doar un factor amăgitor (*ein verleitendes Moment*), care se exprimă în probabilitatea statistică. Pe de altă parte, nu trebuie să trecem niciodată cu vederea diversitatea și unicitatea fenomenului individual (*Einmaligkeit der individuellen Erscheinung*). Acesta este expresia aproape arbitrară a puterii creatoare a copilului, expresie care se înscrie în configurația legii sale de mișcare. Acele pacoste de care vorbeam sunt neglijarea copilului și faptul că el are unele organe inferioare. Ambii factori, întocmai ca și răsfățul, abat atenția și interesul copilului de la „viețuirea în comun” („*Mitleben*”) și le îndreaptă spre propria sa expunere la risc și spre propria-i fericire. Că aceasta din urmă nu este de asigurat decât în condițiile unui satisfăcător sentiment de comuniune socială, vom demonstra în mod pregnant mai departe. Este însă ușor de înțeles că desfășurarea evenimentelor terestre se opune aceluia care este prea puțin în contact și în consonanță cu ele.

Se poate spune că puterea creatoare a copilului este capabilă să depășească, mai bine sau mai rău, cele trei pacoste (*Bürden*) din prima copilărie. Orice succes sau eșec depinde de stilul de viață, de opinia pe care omul și-o face despre viața sa, opinie de cele mai multe ori neconștientizată⁴. În același mod în care vorbim despre probabilitatea statistică a urmărilor acestor trei pacoste, trebuie acum să stabilim că și problemele vieții, mari sau mici, nu prezintă decât o probabilitate statistică, fie ea și semnificativă, ca probleme de șoc (*Schockfragen*) pentru atitudinea individului. Este posibil să prezicem cu un oarecare grad de certitudine consecințele pentru individ, în cazul în care el vine în contact cu problemele vieții. Va trebui însă întotdeauna să ne abținem de la concluzii categorice, în primul rând de la concluziile privind o ipoteză neconfirmată de consecințe.

Faptul că psihologia individuală, spre deosebire de orice altă orientare psihologică, poate ghici trecutul în virtutea experienței sale și a legilor probabilității, este desigur un semn bun în ceea ce privește fundamentarea sa științifică.

Ne vedem acum obligați să examinăm și acele probleme aparent subordonate, spre a vedea dacă și rezolvarea lor pretinde un sentiment de comuniune socială dezvoltat. Aici ne lovim în primul rând de atitudinea copilului față de tată. Normal ar fi ca interesul față de tată să fie aproape egal cu acela față de mamă. Condițiile exterioare, personalitatea tatălui, faptul de a fi răsfățat de către mamă, precum și bolile și dezvoltarea fizică dificilă, cazuri în care îngrijirile date de mamă capătă o mare pondere, pot să-l distanțeze pe copil de tată, împrejurare care să împiedice extinderea sentimentului de comuniune socială. Intervențiile severe ale tatălui, când acesta vrea să împiedice consecințele răsfățului din partea mamei, nu fac decât să mărească acesta distanță. Același rezultat îl are tendința adesea neconștientizată⁵ a mamei de a atrage copilul de partea ei. Dacă predomină răsfățarea de către tată, atunci copilul se orientează către el și se îndepărtează de mamă. Acest caz este întotdeauna de interpretat ca *a doua fază în viața unui copil* și ne arată că, prin intermediul mamei sale, copilul a trăit o tragedie. Dacă rămâne atașat de mamă, el se dezvoltă mai mult sau mai puțin ca un parazit, așteptând ca satisfacția tuturor trebuințelor sale, câteodată și a celor sexuale, să vină de la mama sa. Aceasta cu atât mai mult cu cât impulsia sexuală trezită la copii îi găsește pe aceștia într-o dispoziție în care nu au învățat să-și refuze nici o dorință, dat fiind faptul că ei așteaptă întotdeauna din partea mamei satisfacerea oricărei dorințe. Ceea ce Freud a numit complexul lui Oedip, privindu-l ca pe baza naturală a dezvoltării psihice, nu este altceva decât *unul din multiplele simptome din viața unui copil răsfățat*, care este jucăria dorințelor sale ațâțate. Să nu trecem cu vederea nici faptul că același autor, cu un fanatism imperturbabil, înghesuie toate relațiile copilului cu

mama sa într-o parabolă, a cărei bază o extrage din complexul lui Oedip. De asemenea, se impune să respingem ideea, plauzibilă pentru mulți autori, că de la natură fetele sunt atașate mai mult de tată, după cum băieții sunt atașați mai mult de mamă. Acolo unde lucrul acestea se petrece fără ca copilul să fi fost răsfățat, putem vedea o anumită intuiție a viitorului său rol sexual, deci a unui stadiu ulterior, în care copilul, într-o modalitate ludică, și de cele mai multe ori fără a pune în mișcare impulsia sexuală, se pregătește pentru viitor, așa cum o face și în cazul altor jocuri⁶. O impulsie sexuală trezită de timpuriu și aproape de neîmblânzit trădează în primul rând un copil egocentric, de cele mai multe ori un răsfățat, care nu-și poate refuza nici o dorință.

Atitudinea față de frați și surori, considerată și ea ca problemă, ne poate da o anumită idee asupra capacității copilului de a lua contact cu semenii (*Kontaktfähigkeit*). Cele trei grupe de copii circumscrise mai sus îi simt adesea pe ceilalți copii, îndeosebi pe cei mai mici decât ei, ca pe un obstacol și ca pe o îngustare a sferei lor de influență. Efectele sunt diferite, însă lasă o atât de pronunțată amprentă în perioada de plasticitate a copilului încât aceasta este de recunoscut ca o trăsătură de caracter pe viață, ca sentiment că viața este o permanentă competiție, ca poftă nemăsurată de a domina, iar în cazurile cele mai ușoare, ca înclinație permanentă de a-i considera pe ceilalți drept copii. Mare parte din această modelare a copilului depinde de succesul sau insuccesul în competiție. Vom identifica întotdeauna, în special la copiii răsfățati, impresia că ei au fost lăsați de căruță de către copii mai mici decât ei.

O altă problemă este aceea a comportamentului copilului față de boală și a atitudinii pe care el o va lua în această privință. Comportamentul părinților, îndeosebi dacă este vorba de o boală aparent gravă, va fi înregistrat numaidecât de copil. Boli ale primei copilării, cum sunt rahitismul, pneumonia, tușea convulsivă, pojarul, scarlatina, gripa etc., în cursul cărora copilul trăiește anxietatea părinților imprudent manifestată, pot nu numai să lase impresia că suferința este mai gravă decât este ea în realitate, ci să genereze obișnuința de a fi răzgâiat peste măsură, dându-i copilului sentimentul că reprezintă o valoare imensă, fără a fi necesar ca el să coopereze, putându-l de asemenea face pe copil bolnăvicios și înclinat spre tânguială. Dacă o dată cu însănătoșirea răsfățul excesiv încetează, avem adesea de-a face cu un copil recalitrant sau pradă unei persistente nostalgii a bolii, el plângându-se de oboseală, de lipsă de poftă de mâncare, ori tușind întruna fără motiv, simptome care nu rareori sunt pe nedrept considerate consecințe ale bolii. Asemenea copii au tendința de a cultiva întreaga viață amintirea bolii lor, ceea ce le permite să creadă că au dreptul la menajament sau dreptul de a pleda pentru circumstanțe atenuante. Nu este de trecut cu vederea faptul că, în asemenea cazuri, din cauza contactelor insuficiente cu lumea exterioară,

are loc o permanentă ridicare de tensiune în sfera afectivă, o exacerbare a emoțiilor și afectelor.

La un alt examen privind capacitatea sa de cooperare — abstracție făcând de felul în care înțelege el să fie util acasă sau de modul în care se manifestă la joacă, unde se cere să te porți camaradereste —, este supus copilul atunci când intră la grădinița de copii sau la școală. Acolo se poate observa clar capacitatea sa de colaborare. Gradul său de agitație, formele sale de opoziție, ținerea în rezervă, lipsa de interes, lipsa de concentrare și multe alte acțiuni (*Handlungen*) „ostile școlii”, cum sunt întârzierile, încercările de a tulbura lecțiile, înclinația de a trage chiulul, de a pierde mereu rechizitele, de a irosi timpul în loc de a-și efectua temele pentru acasă demonstrează o deficiență pregătire pentru cooperare. Procesul psihic în asemenea cazuri este insuficient înțeles dacă nu se cunoaște că acești copii, fie că o știu, fie că nu, poartă în ei un profund sentiment de inferioritate, care se exteriorizează într-un complex de inferioritate ce corespunde descrierii de mai sus, manifestându-se sub forma timidității, a stărilor de agitație, exprimate în tot felul de simptome somatice și psihice, când nu se manifestă într-un complex de superioritate marcat de egoism, de agresivitate, de tendința de a strica jocul celorlalți, de lipsa de camaraderie etc. Nici urmă de curaj în toate acestea. Chiar și copiii aroganți se dovedesc lași de îndată ce e vorba să fie puși la o treabă utilă. Înclinația de a minți duce la viclenie, iar înclinația de a fura își face apariția ca o compensație dăunătoare a unui sentiment de frustrare. Faptul inevitabil de a-i compara cu copii mai destoinici nu aduce nici o ameliorare, ci îi insensibilizează treptat și adesea duce la întreruperea oricărui succes școlar. Tocmai școala este aceea care acționează ca un experiment asupra copilului și indică din prima zi gradul capacității de cooperare (*Grad der Kooperationsfähigkeit*) a copilului. Tocmai școala este locul nimerit unde, cu înțeleaptă judecată, se procedează la întărirea sentimentului de comuniune socială al copilului, așa încât el să nu părăsească școala ca un adversar al societății. Aceste experiențe m-au determinat să organizez în școli consultații de psihologie individuală, spre a-i ajuta pe institutori să găsească calea cea dreaptă în educarea copiilor care nu corespund așteptărilor.

Indiscutabil că și reușita la învățătură depinde în primul rând de sentimentul de comuniune socială al copilului și că acest sentiment ne poate da o idee despre viitoarea sa integrare în societate. Problema prieteniei, atât de importantă pentru viața colectivă de mai târziu, aceea a camaraderiei, cu toate trăsăturile de caracter în mod necesar legate de ea, fidelitatea, onestitatea, înclinația spre conlucrare, interesul pentru stat, popor și umanitate sunt încorporate în viața școlară și necesită o cultivare competentă. Școala are în mână mijloacele de a deștepta și de a promova

solidaritatea umană. Dacă institutorului îi sunt clare punctele noastre de vedere, el va ști să-i lăcească înțeles copilului deficitul său în materie de sentiment de comuniune socială, cauzele acestui deficit și modul de a-l apropia de societate prin convorbiri amicale va da roadele așteptate. În cursul unor convorbiri generale cu copiii, el va izbuti să-i convingă că viitorul lor și al umanității depinde de o consolidare a sentimentului nostru de comuniune socială și că marile erori ale vieții noastre — războiul, pedeapsa cu moartea, ura de rasă, ura interetnică, precum și nevroza, sinuciderea, crima, beția etc. — își au originea într-un deficit al sentimentului de comuniune socială și că ele sunt de conceput ca niște complexe de inferioritate, ca tentative funeste de a rezolva o situație într-un mod inadmisibil și neadecvat.

Problema sexuală, care în epoca noastră este predominantă, îi poate pune în încurcătură pe băieți și pe fete. Desigur, nu pe cei care șiu pornit pe calea cooperării. Aceștia, obișnuți să se simtă ca făcând parte dintr-un întreg, nu vor păstra niciodată în ei un secret tulburător, fără a le vorbi părinților despre acesta sau fără a cere institutorului sfatul. Altfel se comportă cei care deja au descoperit în familia lor un element de ostilitate. Aceștia, și mai ales copiii răsfățați, sunt cel mai ușor de intimidat și de sedus prin cuvinte măgulitoare. Procedul părinților în ceea ce privește informarea sexuală este dat chiar prin conviețuirea lor. Copilul va trebui să știe atât cât are nevoie să știe și această informație să-i fie mijlocită în așa fel încât noile cunoștințe să poată fi bine suportate și asimilate. Nu trebuie ezitat, dar și graba este inutilă. Este greu să-i împiedici pe copii să discute la școală despre chestiunile sexuale. Copilul independent, orientat spre viitor, se va feri din proprie inițiativă de trivialitate și nu va crede în prostii. Firește că este o mare greșală să-i induci copilului teama de dragoste și căsătorie, care nu va prinde decât la copiii dependenți, care și așa sunt niște descurajați (*mutlos*).

Pubertatea, o altă problemă vitală, este privită de către mulți ca un mister de nepătruns. Dar și în această perioadă nu găsim decât ceea ce mai înainte dormita în copil. Dacă până acum sentimentul de comuniune socială a lipsit, perioada pubertății se va desfășura sub semnul acestui deficit. Se va vedea cât se poate de clar în ce măsură este sau nu copilul pregătit pentru cooperare. El are acum un spațiu mai mare de mișcare și are mai multă putere. Înainte de toate, el simte nevoia de a demonstra, într-o manieră care îi este proprie, și care i se pare ispititoare, că nu mai este copil sau, mai rar, că încă este. Dacă dezvoltarea sentimentului de comuniune socială i-a fost stânjenită, atunci o deviație antisocială va interveni mai clar pe calea eronată pe care a apucat-o. În dorința lor de a trece drept adulți, mulți copii adoptă mai degrabă defectele decât calitățile adulților, deoarece lucrul acesta li se pare mai lesne de făcut decât să se pună în slujba societății. Au loc delictе de tot felul, din nou mai lesne de

făptuit de către copiii răsfățați, deoarece aceștia, obișnuiți cu satisfacerea imediată a poftelor lor, nu pot rezista decât cu greu unei tentații oarecare. Asemenea fete și băieți cad cu ușurință victime măgulirii sau unei gâdilări a vanității lor. Extrem de amenințate în această perioadă sunt fetele care trăiesc acasă un penibil sentiment de umilință și care pot să creadă în valoarea lor numai dacă aud cuvinte care să le flateze.

Copilul, aflat până acum în spatele frontului, se apropie curând de frontul vieții, unde se va confrunta cu cele trei mari probleme: societatea, munca, iubirea. Toate acestea pretind pentru rezolvarea lor un interes dezvoltat față de semenii. Pregătirea în acest sens cunoaște deviații: izolarea, mizantropia, neîncrederea, bucuria răutăcioasă față de necazul altuia, vanitățile de tot felul, susceptibilitatea, stările de iritare la întâlnirea cu ceilalți, tracul, minciuna și înșelătoria, calomnia, dorința de a domina, maliția și multe altele. Acela care a fost educat în spiritul comuniunii sociale își va face ușor prieteni. El va manifesta interes pentru toate problemele umanității, iar concepția și comportamentul și le va orienta potrivit cu utilitățile acesteia. El nu va vâna succesul personal prin acțiuni bune sau rele menite să atragă atenția asupra sa. Viața sa în societate va fi întotdeauna marcată de bunăvoință, chiar dacă își va ridica glasul împotriva celor care dăunează societății. Nici măcar omul binevoitor nu se poate sustrage câteodată disprețului.

Scoarța terestră pe care trăim obligă umanitatea la muncă și la diviziunea muncii. Sentimentul de comuniune socială se cizelează aici sub forma colaborării în folosul celorlalți. Omul social (*der Gemeinschaftsmensch*) nu se va îndoii niciodată că fiecare este răsplătit după munca sa și că exploatarea vieții și muncii altuia nu poate favoriza niciodată bunăstarea omenirii. La urna urmei, noi, urmașii, trăim în mare parte de pe urma realizărilor străbunilor care au contribuit la binele umanității. Marea gândire socială (*der grosse Gemeinschaftsgedanke*), care se exprimă în religii și în marile curente politice, pretinde pe bună dreptate distribuția optimă a muncii și a consumului. Când cineva fabrică încălțăminte, el se face util celorlalți și are dreptul la o viață îndestulată, la toate avantajele oferite de igienă și la o bună educație pentru descendenții săi. Faptul că el primește pentru aceasta bani este o recunoaștere a utilității sale într-o perioadă a pieței dezvoltate. Așa ajunge el la sentimentul valorii sale pentru obște, singura posibilitate de a-și alina omenescul sentiment de inferioritate. Acela care efectuează o muncă utilă trăiește într-o societate dezvoltată și o promovează. Această relație este atât de puternică încât, chiar dacă nu se meditează întotdeauna asupra ei, determină judecata generală asupra hărniciei și trândăviei. Nimeni nu va face din trândăvie o virtute. Dreptul la o subzistență satisfăcătoare pentru șomeri, în cazul crizei de supraproducție, este azi general recunoscut, ca efect nu al unui potențial pericol social, ci ca efect al

dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Oricare ar fi schimbările pe care viitorul le va aduce în metodele de producție și în repartiția bunurilor se va impune o mai bună apreciere a forței sentimentului de comuniune socială în aceste domenii.

În ceea ce privește iubirea, care este dotată cu satisfacții corporale și psihice atât de puternice, aici sentimentul de comuniune socială se arată a fi făuritorul nemijlocit și indubitabil al destinului. Ca și în cazul prieteniei, al relației dintre frați sau dintre părinți și copii, în cazul iubirii este vorba de o misiune pentru două persoane (*eine Aufgabe für zwei Personen*), de data aceasta de sex diferit, din perspectiva descendenței, a conservării speciei umane. Poate că nici o problemă nu privește atât de îndeaproape binele și prosperitatea individului în colectivitate ca problema iubirii. O misiune pentru două persoane are o structură proprie și nu va putea fi rezolvată corect după calapodul unei misiuni pentru o singură persoană. Este ca și cum fiecare din aceste persoane ar trebui să se uite în întregime pe sine și să se dăruie în întregime celeilalte, ca și cum doi oameni ar trebui să formeze o singură ființă. Aceeași necesitate se întâlnește într-o anumită măsură în prietenie, în dans sau în joc, ori într-o muncă unde două persoane folosesc aceeași unealtă în unul și același scop. Fără discuție că din această structură se cer eliminate problemele inegalității, îndoiala reciprocă, gândurile și sentimentele ostile. Și stă în natura iubirii ca atracția corporală să nu lipsească. Stă de asemenea înscris în ființă și în efectul individual al evoluției ca atracția corporală să influențeze într-o anumită măsură alegerea partenerului, în raport cu ascensiunea necesară realizată de umanitate.

Evoluția pune astfel sentimentele noastre estetice în serviciul dezvoltării umanității, prin faptul că, în mod conștient și inconștient, ne lasă să presimțim un ideal mai înalt la partener. Alături de faptul de la sine înțeles al egalității în dragoste, încă și azi interpretat de multe ori greșit de către bărbat, ca și de către femeie, este de luat în considerare sentimentul de dăruire reciprocă. Acest sentiment de devoțiune este adesea greșit înțeles de către bărbați, și încă și mai greșit înțeles de către fete, care îl consideră o subordonare sclavagistă care le înspăimântă îndeosebi pe acele fete care, în stilul lor de viață, au ajuns la un principiu al superiorității egoiste. O deficiență în toate cele trei puncte, adică în pregătirea pentru viața în doi, în conștiința egalității⁷ și în capacitatea de dăruire caracterizează toate persoanele al căror sentiment de comuniune socială este nesatisfăcător. Dificultatea pe care o întâmpină în această problemă îi instigă neconținut la o facilitare a problemei dragostei și căsătoriei, aceasta din urmă, în forma ei de monogamie, fiind desigur cea mai bună și mai activă adaptare la o evoluție. Structura iubirii (*Struktur der Liebe*), așa cum am descris-o mai sus, fiind o problemă și nu punctul final al unei dezvoltări, cere în afară de aceasta un deznodământ definitiv,

pentru eternitate, așa după cum ea trebuie să se răsfrângă ca eternă în copii și în educația acestora, spre binele umanității. Neliniștitoare perspectivă este aceea care ne face să vedem că nereușitele și erorile, că deficitul de comuniune socială în planul iubirii pot prilejui excluderea din existența eternă de pe acest pământ. O bagatelizare a dragostei, cum vedem în promiscuitate, în prostituție, în perversiuni și în taințele nudismului, i-ar lua iubirii toată măreția, toată strălucirea și toată vraja estetică. Refuzul de a consimți la o alianță durabilă seamănă îndoiala și neîncrederea între partenerii unei misiuni comune și îi face incapabili de a se dăruia unul altuia. Dificultăți similare, variabile de la caz la caz, pot exista, ca semn al unui sentiment de comuniune socială diminuat, în toate cazurile de iubire sau căsătorie nefericită, în toate cazurile de ratare a funcțiilor pe drept așteptate, unde numai corectarea stilului de viață mai poate aduce o îmbunătățire. Este pentru mine absolut clar că bagatelizarea dragostei, așadar un deficit al sentimentului de comuniune socială, în cazul promiscuității, de exemplu, a cauzat invazia bolilor venerice și a dus la nimicirea vieții individului, la nimicirea vieții de familie și tribale. Cum nu se găsește nicăieri o regulă pe deplin infailibilă, există temeuri de a se vorbi de o dizolvare a legăturii amoroase sau conjugale. Desigur, nu oricine este capabil de suficientă comprehensiune încât să poată face el însuși o judecată corectă. De aceea este necesar să încredințăm această problemă unor psihologi experimentați, de la care putem aștepta o judecată prin prisma sentimentului de comuniune socială. De asemenea, problema limitării nașterilor (*die Frage der Kinderverhütung*) preocupă foarte mult epoca noastră. De când omenirea a împlinit sentința biblică și s-a înmulțit ca nisipul mării, sentimentul comunității sociale nu a avut decât să-și atenueze cerința privind o descendență nelimitată. Pe de altă parte, dezvoltarea fantastică a tehnicii face de prisos existența prea multor brațe de muncă. Goana după colaboratori a scăzut considerabil. Situația socială nu mai incită la o rapidă reproducere. Creșterea extraordinară a capacității de a iubi⁸ ține seama mai mult decât înainte de bunăstarea și sănătatea mamei. Progresul civilizației a înlăturat de asemenea granițele în ceea ce privește capacitatea de educație și de înălțare spirituală a femeilor. Tehnica de azi îi permite bărbatului și femeii să consacre mai mult timp culturii, odihnei și distracției, ca și educării copiilor, permite o extindere a recreației după osteneala muncii, iar în viitorul apropiat acest timp de recreație încă va mai spori, iar dacă va fi bine folosit, va contribui mult la propria prosperitate și la prosperitatea membrilor familiei. Toate aceste lucruri au contribuit să-i dea iubirii, pe lângă funcția sa de reproducere, un rol aproape independent, de un înalt nivel, acela de a spori fericirea, rol care în mod cert contribuie la binele umanității. Acest progres al dezvoltării (*Entwicklungsfortschritt*) o dată dobândit, progres care îl deosebește pe om de animal, nu va putea fi oprit prin legi și

formule. Decizia asupra nașterilor va trebui lăsată pe seama femeii, care trebuie să fie cât se poate de bine consiliată în acest sens. Cât privește problema întreruperii artificiale a sarcinii, mama și copilul trebuie să se bucure de o ocrotire maximă, caz în care, făcându-se abstracție de rezoluția medicală, trebuie consultat un psiholog specialist în această problemă, capabil să respingă argumentele neesențiale în favoarea întreruperii și care, dimpotrivă, să dea curs argumentelor serioase, caz în care întreruperea va fi efectuată întotdeauna în mod gratuit, într-un stabiliment.

Pentru corecta alegere a partenerului, pe lângă însușirile fizice și farmec, sunt de luat în considerare și următoarele aspecte, care trebuie să demonstreze un sentiment de comuniune socială suficient de puternic:

— partenerul să dovedească faptul că știe să facă să dureze o prietenie;

— să manifeste interes pentru munca sa;

— să fie capabil de dăruire de sine.

Desigur, teama de a avea copii poate să aibă cauze egoiste care, orice expresie ar lua, se reduc întotdeauna la curențe ale sentimentului de comuniune socială. Este cazul fetei răsfățate care nu vrea să joace în căsătorie decât rolul de copil răsfățat sau care nu se gândește decât la aspectul ei exterior, temându-se ca sarcina sau nașterea să n-o deformeze; este, de asemenea, cazul celei care vrea să rămână fără rivală sau al celei care nu s-a căsătorit din dragoste, în multe cazuri, un rol funest în funcțiile femeii și în refuzul sarcinii îl are „protestul viril” („*männliche Protest*”). Această atitudine de protest a femeii față de rolul ei sexual, pe care am descris-o pentru prima dată sub denumirea de mai sus, prilejuiește multiple tulburări de menstruație și tulburări funcționale în sfera sexualității, avându-și întotdeauna originea în nemulțumirea față de rolul sexual care îi revine, rol care deja în familie este conceput ca unul de subordonare și care, în taină sau în mod fățiș, îi acordă femeii un rang secundar. Astfel, apariția menstruației în unele cazuri duce la tot felul de indispoziții, exprimate printr-o împotrivire psihică a fetei, ceea ce trădează o pregătire deficitară pentru cooperare. „Protestul viril”, în multiplele sale forme, între care dorința de a fi bărbat, duce la lesbianism⁹, este deci de conceput ca un complex de superioritate clădit pe un complex de inferioritate: „Nu-s decât fată” („*Nur ein Mädchen*”).

În perioada propice iubirii, simultan cu pregătirea deficitară pentru profesiune și viața socială, apar și alte forme de retragere din sfera interesului social. Forma cea mai severă este desigur demența precoce, o izolare aproape totală de cerințele societății. Așa cum a arătat Kretschmer, această maladie psihică este corelată cu unele inferiorități organice (*Organenminderwertigkeiten*). Dovezile sale întregesc descoperirea mea cu privire la însemnătatea tarelor organice a începutul vieții, fără ca

autorul să fi ținut seama de importanța unor astfel de organe inferioare pentru structurarea stilului de viață, cum a făcut-o psihologia individuală. Prăbușirea în nevroză, sub presiunea neîncetată a circumstanțelor exterioare, care cer pregătirea pentru colaborare, are loc frecvent, ca și sinuciderea, ca retragere absolută, concomitent cu totala condamnare a exigențelor vieții, cu o intenție mai mult sau mai puțin ostilă. Alcoolismul, ca truc de a se sustrage pe căi antisociale din fața unor cerințe sociale, precum și morfinomania și cocainomania, sunt tentații cărora omul lipsit de sentimentul de comuniune socială, fugind de problemele societății, ori de câte ori acestea i se prezintă, numai cu greu le poate rezista. Când ai exersat suficient în acest domeniu, înțelegi lesne că la asemenea persoane predomină dorința fierbinte de răsfăț și fuga după o viață ușoară. Observația aceasta este valabilă și pentru numeroși delincvenți, la care se vede limpede lipsa sentimentului de comuniune socială în activitatea lor, precum și o lipsă de curaj manifestată încă din copilărie. Nu este de mirare că în această perioadă devin vizibile perversiunile, atribuite de purtătorii lor de cele mai multe ori eredității, deoarece ei, ca mulți autori, consideră manifestările perverse din copilărie ca fiind înnăscute sau dobândite în urma unei experiențe trăite, pe când în realitate ele apar pe fondul unei educații greșit orientate, fiind întotdeauna semnul clar al curenței sentimentului de comuniune socială, care se exteriorizează destul de clar și în alte laturi ale vieții¹⁰.

Alte puneri la încercare ale sentimentului de comuniune socială au loc în relațiile conjugale, în domeniul profesional, la pierderea unei persoane iubite (caz în care individul este consternat de parcă ar fi pierdut întreaga lume, pentru care mai înainte nu arăta nici un interes), la pierderea averii, în cazul a tot felul de decepții, împrejurări în care individul răsfățat se dovedește incapabil să concilieze cu întregul situația tensionată. De asemenea, pierderea unei poziții nu îi mobilizează pe mulți la solidarizarea în cadrul societății, spre a înlătura împreună inconvenientul, ci îi pune în încurcătură și îi silește să acționeze împotriva societății.

Aș vrea să menționez o ultimă suferință: teama de bătrânețe și de moarte. Acestea nu-l vor înfricoșa pe cel care este sigur de imortalitatea sa în chipul copiilor săi și în recunoașterea contribuției sale la dezvoltarea civilizației. Foarte adesea, însă, teama de o ștergere completă în neant este prilejuită de o rapidă decădere fizică și de o zguduire psihică. Întâlnim adesea femei care exteriorizează superstiții legate de pericolele menopauzei. Îndeosebi acelea care văd valoarea femeii nu în cooperare, ci în tinerețe și în frumusețe, suferă în mod neobișnuit, adoptă adesea o atitudine de defensivă ostilă, ca și cum li s-ar fi făcut o nedreptate, intrând într-o stare de proastă dispoziție care se poate amplifica până la melancolie. Pentru mine este absolut clar că civilizația noastră, la nivelul

atins până azi, încă nu le-a asigurat bătrânilor (bărbați și femei) spațiul care li se cuvine. A le înlesni acest spațiu sau cel puțin a li se da lor înșile posibilitatea să și-l creeze, este dreptul nestrămutat al senectuții. Din păcate la mulți se manifestă la această vârstă o limitare vizibilă a voinței de a colabora (*Willen zur Mitarbeit*). Bătrânii își exagerează importanța, cred că știu totul mai bine decât ceilalți, stăruie în sentimentul frustrării, îi incomodează astfel pe ceilalți și contribuie la crearea acelei atmosfere de care poate ei înșiși s-au temut de multă vreme.

Prin prisma experienței acumulate și a unei reflecții binevoitoare, calme, fiecăruia trebuie să-i fie limpede faptul că noi suntem puși neconținut la încercare de problemele vieții și, potrivit gradului de sentiment de comuniune socială de care dispunem, suntem admiși sau respinși.

NOTE

¹ „für Stadt”, în textul original. (Nota trad.)

² „um Annahme einer kulturellen Funktion der Organe”, în textul original. (Nota trad.)

³ „im mitmenschlichen Erlebnis des Kindes”, în textul original (Nota trad.)

⁴ „unbekannte”, în textul original. (Nota trad.)

⁵ „oft unverstandene Hang”, în textul original. (Nota trad.)

⁶ A se vedea, în această privință, concepția lui Karl Groos. (Nota trad.)

⁷ „Bewusstsein der Gleichwertigkeit”, în textul original. (Nota trad.)

⁸ „Der stark gesteigerte Grad der Liebesfähigkeit”, în textul original. (Nota trad.)

⁹ Homosexualitate la femei, care, ca și la bărbați, poate cunoaște diferite rude și forme. (Nota trad.)

¹⁰ A. Adler, *Das Problem der Homosexualität*, Leipzig, 1930.

4. PROBLEMA RAPORTULUI CORP-SUFLET

Este azi în afară de orice îndoială faptul că tot ceea ce numim corp manifestă tendința de a deveni un întreg. În general, din această perspectivă, atomul poate fi comparat cu celula vie. Atât atomul cât și celula posedă forțele latente și manifeste care determină pe de o parte suprafețele și delimitarea, iar pe de altă parte instituie organele interioare. Deosebirea esențială constă, desigur, în metabolismul celulei față de capacitatea atomului de a-și fi suficient lui însuși (*Selbstgenügsamkeit desAtmos*)¹. Nici măcar mișcarea în interiorul sau în exteriorul celulei și atomului nu prezintă deosebiri fundamentale. Electronii nu sunt niciodată în starea de repaus și o tendință spre o astfel de stare, cum postulează Freud, în a sa concepție privind instinctul morții, nu este de găsit nicăieri în natură. Ceea ce le deosebește este procesul de asimilare și de excreție al celulei vii, de unde rezultă creșterea, conservarea formei, înmulțirea și tendința spre o formă finală ideală².

Dacă celula vie, indiferent de originea ei, ar fi fost plasată într-un mediu ideal, care i-ar fi garantat o eternă și fără efort autoconservare — caz, desigur, de neconceput — ea ar rămâne mereu identică cu sine. Sub presiunea dificultăților, care în cazurile cele mai simple pot fi gândite ca fiind de o natură aproape fizică (*nahezu physikalisch*), ceea ce numim, fără a-l înțelege, procesul vieții, este constrâns să recurgă la oarecari remedii. Dintre miile și miile de varietăți existente în natură, cum se vede, de exemplu, la amibă, au succedat indivizii mai bine dotați, capabili să expună o formă mai bună și, prin aceasta, să aibă o mai bună adaptare. În miliardele de ani de când există viața pe această planetă, evident că a fost timp destul pentru ca procesul vieții să formeze oameni pornind de la cele mai simple celule și, de asemenea, pentru a lăsa să piară miriade de ființe vii care nu aveau cum să reziste forței asaltului ambianței lor.

În această concepție, care îmbină viziunile lui Darwin și Lamarck, „procesul de învățare” (*„Lernprozess”*) trebuie privit ca o tendință care, în torentul evoluției, menține direcția spre un scop imcrn de adaptare la cerințele lumii exterioare.

În acest efort de urmărire a țelului (*Zielstrebigkeit*), care niciodată nu ajunge la un compromis al liniștii, dat fiind faptul că în mod vădit cerințele și problemele impuse de forțele lumii exterioare nu vor găsi niciodată o soluție perfectă din partea ființelor create de ele, a trebuit să se dezvolte acea capacitate pe care noi, având în vedere aspectul sub care o luăm în considerare, o numim suflet, spirit, Psyche, rațiune, capacitate

care include toate celelalte „capacități psihice”. Și cu toate că, în ceea ce privește examinarea procesului psihic, ne mișcăm pe un teren transcendental, avem dreptul să afirmăm, dată fiind concepția noastră, că psihicul ca proces al vieții, aferent la ceea ce includem în acest proces, trebuie să prezinte această caracteristică de bază ca și matricea, anume ca însăși celula vie în care își are originea. Această caracteristică de bază este de găsit în primul rând în strădania continuă de a tranșa victorios cerințele lumii exterioare, de a învinge moartea, de a tinde către o formă ideală adecvată acestui scop și, laolaltă cu celelalte forțe ale corpului, pregătite în același scop în cursul evoluției, prin influență și sprijin reciproc, să atingă obiectivul superiorității, perfecțiunii și securității. Ca și în dezvoltarea evolutivă a corpului, direcția dezvoltării psihice este în permanență orientată către rezolvarea corectă a problemelor puse de lumea exterioară. Orice rezolvare incorectă, ca urmare a unei dezvoltări corporale sau psihice inadecvate, arată incapacitatea organismului respectiv prin faptul că suferă o înfrângere, înfrângere care poate merge până la suprimarea și exterminarea individului care greșește. Procesul înfrângerii (*Prozess der Niederlage*) poate depăși individul și pe cei apropiați lui, dăunând posterității, implicând în cele mai mari dificultăți familii, triburi, popoare și rase. Ca de obicei în procesul evoluției, biruirea acestor dificultăți poate duce la mari succese, la o mai mare putere de rezistență. Hecatombele de plante, animale și oameni reprezintă însă jertfa acestui crud proces de autoregenerare. Ceea ce în prezent pare, în medie, capabil de rezistență, a trecut deocamdată proba care i-a fost impusă în acest sens³. Din această concepție rezultă că în procesul corporal avem de-a face cu o năzuință de a menține corpul, în raport cu activitățile acestuia, într-un aproximativ echilibru, spre a putea face față victorios cerințelor lumii exterioare, favorizante sau nu. Dacă luăm în considerare în mod unilateral acest proces, ajungem la conceperea unei „înțelepciuni a corpului”⁴. Dar procesul psihic este silit și el să recurgă la această înțelepciune, care îl face în stare să rezolve victorios problemele puse de lumea exterioară, în favoarea unui echilibru mereu activ corp-psihic. De echilibru se îngrijește, în anumite limite, treapta evolutivă atinsă (*die erreichte evolutionäre Stufe*), iar de activitate se îngrijesc țelul de superioritate fixat în copilărie, stilul de viață, legea de mișcare a individului.

Legea fundamentală a vieții este de aceea efortul întru biruință (Grundgesetz des Lebens ist demnach Überwindung). Acestuia îi slujesc tendința de autoconservare, de menținere a echilibrului corporal și psihic, dezvoltarea somatică și psihică, precum și aspirația către perfecțiune (Streben nach Vollendung).

În tendința de autoconservare sunt incluse înțelegerea și evitarea pericolelor, reproducerea sexuală ca o cale evolutivă de dăinuire a unei

părți corporale dincolo de moartea personală, colaborarea la dezvoltarea umanității, domeniu în care spiritul colaboratorului este nemuritor, precum și productivitatea socializată a tuturor celor care au contribuit la țelurile menționate.

Miraculoasa operă a evoluției apare în modul în care corpul se străduiește în permanență să conserve, să întrească și să substituie în același timp toate componentele de importanță vitală. Coagularea sângelui, garantarea în linii mari a metabolismului apei, zahărului, calciului, albuminelor, regenerarea sângelui și a țesuturilor, acțiunea coordonată a glandelor endocrine sunt produse ale evoluției și demonstrează puterea de rezistență a organismului în fața nocivităților din exterior. Menținerea și creșterea acestei puteri de rezistență este consecința unui vast amestec de sânge, datorită căruia defectele sunt diminuate, iar avantajele pot fi reținute și amplificate. Socializarea oamenilor, colectivitatea au intervenit și în această privință în mod benefic. Excluderea incestului nu a fost, prin urmare, cu totul de la sine înțeleasă în aspirația către colectivitate (*Streben nach Gemeinschaft*).

Echilibrul psihic este în permanență amenințat. În aspirația sa către perfecțiune omul este mereu pus în mișcare pe plan psihic și sesizează fragilitatea sa față de țelul desăvârșirii. Numai sentimentul de a fi atins un nivel satisfăcător în strădania de a sui îi poate da sentimentul liniștii, al valorii, al fericirii. În clipa următoare țelul său îl împinge și mai departe. Acum devine clar că *a fi om înseamnă a avea un sentiment de inferioritate care te propulsează perpetuu către efortul întru biruință*⁵. Direcția biruinței dorite este la fel de diversă ca și obiectivul perfecțiunii dorite. Cu cât mai profund este trăit sentimentul de inferioritate, cu atât mai impetuoasă va fi goana după efortul întru biruință (*Drang zur Überwindung*) și cu atât mai puternică agitația emoțiilor. Iureșul sentimentelor, emoțiilor și afectele nu rămâne însă fără efect asupra echilibrului somatic. Corpul, pe căile sistemului nervos vegetativ ale nervului vag, ale modificărilor dinamicii endocrine, suferă schimbări în circulația sanguină, în secreții, în tonusul muscular și în aproape toate organele. Ca fenomene efemere, aceste schimbări sunt naturale, arătându-se însă diferite în forma lor, pe potrivit stilului de viață al individului respectiv. Dacă ele persistă, vorbim de nevroze organice funcționale care, ca și psihonevrozele, își datorează apariția unui stil de viață care, în cazul unei ratări, pe lângă un puternic sentiment de inferioritate, se manifestă printr-o retragere din fața problemelor existente, această retragere fiind asigurată prin menținerea unei suite de simptome somatice sau psihice. Așa acționează procesul psihic asupra corpului, dar și asupra psihicului însuși, prin faptul că determină aici tot felul de șocuri, acte și abțineri care sunt potrivnice cerințelor societății.

La fel acționează starea somatică asupra procesului psihic. Potrivit

experienței noastre, stilul de viață este elaborat în prima copilărie. Ereditatea are în această privință o mare influență. În mișcările și performanțele sale de la început copilul verifică validitatea organelor corpului său. O verifică, dar nu are pentru aceasta nici cuvinte și nici noțiuni. Deoarece și solitudinea anturajului este absolut diferită, rămâne pentru totdeauna necunoscut ceea ce simte copilul referitor la capacitatea sa de realizare (*Leistungsfähigkeit*). Cu mare băgare de seamă și beneficiind de experiența probabilității statistice, ne este permis să conchidem — prin prisma cunoștințelor noastre cu privire la inferioritatea organelor, a aparatului digestiv, a celui circulator, a organelor respiratoare, a organelor de secreție, a glandelor endocrine, a organelor de simț — că, încă de la începutul vieții sale, copilul trăiește suprasolicitarea la care este supus. Dar felul în care duce el la bun sfârșit lucrurile nu poate fi dedus decât din mișcările și tentativele sale, întrucât aici orice considerație cauzală este zadarnică, intrând în joc puterea creatoare a copilului (*schöpferische Kraft des Kindes*). Zbătându-se în spațiul incalculabil al posibilităților sale, copilul se antrenează prin încercare și eroare⁶, pe calea mai generală către un țel al perfecțiunii, care se pare că îi oferă împlinirea. Fie că se zbate activ sau se menține în pasivitate, fie că este dominat sau supus, sociabil sau egoist, curajos sau laș, versatil în ritm și temperament, emotiv sau obtuz pe plan afectiv, copilul decide într-un pretins acord cu mediul său, pe care el îl interpretează și îi răspunde în felul său, dezvoltându-și o lege de mișcare pentru întreaga sa viață. Orientările către un țel al efortului întru biruință sunt diferite de la individ la individ, cuprinzând nenumărate nuanțe, așa încât ne lipsesc cuvintele spre a numi în fiecare caz mai mult decât ceea ce este tipic și ne vedem constrânși să recurgem la descrieri detaliate.

Fără viziunea psihologiei individuale, individul însuși abia dacă ne poate spune clar unde duce drumul său. Adesea ne spune contrariul. Ne lămurește în primul rând cunoașterea legii de mișcare. Prin aceasta descoperim sensul și semnificația gesturilor expresive, care pot fi cuvinte, idei, sentimente și acțiuni. Că și corpul se supune însă cu totul acestei legi de mișcare ne-o arată sensul funcțiilor sale, un limbaj de cele mai multe ori mai expresiv decât cel verbal, dar oricum un limbaj al corpului, pe care l-am numit dialect al organelor (*Organdialekt*). Un copil, de exemplu, care are un comportament obedient, dar care udă noaptea patul, dă prin aceasta clar de înțeles că nu vrea să se supună civilizației instituite. Un bărbat care se pretinde curajos și care poate chiar crede în curajul său, arată prin tremuratură și prin palpitații că și-a pierdut cumpătul.

O femeie măritată, în vârstă de 32 de ani, se plânge de dureri violente în zona ochiului stâng și de o diplopie, care o silesc să țină ochiul închis. Pacienta a avut asemenea crize începând cu vârsta de 11 ani;

prima criză a avut loc în perioada logodnei cu bărbatul ei. Criza actuală a început în urmă cu șapte luni, durerile încetând temporar, dar diplopia rămânând constantă. Ea raportează ultima criză la o baie rece și crede că precedentele crize au fost provocate de niște curenți de aer. Un frate mai mic suferă și el de crize similare, tot cu diplopie, ca urmare a unei gripe, iar mama la fel. În crizele anterioare, după cum se pretinde, durerile se puteau extinde la ochiul drept sau se mutau dintr-o parte în cealaltă. Înainte de căsătorie învățase să cânte la vioară, dăduse concerte și își iubea profesiunea, la care a trebuit să renunțe o dată cu măritișul. În prezent trăiește în familia cumnatului ei, spre a fi mai aproape de medic, după cum declară ea, și se simte acolo fericită.

Își caracterizează familia, în special pe tatăl ei, dar și pe ea, precum și pe frați, ca fiind o familie de irascibili și de impulsivi. Dacă adăugăm la acestea faptele stabilite de convorbire, anume că sunt cu toții autoritari, vedem că avem de-a face cu acel tip de oameni pe care eu i-am descris ca fiind înclinați la cefalee, migrenă, nevralgii ale tri gemenului și accese epileptiforme⁷.

Pacienta se plânge de asemenea de pornirea imperioasă de a urina (*Harndrang*), care o apucă întotdeauna când se află într-o stare de tensiune nervoasă, cu ocazia unor vizite, la întâlnirea unor persoane străine etc.

În lucrarea mea asupra originii psihice a nevralgiei trigemenului, am arătat că în cazurile lipsite de bază organică se constată întotdeauna o ridicată tensiune emoțională, care se manifestă lesne prin tot felul de simptome nervoase, ca acelea stabilite mai sus și care, pe calea excitării vaso-motorii, precum și prin excitarea sistemului simpatico-adrenalinic, poate provoca, în zone de predilecție, foarte probabil prin modificări intervenite în circulația sanguină, simptome ca durerea, dar și fenomene paralitice. Am emis atunci ipoteza că asimetriile craniului, ale feței, ale arterelor și venelor capului trădează de asemenea asimetrii în interiorul calotei craniene, în meninge și în creier, care probabil se referă și la rețeaua și calibrul vaselor de acolo; poate că și fibrele și celulele nervoase dintr-o emisferă cerebrală sunt mai slab dezvoltate decât în cealaltă. O atenție deosebită ar fi apoi de acordat fasciculelor trunchiului cerebral, care, în mod sigur asimetric și ele, se pot dovedi prea înguste față de lărgirea arterelor și venelor pe una din părți. Se poate vedea după culoarea feței, iar la mânie după îngroșarea venelor craniului, că debitul sanguin se modifică în cazul emoțiilor, îndeosebi la mânie, dar și în cazul bucuriei, fricii și mâhnirii. Este evident că asemenea schimbări au loc și în straturile mai profunde. Este nevoie încă de multe cercetări spre a clarifica toate complicațiile care intervin aici.

Dacă reușim și în acest caz să dăm la iveală nu numai predispoziția spre irascibilitate datorată stilului de viață autoritar, ci și factorul exogen

care precedă criza, mai puternică decât cele anterioare, dacă putem stabili existența încă din prima copilărie a unei tensiuni psihice permanente, complexul de inferioritate și complexul de superioritate, lipsa de interes pentru ceilalți, amorul propriu manifestat atât în viața prezentă, cât și în amintiri și vise, și dacă mai obținem și succes în tratamentul pus la punct potrivit concepției psihologiei individuale (*individualpsychologischen Behandlung*), ba chiar un succes durabil, atunci am aduce o nouă dovadă că maladii ca durerile de cap, migrenele, nevralgia trigemenului și crizele epileptiforme, în măsura în care nu sunt de detectat tulburări organice, pot fi vindecate în mod durabil printr-o schimbare a stilului de viață, printr-o reducere a tensiunii psihice, printr-o extindere a sentimentului de comuniune socială.

Pornirea imperioasă de a urina cu ocazia unor vizite ne și pune în fața fizionomiei unei persoane extrem de lesne de iritat, la care cauza pornirii imperioase de a urina, ca și cauza bâlbâielii și a altor tulburări și trăsături de caracter, ca și a tracului, este o cauză exogenă, care constă în întâlnirea cu alte persoane (*Begegnung mit anderen Personen*). Este aici de avut în vedere intensificarea sentimentului de inferioritate. Acela care are o viziune conformă cu psihologia individuală va percepe și aici cu ușurință dependența de judecata celorlalți, așadar aspirația intensă spre apreciere favorabilă (*Streben nach Anerkennung*), spre superioritatea personală. Pacienta însăși arată lămurit că nu are nici un interes deosebit pentru semenii. Ea afirmă că nu este anxioasă și că poate conversa cu ceilalți fără anevoință, dar depășește orice măsură în pălăvrăgeală și cu greu pot spune și eu un cuvânt, ceea ce este un semn sigur al înclinației sale spre o autoreprezentare de un tip spasmodic (*Neigung zu krampfhafter Selbstdarstellung*). În căsnicia ei, desigur, ea este aceea care domină, eșuând însă în fața indolenței și trebuinței de odihnă a soțului, care muncește din greu și care vine acasă seara târziu, obosit și nedispus să iasă la plimbare cu femeia sa sau să converseze cu dânsa. Când trebuie să cânte în fața unui public, suferă un trac puternic. La întrebarea semnificativă pe care i-am pus-o, ce ar face dacă s-ar însănătoși — o întrebare al cărei răspuns arată clar ce o înspăimântă —, pacienta răspunde evaziv, făcând aluzie la permanentele ei dureri de cap. Lângă sprânceana stângă are o cicatrice concavă, urmare a unei intervenții chirurgicale la sinusul etmoid, intervenție care a fost imediat urmată de o criză de migrenă. Pacienta susține sus și tare că frigul sub toate formele îi dăunează și că îi poate provoca crize. Înainte de ultima sa criză ea a făcut o baie rece, care, după socotința ei, i-a declanșat criza. Crizele nu sunt precedate de aură. Uneori începutul crizei este anunțat de o senzație de indispoziție. A fost examinată temeinic de diferiți medici, fără a-i fi fost descoperită vreo modificare organică. Examinarea radiologică a craniului, analiza sângelui și a urinei au fost negative. Examenul uterului: infantil,

cu anteverisie și anteflexie. Am arătat în lucrarea mea *Studie über Minderwertigkeit von Organen* că nu numai că adesea la nevrotici găsim inferiorități ale organelor, fapt pe deplin confirmat de cercetările lui Kretschmer, ci și că, în caz de inferioritate a organelor, trebuie să ne așteptăm la o inferioritate a organelor sexuale, ceea ce a fost demonstrat de către Kyrie, din păcate decedat prea repede. Avem aici un astfel de exemplu.

S-a stabilit că pacienta, care, la nașterea unei surori, a trăit cea mai mare spaimă, avea o frică nebunească de graviditate. Lucrul acesta confirmă avertizarea mea în legătură cu dezvăluirea prea de timpuriu a faptelor sexuale, atâta vreme cât nu suntem siguri că copiii le pot înțelege și asimila în mod corect. Pe când ea avea 11 ani, tatăl său a învinuit-o pe nedrept că a avut relații sexuale cu un băiat de prin vecini. Chiar și această aluzie la raportul sexual, asociată cu spaima și angoasa, i-a întărit protestul contra iubirii (*Protest gegen die Liebe*), protest care în anii căsniciei s-a transformat în frigiditate. Înainte de căsătorie, ea i-a cerut logodnicului să se angajeze explicit că va renunța pentru totdeauna la copii. Crizele ei de migrenă și teama permanentă de ele i-au permis să reducă cu ușurință la minimum relațiile conjugale. Așa cum adesea constatăm la tinerele fete extrem de ambițioase, relațiile ei amoroase trebuia să fie oricum dificile, deoarece ea le considera, în mod greșit, prin prisma unui apăsător sentiment de inferioritate, favorizat de înapoierea noastră culturală, ca fiind o umilire a femeii.

Sentimentul de inferioritate și complexul de inferioritate, aceste concepte fundamentale ale psihologiei individuale, care, ca și protestul viril, îi făceau odinioară pe psihanalisti să vadă negru înaintea ochilor, astăzi sunt pe deplin acceptate de către Freud, dar numai anevoie sunt înghesuite în sistemul său. Dar ceea ce această școală a lui Freud nu înțelege nici până în ziua de azi este faptul că o asemenea fată stă în permanență sub semnul emoțiilor protestatate, care fac să-i vibreze corpul și sufletul și care se manifestă întotdeauna ca simptom avut doar în cazul în care este pus la încercare sentimentul ei de comuniune socială, deci în cazul intervenției unui factor exogen.

În cazul de față manifestările simptomatice sunt migrena și pornirea ei imperioasă de a urina. Ca simptoame permanente, apărute la căsătoria ei, sunt teama de a avea copii și frigiditatea. Cred că am contribuit din plin la explicarea migrenei acestei persoane autoritare și irascibile — și se pare că numai asemenea persoane, cu asimetria descrisă, pot suferi de migrenă și nevralgii similare —, dar mai trebuie să arăt care este acel factor exogen care a produs ultima criză, atât de ieșită din comun. Nu pot nega cu totul faptul că în acest caz baia rece a declanșat criza, dar mă surprinde că pacienta, care de atâta vreme știa că băile reci îi dăunează, cu șapte luni în urmă s-a arătat gata să intre fără

șovăire în apă rece, fără a se gândi — cum spune chiar ea — la pericol. Să fi datat de atunci valul ei de furie? Să fi găsit ea o ocazie pentru criză? Să fi văzut ea un adversar în soțul care o iubea, pe care voia să-l lovească făcând o baie rece, așa cum cineva se sinucide din răzbunare, spre a pedepsi o persoană devotată? Era furioasă pe ea însăși pentru că era furioasă pe altcineva? Făcea oare lecturi aprofundate asupra migrenei, consulta medici și căuta să se convingă de faptul că niciodată nu se va putea însănătoși, spre a amâna rezolvarea problemelor de viață care o înfricoșau din cauza deficientului ei sentiment de comuniune socială?

Ea își prețuiește soțul, dar este departe de a-l iubi și de fapt nu a iubit niciodată cu adevărat. La întrebarea, care i-a fost pusă de repetate ori, ce ar face ea dacă s-ar însănătoși de-a binelea, a răspuns în cele din urmă că ar părăsi provincia spre a se muta în capitală, unde ar da lecții de vioară și ar cânta într-o orchestră. Acela care și-a însușit de la psihologia individuală arta ghicitului (*Kunst des Ertragens*) va înțelege lesne că aceasta înseamnă despărțirea de soțul ei, care este legat de localitatea sa de provincie. A se vedea, mai sus, confirmarea: faptul că se simțea bine în casa cumnatei sale⁸, ca și reproșurile contra soțului. Deoarece soțul ei o adoră și îi oferă mereu ocazia de a-și da frâu liber setei de a domina, firește că îi venea foarte greu să se despartă de dânsul. V-aș avertiza aici să nu-i facilitați calea despărțirii prin sfaturi și vorbe dulci în acest sens. Mă văd îndeosebi obligat să avertizez împotriva recomandării ca, în asemenea caz sau în altele asemănătoare, să se recurgă la un amant. Asemenea paciente știu desigur ce este dragostea, dar nu o înțeleg⁹, și dacă ar fi expuse la grave decepții, l-ar face responsabil pe medicul care le-a dat sfatul. Problema, în cazul acesta, este de a o face pe femeie mai aptă pentru căsătorie. Dar trebuie mai întâi să îndepărtăm erorile din stilul ei de viață. Constată după o cercetare mai riguroasă: partea stângă a feței este ceva mai mică decât cea dreaptă. De aceea vârful nasului este puțin deviat spre stânga. Ochiul stâng, acum bolnav, prezintă o fantă palpebrală mai îngustă decât ochiul drept. Nu-mi pot explica de ce pacienta declară că uneori simptomul se raportează la ochiul drept. Probabil că pacienta se înșală în afirmația ei.

Un vis: „Eram, cu o cumnată a mea și cu o soră mai mare, la teatru. Le-am spus să aștepte puținel, spre a mă arăta lor pe scenă”. Explicație: ea căuta mereu să se evidențieze în ochii rubedeniilor. Ar vrea, de asemenea, să cânte în orchestra unui teatru. Crede că nu este suficient de apreciată de rude. Teoria inferiorității organelor, elaborată de mine, cu aferenta compensare psihică, o descoperire care, cum va trebui o dată să fie stabilit, are la bază constatările lui Kretschmer și Jaensch, este aici îndreptățită. Cu greu ne putem îndoii că ceva este în neregulă în aparatul vizual al acestei femei. La fel la fratele ei, care suferă de aceeași maladie. Nu pot spune cu certitudine dacă este vorba mai degrabă de anomalii

vasculare sau de anomalii de traiect (*Weganomalien*). Vederea trebuie să fie normală, ca de altfel și metabolismul bazai. Glanda tiroidă este în aparență nemodificată. Visul cu teatrul și cu apariția ei pe scenă vorbește clar despre un tip uman vizual, preocupat de înfățișarea sa exterioară. Căsătoria, domiciliul în provincie o împiedică să se afirme. Un obstacol similar ar fi graviditatea și un copil.

Însănătoșirea completă s-a produs într-o lună de zile. Înainte de aceasta a avut loc explicitarea factorului exogen, care condusese la ultima criză. Ea găsisse în buzunarul vestonului bărbatului ei scrisoarea unei fete, care nu conținea decât câteva cuvinte de salut. Bărbatul a reușit să-i risipească suspiciunea. Cu toate acestea ea a rămas suspicioasă și a simțit o gelozie cum nu simțise niciodată până atunci, controlându-și îndeaproape bărbatul. Din acea perioadă datează baia ei rece și începutul crizei. Unul din ultimele ei vise, după instalarea geloziei și a sentimentului de vanitate rănită, încă mai demonstrează persistența suspiciunii și pune în evidență o atitudine de prudență și de neîncredere față de bărbat. În vis văzuse cum o pisică înhață un pește și fuge cu el în gură. O femeie fugărea pisica, spre a-i lua peștele. Explicația visului ni se oferă aproape de la sine. Ea caută, printr-un limbaj metaforic, expresiv, să pledeze pentru o răpire similară a soțului ei. Dintr-o convorbire rezultă că ea nu a fost niciodată geloasă, deoarece mândria i-a interzis această manieră grosolană de a fi, dar că, de când găsisse acea scrisoare, luase în considerare posibilitatea unei infidelități din partea soțului. Gândindu-se la aceasta, simțea crescând în ea furia contra pretensei dependențe a femeii de bărbat. Baia rece a fost deci realmente răzbunarea stilului ei de viață față de faptul că ea credea că valoarea sa depindea acum de soțul ei și față de nesatisfăcătoarea recunoaștere a valorii ei. Dacă nu ar fi avut criza de migrenă — ca urmare a șocului —, ar fi trebuit să-și apară ca lipsită de valoare, lucru care ar fi fost cel mai rău din toate.

NOTE

¹ Comparația atom-celulă este sofistică, din moment ce autorul pierde din vedere faptul fundamental: atomii sunt părți constitutive ale celulei și iau parte la metabolismul acesteia, constituindu-l, de cele mai multe ori, în configurații mai complexe (moleculele). Termenii comparației lui Adler sunt, deci, incomparabili. (Nota trad.)

² A se vedea J. Chr. Smuts, *Wholeness and Evolution*, London.

³ A se vedea A. Adler, *Heilen und Bilden*.

⁴ A se vedea Cannon, *The wisdom of the body*, New York.

⁵ „*Menschsein heiss, ein Minderwertigkeitsgefühl zu besitzen, das ständig nach seiner Überwindung drängt*”, în textul original. (Nota

trad.)

6 „*Trial and error*”, în psihologia behavioristă, din a cărei teorie a „*learning*”-ului s-a adăpat și Adler. (Nota trad.)

7 A se vedea îndeosebi A. Adler, *Praxis und Theorie der Individiiial-psychologie*.

8 „*in der Familie ihres Schwagers*”, ne spusese Adler cu câteva pagini mai înainte. (Nota trad.)

9 Să nu uităm că această carte are drept moto „*Der Mensch weiss viel mehr, als er versteht*” („Omul știe mult mai multe decât înțelege”). (Nota trad.)

5. FORMA CORPORALĂ, DINAMICĂ SI CARACTER

Va trebui să luăm aici în considerare cele trei fenomene — forma corporală, dinamica (*Bewegung*) și caracterul —, așa cum apar ele la om, potrivit valorii pe care o au și sensului pe care ni-l dezvăluie. O cunoaștere științifică a omului (*wissenschaftliche Menschenkenntnis*) trebuie, firește, să se bazeze pe experiență. Dar colectarea de fapte nu este suficientă spre a produce știința. Colectarea de fapte este mai degrabă stadiul preliminar al acesteia, materialul adunat având nevoie de o suficientă articulare, potrivit cu un principiu comun. Desigur că pumnul ridicat la mânie, ca și scrâșnitul dinților, privirea furioasă, înjurăturile proferate cu voce tare etc. sunt manifestări (*Bewegungen*) care corespund unui atac, dar ele sunt atât de neluate în seamă de *common sense*¹ încât impulsul omenesc de cercetare și de aflare a adevărului — ceea ce constituie esența științei — nu mai descoperă în acest domeniu nici o problemă demnă de interes. Numai dacă se reușește ca aceste manifestări (*Manifestationen*) și altele să fie puse într-o corelație mai cuprinzătoare, până acum nedescoperită, de unde să se deducă noi concluzii și în cadrul căreia par să se rezolve vechile probleme, ori apar altele noi, avem dreptul să vorbim de știință.

Forma organelor umane, precum și forma exterioară a omului se găsesc într-o aproximativă concordanță cu modul de viață și ele își datorează schema lor fundamentală procesului de adaptare la condițiile exterioare, care sunt stabile pentru perioade îndelungate. Gradul de adaptare variază extraordinar de mult și este mai întâi bizar în forma sa, până când este depășită o anumită limită, oarecum perceptibilă. La această dezvoltare a formei umane fundamentale acționează, desigur, un număr de alți factori, din care aș dori să-i relievez pe următorii:

1. Dispariția anumitor variante, pentru care nu există nici o posibilitate vitală, efemeră sau de durată. Aici intervine nu pur și simplu legea adaptării organice, ci și formele eronate ale modului de viață care au apăsător considerabil asupra colectivităților mai mari sau mai mici (război, proasta administrare, lipsa de adaptare socială etc.). Suntem deci obligați de a lua în considerare, în afară de legile neînduplecate ale eredității, oarecum similare cu regula lui Mendel, și influențabilitatea organelor și a valenței lor formale în procesul adaptării. O relație a formei cu încărcătura individuală și generală se poate exprima ca valoare a funcției (*Funktioswert*).

2. Selecția sexuală. Aceasta pare a se efectua ca urmare a

dezvoltării civilizației și a sporirii contactelor, ducând la o egalare a formei, a tipului și fiind mai mult sau mai puțin influențată de nivelul științei biologice și medicale, precum și de sentimentul estetic conex, desigur supus transformărilor și erorilor. Idealurile de frumusețe, cum sunt atletul, hermafroditul, planturosul, zveltul demonstrează dinamica acestei influențe care, în mod cert, este considerabil inspirată de artă.

3. Corelația organelor. Acestea sunt corelate între ele și cu glandele endocrine (tiroida, glandele sexuale, suprarenalele, hipofiza), ca într-un fel de alianță secretă, putându-se întrajutora sau putându-și dăuna reciproc. Pot să existe forme care, luate izolat, ar fi sortite pieirii, dar care, în corelația lor, nu tulbură valoarea funcției integrale a individului (*Gesamtfunktioswert des Individuums*). În această acțiune a totalității un rol predominant joacă sistemul nervos central, care, în conexiune cu sistemul nervos vegetativ, dovedește o mare capacitate de mobilizare și, printr-un exercițiu adecvat, corporal și psihic, este în stare să sporească valoarea funcției integrale a individului. Acestei circumstanțe i se datorează faptul că până și formele atipice, ba chiar de-a dreptul defectuoase nu amenință nicidecum în mod necesar existența indivizilor și a generațiilor, deoarece au parte de o compensație din alte surse de energie, așa încât bilanțul total al individului se poate menține în echilibru, ba chiar uneori este și excedentar. O cercetare obiectivă va arăta că oamenii cei mai proeminenți și cei mai capabili nu se găsesc întotdeauna printre cei mai frumoși. Faptul acesta dă de înțeles că ideea unei eugenii individuale sau a popoarelor² nu ar putea crea valori decât într-o măsură foarte limitată și că ar fi împovărată de o enormă sumă de factori complicați, încât o judecată eronată ar fi mai probabilă decât o concluzie certă. O statistică oricât de garantată nu ar putea fi nicidecum determinantă pentru cazul individual.

Ochiul ușor miop, cu structura sa în extensiune, este de cele mai multe ori un avantaj neîndoielnic în civilizația noastră orientată spre lucrul de migală (*Näharbeit*), deoarece este aproape exclusă o obosire a ochiului. Cei aproape 40 la sută stângaci sunt cu siguranță dezavantajați într-o civilizație a dreptacilor. Cu toate acestea, printre cei mai buni desenatori și pictori, printre cei mai îndemânatici găsim un număr surprinzător de mare de stângaci care, cu mâna dreaptă mai bine antrenată, produc capodopere. Obezii și slăbănogii sunt amenințați de pericole diferite, dar de o gravitate aproape egală, deși din punct de vedere estetic și medical balanța înclină întotdeauna în favoarea celor zvelți. Un braț scurt și zdravăn se arată desigur mai adecvat pentru munca grea, din cauza avantajosei sale acțiuni de pârghie. Dar dezvoltarea tehnicii și perfecționarea mâinilor fac munca fizică grea tot mai mult de prisos. Frumusețea corporală — cu toate că nu ne putem sustrage farmecului ei — aduce cu sine atât avantaje cât și dezavantaje. Unii vor fi

surprinși de faptul că printre persoanele celibatate și lipsite de descendenți se găsesc foarte mulți oameni arătoși, pe când tipi mai puțin atrăgători participă la procreație, date fiind alte calități. De câte ori nu găsim în unele locuri alte tipuri decât acelea la care ne-am fi așteptat, alpiniști cu picioare scurte și platfus, croitori cu statură herculeană, favoriți ai femeilor diformi, cazuri pe care le putem înțelege doar după o aprofundare a complicațiilor psihice. Desigur că oricine cunoaște personaje cu chip infantil de o rară maturitate și tipuri virile cu un comportament infantil, uriași lași și pitici curajoși, gentlemen degenerați și respingători și pușlamale șarmante, mari criminali cu figură de fetiță și flăcăi cu aparență de brută dar cu inima duioasă. Că sifilisul și alcoolismul dăunează germenului descendenței și că foarte adesea îi conferă o amprentă perceptibilă este un fapt bine stabilit, ca și faptul că această descendență este mai ușor doborâtă. Dar excepțiile nu sunt rare și nu mai departe de zilele trecute, Bernard Shaw, atât de robust în ciuda vârstei sale, ne-a făcut cunoscut că tatăl său a fost alcoolic. Principiului transcendent al selecției i se opune forța misterioasă, cu totul complicată, a legii adaptării. Așa cum se lamentează poetul: „*Patrocle zace în groapă, iar Thersit revine*”³. După războaiele ucigătoare purtate de Suedia, în această țară lipseau bărbații. O lege i-a obligat pe supraviețuitori, bolnavi și schilozi, să se căsătorească. Dacă facem o comparație între popoare, suedezii aparțin astăzi tipurilor optime⁴. În vechea Grecie copiii malformați erau abandonați. În mitul lui Oedip se vede blestemul naturii siluite, poate, mai bine spus: logica siluită a vieții sociale a oamenilor.

Poate că fiecare dintre noi poartă în sine o imagine ideală a formei umane (*ein Idealbild der menschlichen Form*) și îi măsoară pe ceilalți după acest etalon. De fapt, în viață nu ne vom putea lipsi niciodată de necesitatea deducției. Spiritele care au o viziune mai elevată o numesc intuiție (*Intuition*). Psihiatrului și psihologului li se pune problema după care norme, care ne sunt inerente, judecăm noi forma umană. Aici par a fi determinante experiența vieții, împrejurări adesea insignifiante și imaginile stereotipe, cele mai multe din ele păstrate din copilărie. Lavater și alții au făcut din ele un sistem. Luând în considerare neobișnuita similitudine a unor astfel de impresii, după care noi ne reprezentăm oamenii ca fiind zgârciți, binevoitori, răutăcioși și criminali, în pofida tuturor îndoielilor justificate, nu putem respinge faptul că acolo unde inteligența noastră cumpănește în taină, ea consideră forma prin prisma conținutului acesteia. Este oare spiritul acela care făurește corpul?

Aș dori să subliniez două dintre concepțiile⁵ din acest domeniu, deoarece acestea pot să arunce oarecare lumină în bezna problemei formei și sensului. Nu vom uita contribuția lui Carus, reînviată prin meritul lui Klages, după cum nu voi trece cu vederea cercetările mai noi ale lui Jaensch și Bauer. Dar aș dori să subliniez îndeosebi lucrarea

excelență a lui Kretschmer, *Structura corpului și caracterul*, precum și lucrarea mea *Studiu asupra inferiorității organelor*. Aceasta din urmă este și cea mai veche. Gândesc că am găsit aici urmele unei punți care, pornind de la o inferioritate corporală ereditară, de la o variantă de formă deficitară, provoacă o tensiune deosebită în aparatul psihic, generând un sentiment de inferioritate mai intens. Cerințele lumii exterioare sunt de aceea simțite ca absolut ostile, iar grija pentru propriul Eu — din cauza lipsei unui exercițiu adecvat — crește într-un sens clar egocentric. De aici rezultă o susceptibilitate psihică exagerată, lipsa curajului și a capacității de decizie și o schemă apercceptivă cu caracter antisocial. Perspectiva asupra lumii exterioare se reduce la o adaptare provizorie și conduce la eșecuri. Rezultă de aici un punct de vedere de unde, cu maximă circumspecție și observând neîntrerupt confirmările și contradicțiile, se pot trage concluzii asupra esenței și sensului, pornindu-se de la formă. Trebuie să las în suspensie chestiunea dacă fizionomiștii experimentați au mers pe această cale în mod instinctiv, dincolo de știință. Pe de altă parte, adesea am putut confirma că antrenamentul psihic generat de această tensiune psihică sporită a putut conduce la performanțe superioare. Cred că nu greșesc dacă, din unele fapte de experiență, trag concluzia că printr-un exercițiu psihic adecvat pot fi stimulate glandele endocrine, cum ar fi de exemplu glandele sexuale, după cum un exercițiu inadecvat le poate fi dăunător. Nu este nicidecum întâmplător faptul că am găsit atât de des, atât la băieții infanțili și feciorelnici, cât și la fetele băiețoase, un antrenament în sens invers (*ein Training im verkehrten Sinne*), care a fost pus la cale de către părinți.

Prin opunerea tipului picnic și schizoid, cu diversitatea formelor lor exterioare și cu procesele lor psihice deosebite, Kretschmer ne-a dat o descriere care are un efect fatal. Puntea dintre formă și sens stătea în afara interesului său. Strălucita expunere pe care a făcut-o acestor fapte va fi desigur unul din punctele de plecare care va contribui la elucidarea problemei noastre.

Cercetătorul se găsește pe un teren mult mai sigur atunci când *caută sensul mișcării*. Se manifestă și aici multă reținere față de deducție (*Erraten*) și va trebui de fiecare dată să se confirme, după relațiile întregului, dacă deducția este corectă. Acestea fiind zise, noi afirmăm totodată, așa cum psihologia individuală întotdeauna a făcut-o, că fiecare mișcare își are originea în personalitatea totală (*Gesamtpersönlichkeit*) și că poartă în ea stilul de viață, că fiecare modalitate de expresie se trage din unitatea personalității, în care nu există nici contradicție, nici ambivalență, nici psihic dublu. Acela care a sesizat finețile și nuanțele conștiinței, va refuza să accepte că un individ poate fi în inconștientul său altul decât în conștiința sa, o diviziune de altfel artificială care își are obârșia numai în fanatismul psihanalitic. Modul în care cineva se mișcă

este chiar sensul vieții sale (*Wie einer sich bewegt, so ist der Sinn seines Lebens*)⁶.

Psihologia individuală a încercat să elaboreze științific teoria sensului mișcărilor expresive. Două elemente din interiorul acestora, în variațiile lor nenumărate, facilitează o interpretare. Unul prinde contur din prima copilărie și constă din imboldul de a trece de la o situație de insuficiență la una de efort întru biruință (*Überwindung*), de a găsi calea care duce de la sentimentul de inferioritate la superioritate, la rezolvarea tensiunii. Această cale devine obișnuită încă din copilărie și, cu particularitățile și variantele sale, se arată ca o formă de mișcare care rămâne aceeași pe parcursul întregii vieți. Nuanța sa individuală presupune la observator o intuiție de artist (*künstlerisches Verständnis*). Celălalt factor ne deschide o perspectivă asupra interesului social al celui care acționează, asupra gradului sau carențelor stării sale de pregătire pentru colaborarea cu semenii. Judecata noastră cu privire la modul de a privi, de a asculta, de a vorbi, acționa și înfăptui, diferențierea și aprecierea tuturor mișcărilor expresive au drept țintă punerea în valoare a capacității de a cotiza la viața socială. Cultivate într-o sferă immanentă a interesului reciproc, ele își demonstrează la orice încercare gradul lor de pregătire la cotizare (*Beitragleistung*). Linia de mișcare dintâi va fi totdeauna vizibilă, desigur în nenumărate forme, și poate să nu dispară până la moarte. În decursul timpului fiecare mișcare este influențată de imboldul către biruință (*Drang nach Überwindung*). Factorul sentiment de comuniune socială colorează și nuanțează această stăruitoare mișcare ascendentă.

Dacă acum, în căutarea unităților mai profunde, vrem să facem cu toată prudența un pas mai departe, ni se deschide o perspectivă care ne lasă să ghicim cum mișcarea devine formă. Plasticitatea formei vii are desigur limitele sale, dar în interiorul acestora se răsfrânge mișcarea individuală și ea rămâne pururea aceeași în generații, popoare și rase, în torentul timpului. Mișcarea devine mișcare modelată: formă.

Astfel cunoașterea omului după formă devine posibilă, dacă recunoaștem în ea mișcarea modelată (*die gestaltene Bewegung*).

NOTE

¹ În limba engleză, în textul original. (Nota trad.)

² „*eine individuelle Rassen- oder Völker-Eugenik*”, în textul original. (Nota trad.)

³ Vers din Iliada lui Homer. Spre deosebire de voinicul Patrocle, Thersit era o stârpitură și Ahile l-a putut ucide cu o simplă lovitură de pumn. (Nota trad.)

⁴ Tipul suedez este atât de optim încât, din 1814, Suedia nu a mai participat la nici o alianță militară și nu a mai purtat războaie. Chiar și secesiunea Norvegiei (1905) s-a făcut fără complicații marțiale. Nestimulată timp de aproape două secole de sălbaticile conflagrații care fac mândria altora, civilizația suedeză nu este totuși mai puțin de admirat decât aceea din alte țări avansate ale lumii. (Nota trad.)

⁵ „*aus den Leistugen*”, în textul original. (Nota trad.)

⁶ Un document realmente zguduitor, de mare interes nu numai pentru istorici, ci și pentru psihologi, ca și pentru romancierii pasionați de cunoașterea în profunzime a omului, ne oferă volumul *O anchetă stalinistă (1937-1939): Lichidarea lui Marcel Pauker*, documente traduse și adnotate de G. Brătescu, postfață de Florin Constantiniu (Univers Enciclopedic, București, 1995). Se pot urmări aici „pe viu” (dar și „pe mort”!) dimensiunile stilului de viață al unui om aflat pe linia „legii lui de mișcare”, din tabloul psihologic clarificator nelipsind nici factorul „impresii din copilărie” (de exemplu: „*mi-am făgăduit să fiu ca Matiușenko, care s-a înapoiat în țară (în Rusia — notă L.G.) ca să continue lupta, dar a fost executat*”, Date biografice, p. 32). Eroul tragic al anchetei a fost sugrumat fără milă de șabloanele stalinismului, în care totuși, în mod paradoxal, s-a complăcut. (Nota trad.)

6. COMPLEXUL DE INFERIORITATE

De multă vreme insist asupra faptului că a fi om înseamnă a te simți inferior (*Mensch sein heisst: sich minderwertig fühlen*). Probabil că nu fiecare își amintește de lucrul acesta. Se poate ca unora să le repugne această expresie și să prefere o altă denumire. Nu am nimic împotriva, cu atât mai puțin cu cât constat că diverși autori au și adoptat alte formule verbale. Superdeșteptii au ajuns la concluzia, spre a arăta că eu nu am dreptate, că un copil, mai înainte de a ajunge la sentimentul de inferioritate, ar fi trebuit să trăiască sentimentul valorii sale integrale (*Vollwertigkeit*). Sentimentul de insuficiență este o suferință pozitivă și dăinuie cel puțin atâta timp cât o problemă, o trebuință, o tensiune nu și-a găsit rezolvarea. Este, evident, un sentiment natural înăscut, comparabil cu o tensiune dureroasă, care se cere soluționată. Această rezolvare nu trebuie să fie neapărat plăcută, cum admite întrucâtva Freud, dar poate fi însoțită de bucurie, ceea ce ar corespunde concepției lui Nietzsche. În anumite circumstanțe, rezolvarea acestei tensiuni se poate asocia cu o suferință durabilă sau trecătoare, cu durerea, ca în despărțirea de un prieten credincios sau ca în cazul unei operații chirurgicale dureroase. Tot așa, un sfârșit oribil, numai printr-un tertip avocațesc poate fi considerat agreabil.

Așa cum sugarul își trădează prin mișcările sale sentimentul de insuficiență, strădania permanentă spre perfecționare și spre rezolvarea cerințelor vieții, așa trebuie să considerăm și mișcarea istorică a umanității ca pe o istorie a sentimentului de inferioritate și a încercărilor de rezolvare a acesteia. O dată pusă în mișcare, materia vie a căutat în permanență să ajungă de la o minus-situație la o plus-situație. Această mișcare, pe care eu am descris-o încă din anul 1907, în *Studiu asupra inferiorității organelor*, pe care l-am citat, este ceea ce noi am sesizat în noțiunea de evoluție. Această mișcare, pe care nu trebuie neapărat să o considerăm ca pe o mișcare care duce la moarte, este mai degrabă orientată către dominarea lumii exterioare și nicidecum spre o echilibrare, spre o stare de repaus. Când Freud afirmă că moartea îi atrage pe oameni în așa măsură încât ei o doresc în vise sau altcumva, avem de-a face cu o anticipare pripită. Dimpotrivă, există în mod cert oameni care preferă moartea unei lupte cu complicațiile lumii exterioare, deoarece, în vanitatea lor, se tem mai mult decât orice de o înfrângere. Sunt oameni care tânjesc mereu după răsfăț, după înlesniri, după lucrul făcut de alții pentru dânșii.

Corpul uman este în mod vădit construit după principiul securității. În ale sale *The Harvard Lectures*, din anii 1906-1907, așadar aproximativ

în același timp ca și mine, în studiul citat mai sus, dar mai profund și mai cuprinzător, Meltzer s-a referit la acest principiu al securității. Un organ lezat este înlocuit de un altul, un organ lezat produce de la sine o energie compensatoare (*eine ergänzende Kraft*). Orice organ poate realiza mai mult decât trebuie să realizeze la o solicitare normală, un organ suplinește adesea mai multe funcții vitale etc. Viața, care este prescrisă legii autoconservării, are de asemenea puterea și capacitatea de a o realiza, pornind de la dezvoltarea sa biologică. Diviziunea în copii și generații tinere nu este decât o parte a acestei securități a vieții.

Dar și civilizația în neconținut progres, care ne înconjoară, pune în evidență această tendință de securizare (*Sicherungstendenz*) și ni-i arată pe oameni într-o permanentă dispoziție în sensul sentimentului de inferioritate, care ne îmboldește mereu la fapte, spre a ne spori securitatea. Plăcerea și neplăcerea care se asociază acestor strădani nu sunt decât stimulente și recompense în această direcție. O adaptare la realitatea dată nu ar fi altceva decât exploatarea strădaniilor celorlalți, așa cum cere concepția despre lume a copilului răsfățat. Strădania persistentă către securitate ne îmboldește la biruirea realității existente, în favoarea uneia mai bune. Fără acest torent al civilizației care ne împinge înainte (*Strom der vorwärts drängenden Kultur*), viața umană ar fi imposibilă. Omul ar fi trebuit să piară sub atacul forțelor naturii dacă nu le-ar fi utilizat în favoarea sa. Lui îi lipsește tot ceea ce viețuitoare mai puternice ar fi putut utiliza spre a-l învinge. Condițiile de climă l-au silit să se protejeze contra frigului cu blănuri pe care le-a luat de la animalele mai bine protejate decât el. Organismul său cere o locuință artificială, pregătirea artificială a hranei. Viața sa este asigurată doar de diviziunea muncii și de reproducerea îndestulătoare. Organele sale și spiritul său sunt în permanență puse în mișcare de nevoia de a birui și de securitate. La acestea se adaugă mai buna sa cunoaștere privind pericolele și știința sa cu privire la moarte. Cine s-ar putea cu seriozitate îndoii că individul uman, atât de vitregit de natură, este înzestrat, ca din grația divină, cu un puternic sentiment de inferioritate, care îl îmboldește spre o plus-situație, spre securitate, spre efortul întru biruință? Iar această revoltă, extraordinară și obligatorie, împotriva unui ireductibil sentiment de inferioritate, ca fundament al dezvoltării umanității, se deșteaptă și se reiterează la fiecare sugar și la fiecare copil.

Copilul, dacă nu este din cale afară de deteriorat, cum este idiotul, se găsește sub influența cerinței imperioase a acestei dezvoltări ascendente (*Entwicklung nach aufwärts*), care incită la creștere corpul și psihicul său. Aspirația la efort întru biruință (*Streben nach Überwindung*) îi este de asemenea trasată de natură. Micimea sa, neputința, imposibilitatea de a obține prin el însuși satisfacții, neglijările mici sau mari sunt tot atâtea stimuli individuali pentru dezvoltarea puterii sale. Sub

presiunea existenței sale sărăcăcioase, el își creează forme de viață noi, poate cu totul nemaîntâlnite. Jocurile sale, întotdeauna orientate spre un țel al viitorului, sunt indicii ale forței sale creatoare de sine¹, care nu pot fi explicate nicidecum prin reflexele condiționate. El construiește continuu în vidul viitorului, mânat de forța necesității de a birui (*Überwindungsnotwendigkeit*). Vrăjit de imperativul vieții, el este atras de o nostalgie în permanentă creștere, cu toate cerințele sale inexorabile, spre țelul final al unei superiorități asupra condiției terestre ce i s-a dat. Iar acest țel, care îl atrage, capătă culori și nuanțe în micul anturaj în care copilul aspiră la biruință.

Nu pot să redau aici decât pe scurt o reflecție teoretică pe care în anul 1912 am publicat-o ca fiind fundamentală, în cartea mea *Cu privire la caracterul nevroticilor*². Dacă există un asemenea țel al biruinței, cum este stabilit prin evoluție, atunci gradul de evoluție atins de copil și concretizat în acest țel oferă materialul de construcție pentru dezvoltarea sa în continuare. Cu alte cuvinte, ereditatea sa, fie ea corporală sau psihică, exprimată în posibilități, nu contează decât dacă este utilizabilă și utilizată pentru scopul final (*für das Endziel*). Ceea ce găsim mai târziu în dezvoltarea individului este generat de utilizarea materialului ereditar și se datorează perfecționării sale de către puterea creatoare a copilului. Eu însumi m-am referit cât se poate de tăios la tentația reprezentată de acest material. Trebuie însă să neg importanța cauzală a materialului ereditar, deoarece multiformă și mereu schimbătoare lume exterioară pretinde o utilizare elastică și creatoare a acestui material. Orientarea spre biruință (*Richtung auf Überwindung*) se menține mereu ca atare, cu toate că țelul biruinței, de îndată ce capătă o formă concretă în torentul lumii, îi prescrie fiecărui individ o altă orientare.

Organele inferioare, răsfățul sau neglijarea îl incită adesea pe copil să-și fixeze un țel precis al biruinței, ceea ce stă în contradicție cu binele individului cât și cu evoluția superioară a umanității. Există însă destule ale cazuri și deznodăminte care ne îndreptățesc să spunem că nu în planul cauzalității, ci în acela al probabilității statistice s-a produs ademenirea către greșeală și că încă mai este de chibzuit asupra faptului că orice rău se prezintă altfel, că una și aceeași concepție despre lume generează puncte de vedere diferite, că orice mângălicitor de literatură obscenă are particularitatea sa, că fiecare nevrotic se deosebește de alt nevrotic, așa după cum și un delincvent se deosebește de un altul de aceeași teapă. Tocmai în acesta diversitate a fiecărui individ se manifestă creativitatea proprie copilului (*Eigenschöpfung des Kindes*), utilizarea de către el a capacităților și posibilităților înnăscute.

Lucrul acesta este valabil și pentru factorii de mediu, dar și pentru măsurile educaționale, pe care copilul le receptează și le utilizează în concretizarea stilului său de viață, în făurirea unui țel, de care este ferm

atașat și conform cu care el percepe, gândește, simte și acționează. O dată ce este luată în considerare mișcarea individului, nici o putere din lume nu ne poate dispensa să admitem un țel către care se îndreaptă mișcarea. Nu există mișcare fără țel. Acest țel nu este atins niciodată. Cauza stă în mentalitatea primitivă a omului că el nu poate fi niciodată stăpânul lumii, așa încât, ori de câte ori i se prezintă această idee, el o deplasează în sfera miracolului sau a atotputerniciei divine³.

Sentimentul de inferioritate domină viața psihică și se lasă clar sesizat în sentimentul de imperfecțiune, de neîmplinire și în permanentele năzuințe ale oamenilor și umanității.

Fiecare din miile de probleme ale zilei, ale vieții îl pune pe individ în poziție de pregătire pentru atac (*in Angriffsbereitschaft*). Fiecare mișcare este un pas de la neîmplinire la împlinire. Am încercat în anul 1909, în *Aggressionstrieb im Leben und in der Neurose*⁴, să elucidz mai îndeaproape această problemă și am ajuns la concluzia că această poziție de pregătire pentru atac își are originea în necesitatea evoluției, rezultând din stilul de viață, fiind o parte a întregului. Nu există nici un motiv să o interpretăm ca radical malefică, făcând-o să decurgă dintr-o impulsie sadică înnăscută. Dacă se fac încercări disperate de a se întemeia viața psihică pe impulsii fără direcție și fără țel, s-ar cuveni măcar să nu se uite cerința imperioasă a evoluției și nici predilecția pentru colectivitate (*Hang zur Gemeinschaft*), care este nativă la omul supus evoluției. Având în vedere numărul enorm de oameni răsfățați și dezamăgiți, să nu ne mire faptul că oamenii lipsiți de spirit critic, din toate păturile sociale, creditează această viziune asupra vieții psihice a celor răsfățați și de aceea grav dezamăgiți, care niciodată nu au destul, considerând-o o teorie fundamentală a vieții psihice.

Înrolarea copilului în primul său anturaj este de aceea primul său act de creație, act la care este îmboldit de folosirea capacităților sale, prin intermediul sentimentului de comuniune socială. Această înrolare, diferită de la caz la caz, este o mișcare pe care în cele din urmă o sesizăm ca formă, ca mișcare încremenită, ca formă de viață care pare să promită atingerea țelului de securitate și biruință. Limitele între care are loc această dezvoltare sunt cele general umane, date de nivelul evoluției generale și individuale. Dar nu fiecare formă de viață utilizează corect acest nivel și de aceea vine în contradicție cu sensul evoluției. În capitolele precedente am arătat că deplina dezvoltare a corpului și spiritului uman este optim garantată dacă individul se inserează în cadrele colectivității ideale la care năzuiește, ca aspirant și ca om de acțiune (*als Strebender und Wirkender*). Între aceia care, conștient sau nu, îmbrățișează acest punct de vedere, și mulți alții care nu îmbrățișează respectiva orientare, se cascadează o prăpastie de netrecut. Opoziția dintre ei umple lumea de certuri meschine și de lupte mărețe. Strădalnicii

(*Streben*) construiesc și contribuie la prosperitatea umanității. Dar nici opozanții (*Widerstreben*) nu sunt neapărat lipsiți de valoare. Prin greșelile și rătăcirile lor, care păgubesc cercuri mai mici sau mai mari, ei îi silesc pe ceilalți să facă eforturi mai mari. Așa încât opozanții pot fi comparați cu duhul „care totdeauna vrea răul și face binele”. Ei țin treaz spiritul critic al celorlalți și îi ajută să aibă o mai bună viziune asupra lucrurilor. Ei își aduc contribuția la sentimentul de inferioritate care creează (*zum schaffenden Minderwertigkeitsgefühl*).

Direcția dezvoltării individului și a societății este, prin urmare, prescrisă prin intensitatea sentimentului de comuniune socială. Prin aceasta am dobândit un criteriu solid în judecarea a ceea ce este corect și a ceea ce este incorect. Dispunem astfel de un mijloc care, atât în educație și tratament, cât și în judecarea abaterilor ne oferă o surprinzătoare certitudine. Măsura pe care o utilizăm este mult mai exactă decât aceea pe care ne-ar putea-o da experimentul. Aici viața însăși instituie testele; orice gest expresiv cât de neînsemnat poate fi examinat prin prisma direcției și distanței față de comunitate. O comparație cu metodele obișnuite ale psihiatriei, care măsoară simptomele dăunătoare sau daunele aduse societății și care, desigur, încearcă să-și și rafineze metodele, apelând la aspirațiile sociale ascendente, se arată a fi în avantajul metodelor psihologiei individuale și pentru faptul că ele nu condamnă, ci caută să amelioreze, pentru că îl descarcă pe individ de vină și atribuie civilizației noastre deficiențele de care noi toți suntem vinovați, cerându-ne să colaborăm în vederea eliminării lor. Faptul că, astăzi încă, trebuie să ne gândim nu cum să întărim sentimentul de comuniune socială, ci cum să-l cucerim, demonstrează nivelul scăzut atins până acum de evoluție. Fără îndoială că generațiile viitoare îl vor încorpora în viața lor așa cum noi am făcut-o cu respirația, cu mersul biped sau cu perceperea ca imagini statice a impresiilor luminoase în permanentă mișcare pe retină.

Chiar și cei care nu înțeleg factorul de promovare socială (*das Gemeinschaftsfördernde*) din viața psihică a omului, cu al său „iubește pe aproapele tău”, toți cei care sunt înclinați să descopere doar „câinele” din om, care cu șiretenie se face mic, spre a nu fi recunoscut și pedepsit, sunt un îngrășământ natural pentru umanitatea care aspiră să ajungă mai sus și arată cu degetul numai rămănerile ei în urmă, exagerându-le în mod bizar. Sentimentul lor de inferioritate caută o compensare personală în convingerea că toți ceilalți sunt lipsiți de valoare. Mi se pare periculos să se abuzeze în mod formal de ideea de sentiment de comuniune socială, să se profite de obscuritatea accidentală de până acum a căii care duce la sentimentul de comuniune socială spre a încuviința concepții și forme de viață dăunătoare societății și a le impune cu forța drept salvare a societății actuale și chiar și a celei viitoare. Astfel, pedeapsa cu moartea, războiul și chiar jertfirea potrivnicilor își găsesc uneori susținători gălăgioși care

întotdeauna — ca semn de atotputernicie a sentimentului de comuniune socială! — se drapează în mantaua sentimentului de comuniune socială. Toate aceste concepții perimate sunt mai degrabă semnul clar al faptului că această pledoarie rezultă dintr-o încredere deficitară în posibilitatea de a găsi o cale nouă și mai bună, așadar dintr-un sentiment de inferioritate de netăgăduit. Istoria umanității ar fi trebuit să ne învețe că nici moartea nu schimbă nimic din omnipotența ideilor înaintate și nici nu poate preveni prăbușirea ideilor agonizante. Nu există, însă, oricât de departe am putea cerceta, decât un singur caz care ar putea justifica omorul: legitima apărare în caz de pericol de moarte, pentru noi sau pentru semenii noștri. Nimeni nu a pus cu mai multă măreție această problemă în fața umanității ca Shakespeare, în *Hamlet*, dar fără a fi fost înțeles. Shakespeare care, așa cum făceau poeții greci, în toate tragediile sale le pune pe Erinii⁵ să-l hăituiască pe ucigaș, într-o epocă în care, mai mult decât azi, faptele sângeroase înfiorau sentimentul de comuniune socială al aceluia care aspirau la o societate ideală, au fost mai aproape de ea și au ieșit biruitori. Toate rătăcirile ucigașului ne arată limitele extreme pe care le atinge sentimentul de comuniune socială al celui căzut. Este de aceea datoria imperioasă a părții progresiste a umanității nu numai să instruiască și să educe, ci și de a nu-l pune în pripă pe cel necalificat întru sentimentul de comuniune socială în fața unor încercări prea grele, de a nu-l considera ca și cum el ar putea să obțină ceea ce s-ar realiza numai cu un sentiment de comuniune dezvoltat și ce nu s-ar realiza niciodată fără acest sentiment, deoarece cel nepregătit resimte, la impactul cu o problemă care cere un puternic sentiment de comuniune socială, un șoc care duce la tot felul de eșecuri, ca urmare a amplificării complexului de inferioritate. Structura infractorului ne dezvăluie cu claritate stilul de viață al unui individ activ, dar prea puțin binevoitor față de societate, care încă din copilărie și-a dezvoltat o concepție de viață care îl îndreptățește să exploateze în folosul său contribuția celorlalți la bunăstarea comună. Nu mai trebuie să rămână un secret faptul că acest tip se găsește îndeosebi în rândurile copiilor răsfățați, mai rar în rândurile celor neglijăți. Este ușor de combătut interpretarea crimei ca autopunițiune, reducerea ei la formele inițiale ale perversiunii sexuale infantile, uneori și la așa-numitul complex al lui Oedip, dacă înțelegem că omul, care în viața reală este încântat de metafore, se lasă mult prea ușor prins în plasa parabolilor și similitudinilor. Hamlet: „Nu arată norul acela ca o cămilă?” Polonius: „întocmai ca o cămilă”.

Defecte ale copiilor, cum ar fi constipația, enurezia, atașamentul exagerat față de mamă, de fusta căreia nu se pot desprinde etc. sunt semne clare ale copilului răsfățat, al cărui spațiu vital nu se întinde dincolo de mamă, mai ales în ceea ce privește funcțiile a căror supraveghere cade în sarcina acesteia. Dacă în aceste defecte se amestecă

și o senzație de excitație (*Kitzelgefühl*), cum este suptul policelui sau reținerea materiilor fecale, ceea ce în mod sigur este cazul la copiii hipersensibili sau la copiii care duc o viață parazitară, atașați de mamă, în condițiile înmuguririi sentimentului sexual, acestea sunt excrescențe și efecte care îi amenință în primul rând pe copiii răsfățați. Totuși, perseverarea în aceste defecte, ca și masturbarea infantilă, adesea nu fără ca „securitatea” legăturii mamă-copil să fie întărită prin vigilența sporită a acesteia (nu ca mecanism de apărare, cum a interpretat Freud în mod greșit conceptul de securitate elaborat de mine), deplasează interesul copilului de pe calea cooperării, care, din diferite cauze, înainte de toate din cauza răsfățului, nu a fost învățată, pe calea încercării de a-și înlesni scutirea de a-și duce viața în armonie cu semenii (*Mitleben*). Absența sentimentului de comuniune socială și sentimentul de inferioritate exacerbate, ambele strâns legate, se manifestă clar încă din această fază a vieții infantile, de cele mai multe ori laolaltă cu toate trăsăturile de caracter, ca forme de expresie ale unei vieți într-un mediu pretins ostil: hipersensibilitate, nerăbdare, irascibilitate, lașitate, prudență și lăcomie, aceasta din urmă ca o revendicare, ca și cum totul ar trebui să-i aparțină copilului.

Problemele dificile ale vieții, pericolele, trebuințele, decepțiile, grijile, pierderile, îndeosebi pierderea unor persoane iubite, presiunile sociale de tot felul sunt de privit prin prisma sentimentului de inferioritate, de cele mai multe ori ca afecte și dispoziții general cunoscute, cum sunt teama, mâhnirea, disperarea, rușinea, timiditatea, jena, dezgustul etc. Ele se exteriorizează prin expresiile feței și prin ținuta corpului. Este ca și cum tonusul musculaturii s-ar pierde. Sau intervine o formă de mișcare care de cele mai multe ori este de observat la îndepărtarea de obiectul care provoacă emoție sau la îndepărtarea de permanentele probleme ale vieții. Sfera gândirii, întru totul de acord cu scopul salvării prin fugă, lansează idei privind retragerea. Sfera afectivă, în măsura în care reușim să o cunoaștem, reflectă starea de insecuritate și de inferioritate, spre a întări pornirea spre fugă. Sentimentul uman de inferioritate, care altfel se consumă în strădaniile progresului, se arată și mai clar în furtunile vieții și cât se poate de clar în marile cumpene. Având o expresie diferită de la caz la caz, el reprezintă, atunci când se sintetizează toate aspectele sale, stilul de viață al individului, care se manifestă unitar în toate situațiile vieții.

Nu trebuie scăpat din vedere faptul că atât în încercarea de a birui emoțiile arătate mai sus, ca și în reculegerea de sine, mânie, dezgust și dispreț, este de văzut performanța unui stil de viață activ, constrâns să se modeleze pe linia unui țel de superioritate și impulsivat de sentimentul de inferioritate. În timp ce prima formă de viață, atașată de linia retragerii din fața problemelor riscante, poate conduce la forme de nevroză, de

psihoză, la comportamente masochiste, în cazul ultimei forme, abstracție făcând de formele mixte de nevroză, vom vedea, în raport cu stilul de viață, o activitate de acest fel mult mai mare (care nu trebuie confundată cu curajul, care este de găsit numai în acea parte a vieții favorabilă societății): înclinația spre sinucidere, alcoolismul, crima sau perversiunea activă. Este evident că avem de-a face cu reprofilări ale aceluiași stil de viață și nu cu acel proces fictiv pe care Freud îl numește „regresiune”. Similitudinea acestor forme de viață cu formele anterioare, ca și analogiile de detaliu, nu trebuie considerate drept identitate, iar faptul că fiecare vietate dispune de fondul său psihic și somatic nu trebuie considerat ca o regresiune într-un stadiu infantil sau uman primordial. Viața pretinde rezolvarea problemelor colectivității și astfel orice comportament este orientat spre viitor, chiar dacă primește de la trecut mijloacele de construcție.

Insuficiența pregătire pentru problemele vieții este întotdeauna rezultatul curenței sentimentului de comuniune socială, indiferent de numele dat acestui sentiment: solidaritate, cooperare, umanism sau Eu ideal. Această pregătire deficicientă este aceea care, în fața problemelor sau în mijlocul acestora, generează nenumărate forme de expresie ale inferiorității somatice și psihice și ale insecurității. Această curență provoacă de timpuriu tot felul de sentimente de inferioritate, care nu se manifestă toate cu claritate, dar care, desigur, își găsesc expresia în caracter, în gesticulație, în ținută, în modul de gândire indus de sentimentul de inferioritate și în abaterea de la înaintarea victorioasă (*Vormarsch*). Toate aceste forme de expresie ale sentimentului de inferioritate, întărit de absența sentimentului de comuniune socială, devin manifeste în momentul apariției problemei amenințătoare, a „cauzei exogene” și în nici un caz nu este un „eșec tipic”, care poate fi găsit la oricine. Persistența emoției, încercarea de a face mai puțin grea situația instituită de un puternic sentiment de inferioritate, consecința strădaniei neîntrerupte de a ieși din minus-situație, abia aceasta creează eșecul „tipic”. În nici unul din aceste cazuri nu va fi însă contestat avantajul sentimentului de comuniune socială și nu va fi ștearsă deosebirea dintre „bine” și „rău”. În fiecare din aceste cazuri se găsește un „da” care accentuează presiunea sentimentului de comuniune socială, întotdeauna secundat însă de un „dar” care dispune de o putere mai mare și care împiedică necesara întărire a sentimentului de comuniune socială. Acest „dar” este diferit în toate cazurile, fie ele tipice sau individuale. Dificultatea însănătoșirii corespunde puterii acestuia. În cazurile cele mai grele el se exprimă prin sinucidere sau prin psihoză, ca urmări ale unor zguduirii emoționale de unde „da” dispăre aproape cu totul.

Trăsături de caracter ca anxietatea, timiditatea, taciturnitatea, pesimismul caracterizează lipsa de contact social îndelungată și sunt întărite de

încercările nemiloase impuse de destin, vizibile în nevroză, de exemplu, sub formă de simptome morbide mai mult sau mai puțin pronunțate. Același lucru este valabil pentru dinamismul încetinit al individului care se arată mereu în ariergardă, la o considerabilă distanță de problema care i se pune⁶. Această preferință pentru hinterlandul vieții este considerabil asigurată de modul de gândire și argumentare al individului, uneori de ideile sale obsesive sau de sterile sentimente de culpabilitate. Se poate înțelege lesne că nu sentimentele de culpabilitate îl țin pe individ la distanță, ci lipsa de înclinație și pregătirea deficicientă a întregii personalități găsesc avantajos sentimentul de culpabilitate, spre a împiedica mersul înainte (*Vormarsch*). Autoacuzarea neîntemeiată de masturbare, de exemplu, îi oferă un pretext potrivit pentru aceasta. De asemenea faptul că orice om, când își trece în revistă viața, dorește bucuros să treacă cu buretele peste unele lucruri întâmplare, le servește unor asemenea indivizi drept pretext de a se ține de-o parte (*nicht mitzutun*).

A vrea să reduci eșecuri ca nevroza sau crima la asemenea sentimente de culpabilitate truate este a nu cunoaște bine gravitatea situației. Direcția apucată în cazurile de sentiment de comuniune socială deficitar arată întotdeauna marile ezitări în fața unei probleme sociale, ezitări la care contribuie emoția, prin modificări corporale, indicând o altă cale. Aceste modificări corporale aduc întregul organism într-o stare de dezordine trecătoare sau durabilă, dar de cele mai multe ori provoacă tulburări funcționale bizare în locuri care, fie ca urmare a unei inferiorități organice native, fie prin supraîncărcarea atenției, reacționează cu maximă violență la tulburările psihice. Tulburarea funcțională se poate manifesta prin diminuarea sau creșterea tonusului muscular, prin zbârlirea părului, transpirației, tulburări cardiace, stomacale sau intestinale, prin dispnee, senzația de nod în gât, prin trebuința imperioasă de a urina și prin excitație sexuală, ori, dimpotrivă, prin impotență. Adesea, în caz de situații dificile, găsim aceleași tulburări în interiorul familiei: dureri de cap, migrenă, roșire puternică sau paloare. Prin cercetări mai noi, îndeosebi ale lui Cannon, Marannon și ale altora, s-a stabilit că la cele mai multe dintre aceste modificări participă în primul rând sistemul simpatico-adrenalinic, precum și partea craniană și pelviană a sistemului neurovegetativ, care, prin urmare, reacționează diferit în cazul emoțiilor de tot felul. Prin aceasta este confirmată vechea noastră ipoteză că funcțiile glandelor endocrine — tiroida, suprarenalele, hipofiza și glandele sexuale — stau sub influența lumii exterioare și că ele răspund la impresiile psihice corespunzător cu stilul de viață, după intensitatea acelor impresii resimțită subiectiv, în cazurile normale, spre a restabili echilibrul organismului, iar în caz de aptitudine insuficientă a individului în fața problemelor vieții, răspund mai radical, într-un mod compensator⁷.

Sentimentul de inferioritate al unui individ se poate manifesta și prin direcția drumului său. Am și vorbit despre marea distanță luată față de problemele vieții, despre opriri și despre izolare. Nu este greu ca, uneori, să demonstrăm că un asemenea mod de a proceda este corect, în conformitate cu sentimentul de comuniune socială. Acest punct de vedere îndreptățit este evident îndeosebi pentru psihologia individuală, deoarece această știință atribuie întotdeauna regulilor și formulelor doar o valoare condiționată și se consideră obligată să aducă mereu noi dovezi pentru confirmarea acestora. Una dintre aceste dovezi o avem în comportamentul obișnuit în cazul emoției caracterizate mai sus. Un alt mod de a proceda⁸, suspect de sentimentul de inferioritate, diferit de „atitudinea șovăitoare”, putem observa în eschivarea față de o problemă a vieții, eschivare care poate fi totală sau parțială. Totală, ca în psihoză, sinucidere, crima obișnuită, perversiunea obișnuită, parțială în alcoolism sau în alte vicii. Ca ultim exemplu de mod de a proceda generat de sentimentul de inferioritate, vreau să citez îngustarea excesivă a spațiului vital și reducerea frontului de înaintare. Părți importante ale problemei vieții sunt în felul acesta excluse. Dar și aici trebuie să facem o excepție în cazul celor care, în scopul unei mai mari contribuții în sensul cerințelor societății, renunță la rezolvarea mărunțișurilor legate de problema vieții, cum procedează artistul și geniul.

Încă de multă vreme mi-au fost clare faptele privitoare la complexul de inferioritate, în toate cazurile tipice de eșec. Dar m-a preocupat îndelung rezolvarea celei mai importante probleme care se pune azi, anume cum ia naștere complexul de inferioritate și ce consecințe somatice și psihice are el la impactul cu o problemă de viață. După știința mea, această problemă a stat întotdeauna pe ultimul plan al cercetărilor întreprinse de ceilalți autori și cu atât mai puțin a putut ea să fie rezolvată până azi. Mie soluția mi s-a arătat în orizontul psihologiei individuale, unde unu se explică prin toți și toți prin unu (*wo eines aus allem und alles aus einem zu erklären war*). Complexul de inferioritate, adică manifestarea permanentă a consecințelor sentimentului de inferioritate, stăruința în acest sentiment se explică prin marile curențe ale sentimentului de comuniune socială. Aceleași evenimente, aceleași traume, aceleași situații și aceleași probleme de viață, dacă ar putea exista o similitudine absolută a lor, au repercusiuni diferite la fiecare individ în parte. Din această perspectivă, stilul de viață și conținutul acestuia în ceea ce privește sentimentul de comuniune socială este de o importanță decisivă. Ceea ce în unele cazuri ne poate induce în eroare, făcându-ne să ne îndoim de exactitatea acestui fapt de experiență, este că uneori omul cu o certă curență în ceea ce privește sentimentul de comuniune socială (o constatare pe care nu aș putea să o admit decât de la cercetători experimentați) vedește temporar, poate, manifestări ale sentimentului de

inferioritate, dar nicidecum un complex de inferioritate. Aceste constatări le putem face uneori la oameni care posedă un slab sentiment de comuniune socială, dar care trăiesc într-un mediu prielnic. În cazul complexului de inferioritate vom găsi întotdeauna confirmări în viața anterioară a persoanei respective, în atitudinea sa de până atunci, în faptul de a fi fost răsfățat în copilărie, în existența unor organe inferioare, în sentimentul de a fi fost neglijat în copilărie. Ne vom servi și de alte mijloace ale psihologiei individuale, de analiza celor mai vechi amintiri din copilărie, de experiența acumulată de psihologia individuală în ceea ce privește stilul de viață în general și influențarea acestuia prin poziția ocupată de individ în rândul fraților și surorilor, de interpretarea viselor prin prisma psihologiei individuale. De asemenea, în cazul complexului de inferioritate, atitudinea sexuală și dezvoltarea unui individ este numai o parte a întregului și se include pe deplin în complexul de inferioritate.

NOTE

¹ „*selbstschöpferischen Kraft*”, în textul original. (Nota trad.)

² *Überden Nervösen Charakter*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1972 (Nota ediției germane).

³ E.Jahn, A. Adler, *Religion und Individualpsychologie*, Wien (1933).

⁴ A se vedea A. Adler, *Heilen und Bilden*.

⁵ Divinități răzbunătoare care personificau remușcarea și care îi torturau mai ales pe ucigași. (Nota trad.)

⁶ A se vedea A. Adler, *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*.

⁷ A se vedea A. Adler, *Studie über Minderwertigkeit von Organen*.

⁸ „*Gangart*”, în textul original. (Nota trad.)

7. COMPLEXUL DE SUPERIORITATE

Acum cititorul va pune pe drept cuvânt întrebarea unde este de găsit, în cazul complexului de inferioritate, aspirația către superioritate (*Streben nach Überlegenheit*). Căci, de fapt, dacă nu reușim să punem în evidență această aspirație în extrem de numeroasele cazuri de complexe de inferioritate, atunci știința psihologiei individuale ar înregistra o asemenea contradicție încât ea ar trebui să eșueze. Dar o mare parte din această întrebare și-a și găsit răspunsul. Aspirația către superioritate îl face pe individ să se retragă din fața pericolului de îndată ce pare amenințat de o înfrângere din cauza deficitului său de sentiment de comuniune socială, ceea ce se manifestă printr-o lipsă de curaj (*Mutlosigkeit*), vădită sau ascunsă. Aspirația către superioritate își produce efectul prin aceea că îl menține pe individ pe linia de retragere din fața problemei sociale sau îi impune o eschivare (*Ausbiegung*). Fixarea în opoziția sa în termenii „Da, dar” („*Ja, aber*”) îi impune o opinie care ține cont mai degrabă de „dar”, iar lumea sa ideală îl farmecă atât de mult încât el este preocupat exclusiv sau îndeosebi de rezultatele șocului. Aceasta cu atât mai mult cu cât avem de-a face întotdeauna cu un individ care din copilărie, lipsit de un autentic sentiment de comuniune socială, s-a preocupat aproape în exclusivitate de persoana sa, de bucuriile sau de neplăcerile sale. În aceste cazuri putem distinge vreo trei tipuri al căror stil de viață nearmonic a dezvoltat clar mai ales o parte a vieții psihice. Unul din aceste tipuri cuprinde oameni la care sfera gândirii domină formele de expresie. Al doilea tip se caracterizează prin manifestarea copleșitoare a vieții afective și impulsurilor. Al treilea tip se dezvoltă mai mult în direcția activității. Firește, nu înregistrăm niciodată absența completă a uneia din aceste trei laturi. De aceea orice eșec, în starea de șoc neîntreruptă, va scoate în relief îndeosebi această latură a stilului de viață. În timp ce, în general, la criminal și la sinucigaș se manifestă mai mult latura activă, unele nevroze sunt marcate de accentul pus pe latura afectivă, pe când de cele mai multe ori în nevroza obsesională și în psihoze accentul cade pe materialul ideatic¹. Toxicomanul, desigur, este întotdeauna o fire sentimentală. Dezertarea din fața unei probleme de viață îi impune însă societății o misiune și face din ea obiect de exploatare. Lipsa de colaborare a unora trebuie suplinită de randamentul sporit al celorlalți, în cadrul familiei sau al societății. Este o luptă secretă și de neînțeleasă contra idealului societății, care se dă aici, un protest perpetuu care nu servește dezvoltării pe mai departe a sentimentului de comuniune socială, ci țintește la disoluția acestuia. Întotdeauna, însă, scopul superiorității personale se află în opoziție cu

colaborarea. Putem vedea că avem în acest caz de-a face cu oameni a căror dezvoltare a fost oprită, cărora le lipsește capacitatea de a vedea, auzi, judeca și vorbi corect. În locul unui *common sense* ei posedă o „inteligentă privată” („*private Intelligenz*”), pe care se pricep să o utilizeze în așa fel încât să-și asigure abaterea de la conduita normală (*ihren Abwegigkeit*). Am descris copilul răsfățat ca pe un parazit în permanență preocupat să-și pună semenii la contribuție. Dacă de aici rezultă un stil de viață, se lasă a se înțelege că în marea majoritate a eșecurilor contribuția celorlalți apare ca fiind proprietatea lor, fie că este vorba de afecțiune, de avere, de muncă fizică sau spirituală. Societatea, oricât de puternice ar fi mijloacele sau lozincile prin care se apără împotriva acestor abuzuri, trebuie ca din propriu-i impuls și mai puțin din înțelegere să uzeze în mod firesc de blândețe și de cruțare, deoarece eterna ei misiune este nu să pedepsească și nu să răzbune greșelile, ci să le explice și să le elimine. Dar există întotdeauna un protest contra imperativului vieții în comun (*Protest gegen den Zwang des Mitlebens*), din partea unor indivizi necalificați în sentimentul de comuniune socială, viață care lor li se pare de nesuportat, în contradicție cu inteligența lor privată și amenințându-le aspirația către autoritate personală. Este semnificativ pentru puterea sentimentului de comuniune socială faptul că toată lumea recunoaște abaterile de la conduita obștească și eșecurile mai mari sau mai mici drept contrare normelor și greșite, ca și cum fiecare ar trebui să-și plătească tributul față de sentimentul de comuniune socială. Chiar și autorii cu poleială științifică, uneori înzestrați cu trăsături geniale și care își prezintă voința de putere, artificial cultivată, ca pe o deghizare a unei impulsii primitive a răului, ca pe o calitate de supraom, ca pe o impulsie sadică primordială, se văd obligați să facă o reverență în fața sentimentului de comuniune socială idealizat. Chiar și criminalul, deja cu țelul său abominabil în minte, trebuie să plănuiască și să caute o justificare pentru fapta sa până când să poată trece granița care încă îl mai desparte de degajarea de societate (*Gemeinschaftslosigkeit*). Privită din perspectiva fixă a sentimentului de comuniune socială ideal, orice abatere se prezintă ca o tentativă vicleană care țintește spre țelul unei superiorități personale. A putea fugi de o înfrângere pe terenul comunității este pentru cei mai mulți dintre acești oameni un fapt asociat cu un sentiment de superioritate. Iar pe când, din teama de înfrângere, se silesc să se țină mereu departe de sfera colaborării, ei trăiesc sau gustă abstenența lor de la problemele vieții ca pe o înlesnire și ca pe un privilegiu, ca pe un avantaj față de ceilalți. Chiar când suferă, ca în nevroză, ei sunt cu totul încălciți în ițele poziției lor privilegiate, ale suferinței lor, fără a înțelege cum drumul pătimirii trebuie să-i conducă la dispensarea de problemele vieții. Cu cât mai mare este suferința lor, cu atât mai puțin sunt ei neliniștiți și cu atât mai departe de adevăratul sens al vieții. Această suferință, care

este atât de indisolubil legată de facilitate și de lepădarea problemelor vieții, nu poate să apară ca o autopunițiune decât aceuia care nu a învățat să înțeleagă formele de expresie ca pe o parte a întregului, ba încă și mai mult, ca pe un răspuns la problemele puse de societate. El va privi suferința nevrotică ca pe un element stătător, cum o vede și nevroticul.

Lucrul cel mai grav pentru adeptul sau pentru adversarul concepției mele va fi să se împace cu ideea că până și umilința, slugărnicia, lipsa de independență, trândăvia și trăsăturile masochiste, semne clare ale unui sentiment de inferioritate, fac să răsară sentimentul de ușurare sau chiar de privilegiere. Este lesne de înțeles că toate acestea reprezintă un protest contra unei rezolvări active a problemelor vieții, în sensul promovat de societate. Reprezintă, de asemenea, încercări viclene de a scăpa de o înfrângere când se face apel la sentimentul de comuniune socială, sentiment care, așa cum reiese din întregul lor stil de viață, le este străin nevroticilor. De cele mai multe ori ei fac să revină celorlalți o sarcină dificilă² sau chiar le-o dictează — ca în masochism —, adesea împotriva voinței celorlalți. În toate cazurile de eșec este vizibilă poziția specială pe care individul și-a acordat-o, poziție specială pe care câteodată o plătește cu suferințe, lamentări și sentimente de culpabilitate, dar fără a se mișca din locul care, dată fiind lipsa de comuniune socială, pare a-i servi drept un alibi reușit în cazul în care i s-ar adresa întrebarea: „Tu unde ai fost, când am împărțit lumea?”

Complexul de superioritate, așa cum l-am descris, apare de cele mai multe ori clar conturat în atitudine, trăsături de caracter și opiniile despre propriile dotări și capacități supraomenești. El poate deveni vizibil și în pretențiile exagerate față de sine și față de ceilalți. A fi cu nasul pe sus, vanitatea în ceea ce privește înfățișarea exterioară, fie ea nobilă sau neglijentă, ținuta excentrică, atitudinile exagerat masculine la femei și cele exagerat feminine la bărbați, aroganța, exuberanța, snobismul, mania de a se lăuda, comportamentul tiranic, înclinația de a căuta nod în papură, descrisă de mine ca tendință de depreciere caracteristică, cultul exagerat al eroilor, ca și înclinația de a se bate pe burtă cu persoane proeminente sau de a porunci celor slabi, bolnavi sau insignifianți, accentuarea unei particularități speciale, abuzul de idei prețioase și de curente de idei în scopul de a-i deprecia pe alții etc. pot să atragă atenția și să ducă la descoperirea unui complex de superioritate. Tot așa, explozii emoționale ca mânia, setea de răzbunare, mâhnirea, entuziasmul, râsul zgomotos obișnuit, incapacitatea de a asculta pe cineva și de a-l privi în ochi, devierea asupra propriei persoane a unei conversații, entuziasmul obișnuit în ocazii adesea neadecvate pentru asemenea manifestări demonstrează foarte frecvent un sentiment de inferioritate care evoluează spre un complex de superioritate. De asemenea, presupunerile superstițioase, credința în capacități telepatice sau în premoniție, în inspirații profetice

trezesc pe drept cuvânt bănuiala de complex de superioritate. Aș mai dori să previn pe cei devotați ideii de colectivitate să nu utilizeze această idee prin prisma complexului de superioritate sau să o arunce în mod necugetat în capul oricui. Același lucru este valabil și despre complexul de inferioritate și suprastructurile care îl voalează. Ne facem suspecti de ambele dacă azvârlim cu ele în stânga și în dreapta în mod nesăbuit, neobținând decât dușmăanii, adesea îndreptățite. Pe de altă parte, în caz de constatare exactă a unor asemenea fapte, nu trebuie să pierdem din vedere failibilitatea general umană (*allegemeine menschliche Fehlerhaftigkeit*) care face ca și unele caractere distinse și de valoare să poată cădea în greșeala complexului de superioritate. Să nu uităm, așa cum Barbusse a și spus-o, că „până și omul cel mai bun nu se poate uneori sustrage sentimentului de dispreț”. De altfel este posibil ca aceste mărunte trăsături de caracter, abia camuflate, să ne facă să îndreptăm reflectorul psihologiei individuale asupra erorilor comise în fața marilor probleme ale vieții, spre a le înțelege și explica. Cuvinte, fraze, chiar și mecanisme psihice bine stabilite nu aduc nimic la înțelegerea individului. La fel cunoașterea noastră privind tipurile. Dar ele ne pot servi ca, în cazul unei supoziții, să luminăm un anumit câmp vizual în care sperăm să găsim unicitatea unei personalități (*das Einmalige einer Persönlichkeit*), unicitate pe care trebuie să ne-o explicăm pe parcursul consultației, mereu atenți la gradul de sentiment de comuniune socială pe care trebuie să-l întregim.

Dacă, în scopul de a obține un sumar tabel sinoptic al ideilor directe în procesul dezvoltării umanității, le concentrăm până la chintesența lor, ne găsim în cele din urmă în fața a trei linii de mișcare formale, care, în împrejurările date, și succedându-se una alteia, conferă valorarea sa întregului comportament uman. După milenii și milenii de viață probabil idilică, drept urmare a poruncii „înmulțiți-vă!” terenurile producătoare de nutreț s-au restrâns și umanitatea și-a creat ca ideal al salvării pe Titan, pe Hercule sau Imperatorul. Până în zilele noastre — în cultul eroilor, în manifestările de agresivitate, în război — găsim în toate păturile sociale ecoul puternic al vremilor apuse, proslăvit de bogat și de sărac drept cea mai bună cale pentru progresul umanității. Generat de limitarea mijloacelor de subzistență³, instinctul forței musculare (*musculare Drang*) duce în mod logic la imobilizarea și exterminarea celor slabi. Luptătorul de categorie grea preferă soluția simplă: unde există puțină hrană, el o revendică pentru sine. îi plac conturile simple și clare, dat fiind faptul că ele sunt în favoarea sa. în profilul civilizației noastre acest mod de a gândi⁴ ocupă un spațiu vast. Femeile sunt aproape cu totul excluse de la performanțele de acest fel, ele nefiind luate în considerare decât ca mame, admiratoare și îngrijitoare. Mijloacele de subzistență au crescut însă considerabil. Acest spirit al simplistei dorințe de putere (*Machtstreben*) nu este de-acum un nonsens?

Mai rămâne grija pentru viitor, pentru urmași. Tatăl adună cu japca bunuri pentru copiii săi. Se îngrijește de generațiile viitoare. Dacă are grijă de a cincea generație, se îngrijește de urmașii a cel puțin 32 de persoane din generația sa, care fac același lucru în ceea ce privește urmașii lor.

Mărfurile se strică. Pot fi preschimbate în aur. Se poate conferi aurului valoarea mărfurilor. Poate fi cumpărată forța de muncă a celorlalți. Li se poate comanda, ba mai mult, li se pot întipări convingeri, un sens al vieții. Pot fi educați în sensul venerării forței, a aurului. Li se pot da legi care să-i pună în serviciul puterii, al proprietății.

Nici în această sferă femeia nu are un rol creator, tradiția și educația instituind bariere în calea afirmării sale. Ea poate participa dacă admiră sau poate sta de-o parte, decepționată. Ea poate jura credință puterii sau, cum se întâmplă de cele mai multe ori, se poate opune neputinței sale, apucând-o pe căi greșite.

Majoritatea bărbaților și femeilor pot să venereze concomitent puterea și proprietatea, unii cu o strădanie plină de speranță, celelalte cu o admirație infructuoasă. Femeia se află la o prea mare distanță spre a atinge acest ideal de civilizație (*Kulturideale*).

Filistinului puterii și proprietății i se asociază acum, în strădania armonioasă către o superioritate personală, semidoctul infatuat (*Bildungsphilister*). A ști este (de asemenea) putere⁵. Insecuritatea vieții nu a găsit până acum — în general — o soluție mai bună decât aspirația la putere (*Streben nach Macht*). Este timpul să medităm dacă aceasta este unica și cea mai bună cale de asigurare a vieții, de dezvoltare a umanității. Putem afla câte ceva despre structura vieții femeii, dat fiind faptul că femeia nu este până azi copărtașă la puterea semidoctismului infatuat (*Bildungsphilisterium*).

Cu toate acestea, este ușor de înțeles că, dispunând de o pregătire egală, femeia ar putea participa cu succes la puterea filistinismului. Ideea platonice a superiorității puterii musculare și-a pierdut deja, desigur, importanța sa în neinteligibil (inconștient). Cum altfel ar putea fi utilizată revolta secretă sau fățișă a lumii feminine (protestul viril), în nenumăratele sale variante, în favoarea comunității?

În definitiv, noi toți trăim ca paraziți pe socoteala nepieritoarelor realizări ale artiștilor, geniilor, gânditorilor, cercetătorilor și exploratorilor. Ei sunt adevărații conducători ai omenirii. Ei sunt forța motrice a istoriei universale, pe când noi suntem distribuitorii. Până în prezent, între bărbat și femeie au decis puterea, proprietatea, tenebrele educației (*Bildungsdunkel*). De unde zarva și multele cărți pe tema dragostei și a căsătoriei.

Dar marile opere din care trăim sunt totdeauna pătrunse de valoarea supremă. Biruința lor nu este de cele mai multe ori celebrată cu discursuri

pompoase. Este însă gustată de toți. La aceste mari opere au participat desigur și femeile. Puterea, proprietatea și infatuarea au barat calea multora dintre ele. În întreaga dezvoltare a artei răsună vocea masculină. Femeia este suplinitoarea bărbatului și, de aceea, o ființă de categoria a doua, până când una din ele va face să fie descoperită vocea feminină și o va impune. În arta dramatică și în coregrafie acest lucru s-a și petrecut. Aici femeia poate fi ea însăși și a atins culmile realizării de sine.

NOTE

¹ A. Adler, „Die Zwangsneurose”, în *Zeitschrift für Individualpsychologie*, Leipzig, 1931.

² „eine Fleissaufgabe”, în textul original. (Nota trad.)

³ „aus der Enge der Futterplätze”, în textul original. (Nota trad.)

⁴ „dieser Gedankengang”, în textul original. (Nota trad.)

⁵ Francis Bacon spuse și el, în *Religious meditations*: „*Knowledge is power*” = știința este putere. (Nota trad.)

8. TIPURI DE EȘEC IN VIAȚA. SEMNIFICAȚIA SINUCIDERII

Abordez cu mare precauție teoria tipurilor, deoarece învățăcelul s-ar putea lesne iluziona că un tip este ceva aproape structurat, ceva de sine stătător, care are, în linii mari, o structură caracteristică. Dacă el rămâne la această concepție și crede că, atunci când aude termenii „criminal”, „nevroză anxioasă” sau „schizofrenie”, a și sesizat ceva din cazul individual, atunci el nu numai că își curmă posibilitatea cercetării individuale, ci nu va mai ieși niciodată din neînțelegerile care iau naștere între el și pacient. Poate că vederile cele mai bune pe care le-am dobândit ocupându-mă de viața psihică își au originea în prudența cu care m-am folosit de teoria tipurilor (*Typenlehre*). O folosință de care, ce-i drept, nu ne putem lipsi cu totul, care ne permite să avem o privire asupra întregului, să punem un diagnostic general, dar care ne spune prea puțin despre cazul special și tratamentul acestuia. Cel mai bine procedează acela care își amintește întotdeauna că în cazul oricărui eșec avem de-a face cu simptome, simptome care s-au dezvoltat dintr-un sentiment de inferioritate aparte, vizând un complex de superioritate, în prezența unui factor exogen care cerea mai mult sentiment de comuniune socială decât individul a acumulat din copilărie.

Să începem cu „copiii greu educabili”. Firește, nu se vorbește de acest tip decât dacă se prezintă ca un participant egal îndreptățit la colaborare. Lipsește sentimentul de comuniune socială, cu toate că pe drept suntem obligați să constatăm că un sentiment de comuniune socială suficient pentru condițiile obișnuite adesea s-a dovedit a nu mai fi suficient din cauza încordării nejustificate de acasă și de la școală. Acest caz este frecvent și în general cunoscut în manifestările sale. În legătură cu aceasta, putem recunoaște valoarea cercetării de psihologie individuală, care ne pregătește pentru abordarea cazurilor mai dificile. O examinare prin metode experimentale sau grafologice a individului brusc izolat de mediul său poate duce la mari erori și nu ne îndreptățește nicidecum să-i facem recomandări speciale individului astfel izolat sau să-l clasificăm într-un fel sau altul. Este clar că psihologia individuală trebuie să aibă o cunoaștere satisfăcătoare a tuturor relațiilor sociale posibile și a tuturor anomaliilor, spre a putea vedea lucrurile în mod corect. Putem merge și mai departe și să-i cerem practicantului psihologiei individuale (*Individualpsychologe*) să dispună de o opinie cu privire la misiunea sa, o opinie asupra cerințelor vieții, o concepție despre lume care să tindă spre binele colectivității.

Am propus o diviziune a copiilor greu educabili care, în multe privințe, s-a dovedit utilă: copii mai mult pasivi, cum sunt leneșii, indolenții, supușii dependenți, timizii, anxioșii, mincinoșii etc., precum și copii mai activi, cum sunt autoritarii, neastâmpărații, nervoșii și cei înclinați spre accese de furie, turbulenții, violenții, fanfaronii, dezertorii, hoții, cei care se excită lesne din punct de vedere sexual etc. Nu trebuie să despicăm firul de păr în patru, ci să căutăm să ne convingem ce grad al activității (*Grad der Activität*) se poate constata pentru fiecare caz în parte. Lucrul acesta este cu atât mai important cu cât, în cazul unui eșec la maturitate, ne putem aștepta să observăm aproximativ același grad de activitate (*Grad von Activität*) ca în copilărie. Gradul aproximativ de activitate pe care îl numim curaj (*Mut*) se va găsi la copiii care dispun de un satisfăcător sentiment de comuniune socială. Dacă ne dăm silința să căutăm acest grad de activitate în temperament, în rapiditatea sau încetineala mersului înainte, nu trebuie să uităm că și aceste forme de expresie sunt părți ale întregului stil de viață și că apar modificate în caz de tratament reușit. Să nu ne surprindă că putem descoperi printre nevrotici un mai mare procent de copii *pasivi*, iar printre criminali un număr mai mare de copii *activi*. Faptul că un eșec tardiv poate avea loc fără dificultăți în procesul educațional l-aș atribui unei observații eronate. Fără îndoială că, în mod excepțional, condiții exterioare favorabile pot să ascundă ieșirea la suprafață a unui cusur din copilărie, cusur care apare imediat la o încercare mai severă. Tuturor probelor experimentale noi le preferăm pe acelea instituite de viață, deoarece în acestea din urmă nu este neglijată relația cu viața.

Defectele copiilor, care țin de domeniul psihologiei medicale, se găsesc — abstracție făcând de cazurile de tratament brutal — aproape exclusiv la copiii răsfățați și dependenți și pot fi corelate cu o activitate mai intensă sau mai puțin intensă. Așa sunt enurezia, dificultățile de hrănire, constipația, bătăială ș.a.m.d. Acestea se manifestă ca un protest contra îndemnului la independență și colaborare și constrâng la asistență din partea celorlalți. Masturbarea infantilă, continuată multă vreme, în pofida descoperirii ei, marchează și ea un deficit al sentimentului de comuniune socială. Nu va fi niciodată de ajuns să acționăm doar asupra simptoamelor spre a extirpa defectul. Nu ne putem aștepta la un succes cert decât intensificând sentimentul de comuniune socială.

Dacă cursurile și dificultățile mai mult pasive ale copiilor demonstrează o trăsătură înrudită cu nevroza (puternica accentuare a lui „da” și încă și mai puternica accentuare a lui „însă”), în schimb retragerea din fața problemelor vieții are loc fără o reliefare mai clară a complexului de superioritate. Se poate observa o cantonare fascinantă în spatele frontului vieții, o distanțare de colaborare sau căutarea înlesnirii și a subterfugiilor în cazul ratării succesului. Decepția repetată, teama de noi

decepții și înfrângeri se manifestă în menținerea simptomelor-șoc (*Schocksymptomen*), care asigură rămânerea departe de rezolvarea problemelor colectivității. Uneori, cum se întâmplă adesea în nevroza obsesională, bolnavul ajunge să profere blesteme, ceea ce trădează nemulțumirea sa față de ceilalți, în mania persecuției este încă și mai vizibil sentimentul de ostilitate al bolnavului față de viață, ca și rămânerea sa departe de problemele vieții. Ideile, sentimentele, judecățile și concepțiile sunt orientate în permanență în sensul retragerii, așa încât oricine ar putea observa clar: *nevroza este un act creator și nu o regresivitate la forme infantile sau atavice*. Acest act creator (*schöpferische Akt*), al cărui urzitor este stilul de viață, legea de mișcare autocreată, ținând mereu o formă oarecare de superioritate, este totodată acela care, iarăși în conformitate cu stilul de viață, caută să pună obstacole în calea însănătoșirii, până când la pacient biruie conștiința, judecata sănătoasă (*common sense*). Nu rareori țelul secret al obținerii superiorității, așa cum am descoperit eu, este mascat de o perspectivă pe jumătate tristă, pe jumătate consolatoare: pacientul ar fi realizat totul dacă avântul său incomparabil nu ar fi fost zădărnicit de un flecușteț, de cele mai multe ori din vina altora. Cine are experiență în acest domeniu va găsi întotdeauna printre antecedentele eșecului un foarte pronunțat sentiment de inferioritate, aspirația către superioritate personală și un sentiment de comuniune socială deficient.

O retragere totală din fața problemelor vieții este sinuciderea, în structura psihică a acesteia există activitate, dar nicidecum curaj, sinuciderea fiind un protest activ împotriva colaborării utile. Lovitura care îl doboară pe sinucigaș nu cruță pe ceilalți. Societatea, în strădania ei de propășire, se va simți întotdeauna rănită de sinucidere. Factorii exogeni care pun capăt sentimentului de comuniune socială deficient sunt cele trei mari probleme ale vieții definite de noi — societatea, profesiunea și iubirea. În toate cazurile, ceea ce conduce la sinucidere sau la dorința de a muri este o înfrângere sau teama de o înfrângere în una din cele trei probleme de viață, asociată uneori cu o fază de depresie sau de melancolie. Contribuția psihologiei individuale — așa cum, în anul 1912, am putut stabili prin cercetările mele asupra acestei maladii psihice, arătând că orice veritabilă melancolie¹, ca amenințările cu sinuciderea, reprezintă o agresiune contra celorlalți înlesnită de carențele sentimentului de comuniune socială — a netezit mai apoi drumul către o mai bună înțelegere a acestei psihoze. Ca și sinuciderea, la care din păcate adesea duce această psihoză, ea este instalarea unui act de disperare în locul colaborării utile pe plan social. Pierderea averii, a unui loc de muncă, decepția erotică, umilințele de tot felul pot să aducă acest act de disperare în concordanță cu legea de mișcare, într-o formă în care persoana respectivă să nu se sperie nici de jertfirea rudelor apropiate sau a

altora. Acela care are simț psihologic va înțelege că este vorba de oameni care sunt deziluzionați de viață mai ușor decât ceilalți, deoarece ei așteaptă de la ea prea mult. Judecând după stilul lor de viață, pe drept cuvânt ne-am putea aștepta să găsim în copilăria lor un grad ridicat de impresionabilitate asociat cu o stare de indispoziție persistentă sau cu tendința de automutilare, ca pedeapsă pentru alții. Efectul de șoc, mai puternic la ei în comparație cu normalul, provoacă, așa cum au stabilit cercetările mai noi, modificări somatice care ar putea sta sub influența sistemului vegetativ și endocrin. La o cercetare mai exactă se va vedea, desigur, ca în majoritatea cazurilor mele, că inferioritatea organelor și, încă și mai mult, un regim de răsfăț în copilărie l-au îndemnat pe copil la un stil de viață de felul acesta și au restrâns dezvoltarea unui sentiment de comuniune socială satisfăcător. Nu rareori se va constata la ei o tendință, mai fățișă sau mai ascunsă, de a face crize de furie, de a domina toate problemele, mari sau mici, din ambianța lor, prilej de a-și demonstra rangul înalt.

Un adolescent în vârstă de 17 ani, prâslea al familiei, din cale afară de răsfățat de mamă, a rămas în paza unei surori mai mari, pe timpul în care mama făcea o călătorie. Într-o seară, pe când sora sa fi lăsase singur acasă, și cum avusese de luptat la școală cu dificultăți în aparență de neînving, el s-a sinucis, lăsând următorul bilet: „Nu-i comunica mamei ce am făcut. Adresa ei de acum este... Spune-i la întoarcere că viața nu-mi mai aducea nici o bucurie și să-mi pună în fiecare zi flori la mormânt”.

O bătrână, bolnavă incurabil, s-a sinucis din cauză că vecinul ei nu voia să se despartă de aparatul său de radio.

Șoferul unui bogătaș a aflat, la moartea stăpânului, că nu va obține moștenirea promisă; el și-a ucis soția și fiica și s-a sinucis.

O femeie în vârstă de 56 de ani, care a fost răsfățată atât în copilărie cât și mai târziu — de către bărbatul ei — și care avusese în societate un rol proeminent, a suferit foarte mult la moartea soțului. Copiii ei, căsătoriți, nu prea erau dispuși să se devoteze trup și suflet mamei lor. În urma unui accident, ea a suferit o fractură femurală. Și după însănătoșire, tot izolată de societate a rămas. Nu se știe cum, i-a venit ideea că o călătorie în jurul lumii i-ar aduce impresiile captivante care acasă îi lipseau. Două prietene s-au arătat gata să o însoțească. În marile metropole ale continentului, însă, prietenele o lăsau mereu singură, desigur din cauză că ea se mișca greu. A cuprins-o o nespusă indispoziție, care a evoluat până la melancolie, așa încât și-a chemat unul dintre copii. În locul acestuia, a venit o soră de caritate care a adus-o acasă. Am văzut-o pe această femeie după trei ani de suferință, timp în care nu intervenise nici o ameliorare. Se plângea mai ales de faptul că copiii ei trebuie să fi suferit îngrozitor din pricina bolii ei. Aceștia o vizitau pe rând, dar, insensibilizați de durata suferințelor mamei lor, nu manifestau cine știe ce

interes pentru dânsa. Bolnava exprima mereu idei de sinucidere și nu înceta să vorbească de atitudinea extrem de grijulie a copiilor. Era ușor de văzut că femeia avea parte de o mai mare atenție decât înainte de boală, după cum de asemenea era ușor de văzut că recunoașterea de către ea a atitudinii grijulii a copiilor era în contradicție cu adevărul, mai ales cu acea dăruire de sine pe care ea o aștepta ca femeie răsfățată. Dacă ne punem în locul ei, înțelegem ușor cât de greu i-a venit acestei femei să renunțe la atitudinea grijulie atât de scump plătită prin boală.

Un alt mod de activitate, care nu este îndreptat contra propriei persoane, ci împotriva altora, este dobândit de timpuriu de copii, care cred că ceilalți ar fi, cumva, obiectul lor și care, dând expresie acestei credințe, amenință prin aceasta bunurile, munca, sănătatea și viața celorlalți. Cât de departe merg ei în acea direcție, depinde iarăși de gradul atins de sentimentul lor de comuniune socială. Și va trebui să ținem seama întotdeauna, în fiecare caz special, de acest punct de vedere. Se înțelege că această concepție despre sensul vieții, exprimată în idei, sentimente și dispoziții, în trăsături de caracter și acțiuni, dar niciodată prin cuvinte adecvate, le face grea viața, așa cum este ea în realitate, cu cerințele ei sociale. Senzația că viața este ostilă este proprie acelor indivizi în căutare de satisfacții imediate, atitudine care lor li se pare pe de-a-ntregul îndreptățită. Așa se face că această dispoziție este strâns legată de un sentiment de frustrare, care trezește și alimentează invidia, gelozia, lăcomia și o tendință de doborâre definitivă a victimei alese. Deoarece aspirația către o dezvoltare utilă (*dar Streben nach nützlicher Entwicklung*) este frânată de sentimentul de comuniune socială deficient, iar marile speranțe alimentate de beția superiorității rămân neîmplinite, puseele afective sunt adesea cauză de atacare a celorlalți. Complexul de inferioritate devine permanent de îndată ce eșuarea de la linia colectivității devine sesizabilă în școală, în societate, pe plan erotic. Jumătate dintre indivizii care au ajuns să comită crime sunt muncitori necalificați, care au dat greș la școală. Un mare număr dintre criminalii dovediți ca atare suferă de boli venerice, semn că au eșuat în rezolvarea problemei iubirii (*Liebesproblem*). Ei nu-și caută tovarăși decât printre cei de-o teapă cu ei, certificând astfel îngustimea sentimentelor lor de amicitie. Complexul lor de superioritate este generat de convingerea că sunt superiori victimelor lor și că printr-un mod de a proceda convenabil pot să joace o festă legilor și organelor de ordine. În realitate nu există criminal care să nu aibă la răboj mai mult decât i s-a putut imputa, făcând abstracție de numărul oricum mare al celor care niciodată nu au fost descoperiți. Criminalul comite fapta cu iluzia de a nu fi niciodată descoperit, dacă „lucrează” ca la carte. Dacă este prins, este absolut convins că aceasta s-a întâmplat din cauză că a neglijat o bagatelă, care a dus la descoperirea faptei sale. Dacă mergem până în copilărie pe urmele

înclinației către crimă, pe lângă o activitate prost dirijată de la început, asociată cu trăsături de caracter dușmănoase și cu un sentiment de comuniune socială deficitar, găsim în inferioritatea organică, în răsfăț și în neglijare cauze care au condus la dezvoltarea stilului de viață criminal. Răsfățul este poate cauza cea mai frecventă. Așa cum ameliorarea stilului de viață nu poate fi niciodată exclusă, este de asemenea necesar ca, în fiecare caz în parte, să se ia în considerare cercetarea gradului de dezvoltare a sentimentului de comuniune socială și ponderea factorului exogen. Nimeni nu cade atât de ușor pradă pericolului tentației cum cade copilul răsfățat, care este învățat să i se împlinescă orice vrere. Dimensiunea tentației trebuie sesizată exact, influența ei fiind cu atât mai periculoasă cu cât este mai legată de activitate. De asemenea, este clar că în cazul criminalului trebuie să-l înțelegem pe individ în raport cu starea sa socială. În multe cazuri esența sentimentului de comuniune socială poate fi suficientă spre a-l ține pe om departe de crimă, cu condiția de a nu se pretinde prea mult de la sentimentul de comuniune socială. Această circumstanță explică de ce în condiții economice grele criminalitatea sporește considerabil. Că această circumstanță nu este cauza crimei ne-o dovedește faptul că în Statele Unite într-o epocă de prosperitate a avut loc de asemenea o creștere a criminalității, deoarece ocaziile ispitoare de a pune mâna ușor și rapid pe bogății erau numeroase. Dacă, în căutarea cauzelor înclinației spre crimă, ne oprim asupra mediului din copilărie, asupra faptului că în anumite cartiere ale unui mare oraș criminalitatea este considerabilă, nu trebuie să tragem nicidecum concluzia că am dat peste cauza fenomenului. Este, dimpotrivă, mai ușor de recunoscut că în aceste condiții nu este de așteptat o dezvoltare benefică a sentimentului de comuniune socială. Să nu uităm, în această perspectivă, cât de eficientă este pregătirea pentru viața de mai târziu a unui copil, când de mic este crescut în spiritul protestului contra vieții, în lipsuri și mizerie și când, zi de zi, el vede cum alții duc o viață mai bună, la aceasta adăugându-se și faptul că nu este nicidecum încurajat să-și dezvolte sentimentul de comuniune socială. O foarte bună și instructivă ilustrare a celor de mai sus ne oferă cercetările întreprinse de dr. Young asupra configurației crimei într-o sectă imigrantă. În prima generație, care a trăit în izolare și sărăcie, nu a existat nici un criminal. În a doua generație, ai cărei copii deja au frecventat școlile publice, fiind însă educați în tradițiile sectei lor, smerenia și sărăcia, s-a și înregistrat un mare număr de criminali. În generația a treia numărul acestora a devenit însăimântător de mare.

O categorie perimată este și aceea a „criminalului înăscut”. Nu se poate ajunge la o asemenea concepție eronată, ca și la ideea crimei generate de sentimentul de culpabilitate decât dacă nu se ține seama de conceptele noastre privind profundul sentiment de inferioritate din

copilărie, modelarea complexului de superioritate și dezvoltarea deficientă a sentimentului de comuniune socială. Găsim un mare număr de semne de inferioritate organică la criminali și mari oscilații ale metabolismului bazai în șocul trăit în momentul unei condamnări, ca indicii probabile ale unei constituții care ajunge mai greu la echilibru. Găsim printre criminali un număr extrem de mare de oameni care au fost răsfățați sau care tânjesc după răsfăț, după cum găsim printre ei și din cei care odinioară, pe când au fost copii, au fost neglijați. Ne vom putea mereu convinge de aceste realități, numai să nu le abordăm cu o frază sau cu o formulă îngustă. Faptul inferiorității organice apare adesea în urâtenia unor criminali, pe când bănuiala — întotdeauna confirmată — de răsfățare apare în privința multor oameni care au chipuri de îngeri.

N. era un tânăr șarmant, care după șase luni de detenție a fost eliberat din închisoare, cu suspendarea pedepsei. Delictul său consta în furtul unei importante sume de bani din seiful șefului său. În ciuda faptului că risca o pedeapsă de trei ani de detenție în caz de recidivă, la scurtă vreme el a furat din nou o mică sumă. Înainte ca fapta să fie făcută publică, făptașul mi-a fost încredințat mie. Era fiul cel mare dintr-o familie foarte onorabilă, favoritul dezmiardat al mamei sale. Se arăta extrem de ambițios și voia să o facă pretutindeni pe șeful. Nu-și căuta prieteni decât printre cei aflați sub nivelul său, trădându-și astfel sentimentul de inferioritate. Cele mai vechi amintiri din copilărie ale sale erau ale unuia care întotdeauna primește. Acolo unde el a comis furtul acelei importante sume de bani el vedea în juru-i oameni dintre cei mai bogați, într-o perioadă în care tatăl său își pierduse postul și nu mai putea îngriji de familie ca până atunci. Vise de ascensiune și situații visate, al căror erou era el, definesc strădaniile sale ambițioase și sentimentul său de predestinare în ceea ce privește reușita sigură. Într-o ocazie ispititoare, a urmat furtul, în ideea că acum el se putea dovedi superior tatălui. Al doilea furt, mai puțin important, a avut loc ca un protest împotriva suspendării executării pedepsei și împotriva situației de subordonat din prezent. Pe când fusese la închisoare, visase o dată că i se servise la masă felul de mâncare preferat, dar și-a amintit în vis că lucrul acesta nu era totuși cu putință aici. Pe lângă lăcomie, visul acesta face să transpară clar protestul său împotriva verdictului.

De regulă, vom constata la toxicomani o activitate redusă. Anturajul, tentația, familiarizarea cu droguri ca morfina și cocaina în cazuri de boală sau în exercitarea profesiei medicale se prezintă ca ocazii, dar care nu au repercusiuni decât în situațiile în care respectiva persoană se află în fața unei probleme aparent insolubile. Ca și în sinucidere, rareori lipsește atacul voalat la adresa aceloră căroră le revine grija pentru persoana respectivă. Așa cum am arătat, în alcoolism joacă un rol o componentă specială a gustului (*eine besondere*

Geschmackskomponente), așa cum abțința totală este desigur esențialmente facilitată de lipsa de plăcere pentru alcool, începutul alcoolismului este adesea marcat de un profund sentiment de inferioritate, dacă nu de un dezvoltat complex de superioritate, manifestat clar anterior prin timiditate, izolare, hipersensibilitate, neastâmpăr, excitabilitate, simptome nevrotice cum ar fi anxietatea, depresia, insuficiența sexuală sau un complex de superioritate marcat de lăudăroșenie, maliție, înclinația spre critică, voluptatea puterii etc. Nevoia excesivă de a fuma și, de asemenea, pofta nepotolită de cafea neagră caracterizează adesea o dispoziție timorată și lipsa de fermitate. Cu ajutorul unui subterfugiu, apăsătorul sentiment de inferioritate va fi temporar înlăturat și chiar, ca de exemplu în acțiunile criminale, va fi transformat în activitate intensă, în toate cazurile de alcoolism, orice eșec poate fi imputat viciului de neînfrânt, fie că este vorba de un eșec în relațiile sociale, în profesie sau pe plan erotic. Pe de altă parte, efectul imediat al drogului este să-i ofere persoanei respective o senzație de despovărare (*Gefühl der Entlastung*).

Un bărbat în vârstă de 26 de ani, mai tânăr cu opt ani decât sora sa, a crescut în condiții favorabile, extraordinar de răsfățat și manifestând o mare încăpățănare. El își amintește că adesea mama sa sau sora îl țineau în brațe, deghizat în păpușă. Pe când avea patru ani și a fost încredințat, pentru două zile, educației mai severe a bunicii sale, la prima observație mai aspră a acesteia el și-a făcut bocceaua și a vrut să plece acasă. Tatăl se întrecea cu băutura, ceea ce o scotea din sărite pe mamă. La școală, influența părinților se făcea prea mult simțită în favoarea sa. Așa cum o făcuse și la vârsta de patru ani, băiatul a părăsit și casa părintească, deoarece, cu timpul, mama l-a răsfățat mai puțin. Nu s-a putut aclimatiza printre străini și, așa cum li se întâmplă adesea copiilor răsfățați, la reuniunile mondene, în viața profesională, precum și în fața fetelor, el manifesta întotdeauna o stare de depresie anxioasă și emoție. A ajuns să se înțeleagă mai bine cu unii care l-au dus la cârciumă. Când mama sa a aflat de lucrul acesta și mai ales când a aflat că, în stare de ebrietate, a intrat în conflict cu poliția, l-a căutat și l-a rugat, cu cuvinte care ar fi înduplecat și pietrele, să se lase de băutură. Urmarea a fost nu numai că el a continuat să-și caute alinarea în băutură, ci și că a ridicat la nivelul de odinioară vechea grijă a mamei pentru el și răsfățul.

Un student în vârstă de 24 ani se plângea de dureri de cap permanente. Încă din școală el manifesta grave simptome nevrotice de agorafobie. I s-a permis să susțină acasă examenul de bacalaureat. După aceea starea sa a fost mult mai bună. În primul an de studii universitare s-a îndrăgostit de o fată și s-a căsătorit. La scurt timp după aceea durerile de cap i-au revenit. Drept cauză a cefaleei acestui bărbat, foarte ambițios și nespus de răsfățat, era continua insatisfacție față de soția sa și gelozia, ceea ce reieșea clar din atitudinea sa și din vise, dar pe care el nu le-a

înțeles niciodată cum se cuvine. Astfel, o dată a visat că a văzut-o pe soția sa îmbrăcată ca pentru vânătoare. În copilărie suferise de rahitism și își amintește că atunci când dădaca, tracasată de mofturile lui, voia să aibă liniște, încă și la vârsta de patru ani îl așeza pe spate, poziție din care nu se putea ridica singur, dată fiind obezitatea sa. Ca al doilea născut, se găsea mereu în conflict cu fratele mai mare, voind să fie întotdeauna primul. Împrejurări favorabile l-au ajutat mai târziu să ocupe o poziție înaltă, pentru care era destul de bine pregătit spiritual (*geistig*), dar nu și sufletește (*seelisch*)². Iritarea inevitabilă pe care i-o cauza această poziție l-a făcut să recurgă la morfină, de care s-a dezbărat în câteva rânduri, căzându-i însă iarăși și iarăși victimă. Gelozia sa neîntemeiată a constituit o circumstanță agravantă. Deoarece a devenit nesigur de poziția sa, s-a sinucis.

NOTE

¹ A se vedea A. Adler, *Praxis und Theorie der Individual psychologie*.

² Divizare a psihicului pe care psihologul și filosoful german Ludwig Klages o duce la expresia sa cea mai pregnantă în masiva lucrare *Spiritul ca adversar al sufletului* (1929-1932). (Nota trad.)

9. LUMEA FICTIVĂ A RĂSFĂȚATULUI

Persoanele răsfățate nu au o bună reputație. Nu au avut niciodată. Părinților nu le place să fie învinuiți că și-au răsfățat copiii. Orice persoană răsfățată se împotrivește să fie considerată ca atare. Suntem mereu în incertitudine cu privire la înțelesul termenului răsfățare. Dar, ca prin intuiție, fiecare o simte ca pe o povară și ca pe un obstacol pentru o dezvoltare corectă.

Cu toate acestea, oricui îi place să fie obiectul dezmierdării. Unora le place lucrul acesta în mod cu totul deosebit. Din fericire, mulți copii se împotrivesc la răsfăț, așa încât pagubele sunt mai mici. Cu formule psihologice nu rezolvăm nimic¹. Nu le putem folosi ca pe niște linii directoare rigide care să-și găsească întrebuintărea în descoperirea bazelor unei personalități sau în explicarea atitudinilor și a caracterului. Trebuie mai degrabă să ne așteptăm ca în fiecare tendință să găsim un milion de variante și de nuanțe, iar ceea ce credem că am găsit trebuie întotdeauna să fie comparat și adevărat de fapte de același fel. Căci atunci când un copil se opune răsfățului, de obicei el merge mai departe cu rezistența sa și o transpune și în alte situații, caz în care ar fi absolut rezonabil să se recurgă la un ajutor amical venit din afară.

Când răsfățarea are loc mai târziu în viață și nu este legată, ca adesea în asemenea cazuri, de o înăbușire a liberului arbitru, se poate ca răsfățatul să ajungă uneori la saturație. Dar stilul de viață dobândit în copilărie nu se va mai schimba prin aceasta.

Psihologia individuală afirmă că nu există altă cale de a înțelege un om decât examinarea mișcărilor pe care el le face spre a-și rezolva problemele de viață. „Cum”-ul și „de ce”-ul (*das Wie und das Warum*) sunt de observat cu băgare de seamă. Viața individului începe cu posesiunea posibilităților umane, cu posibilitățile de dezvoltare care, desigur, sunt diferite, fără ca noi să fim în stare să recunoaștem această diferențiere decât după înfăptuirile sale (*aus seinem Leistungen*). Ceea ce noi reușim să vedem la începutul vieții este deja puternic influențat de circumstanțele exterioare, din prima zi de naștere. Ambele influențe, ereditatea și mediul, devin proprietatea sa, pe care copilul le folosește spre a-și găsi calea dezvoltării, însă cale și mișcare (*Weg und Bewegung*) nu pot fi concepute sau exersate fără direcție și scop. Scopul sufletului omenesc este biruința, perfecțiunea, securitatea, superioritatea.

În folosința influențelor care îi vin de la corpul său sau de la lumea înconjurătoare, copilul este mai mult sau mai puțin redus la propria-i putere creatoare, la ghicirea unei căi. Opinia sa despre viață, care stă la baza comportamentului său, nici formulată în cuvinte, nici exprimată pe

plan ideatic, este propria sa capodoperă (*Meisterstück*). Așa ajunge copilul la legea sa de mișcare care, după oarecare exersare, se concretizează în acel stil de viață prin prisma căruia îl vedem pe individ că gândește, simte și acționează pe parcursul întregii sale vieți. Acest stil de viață se dezvoltă aproape întotdeauna în situația în care copilul este sigur de sprijinul din afară, în împrejurări variate un asemenea stil de viață nu pare întru totul adecvat, atunci când, afară, în viață, pare necesară o acțiune care se poate lipsi de un ajutor sentimental.

Se pune acum întrebarea ce atitudine este corectă în viață, cum este de așteptat să rezolvăm problemele vieții? Psihologia individuală caută să răspundă, pe cât posibil, la această întrebare. Nimeni nu deține adevărul absolut. O rezolvare concretă, care să fie în general admisă ca justă, trebuie să fie întemeiată cel puțin din două puncte de vedere. O idee, un sentiment, o acțiune sunt socotite juste numai atunci când este justă *sub specie aeternitatis* (= din perspectiva eternității). Pe de altă parte, binele colectivității trebuie să rezulte în mod indiscutabil. Lucrul acesta este valabil atât pentru tradiții cât și pentru noile probleme. Și este de asemenea valabil pentru problemele de importanță vitală, precum și pentru cele mărunte. Cele trei mari probleme ale vieții, pe care fiecare are a le rezolva în felul său — problemele societății, muncii și iubirii — vor putea fi rezolvate aproximativ corect de către acei oameni pentru care a devenit vitală strădania pentru colectivitate. Desigur că în cazul problemelor noi poate interveni incertitudinea, nesiguranța. Dar numai voința de a trăi în colectivitate (*Wille zur Gemeinschaft*) ne poate apăra de mari greșeli.

Dacă în asemenea cercetări ne lovim de tipuri, nu înseamnă că suntem dispensați de obligația de a descoperi particularitățile cazului individual. Lucrul acesta este valabil și pentru copiii răsfățați, această imensă povară pentru părinți, școală și societate. Avem de descoperit cazul individual, concret, ori de câte ori avem de-a face cu copii greu educabili, cu persoane nevrotice, cu sinucigași, delincvenți, perversi și a.m.d. Ei toți suferă de un deficit al sentimentului de comuniune socială, care, aproape întotdeauna, este reductibil la răsfățul din copilărie sau la dorința fierbinte de a fi răsfățat și de a fi scutit de imperativele vieții.

Atitudinea activă a unui om poate fi corect interpretată numai dacă înțelegem comportamentul său în fața problemelor vieții, la fel ca și lipsa sa de reacție. Nu are nici o semnificație pentru cazul individual dacă, așa cum procedează psihologia posesiunii (*Besitzpsychologie*)², încercăm să raportăm oricare simptom la regiunile obscure ale unei eredități nesigure sau la influențe de mediu în general recunoscute ca necorespunzătoare, pe care copilul le acceptă totuși după bunul său plac, le asimilează și reacționează la ele. Psihologia individuală este psihologia deprinderii (*Psychologie des Gebrauches*) și pune accentul pe asimilarea și utilizarea

creatoare a tuturor acestor influențe. Cine ia drept identice problemele diferite ale vieții, nesusizând specificul fiecărui caz în parte, este ușor ademenit să creadă în cauze eficiente, în impulsii și instincte ca timonieri demonici ai destinului. Cine nu sesizează că pentru fiecare generație răsar mereu noi probleme, care nu au existat niciodată până atunci, acela se poate gândi la acțiunea unui inconștient ereditar. Psihologia individuală cunoaște prea bine sondările și căutările, performanțele artificiale ale spiritului omenesc în rezolvarea problemelor sale, fie ele corecte sau incorecte. Tocmai activitatea individului uman, rezultată din stilul său de viață, condiționează o rezolvare individuală a problemelor sale. Teoria tipurilor pierde mult din valoarea sa atunci când cunoaștem sărăcia limbajului omenesc. Cât de diverse sunt relațiile pe care le desemnăm prin termenul „iubire"! Sunt vreodată la fel doi oameni cufundați în sinea lor? Este de conceput ca viața a doi gemeni identici — care, în treacăt fie spus, adesea aspiră ca în dorințele și strădaniile lor să fie identici — să se poată desfășura în această lume schimbătoare într-un mod realmente uniform? Ne putem servi de tipuri, ba chiar trebuie să ne servim de ele, așa cum facem cu probabilitatea, dar fără a uita, fie și în caz de similitudini, ce varietate demonstrează totuși individul în unicitatea sa. Din această perspectivă, ne putem servi de probabilitate spre a ne lumina câmpul vizual în care sperăm să descoperim unicitatea, dar trebuie să renunțăm la acest auxiliar de îndată ce ne întâmpină contradicții.

Căutând rădăcinile sentimentului de comuniune socială, în cazul în care presupunem posibilitatea unei dezvoltări a acestuia la om, o descoperim imediat pe mamă, ca ghid primordial și de cea mai mare importanță. Natura i-a impus acest rol. Relația ei cu copilul este una de strânsă cooperare (comunitate de viață și de muncă), profitabilă pentru ambele părți, și nu, așa cum cred unii, o exploatare unilaterală și sadică a mamei de către copil. Tatăl, ceilalți copii, rudele și vecinii trebuie să favorizeze această operă de cooperare, antrenându-l pe copil să devină un părtaș la colaborare egal în drepturi și nu un mizantrop. Cu cât copilul va fi mai impresionat de onestitatea și colaborarea celorlalți, cu atât el va fi mai înclinat la viața în comun și la colaborarea spontană. El va pune în serviciul cooperării tot ceea ce posedă.

Acolo unde, însă, mama revarsă o afecțiune cu totul exagerată și face pentru copil de prisos colaborarea în ținută, gândire și acțiune, probabil și în vorbire, copilul va fi mai degrabă înclinat să se dezvolte în mod parazitar (exploatare) și să aștepte totul tic la ceilalți. El se va situa mereu în centrul atenției și se va strădui să-i pună pe toți ceilalți în serviciul său. El va desfășura tendințe egoiste și va considera că este dreptul său să-i subjuge pe ceilalți, să fie răsfățat în permanență de ei, să primească și nu să dea. Un an sau doi de asemenea antrenament ajung pentru a se termina cu dezvoltarea sentimentului de comuniune socială și

a năzuinței spre colaborare.

Sprîjinindu-se uneori pe alții, altădată încercând să-i subjuge, foarte curînd răsfățații se vor izbi de rezistența de nebiruit a unei lumi care rîvnește după solidaritate și colaborare. Deposezați de iluziile lor, ei îi vor învinovăți pe ceilalți și vor vedea peste tot în viață numai principiul dușmăniei (*das feindliche Prinzip*). Întrebările lor sunt pesimiste: „Ce sens are viața?” „De ce trebuie să-mi iubesc aproapele?” Dacă aderă la cerințele legitime ale unei idei comunitare active, o fac numai pentru că se tem de pedeapsă. Puși în fața problemelor colectivității, muncii, iubirii, ei nu găsesc calea interesului social, suferă un șoc, resimt efectele acestuia atât pe plan somatic cât și pe plan psihic și bat în retragere din fața a ceea ce ei consideră a fi înfrîngerea lor. Rămân însă mereu la atitudinea dobîndită în copilărie, conform căreia a fost nedrept ce li s-a întîmplat.

Putem acum înțelege că toate trăsăturile de caracter nu numai că nu sunt înnăscute, ci exprimă în primul rînd relații în întregime subordonate stilului de viață. Ele sunt coprodusul actului creator al copilului. Copilul răsfătat, axat pe iubirea de sine, va dezvolta trăsături ca egoismul, invidia, gelozia și va demonstra, ca și cum ar trăi într-o țară străină, hipersensibilitate, neastîmpăr, lipsă de tenacitate, înclinație spre erupții emoționale și spre lăcomie, înclinația spre o viață retrasă și precauția excesivă sunt la răsfățați manifestări obișnuite.

Alura — ca să vorbim plastic — unei persoane răsfățate, cînd ea se află în situații favorabile, nu este ușor de recunoscut. Lucrul acesta este mult mai ușor de făcut cînd individul se află într-o situație nefavorabilă și cînd sentimentul său de comuniune socială este pus la încercare. În acest caz îl vedem într-o atitudine șovăitoare sau oprit la o mare distanță de problema sa. Individul explică această distanțare prin motive fictive, care arată că nu avem aici de-a face cu prudența înțeleptului. Adesea el își schimbă anturajul, prietenii, partenera erotică, profesiunea, fără a ajunge la un final prielnic. Uneori asemenea oameni se lansează furtunos într-o afacere, cu atîta grabă încît un fin observator va vedea numaidecît cît de puțină încredere în sine este la mijloc și că în curînd zelul va ceda. Alți răsfățați devin niște excentrici, le-ar plăcea mai mult să se retragă într-un pustiu, spre a evita orice problemă. Sau rezolvă o problemă doar parțial, restrîngându-și radical sfera de acțiune, corespunzător cu complexul lor de inferioritate. Dacă se decid asupra unui anumit fond de activitate, care desigur nu este de numit „curaj”, ei se abat cu ușurință, în caz de situație neconfortabilă, în domeniul a ceea ce este inutil din punct de vedere social, ba chiar este dăunător, devenind criminali, sinucigași, alcoolici sau perversi.

Nu este pentru oricine ușor să se identifice cu viața unei persoane peste măsură de răsfățate, adică să o înțeleagă în întregime. Trebuie,

întocmai ca un bun actor, să pătrunzi în miezul rolului și să înțelegi întregul mod de viață, cum individul se situează în centrul atenției, cum vânează fiecare situație în care să-i poată strivi pe ceilalți, în care nu este niciodată colaborator, în care așteaptă să i se dea totul, fără ca el să dea nimic. Trebuie recunoscut cum acești indivizi încearcă să exploateze pentru ei înșiși colaborarea cu alții, prietenia, munca și dragostea, cum ei nu manifestă interes decât pentru propria bunăstare, pentru propria fudulie și cum nu se gândesc decât la facilitarea sarcinilor lor, în detrimentul altora, spre a înțelege că nu rațiunea este aceea care îi conduce.

Copilul sănătos pe plan psihic dă dovadă de curaj, de o inteligență general valabilă și de capacitate de adaptare activă. Copilul răsfățat nu are nimic din toate acestea sau prea puțin, în schimb are lașitate și viclesuguri. El se mișcă pe o potecă extraordinar de îngustă, așa încât pare a cădea mereu în aceleași greșeli. Un copil tiranic apare întotdeauna tiranic. Un hoț de buzunare rămâne mereu la îndeletnicirea lui. Bolnavul de nevroză anxioasă abordează toate problemele vieții cu anxietate. Toxicomanul rămâne la drogul său. Perversul sexual nu arată nici o înclinație de a se îndepărta de perversiunea sa. În excluderea celorlalte activități de pe strâmta potecă în care se scurge viața lor se arată clar lașitatea lor în fața vieții, lipsa lor de încredere în sine, complexul de inferioritate, tendința de retragere (*Ausschaltungstendenz*).

Lumea visată a persoanelor răsfățate, perspectiva lor, opinia și concepția lor despre viață se deosebesc de lumea reală. Adaptarea lor la evoluția umanității este mai mult sau mai puțin sugrumată și aceasta îi pune în permanent conflict cu viața, făcându-i să sufere pe ceilalți prin rezultatele dăunătoare ale acestui conflict. În copilărie îi găsim printre copiii hiperactivi sau pasivi, iar mai târziu printre criminali, sinucigași, nevrotici și toxicomani, întotdeauna diferiți unii de alții. De cele mai multe ori nemulțumiți, privesc cu o pizmă devoratoare succesele celorlalți, fără a se reculege. Bântuiți mereu de teama de a se descoperi lipsa lor de valoare, îi vedem de cele mai multe ori retrăgându-se din fața problemelor vieții, retragere pentru care niciodată nu le lipsesc pretextele.

Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că unii dintre ei obțin, prin eforturi, succese în viață. Sunt cei care s-au autodepășit, învățând din greșelile lor.

Vindecarea și transformarea unor asemenea persoane se poate face numai pe cale spirituală (*auf dem Wege des Geistes*), prin convingerea treptată că ei au greșit în structurarea stilului de viață. Mai importantă ar fi profilaxia. Familia, îndeosebi mama, ar fi necesar să înțeleagă că dragostea ei pentru copil nu trebuie dusă până la răsfăț. Mai multe ar fi de așteptat de la un corp didactic care a învățat să recunoască aceste greșeli și să le corecteze. Ar deveni mai clar decât până în prezent faptul că nu

există rău mai mare decât răsfățarea copiilor, cu consecințele care decurg de aici.

NOTE

¹ „*Est ist eine harte Nuss mit psychologischen Formeln*”, în textul original. (Nota trad.)

² „*Besitzpsychologen*”, în textul original. (Nota trad.)

10. CE ESTE DE FAPT O NEVROZĂ?

Acela care ani îndelungați s-a ocupat de această problemă va înțelege că trebuie dat un răspuns clar și cinstit la întrebarea: Ce este în realitate nevroza?¹ Dacă parcurgem literatura, spre a obține lămuriri, ne găsim într-o asemenea încâlceală de definiții încât numai cu greu s-ar putea ajunge la o concepție unitară.

Ca întotdeauna când o problemă este neclară, există o mulțime de explicații și aprige controverse. Așa și în ceea ce privește problema noastră. Nevroza este iritabilitate, slăbiciune iritabilă, boală a glandelor endocrine, consecință a unor infecții dentare sau nazale, maladie genitală, astenie a sistemului nervos, consecință a unei diateze hormonale sau renale, a unui traumatism al nașterii, a conflictului cu lumea exterioară, cu religia, cu etica, conflict între maleficul inconștient și conștiința înclinată spre compromis, refulare a impulsurilor sexuale, sadice, criminale, consecință a larmei și pericolelor marilor orașe, consecință a unei educații feminine sau, dimpotrivă, a unei educații cazone, în special a educației în familie, consecință a anumitor reflexe condiționate ș.a.m.d.

Multe dintre aceste concepții sunt judicioase și pot fi utilizate în explicarea unor manifestări parțiale, mai mult sau mai puțin importante, ale nevrozei. Cele mai multe dintre ele se găsesc însă adesea la persoane care nu suferă de nevroză. Ele nu contribuie câtuși de puțin la clarificarea întrebării „ce este de fapt o nevroză?” Extraordinara frecvență a acestei maladii, efectele ei sociale deosebit de grave, faptul că doar o mică parte dintre nevrotici va fi supusă unui tratament, pe când alții își duc cu ei suferința, de-a lungul întregii vieți, ca pe o inimaginabilă tortură, la aceasta adăugându-se marele interes al lumii profanilor pentru această problemă, iată motive care justifică o examinare științifică la rece, de mare competență. Se va vedea acum și cât de necesară este știința medicală pentru înțelegerea și tratamentul acestei maladii. Nu trebuie neglijat nici punctul de vedere potrivit căruia o profilaxie a nevrozei este posibilă și necesară, dar la aceasta ne vom putea aștepta numai dacă cunoaștem mai clar stricăciunile care stau la baza bolii. Măsurile de profilaxie și cunoașterea măruntei simptomatologii incipiente țin de știința medicală. Este însă indispensabil ajutorul din partea familiei, a institutorului, educatorului și altor persoane auxiliare. Aceasta îndreptățește o largă propagare a cunoștințelor asupra naturii și genezei nevrozei.

Trebuie să facem să dispară definițiile arbitrare, existente de când lumea, ca de exemplu aceea care spune că nevroza este un conflict între conștient și inconștient. Este greu de discutat asupra acestui lucru, căci, în

definitiv, autorii care susțin această concepție ar trebui să înțeleagă că, în general, nimic nu are loc fără conflict, așa încât prin aceasta nu se spune nimic întru elucidarea naturii nevrozei, ca și atunci când un oarecine vrea să ne facă să credem într-o concepție științifică orgolioasă, potrivit căreia nevroza este de depistat în schimbările organice, în chimisme. În acest sens, cu greu s-ar putea aduce vreo contribuție, dat fiind faptul că despre chimisme nu se poate spune nimic. Nici celelalte definiții curente nu spun nimic nou. Ceea ce se înțelege prin termenul nevrozitate² este iritabilitatea, suspiciunea, timiditatea etc., pe scurt orice manifestări care dau la iveală trăsături de caracter negative care se potrivesc cu viața și care par grevate de afecte. Toți autorii admit că nevrozitatea sa află în raport cu o viață afectivă intensificată. Când, cu mulți ani în urmă, m-am apucat să descriu ceea ce înțelegem noi prin caracter nevrotic (*nervöser Charakter*), am scos în evidență hipersensibilitatea nevroticului. Această trăsătură de caracter se găsește, desigur, la orice nevrotic, deși uneori ea nu poate fi prea ușor descoperită, fiind voalată, dar dacă privim mai îndeaproape putem vedea că avem totuși de-a face cu oameni de o mare sensibilitate. Acela care se simte acasă pe această biată scoarță terestră și care este pătruns de ideea că nu-i aparțin numai plăcerile vieții, ci și neplăcerile ei, fiind convins că trebuie să-și aducă propria-i contribuție la viața în comun, acela nu va manifesta hipersensibilitate. Hipersensibilitatea este expresia sentimentului de inferioritate. De aici rezultă ușor alte trăsături de caracter ale nevroticului, cum ar fi impaciența, care de asemenea nu apare la acela care se simte în siguranță, care are încredere în sine și care se dezvoltă în lupta cu problemele vieții. Dacă luăm în considerare aceste două trăsături de caracter, vom înțelege că sunt oameni care trăiesc în condițiile unei afectivități exacerbate (*in gesteigerten Affekten*). Dacă adăugăm că acest sentiment de insecuritate tinde din toate puterile către o stare de tihnă, către securitate, putem înțelege de ce este ațâțată de aspirația nevroticului la superioritate, la desăvârșire și de ce această trăsătură, care tinde la situarea pe culmi, se dezvăluie sub forma ambiției, care nu ține seama decât de propria persoană. Lucrul acesta este de înțeles la un om care se găsește la ananghie. Uneori această strădanie de a ajunge pe culmi ia forma lăcomiei, a avariției, pizmei, geloziei, care vor fi respinse din capul locului de colectivitate; avem de-a face în aceste cazuri cu oameni care tind să facă față dificultăților de pe poziții de forță, deoarece nu au încredere într-o rezolvare simplă. Așa se explică faptul că sentimentul de inferioritate intens merge mână în mână cu o dezvoltare deficitară a curajului, în locul căruia ei fac o mulțime de încercări viclene de a o scoate la capăt cu problema vieții, de a-și face viața ușoară, aruncând povara pe umerii altora; aceasta se leagă cu lipsa de interes pentru ceilalți. Suntem departe de a critica sau de a condamna pe numeroșii indivizi care

demonstrează, într-o măsură mai mică sau mai mare, această conduită, deoarece știm că până și cele mai grave erori se comit fără o responsabilitate conștientă, respectivii devenind jucăria atitudinii lor nefaste în fața vieții. Acești oameni au în fața ochilor un țel care îi pune în contradicție cu rațiunea. Asupra naturii nevrozității, asupra instituirii și structurii ei n-am spus încă nimic cu aceasta. Am făcut doar un pas mai departe și, prin prisma lipsei de curaj a nevroticului, putem stabili atitudinea sa șovăitoare în fața problemelor vieții, precum și slaba sa eficiență. Este sigur că putem urmări până în copilărie această slabă capacitate de a acționa. Pe noi, care profesăm psihologia individuală, faptul acesta nu ne surprinde, deoarece forma vieții (*Lebensform*) se dezvoltă în prima copilărie și rămâne neschimbată, iar o schimbare este posibilă numai dacă persoana respectivă își dă seama de cursul greșit al dezvoltării și are capacitatea de a se reatașa la colectivitate, în scopul prosperității întregii umanități.

Dacă un copil desfășoară o activitate intensă în sensul rău al cuvântului, atunci putem presupune că acel copil, dacă trăiește mai târziu un eșec, nu va deveni nevrotic, ci va manifesta eșecul sub altă formă: crimă, sinucidere, alcoolism. El se va putea prezenta ca școlar greu educabil de cea mai rea speță, dar nu va manifesta trăsăturile unui nevrotic. Apropiindu-ne de soluția problemei, putem afirma că raza de acțiune a unui asemenea om nu e prea mare. În comparație cu aceea a omului normal, nevroticul are o rază de acțiune mică. Importantă este problema provenienței activității sporite. Dacă ajungem la concluzia că este posibil să extindem și să restrângem raza de acțiune a unui copil, dacă înțelegem că o educație eronată reduce până la minimum raza de acțiune a copilului, vom înțelege și faptul că pe noi nu ne interesează problema eredității, ci că fenomenele pe care le vedem sunt produsul capacității creatoare a copilului. Corporalitatea (*Körperlichkeit*) și influența lumii exterioare sunt materialul de construcție pe care copilul îl utilizează la zidirea personalității sale. Ceea ce noi observăm ca simptome ale nevrozității, pe care le clasificăm în șocuri somatice ale anumitor organe (*körperliche Erschütterungen*) și în șocuri psihice (*seelische Erschütterungen*) — manifestări de anxietate, idei obsedante, depresii, sau cele care par să aibă o semnificație specială, ca durerile de cap nervoase, roșirea compulsivă, spălatul compulsiv și alte manifestări similare — toate sunt simptome de durată (*Dauersymptome*). Ele persistă multă vreme, iar dacă nu ne angajăm în obscuritatea concepțiilor fanteziste care admit că ele s-au dezvoltat fără sens, dacă vom căuta conexiunea, vom descoperi că respectivul copil s-a găsit în fața unei probleme care i-a depășit puterile și pe care a lăsat-o nerezolvată. Prin aceasta pare stabilită și explicată constanța simptoamelor nevrotice. Erupția simptoamelor nevrotice (*Ausbruch der nervösen Symptome*) are

loc ca urmare a unei anumite probleme. Noi am făcut cercetări extinse spre a vedea în ce constă dificultatea rezolvării unei probleme, iar psihologia individuală a luminat temeinic întregul domeniu, stabilind că oamenii se găsesc mereu în fața unor probleme, a căror rezolvare necesită o pregătire socială (*eine soziale Vorbereitung*). Această pregătire copilul trebuie să o dobândească în prima copilărie, deoarece fără ea nu este posibilă o dezvoltare normală.

O asemenea problemă intervine întotdeauna în mod zguduitor, așa încât putem vorbi de efecte de șoc (*Schockwirkungen*). Problemele pot fi diferite. De exemplu, o problemă de societate, o prietenie care a dus la decepție. Cine nu a trăit o asemenea situație și cine nu a fost zguduit de un asemenea deznodământ? Șocul psihic nu este totuși întotdeauna semn de nevrozitate. El este semn de nevrozitate și devine nevroză numai dacă durează, dacă devine o stare permanentă, dacă persoana respectivă întoarce cu neîncredere spatele oricărui Tu, dacă demonstrează limpede că prin timiditate, emotivitate, simptome somatice, palpitații, transpirație, tulburări gastrointestinale, trebuința imperioasă de a urina el se împiedică întotdeauna de a se apropia de alți oameni, o stare despre care în psihologia individuală se spune clar că acest om nu și-a dezvoltat suficient sentimentul contactului cu ceilalți, așa încât decepția sa l-a dus la izolare. Acum am sesizat mai îndeaproape problema și ne putem face o idee despre ceea ce este nevrozitatea. Dacă, de exemplu, cineva pierde bani într-o afacere și este zguduit sufletește de acest necaz nu avem aici, totuși, nevrozitate. Va fi un fenomen nevrotic numai în cazul în care respectivul rămâne în stare de șoc, fiind mereu zguduit sufletește de ceea ce i s-a întâmplat și nimic altceva. Faptul se explică numai dacă înțelegem că acest om nu a dispus de un grad suficient de colaborare, că el nu înainta decât dacă toate îi mergeau în plin. Același lucru este valabil și în problema iubirii (*Liebesfrage*). Este cert că rezolvarea problemei iubirii nu este un fleac. Ea necesită o anumită experiență, comprehensiune, un anumit spirit de răspundere. Dacă, în legătură cu această problemă, cineva este adus într-o stare de tulburare și iritare și dacă, o dată respins, el nu se mai redresează, cultivând toate acele emoții care îi asigură retragerea și făcându-și o concepție de viață care îl menține pe această poziție, abia atunci avem de-a face cu nevrozitatea. Oricine a trăit în raza unui bombardament de artilerie a trăit o stare de șoc, dar această stare de șoc durează numai dacă individul nu este pregătit pentru problemele vieții, caz în care el rămâne ca țintuit. Această stare de țintuire (*Steckenbleiben*) am fundamenta-o arătând că este vorba de oameni care nu sunt pregătiți în mod adecvat pentru rezolvarea tuturor problemelor, că ei nu au colaborat în mod corespunzător în copilărie, dar la aceasta trebuie să adăugăm că este totuși vorba de o suferință așa cum o putem observa în nevroze, și nu de o stare confortabilă. Dacă i-aș trasa cuiva

sarcina să-și provoace dureri de cap ca acelea care apar în fața unei probleme pentru a cărei rezolvare nu ești pregătit, el nu ar fi capabil să facă lucrul acesta. De aceea, a *limine*³, să terminăm cu toate acele controverse, cu toate acele concepții eronate potrivit cărora bolnavul este acela care își produce suferința, că el vrea să fie bolnav⁴. Fără îndoială că respectivul suferă, dar el preferă această suferință aceleia încă și mai mari provocate de dezvăluirea lipsei de valoare a soluției alese. El își asumă mai cu plăcere toate suferințele, decât descoperirea lipsei sale de valoare. Atât nevroticul cât și nonnevroticul vor opune o rezistență stabilirii lipsei lor de valoare, dar rezistența opusă de nevrotic va fi mult mai mare. Dacă evocăm hipersensibilitatea, impaciența, ebuliția afectivă, ambiția personală, vom putea înțelege că un asemenea om nu va cuteza să avanseze atâta timp cât se crede în pericol că îi va fi dată de gol lipsa de valoare (*seine Wertlosigkeit*). Ce dispoziție afectivă succede acestor șocuri? El nu a produs-o, nu a dorit-o, dar ea se prezintă ca efect al zguduirii psihice, ca efect al sentimentului înfrângerii, ca efect al fricii că lipsa sa de valoare poate fi descoperită. Nu are de fapt nici un chef să combată acea dispoziție afectivă și nici nu prea înțelege cum s-ar putea elibera de ea. Ar dori să o îndepărteze și va insista asupra acestui lucru, spunând că ar vrea să se vindece, că ar vrea să scape de simptome. De aceea se și duce la medic. Dar ceea ce el nu știe este că, mai presus de toate, se teme să nu fie demascat drept un ins lipsit de valoare, că s-ar putea ca obscurul secret al lipsei lui de valoare să-i fie dat pe față. Vedem acum ce este, în fond, nevroza: o încercare de a evita un rău mai mare, o încercare de a menține cu orice preț aparența valorii, dar în același timp dorința de a atinge acest scop fără a plăti vreun preț. Lucrul acesta este, din păcate, imposibil. Posibil este doar să-i facem rost respectivului de o mai bună pregătire pentru viață, de a-i face mai bine patul, de a-l încuraja, ceea ce nu poate fi realizat cu biciul, cu pedeapsa, cu duritate, cu constrângere. Se știe cât de mulți oameni, în cazul în care dispun de o anumită activitate, sunt mai degrabă capabili să se sinucidă decât să rezolve niște probleme. Lucrul acesta este clar. De aceea nu ne putem aștepta la nimic de la constrângere, ci este necesară o pregătire sistematică, până când persoana respectivă se simte sigură de ea, așa încât să poată păși la rezolvarea problemei. Altfel este un om care crede că stă pe marginea abisului și care se teme, dacă este mânat de la spate, că va cădea în abis, cu alte cuvinte că cineva îi va demasca lipsa de valoare.

Un avocat, în vârstă de 35 de ani, se plângea de nervozitate, de dureri permanente în zona occipitală, de tot felul de indispoziții în zona gastrică, de senzația de stupiditate, de o slăbiciune generală și de oboseală. Toate acestea îl nelinișteau nespus. Adesea îi era teamă să nu-și piardă cunoștința când trebuia să vorbească cu oameni pe care nu-i cunoștea. Acasă, în familia părinților săi, se simțea mai bine, deși nici

acolo atmosfera nu-i priia. Era convins că nereușita sa profesională se datora acestor simptome.

Examenul clinic a dat un rezultat negativ, în afară de o scolioză de care se poate ține seama în explicarea durerilor occipitale, și de o pierdere a tonusului muscular, ca urmare a depresiei, ceea ce ar explica durerile paravertebrale. Oboseala poate fi atribuită, fără îndoială, stării sale de agitație, dar ar putea fi interpretată, ca și senzația sa de gol în cap, ca o manifestare parțială a depresiei. Indispozițiile din zona gastrică sunt mai greu de interpretat pe fondul unui diagnostic general, cum facem noi aici, dar ar putea fi înțelese ca o consecință a iritației nervoase produse de scolioză, dar și ca expresia predilecției unui organ inferior de a răspunde la o iritație psihică. În favoarea ultimei explicații pledează frecvența tulburărilor gastrice în copilărie și plângerile similare ale tatălui, de asemenea fără diagnostic organic. Pacientul mai relatează că enervările sale se însoțesc de o scădere a poftei de mâncare, iar uneori și de vărsături.

O plângere care poate fi considerată insignifiantă ne permite să cunoaștem ceva mai îndeaproape stilul de viață al pacientului. Agitația sa ne arată clar că el nu a renunțat cu totul la lupta pentru „succesul său”. Pentru aceeași concluzie, deși într-o măsură mai mică, pledează comunicarea sa că nici măcar acasă nu se simte în largul său. Într-o mai mică măsură, deoarece teama sa de a întâlni necunoscuți, deci de a ieși în lume, nu-l părăsește nici acasă. Teama de a-și pierde cunoștința ne permite însă să aruncăm o privire în atelierul nevrozei sale: el ne comunică, fără a lua aminte la ce spune, cum își alimentează artificial enervarea atunci când are a se întâlni cu necunoscuți, prin ideea preconcepută că și-ar putea pierde cunoștința. Sunt de semnalat două motive pentru care pacientul nu știe de ce el, ca și cum ar face-o cu intenție, își alimentează artificial enervarea, până la confuzie. Unul dintre motive este absolut vizibil, deși în general nu este înțeles: pacientul privește oarecum cu coada ochiului la simptomele sale și nu la legătura cu modul în care se prezintă (*mit seiner Gangart*). Celălalt motiv este că neînduplecata retragere, acea „avansare înapoi” („*Avancerückwärts*”), pe care de mult am descris-o ca pe cel mai important simptom nevrotic⁵, în cazul nostru, legat cu slabe încercări de a se pune pe picioare, nu trebuie să fie întreruptă. Surescitarea trăită de pacient (și care, desigur, trebuie demonstrată, căci până în prezent ea nu a fost ghicită decât cu ajutorul unui diagnostic general, cu ajutorul experienței psihologiei individuale și prin intuiție medico-psihologică) atunci când are de-a face cu cele trei probleme ale vieții — societatea, profesiunea, iubirea — pentru care în mod vădit el nu este pregătit, cuprind în realitate nu numai corpul, unde provoacă modificări funcționale, ci și psihicul (*Psyche*). Ca urmare a deficitării pregătiri a personalității respective au loc tulburări funcționale

în corp și în suflet. Pacientul, probabil timorat de micile eșecuri anterioare, dă înapoi înspăimântat din fața factorului „exogen”, se simte mereu amenințat de o înfrângere, cu atât mai mult cu cât el, copil răsfățat (vom aduce mai încolo o nouă dovadă în acest sens), va găsi că țelul său de superioritate personală, lipsit de interes pentru ceilalți, este din ce în ce mai inaccesibil. În această stare emotivă exacerbată, generată întotdeauna de teama de o înfrângere definitivă, deși teama în sensul obișnuit al cuvântului nu se manifestă întotdeauna clar, apar acele simptome pe care le găsim în nevroză și psihoză, având la bază o constituție somatică de cele mai multe ori ereditară și o constituție psihică întotdeauna dobândită, care se amestecă și se influențează reciproc.

Este aceasta, însă, nevroza?

Psihologia individuală a făcut realmente mult spre a clarifica faptul că pentru a rezolva problemele vieții poți fi pregătit rău sau bine și că între aceste extreme sunt de găsit mii de variante. După cum a acționat spre a face înțeles faptul că sentimentul incapacității de rezolvare a acestor probleme face corpul și sufletul să vibreze în mii de feluri în fața factorului exogen. Psihologia individuală a demonstrat, de asemenea, că pregătirea deficitară își are originea în prima copilărie și că nu poate fi ameliorată nici prin trăirea existențială (*durch Erlebnisse*), nici prin emoții, ci prin cunoaștere (*durch Erkenntnisse*). Și tot ea a descoperit sentimentul de comuniune socială, ca factor integrator în stilul de viață, care trebuie să fie prezent în mod decisiv în rezolvarea tuturor problemelor vieții. Manifestările somatice și psihice, care însoțesc sentimentul ratării (*Gefühl des Versagens*) și care îl concretizează, l-am descris drept complex al inferiorității. Desigur, efectele de șoc în cazul complexului de inferioritate sunt mai mari la indivizii mai slab pregătiți decât la cei bine pregătiți, la oamenii descurajați, care caută în permanență ajutor din afară, decât la cei mai curajoși. Fiecare trăiește conflicte care îl zguduie mai mult sau mai puțin și pe care le resimte pe plan sufletesc. Corporalitatea noastră, ca și condițiile sociale exterioare nu-l scutesc pe nimeni de sentimentul de inferioritate față de lumea exterioară. Inferioritățile organice ereditare sunt mult prea frecvente pentru ca ele să nu fie afectate de durele cerințe ale vieții. Factorii de mediu care îl influențează pe copil nu sunt de așa natură încât să-i înlesnească acestuia structurarea unui stil de viață „just”. Răsfățul, presupusa sau reala neglijare, dar în special răsfățul, îl împing pe copil prea adesea să se opună sentimentului de comuniune socială. Se adaugă faptul că copilul își găsește legea sa de mișcare de cele mai multe ori fără o îndrumare corectă, potrivit legii înșelătoare a încercării și erorii⁶, după propriul său bun-plac îngrădit de limitele umane, dar tinzând întotdeauna spre un țel de superioritate, într-una din nenumăratele variante posibile. Puterea creatoare a copilului folosește, „utilizează” toate impresiile și

senzațiile ca impuls spre a-și dezvolta atitudinea definitivă, legea sa de mișcare individuală. Acest fapt, pus în evidență de psihologia individuală, a fost mai târziu denumit „atitudine” („*Einstellung*”) sau „configurație” („*Gestalt*”), fără a se lua în considerare individul ca totalitate sau legătura sa cu cele trei mari probleme ale vieții și, de asemenea, fără a se recunoaște contribuția psihologiei individuale la aceasta⁷. Dar este, oare, „nevroză” conflictul unui copil „rău”, al unui sinucigaș, al unui criminal, al unui ultrareacționar, al unui militant ultraradical până la absurd, al unuia care vegetează în indiferență, al unui chefliu tulburat în confortul său de spectacolul mizeriei din jur, chiar dacă privim acest conflict în toate consecințele sale somatice și psihice? Toți aceștia lezează, prin legea lor de mișcare eronată și rigidă, „adevărul” scos în evidență de psihologia individuală, punându-se în contradicție cu ceea ce este „just” *sub specie aeternitatis*, cu cerințele inexorabile ale unei colectivități ideale. Desigur că ei resimt numeroasele consecințe, somatice și psihice, în nenumărate variante, ale acestui conflict. Dar aceasta este nevroză? Dacă cerințele inexorabile ale colectivității ideale nu ar exista, dacă fiecare ar putea să-și satisfacă în viață legea sa de mișcare eronată (mai fantezist, am putea spune: impulsurile sale, reflexele sale condiționate), atunci nu ar exista conflict. Nimeni nu poate institui o asemenea cerință absurdă. Ea nu se manifestă decât timid, când nu se ține seama de legătura dintre individ și societate sau când se încearcă izolarea lor. Fiecare se înclină, mai mult sau mai puțin ascultător, în fața legii de fier a colectivității ideale. Numai copilul peste măsură de răsfățat va aștepta și va jindui „*res mihi subigere conor*”⁸, cum spune Horațiu, muștrător. În traducere liberă: să mă folosesc de contribuțiile societății, fără a contribui cu nimic eu însumi. „De ce să-mi iubesc aproapele?” este o întrebare care își are originea în legătura indisolubilă dintre oameni și în idealul de societate care ne orientează în mod inexorabil⁹. Numai acela care poartă în sine și în legea sa de mișcare o parte destul de mare a acestui țel social, trăindu-l ca pe propria-i respirație, va fi în stare să rezolve în sensul binelui social conflictele în care el este implicat.

Nevroticul își trăiește ca oricare altul propriile-i conflicte, dar încercarea sa de a le rezolva se deosebește clar de a tuturor celorlalți. Vom găsi mereu mii de variante de nevroze parțiale și de forme mixte de nevroză. Încă din copilărie, nevroticul și-a dat legea sa de mișcare, constând din retragerea din fața problemelor care, printr-o înfrângere de temut, ar putea să pună în pericol vanitatea, aspirația sa la superioritatea personală, strădania de a fi primul, atât de contrară sentimentului de comuniune socială. Deviza sa „Totul sau nimic”, de cele mai multe ori atenuată, hipersensibilitatea caracteristică cuiva care se crede în permanență amenințat de înfrângere, nerăbdarea, emotivitatea exagerată, ca a aceluia care trăiește într-o țară străină, lăcomia îl pun în fața unor

conflicte mai frecvente și mai puternice decât este necesar și îi facilitează retragerea prescrisă de stilul său de viață. Această tactică a retragerii, exersată și verificată din copilărie, poate stimula cu ușurință o „regresiune” la dorințele infantile. Dar nu de asemenea dorințe depinde nevroticul, ci de retragerea sa, pe care el bucuros o plătește cu orice sacrificiu. Este și aici vizibilă o confuzie amăgitoare cu „formele de autopunițiune”. Dar nu autopunițiunea îl interesează pe nevrotic, ci sentimentul de relaxare (*Gefühl der Erleichterung*) prin retragere, care îl apără de o prăbușire a vanității, a orgoliului său.

Poate că, în sfârșit, vom înțelege semnificația problemei „securității” în psihologia individuală. Aceasta poate fi cunoscută numai în ansamblul conexiunilor sale. Nu este un element „secundar”, ci unul principal. Nevroticul se asigură pe sine prin retragerea sa și își „asigură” retragerea printr-o intensificare a manifestărilor de șoc somatice și psihice, care provin din impactul cu o problemă care amenință cu înfrângerea.

Nevroticul preferă suferința și nu prăbușirea orgoliului său, de a cărui putere numai psihologia individuală are până azi cunoștință. Acest orgoliu (*Hochgefühl*), care în psihoză se manifestă încă și mai clar, complexul său de superioritate, cum l-am numit eu, este atât de puternic încât până și nevroticul însuși nu-l contemplă decât de departe, cu o venerație care îi dă fiori, și își abate bucuros de la el atenția atunci când este să-l pună realmente la încercare. Acest complex este acela care îi dă ghes, care îl îmboldește înainte. De dragul retragerii, însă, el trebuie să respingă totul, să uite tot ceea ce ar putea să-i stingherească retragerea. Nu mai lasă loc decât pentru ideile, sentimentele și actele necesare retragerii.

Nevroticul acordă retragerii întregul său interes. Fiecare pas înainte este privit de el ca o cădere în abis și este asociat cu toate spaimile posibile. De aceea el aspiră din toate puterile și cu toate mijloacele să se mențină în umbră. Echiparea trăirilor sale de șoc (*Schockerlebnisse*), pentru care își consumă întregul interes (chiar dacă părăsește singurul factor important, anume frica de a recunoaște cât de mult s-a îndepărtat de înaltul său țel egoist), marea risipă de sentimente mobilizatoare drapate metaforic, ca în vise, pentru a se împotrivi bunului-simț și a stăruii în propriul său stil de viață, îi permit să se fixeze în mecanisme de severitate rutinate, spre a nu fi mânat la înfrângere. Opinia și judecata celorlalți, care, la declanșarea nevrozei, fac uz de circumstanțe atenuante, dar care, fără acestea, nu ar recunoaște aureola tremurătoare a nevroticului, devin cel mai mare pericol. Pe scurt: *exploatarea trăirilor de șoc pentru apărarea nimbului său amenințat* — aceasta este nevroza¹⁰. Sau și mai pe scurt: dispoziția nevroticului se modelează în expresul „da, însă” („*Ja, aber*”). În „da” se ascunde recunoașterea sentimentului de

comuniune socială, în „însă” retragerea și securitatea sa. Pur și simplu dăunează religiei când aceasta sau lipsa acesteia sunt făcute răspunzătoare de nevroză. Dăunează oricărui partid politic, dacă adeziunea la acesta este recomandată ca vindecătoare de nevroză.

La absolvirea universității, pacientul nostru a încercat să găsească de lucru ca auxiliar în cancelaria unui avocat. A rămas acolo doar câteva săptămâni, deoarece ocupația i se părea meschină. După ce a trecut prin mai multe cancelarii, fie din același motiv, fie din altele, s-a decis să se consacre mai degrabă studiilor teoretice. A fost invitat să țină conferințe asupra problemelor dreptului, dar el a refuzat, susținând că nu putea vorbi în fața unui auditoriu mai numeros. Din acea perioadă — avea pe atunci 32 de ani — datează simptomele sale. Un prieten, care voia să-l ajute, s-a oferit să prezinte referatul în același timp cu dânsul. Pacientul nostru a pus condiția ca el să vorbească primul. A pășit pe estradă tremurând, s-a zăpăcit și s-a temut să nu-și piardă cunoștința. Nu vedea decât negru în fața ochilor. La scurt timp după conferință au avut loc tulburările sale gastrice și el și-a spus că mai degrabă moare decât să mai vorbească vreodată în fața unui public. De atunci încoace nu a făcut altceva decât să dea lecții unor copii.

Un medic, pe care l-a consultat, i-a explicat că, pentru a se însănătoși, ar trebui să se lanseze în relații sexuale. Sfat nesăbuit. Pacientul, care deja se decisese pentru retragere, a reacționat la acest sfat prin teama de sifilis, prin dileme de ordin etic și prin teama de a fi înșelat și învinuit de paternitatea unui copil ilegal. Părinții l-au povățuit să se însoare și, aparent, au avut succes, făcându-l să se căsătorească cu o fată. Aceasta a rămas în scurt timp gravidă și a părăsit căminul conjugal, întorcându-se la părinții ei pentru că, după cum declarase ea, nu mai putea suporta critica continuă și umilitoare la care era supusă.

Vedem așadar cât de orgolios se putea manifesta pacientul nostru la cea mai mică ocazie care i se oferea și cât de prompt bătea ci în retragere de îndată ce situația i se părea nesigură. Nu i-a păsat de soție și de copil. Nu-l preocupa decât faptul de a nu părea inferior, iar această preocupare era mai puternică decât setea sa de succes. Ajuns pe frontul vieții, el a eșuat, a fost copleșit de valuri de intensă anxietate și și-a facilitat și consolidat retragerea prin invocarea de înspăimântătoare stafii.

Dovezi mai convingătoare? Le vom aduce în două moduri. Vom examina, în primul rând, perioada primei sale copilării, spre a stabili ce l-a îndemnat să adopte stilul de viață pe care l-am găsit la el. În al doilea rând, extrăgând din viața sa elemente de același fel. Aș considera, în fiecare caz, drept cele mai convingătoare dovezi ale exactității unei constatări de acest fel faptul că elementele noi privind caracteristica unei persoane concordă perfect cu cele deja găsite. Dacă lucrurile nu ar sta astfel, concepția cercetătorului ar trebui să se modifice în mod

corespunzător.

După câte relata pacientul, mama sa era o femeie duioasă, de care el s-a atașat foarte mult, care l-a răsfățat în mod excesiv și care aștepta de la el mari performanțe. Tatăl, mai puțin înclinat spre răsfăț, ceda în toate situațiile în care pacientul își expunea cu lacrimi în ochi dorințele. Dintre frați, îl prefera pe unul mai mic, care îl idolatriza, îi îndeplinea orice dorință, se ținea pe urmele sale ca un cățeluș și nu-i ieșea din cuvânt. Pacientul era speranța familiei sale și reușea să se impună întotdeauna în fața celorlalți frați. Așadar, o ambianță intimă, nespus de caldă și de lesnicioasă, care l-a făcut inapt pentru confruntarea cu lumea din afară.

Lucrul acesta s-a văzut imediat, din prima zi de școală. Era cel mai mic din clasă, ceea ce i-a dat prilejul de a-și manifesta repulsia față de acea poziție din afara familiei (*Aussenposition*), schimbând de două ori școala. Apoi a învățat cu o râvnă extraordinară spre a-i depăși pe ceilalți școlari. Lucrul acesta nereușindu-i, a bătut în retragere, absentând adesea din cauza unor dureri de cap și de stomac sau întârziind la fel de des de la ore. Dacă nu se număra printre cei mai buni școlari, el și părinții săi atribuiau faptul acesta frecvențelor sale absențe, pe când pacientul susținea sus și tare că el știa mai mult și că citise mai mult decât oricare alt școlar.

La cea mai mică plângere a lui, părinții îl puneau la pat și se ocupau de dânsul cu grijă. A fost dintotdeauna un copil anxios și adesea țipa în somn, în așa fel încât mama sa se ocupa de dânsul și noaptea.

Se înțelege că el nu avea nici o idee despre semnificația și corelația tuturor acestor manifestări, care erau expresia stilului său de viață. De asemenea, nu-și dădea seama de faptul că dacă citea până noaptea târziu, în pat, era pentru a gusta în ziua următoare privilegiul de a dormi mai mult și de a scăpa astfel de o parte din munca zilei. Timiditatea sa în fața fetelor era încă și mai mare decât aceea față de bărbați, iar această atitudine a persistat în întreaga sa perioadă de dezvoltare¹¹. Este lesne de înțeles că în orice situație de viață îi lipsea curajul și că nu voia cu nici un preț să-și pună la bătaie vanitatea. Incertitudinea că ar fi putut face bună impresie asupra fetelor contrasta puternic cu certitudinea că se putea baza pe sacrificarea de la sine a mamei sale. În căsătoria sa a vrut să stabilească aceeași relație de dominație de care se bucura față de mamă și frați și, firește, a eșuat în mod inevitabil.

Am putut stabili că în cele mai vechi amintiri din copilărie, desigur adesea extrem de disimulat, este de găsit stilul de viață al individului. Cea mai veche amintire a pacientului nostru era următoarea: „A murit un frate mai mic și tata stătea în fața casei și plângea amarnic”. Ne amintim cum pacientul, care trebuia să țină o conferință, a fugit acasă pretinzând că mai degrabă moare.

Felul în care se comportă ca prieten caracterizează foarte bine

capacitatea sa de a fi un om sociabil (*Fähigkeit zum Gemeinschaftsmenschen*). Pacientul pretinde că a avut prieteni doar scurt timp și că întotdeauna a vrut să-i domine. Nu am putea numi lucrul acesta decât exploatare a prieteniei. Când, în mod amical, i-am atras atenția asupra acestui lucru el mi-a replicat: „Nu cred că se sacrifică cineva pentru colectivitate, fiecare o face numai pentru sine”. Pregătindu-se pentru retragere, s-a vădit că el voia să scrie un articol sau o carte. Dar când s-a așezat la masa de scris l-a cuprins o asemenea surescitare încât nici să gândească nu putea. El spune că nu putea adormi dacă nu citea mai întâi ceva. Dar dacă citea, simțea în cap o presiune de așa natură încât nu putea adormi. Tatăl său a murit nu de mult, exact într-o perioadă în care pacientul se afla în vizită într-un alt oraș. La scurt timp după aceea se pune problema să accepte un post acolo. L-a refuzat, sub pretextul că mai degrabă ar muri decât să fie silit să meargă în acel oraș. Oferindu-i-se un post în orașul său, l-a refuzat pe motiv că în prima noapte nu ar fi putut dormi și că a doua zi, din această cauză, ar fi dat greș. Trebuia deci ca mai întâi să se vindece complet. Iată acum un exemplu care ne arată că în visul pacientului regăsim legea sa de mișcare, acel „da, dar” al nevroticului. Putem găsi dinamica unui vis cu ajutorul tehnicii psihologiei individuale. Visul nu ne spune nimic nou, nimic care să nu fi fost recunoscut până acum din observarea atitudinii pacientului. Putem recunoaște, după mijloacele corect interpretate și după alegerea conținutului (*Auswahl der Inhalte*) visului, modul în care autorul visului, călăuzit de legea sa de mișcare, se străduiește să-și promoveze propriul său stil de viață, împotriva bunului-simț, mobilizând artificial sentimente și emoții. Și, de asemenea, găsim adesea dovezi cu privire la felul în care pacientul își produce simptomele, sub presiunea fricii de înfrângere. Iată un alt vis al pacientului nostru: „Trebuia să fac o vizită unor prieteni care locuiau dincolo de pod. Parapetul era proaspăt vopsit. Voiam să privesc la apă și m-am sprijinit de parapet, care apăsa pe stomacul meu, care a început să mă doară. Mi-am spus: 'N-ar trebui să privești în apă, s-ar putea să cazi în ea'. Totuși, m-am hazardat din nou, am mers până la parapet, am privit în jos și deodată m-am tras îndărăt, în timp ce reflectam că ar fi totuși mai bine să fiu în siguranță”.

Vizita la prieteni și parapetul proaspăt vopsit sunt aluzii cu privire la sentimentul de comuniune socială și la structurarea unui stil de viață mai bun. Frica pacientului de a cădea de sus, al său „da, dar” sunt destul de clar reliefate. Tulburările gastrice, ca o consecință a fricii, așa cum le-am descris anterior, sunt totdeauna la dispoziția sa, ca factor constituțional. Visul ne demonstrează atitudinea negativă a pacientului față de strădaniile de până acum ale mediului și victoria vechiului stil de viață, recurgându-se la o imagine impresionantă a pericolului atunci când securitatea retragerii este pusă sub semnul întrebării.

Nevroza este exploatarea automată a simptomelor generate de un efect de șoc, simptome care se sustrag înțelegerii pacientului. Această exploatare îi caracterizează mai ales pe oamenii care se tem peste măsură să nu-și piardă nimbul și care încă din copilărie, de cele mai multe ori în calitate de copii răsfățați, au fost ispitiți s-o apuce pe această cale.

Să mai spunem câteva cuvinte și despre manifestările somatice, domeniu în care își sărbătorește triumful fantezia câtorva autori. Lucrurile stau în felul următor: organismul este un tot care are, ca ofrandă și dar al evoluției, tendința de echilibru, tendință ce se impune pe cât posibil. La menținerea echilibrului participă modificările ritmului cardiac, amplitudinea respirației, numărul mișcărilor respiratorii, coagulabilitatea sângelui, secrețiile glandelor endocrine; este tot mai clar că, îndeosebi în caz de agitație psihică, sunt puse în mișcare sistemul vegetativ și sistemul endocrin, determinându-se creșterea sau modificarea secreției. Astăzi putem înțelege cel mai bine modificările glandei tiroide, ca urmare a efectelor de șoc, efecte care uneori pot să devină chiar periculoase pentru viața individului. Mi-a fost dat să văd asemenea pacienți. Cel mai mare cercetător din acest domeniu, Zondek, și-a asigurat colaborarea mea spre a stabili care sunt influențele psihice care intră în joc aici. Pe de altă parte este neîndoielnic faptul că toate cazurile de boală a lui Basedow se prezintă ca efecte ale unor seisme sufletești. Există anumiți oameni la care zguduirile sufletești irită glanda tiroidă.

Sunt de semnalat și progresele cercetării privind iritarea suprarenalelor. Se poate vorbi de un complex simpatico-adrenalinic (*Sympathico-Adrenalin-Komplex*); mai ales la mânie secreția suprarenalelor sporește. Cercetătorul american Cannon a demonstrat, prin experimente pe animale, că în cursul accesului de furie are loc o creștere a secreției de adrenalină. Aceasta conduce la amplificarea activității cardiace și la alte modificări, așa încât putem înțelege că durerile de cap, nevralgiile faciale, poate că și crizele de epilepsie pot fi provocate de o cauză psihică (*durch einen psychischen Anlass*). Avem în acest caz de-a face cu oameni care sunt mereu iritați de problemele lor. Este clar că trebuie luată în considerare vârsta individului. Dacă avem de-a face cu o fată nevrotică în vârstă de 20 de ani, putem admite foarte bine că este o problemă legată de profesiune, dacă nu una legată de dragoste. În cazul unui bărbat sau al unei femei în vârstă de 50 de ani vom deduce cu ușurință că este problema senectuții, pe care respectivul sau respectiva crede a nu o putea rezolva sau pe care realmente nu o poate rezolva. Realitatea vieții nu o putem sesiza niciodată direct, ci prin concepția noastră, care este decisivă.

Însănătoșirea nu se poate realiza decât pe cale intelectuală (*nur auf intellektuellem Wege*), făcându-l pe pacient conștient de greșeala sa, și prin dezvoltarea sentimentului său de comuniune socială.

NOTE

¹ „Nervosität”, în textul original. Titlul acestui capitol în limba germană: *Was ist wirklich eine Neurose?* (Nota trad.)

² „Nervosität”, în textul original. H. J. Eysenck utilizează termenul *nevrozism*. (Nota trad.)

³ În limba latină, în textul original = *la urma urmei*. (Nota trad.)

⁴ O concepție radicală în acest sens va susține Thomas Szasz, îndeosebi în *The Myth of Mental Illness*.

⁵ în *Über den nervösen Charakter*.

⁶ „*Trial and error*”, lege formulată mai ales de psihologii behavioriști (John Watson etc.), în cadrul teoriei învățării, pe baza unor experimente cu șobolani. (Nota trad.)

⁷ Alfred Adler își revendică aici meritul de a fi devansat concepția dezvoltată de W. Köhler și K. Koffka sub denumirea de „*Gestaltpsychologie*” („Psihologia formei”). (Nota trad.)

⁸ în limba latină, în textul original = *încerc să-mi supun realitatea*. (Nota trad.)

⁹ A se vedea A. Adler, „*Der Sinn des Lebens*”, în *Zeitschrift für Individualpsychologie*, Leipzig, 1931, pp. 161 și urm.

¹⁰ „*die Ausnützung der Schockerlebnisse zum Schutze des bedrohten Nimbus — das ist die Neurose*”, în textul original. (Nota trad.)

¹¹ „*die ganze Zeit seiner Entwicklung zum Manne*”, în textul original. (Nota trad.)

11. PERVERSIUNILE SEXUALE

Sper ca expunerea exclusiv schematică a perversiunilor sexuale¹ să nu deziluzioneze. Sper cu atât mai mult cu cât cea mai mare parte a cititorilor mei au încredere în concepțiile fundamentale ale psihologiei individuale și vor privi expunerea schematică a problemei ca pe o tratare în linii mari a acesteia. Este vorba mai degrabă de a demonstra acordul concepției noastre despre lume și viață (*Weltanschauung*) cu structura perversiunilor sexuale. În zilele noastre nu este o chestiune inofensivă, deoarece tocmai azi este extrem de puternic curentul care ar vrea să reducă perversiunile sexuale la factori ereditari. Chestiunea este atât de importantă încât acest punct de vedere nu trebuie neglijat; potrivit concepției noastre, avem de-a face cu produse artificiale care s-au infiltrat în educație, fără ca persoana cu pricina să-și dea seama. Se vede de aici marea antiteză care ne opune celorlalți autori, iar dificultățile noastre nu sunt cu nimic micșorate de faptul că alții, ca de exemplu Kraepelin, pun accentul pe o concepție similară.

Spre a face mai clară poziția noastră, aș vrea să relatez un caz care nu are nimic de-a face cu perversiunile sexuale, ci are a servi doar ca exemplu pentru punctul meu de vedere, acela al concepției psihologice. Este vorba de o femeie care trăiește o căsătorie fericită și are doi copii. De șase ani ea se află în conflict cu anturajul ei. Este vorba de următoarea problemă: ea afirmă că o veche prietenă, pe care o cunoaște încă din copilărie și pe care o admiră pentru capacitățile sale, de șase ani se dovedește a fi dornică de dominație și cicălitoare. Ea însăși are de suferit cât se poate de mult de pe urma acestei conduite și aduce un număr de dovezi în acest sens, negate de ceilalți. „Se poate ca în unele privințe să fi mers prea departe — admitea ea —, dar, în fond, am dreptate. În urmă cu șase ani, această prietenă, în absența altei prietene, a făcut remarci defavorabile la adresa acesteia din urmă, pe când în prezența ei o făcea întotdeauna pe amabila". Se temea că și la adresa ei făcea, când avea ocazia, asemenea remarci denigratoare. O altă dovadă. Prietena observase într-o zi: „Câinele este un animal într-adevăr ascultător, dar prost". Spunând acestea, aruncase în același timp pacienței noastre o privire care parcă voia să spună: „Ca și tine". Anturajul pacienței a fost acela care a interpretat în mod abuziv această spusă, căreia ea nu i-a dat pe moment importanță, ba chiar s-a indignat peste măsură în legătură cu tălmăcirea spusei, luând apărarea celei învinuite.

Față de celelalte, femeia aceea își arăta fața ei cea mai bună. Ca să-și susțină părerile, pacienta spune: „Să vedeți cum își tratează ea câinele. Îl chinuie, punându-l să facă acrobații care întrec puterile animalului".

Anturajul ripostează: „Este vorba doar de un câine, cu care nu ne putem comporta la fel cum o facem cu oamenii. Cu oamenii ea este bună”. Copiii pacientei mele țineau mult la prietenii mamei lor și se opuneau părerilor ei. Tăgăduia și soțul ei că cealaltă ar fi putut fi o fățarnică. Pacienta găsea însă mereu noi dovezi privind caracterul autoritar al prietenei sale, exersat îndeosebi împotriva ei. Nu am ezitat să-i declar pacientei mele că am impresia că are dreptate. Lucrul acesta a entuziasmat-o. Fapte ivite ulterior vorbeau despre caracterul autoritar al acelei femei și impresia mea a fost, în cele din urmă, împărtășită și de soțul pacientei. S-a văzui dintr-o dată că sărmana femeie avea realmente dreptate, numai ca nu-și folosea cum se cuvine spiritul de observație. În loc să înțeleagă că orice om are tendința de a-i discredita pe ceilalți și că trebuie să găsim o scuză pentru aceasta, ea se socotea perfecțiunea întruchipată în comparație cu acea femeie, găsea că totul este de blamat la ea se înfuria. Avea antene mai fine², putea ghici mai bine ce se petrecea în interiorul prietenei, dar fără a înțelege natura umană.

Ceea ce vreau să spun cu acest exemplu este că adesea lucrul cel mai funest din lume este să ai dreptate. Afirmatia pare paradoxală, dar poate că fiecare dintre noi a trăit pe propria sa piele faptul că a avea dreptatea de partea sa este izvor de necazuri. Gândiți-vă numai la ceea ce s-ar fi putut întâmpla dacă această femeie ar fi căzut pe mâna cuiva lipsit de antene fine: el ar fi vorbit de mania ei de a căuta nod în papură, de idei paranoide, și ar fi tratat-o în așa fel încât starea femeii s-ar fi agravat. Este greu să renunți la punctul tău de vedere atunci când ai dreptate. În această situație se găsesc toți acei cercetători care sunt convinși că au dreptate și care trebuie să se justifice. Să nu ne mire faptul că și concepția noastră a iscat mari polemici. Trebuie să ne ferim de a avea pur și simplu dreptate și de a folosi rău lucrul acesta. Nu vrem să ne pierdem acum calmul, așa cum fac mulți cercetători care combat concepția noastră. În știință trebuie să avem extraordinar de multă răbdare. Dacă astăzi, în ceea ce privește perversiunile sexuale, predomină teoria eredității, fie că avem de-a face cu ereditatea simplă, care vorbește de un al treilea sex, fie de cea care pretinde că sexul opus ne este înăscut, ori de cea care susține că factorii ereditari se dezvoltă și că nu s-ar putea face nimic împotriva lor, fie, în sfârșit, de acea teorie care vorbește de componente native — nici unul dintre acești factori nu ne poate determina să ne abandonăm concepția. Rezultă că adepții teoriei organice (*die Organiker*) nu au nici un succes în ceea ce privește identificarea transformărilor organice, a anomaliilor organice.

În ceea ce privește homosexualitatea, aș vrea să menționez o comunicare dată publicității anul trecut și care se referă la acea problemă ridicată în 1927, când Laqueur a descoperit că în urina tuturor oamenilor se găsesc hormonii sexului opus. Cine nu cunoaște prea bine concepția

noastră va fi extrem de surprins de acest fapt. Ar putea gândi că perversiunile își au originea în bisexualitate (*Zweigeschlechtlichkeit*). Cercetările lui Bran pe nouă homosexuali au arătat că la ei se găseau aceiași hormoni ca și la non-homosexuali. Este un pas înainte în direcția concepției noastre. Homosexualitatea nu depinde de hormoni.

Aș vrea să prezint o schemă potrivit căreia pot fi clasificate toate orientările din psihologie. Există *psihologii ale posesiunii* (*Besitzpsychologien*) care stabilesc ceea ce aduce cu sine un om în lume și care vor să derive din aceste posesiuni toate elementele psihice. Din punctul de vedere al bunului-simț este o problemă fatală. De obicei, însă, în viață nu suntem înclinați să tragem toate concluziile din posesiuni, ci să vedem ce *întrebuințare* (*Gebrauch*) dăm posesiunii. Ne interesează mult mai mult întrebuințarea decât posesiunea. Dacă cineva posedă o sabie, cu aceasta nu se poate spune că el o folosește în mod adecvat; el o poate arunca, poate lovi cu ea, o poate ascuți etc. Ne interesează întrebuințarea. De aceea aș putea spune că există și alte orientări în psihologie care ar trebui considerate drept *psihologii ale întrebuințării* (*Gebrauchspsychologien*). Psihologia individuală, care ia în considerare atitudinea omului în fața problemelor vieții, în scopul de a-l înțelege, ia în considerare întrebuințarea. Pentru omul care raționează corect nu este nevoie să adaug că nimeni nu poate da unui lucru o întrebuințare care depășește capacitățile sale, că individul rămâne întotdeauna în cadrul capacităților umane, despre a căror dimensiune nu se poate spune nimic definitiv. Este regretabil și este dovadă de intrare triumfală a ignoranților³ în domeniul psihologiei faptul că trebuie să vorbim despre chestiuni banale.

În ceea ce privește întrebuințarea capacităților individului, trebuie spus că a fost realmente pasul cel mai important făcut de psihologia individuală atunci când ea a explicat că legea de mișcare este factorul decisiv al vieții psihice a individului, care determină caracterul particular al acestuia (*seine Eigenart*). Deși nu era necesar să lăsăm mișcarea să înghețe spre a o vedea ca formă, noi am considerat că totul este mișcare și că așa și trebuie să fie pentru a se reuși rezolvarea problemelor și depășirea dificultăților. De aceea nu se poate spune că ar fi contrazis principiul plăcerii; căutarea plăcerii este și ea o depășire a unui deficit sau a unei senzații de neplăcere. Dacă lucrul acesta este adevărat, atunci trebuie să examinăm prin această prismă și perversiunile sexuale. Este de luminat în primul rând câmpul mișcării, așa cum ne-o cere psihologia individuală. Aș vrea să stăruie asupra faptului că dacă am ajuns la formule, la concepții fundamentale privind structura perversiunilor, cu aceasta suntem încă departe de a înțelege cazul individual. Fiecare caz individual reprezintă ceva unic (*etwas Einmaliges*), ceva ce nu se repetă niciodată. Dacă, de exemplu, prescriem o terapie, formulele de-a gata sunt

contraindicate. Din psihologia întrebuițării urmează că individul izolat de legătura socială normală nu ne poate trăda nimic despre caracterul său particular. Putem aserta ceva despre caracterul său particular atunci când îl supunem unei probe și observăm cu acest prilej ce întrebuițare dă el capacităților sale. În sensul acesta, psihologia individuală se apropie de mult mai restrânsă psihologie experimentală, numai că în cazul psihologiei noastre viața este aceea care instituie experimentele⁴. Factorii exogeni care îl influențează pe individ au, potrivit concepției noastre, o importanță mai mare și trebuie să învățăm să înțelegem tocmai relația care există între această unicitate a individului și problema pe care o are de rezolvat. Trebuie să luăm în considerare ambele laturi și să vedem în ce mod se mișcă (*bewegt*) individul în fața problemei puse de mediul exterior. Căutăm să vedem cum încearcă el să devină stăpân pe problemă. Alura, legea de mișcare a individului aflat în fața unei probleme întotdeauna sociale este câmpul de observație al psihologiei individuale. Ne aflăm aici în fața a nenumărate diferențe. În fața acestei extraordinare diversități ne putem descurca numai dacă admitem în mod provizoriu ceva tipic, cu conștiința clară a faptului că ceea ce am admis ca fiind tipic se arată mereu în variante care mai apoi trebuie stabilite ca atare, înțelegerea tipicului nu face decât să lumineze câmpul cercetării și abia de acum încolo începe lucrul cel mai greu, anume descoperirea individualului. Pentru aceasta este nevoie de antene mai fine, care se pot dobândi. În afară de aceasta, este necesar să fie corect înțeles felul în care fiecare individ concepe ponderea și dificultățile problemei, ceea ce reușește numai dacă se dispune de suficientă experiență socială și de o eficientă putere de transpunere în stilul de viață al individului, corect înțeles, adică în întreaga sa individualitate, în această lege de mișcare, pe care o sesizăm, putem distinge patru forme tipice, pe care le-am descris în ultimele două lucrări publicate în „*Zeitschrift für Individualpsychologie*”⁵.

Abstracție făcând de celelalte forme de mișcare în fața problemelor vieții erotice, în cazul perversiunilor găsim, în mod surprinzător, *o zonă de operații îngustată* (*verengerte Aufmarschbreite*). Se vedește că zona de operații nu dispune de dimensiunea normală, că este considerabil îngustată, că numai o parte a problemei va fi rezolvată, ca de exemplu în fetișism. Importantă este și înțelegerea faptului că toate aceste forme de mișcare prin eliminarea normalului au drept țel înfrângerea sentimentului de inferioritate. Dacă avem în vedere mișcarea, întrebuițarea pe care individul o dă capacităților sale și către care este condus prin concepția sa, prin sensul pe care îl atribuie vieții, fără a-și da seama de lucrul acesta, fără să-l fi formulat în cuvinte și noțiuni, dacă pornim de la acest punct de vedere, putem deduce ce țel de biruință (*Ziel der Überwindung*) i se năzare, ce satisfacție îi apare drept biruință atunci când el nu se dăruiește

cu totul iubirii, când se ține la distanță sau ezită să abordeze problema, irosindu-și timpul cu nimicuri. Aici ne-am putea referi la exemplul lui Fabius Maximus Cunctator, care a câștigat o bătălie pentru că a ezitat îndelung, dar și aceasta nu face decât să ne arate că nu trebuie să ne fixăm în mod rigid la o regulă. Acest țel al biruinței este clar și în nevrozele sexuale (frigiditate, *ejaculatio praecox* etc.). Problema este însă abordată doar de la distanță, într-o manieră ezitantă, fără cooperare, ceea ce nu conduce la rezolvarea ei. În această formă de mișcare găsim și tendința de retragere (*Tendenz zur Ausschaltung*), care apare cu toată claritatea în homosexualitatea integrală, dar care se manifestă și în alte cazuri, cum sunt fetișismul și sadismul. În acest din urmă caz avem de-a face cu o puternică agresivitate care nu duce la rezolvarea problemei și putem observa o formă particulară de nehotărâre, de retragere care în caz de surescitare sexuală duce la oprirea partenerului, la un atac necontrolat, care oferă o rezolvare deficitară, adică unilaterală a problemei. La fel stau lucrurile cu masochismul, unde aspirația către superioritate trebuie înțeleasă prin prisma unei duble orientări. Este clar că masochistul îi poruncește partenerului său și că el, în pofida sentimentului său de slăbiciune, se simte comandantul acestuia. În același timp el exclude posibilitatea înfrângerii într-o zonă de operații normală. Reușește, printr-un vicleșug, să depășească *tensiunea anxioasă*.

Dacă luăm în considerare atitudinea specifică a individului, constatăm că atunci când cineva adoptă o formă de mișcare determinată el elimină celelalte forme de rezolvare a problemei. Această excludere nu este accidentală; așa cum procesul mișcării este rezultatul unui antrenament, la fel stau lucrurile și cu retragerea (*Ausschaltung*). Nu există perversiune sexuală fără antrenament (*Es gibt keine sexuelle Perversion ohne Training*). Lucrul acesta îl vede numai acela care acordă atenție mișcării.

Acum trebuie să punem în evidență un al doilea punct de vedere. Procesul normal al mișcării ar fi acela care abordează o problemă spre a o rezolva în întregime. Nu găsim deloc această pregătire atunci când luăm în considerare mișcarea premergătoare a individului (*die vorhergehende Bewegung*). Dacă avem în vedere prima copilărie a individului, găsim că în această perioadă, la incitarea influențelor din afară, s-a format un prototip, pornindu-se de la capacitățile și posibilitățile înnăscute. Dar noi nu putem ști dinainte ce va face copilul cu toate aceste influențe și impresii în care au fost implicate organele sale⁶. Aici copilul lucrează în imperiul libertății, cu propria sa putere creatoare. Găsim posibilități cu carul; m-am străduit mereu să le scot în relief și în același timp să neg condiționarea lor cauzală. Nu este adevărat că un copil care a venit pe lume cu organe endocrine deficiente trebuie să devină un nevrotic, dar există o anumită probabilitate ca, în general, în anumite condiții de viață,

să se manifeste o anumită orientare, dacă influențe educaționale corecte nu favorizează contactul social efectiv. De asemenea, influențele mediului nu sunt de așa natură încât noi să putem prezice ce va face copilul cu ele. Există nenumărate posibilități în imperiul libertății și al erorii. Oricine poate cădea în greșală, deoarece nimeni nu poate fi în posesia adevărului absolut. Acesta arată în felul următor: spre a deveni un om aproximativ normal, prototipul trebuie să fie înzestrat cu un anumit impuls către colaborare (*Impuls zur Mitarbeit*). Întreaga dezvoltare a unui om depinde de cât de mare este capacitatea sa de contact social în cel de ni treilea, al patrulea și al cincilea an de viață. Încă din această perioadă se manifestă gradul său de sociabilitate (*Grad der Anschlussfähigkeit*). Dacă examinăm eșecurile în lumina acestei concepții, constatăm că toate formele de mișcare deficitare sunt de explicat prin deficitul acestei capacități de contact. Ba mai mult: din cauza caracterului său particular, persoana respectivă este constrânsă să protesteze contra oricărei alte forme pentru care ea nu este pregătită. Este necesar ca în judecarea acestor oameni să fim toleranți, dat fiind faptul că ei nu au învățat să-și dezvolte în suficientă măsură interesul social⁷. Cine a înțeles lucrul acesta înțelege de asemenea că problema iubirii este o problemă socială care nu va putea fi rezolvată de acela care manifestă prea puțin interes față de ceilalți și care nu are sentimentul că participă la dezvoltarea umanității. Un asemenea om va avea o altă lege de mișcare decât acela care este apt pentru rezolvarea problemei iubirii. Așadar, putem stabili despre toți perversii că ei nu au reușit să devină parteneri (*Mitgehenden*).

Putem, de asemenea, să descoperim sursele de eroare, care ne fac să înțelegem de ce copilul s-a împotmolit în lipsa de capacitate de contact social (*im Mangel an Kontaktfähigkeit*). Acel fenomen al vieții care duce la contactul social deficient este *răsfățul*. Copiii răsfățați nu au contact decât cu persoanele care îi răsfăță și, drept urmare, sunt nevoite să le elimine pe toate celelalte persoane. Pentru fiecare caz de perversiune sunt de dovedit alte influențe. Putem afirma: aici, sub influența unor trăiri, copilul și-a modelat într-un anumit fel legea sa de mișcare încât și-a rezolvat într-un anumit mod problema relației sale cu sexul opus. Toți perversii își arată legea de mișcare nu numai față de problema iubirii, ci și în fața tuturor încercărilor pentru care ei nu sunt pregătiți. De aceea găsim la perversii sexuali toate trăsăturile de caracter ale nevroticilor, cum sunt hipersensibilitatea, impaciența, înclinația spre crize emoționale, lăcomia, ca și faptul că toți perversii se justifică invocând faptul că ei acționează ca din constrângere (*wie unter Zwang*). Avem de-a face cu o anumită frenezie a posesiei (*Besitzgier*) care îi conduce la realizarea planului impus de caracterul lor particular, ceea ce explică protestul atât de puternic împotriva oricărei alte forme, fără a se exclude cu totul pericolele la adresa partenerului (viol urmat de asasinat, sadism).

Aș vrea să arăt cum poate fi descoperit antrenamentul pentru o anumită formă de perversiune sexuală, observație care ne arată că anumite perversiuni pot lua naștere pe baza unui asemenea antrenament (*Training*). Nu trebuie să căutăm antrenamentul în plan material, ci trebuie să înțelegem că el poate fi realizat și în plan ideatic și oniric. Avem aici o puternică trimitere la concepția psihologiei individuale, deoarece mulți cred, de exemplu, că un vis pervers (*ein perverser Traum*) este dovadă de homosexualitate înnăscută, pe când noi am putut stabili, în lumina concepției noastre despre viața onirică, că acest vis homosexual (*homosexuelle Traum*) ține de antrenament, tot așa cum ține de faptul că dezvoltă interesul pentru același sex, excluzând interesul pentru sexul opus. Aș vrea să demonstrez acest antrenament cu ajutorul unui caz, într-o perioadă în care încă nu poate fi vorba de perversiuni sexuale. Prezint două vise, ca să arăt că legea de mișcare se poate găsi și în viața onirică. Cine este înarmat cu psihologia individuală ca mijloc de cunoaștere⁸ nu va ezita să cerceteze în fiecare mic fragment întreaga formă a vieții (*die ganze Lebensform*). Întreaga formă a vieții trebuie însă să o găsim și în conținutul visului, nu numai în ideile onirice care, desigur, sunt extrem de utile pentru înțelegerea corectă și pentru raportarea corectă la stilul de viață a atitudinii unui individ în fața unei probleme de viață care i se prezintă, atitudine care îi este impusă de stilul său de viață gata fixat. Aș vrea să dau expresie ideii că desfășurăm în acest domeniu o activitate ca de detectiv (*Detektivarbeit*). Nu ni se furnizează întreg materialul de care avem nevoie pentru interpretare, așa încât suntem nevoiți să ne intensificăm în mod serios capacitatea de deducție, spre a stabili fapte care să nu contrazică unitatea individului.

Primul vis:

„Mă văd în perioada unui viitor război. Toți bărbații, până și băieții care au depășit vârsta de zece ani, trebuie înrolați în armată...” Din aceste prime propoziții, psihologul expert în psihologia individuală poate trage concluzia că este vorba de un copil a cărui atenție este concentrată asupra pericolelor vieții, asupra brutalității celorlalți.

„...Acum, într-o seară, deșteptându-mă din somn, văd că mă găsesc într-un pat de spital. La patul meu stau părinții.” Din această imagine vedem că avem de-a face cu un copil răsfățat.

„Îi întreb ce se întâmplă. Ei îmi spun că e război. Ei ar vrea ca războiul să nu fie prea crud cu mine și de aceea au pus să fiu operat, ca să devin fată.” Putem vedea de aici cât de îngrijorați sunt părinții cu privire la copilul lor. Aceasta înseamnă: când sunt în pericol, mă agăț de părinții mei. Este forma de expresie a unui copil răsfățat. Nu vom avansa în interpretarea visului decât dacă o vom putea face necondiționat. Avem datoria ca în munca noastră să fim, pe cât posibil, sceptici. Apare aici problema schimbării sexului. Dacă facem abstracție de încercările

științifice în acest sens, care încă sunt problematice, trebuie să spunem că transformarea unui băiat în fată este o concepție profană. Aici ni se arată incertitudinea în ceea ce privește viața sexuală; vedem că autorul visului nu este absolut convins de rolul său sexual. Mulți vor fi surprinși aflând că este vorba de un băiat în vârstă de doisprezece ani. Vom putea observa modul în care a ajuns el la această concepție. Viața i se pare inacceptabilă dacă ea pune probleme ca acelea din vreme de război; el protestează împotriva acestei situații.

„Fetele nu trebuie să meargă la război. Dacă ar trebui, totuși, să fiu înrolat, nu mi-aș pierde sexul, dat fiind că nu l-aș avea cum îl au băieții.”

În război s-ar putea să-ți pierzi sexul. Este un argument prea puțin lămurit în favoarea castrării sau chiar și pentru a da o expresie antirăzboinică sentimentului de comuniune socială.

„Mă duceam acasă, când, ca printr-un miracol, războiul s-a terminat.”

Operația, așadar, era de prisos. Ce va face el acum?

„Poate că nu va fi nevoie să mă comport ca o fată, poate că nu-i nici un război.”

După cum vedem, el nu se desparte pe de-a-ntregul de rolul său de băiat. Lucrul acesta trebuie să-l notăm în legea sa de mișcare. El caută să avanseze puțin pe latura sa masculină.

„Acasă era foarte trist și plângeam tot timpul.”

Copiii care plâng mult sunt copiii răsfățați.

„Părinții întrebându-mă de ce plâng, le-am spus că-mi este teamă că, fiind de sex feminin, va trebui să nasc în dureri.”

Nici rolul feminin nu-l aranjează. Am fi pe drumul cel bun dacă am vedea că țelul acestui tânăr este acela de a evita orice neplăcere. În ceea ce-i privește pe practicanții perversiunilor sexuale, am putut descoperi că ei au fost copii răsfățați, adesea nesiguri pe sexul lor și manifestând o mare dorință de notorietate, de succes imediat și de superioritate personală. De aceea se poate ca un copil să nu știe dacă el este băiat sau fată... Ce are de făcut? Nu are nici o speranță, nici pe latura masculină (*auf der Männerseite*), nici pe cea feminină.

„A doua zi m-am dus la clubul meu, căci într-adevăr fac parte dintr-o asociație de cercetași.”

Ne și putem imagina cum se va comporta el acolo.

„Am visat că în asociația noastră este o singură fată. Ea nu stătea la un loc cu băieții.”

încercare de segregare a sexelor.

„Băieții mă chemau la ei. Le-am spus că sunt fată și m-am dus la singura fată de acolo. Mi se părea al naibii de ciudat că nu mai eram băiat și mă gândeam cum ar trebui să mă port ca fată.”

Deodată apare ideea: *Cum ar trebui să mă port ca fată?*

Acesta este *antrenamentul*. Numai acela care a observat antrenamentul în toate perversiunile sexuale, modul în care are loc desprinderea silită de normal, numai acela înțelege că perversiunea sexuală este un produs artificial (*Kunstprodukt*)⁹, pe care și-l făurește fiecare, incitat de constituția sa psihică, pe care fiecare și-a creat-o, iar uneori mânat de constituția sa fizică înnăscută, care îi înlesnește virajul.

„Pe când meditam, am fost tulburat de un pocnet. M-am trezit și mi-am dat seama că mă lovisem cu capul de perete.”

Autorul visului adoptă adesea atitudinea care corespunde legii sale de mișcare¹⁰. A da cu capul de perete este o expresie idiomatică curentă. Comportamentul său ne-o evocă.

„Visul m-a impresionat cât se poate de tare...”

Stă în intenționalitatea visului să impresioneze.

„...încât la școală încă mai stăteam la îndoială dacă sunt băiat sau fată. În pauză a trebuit să mă duc la closet ca să văd dacă nu cumva eram fată”.

Al doilea vis:

„Visam că m-am întâlnit cu singura fată din clasa noastră. Aceași fată despre care visasem și mai înainte. Voia să facem o plimbare. I-am răspuns: Acum nu mă plimb decât cu băieți. Ea mi-a spus: Și eu sunt băiat. Cum lucrul acesta nu mi se părea de crezut, i-am cerut să-mi facă dovada. Atunci ea mi-a arătat că are un sex ca băieții. Am întrebat-o cum de era posibil. Mi-a spus că a fost operată. Din băiat este mai ușor să te transformi în fată, invers, însă, este mai greu, pentru că trebuie să adaugi ceva. Așa încât ea și-a cusut un sex masculin din cauciuc. Discuția noastră a fost întreruptă de un răsunător ordin ‘Scularea!’» Erau părinții mei, care mă trezeau. Numai cu greu am obținut de la ei încă cinci minute de leneveală în pat, dar cum nu sunt vrăjitor, mi-a fost imposibil să mai rechem visul.”

La un anumit tip de copii răsfățați vom constata înclinația spre scamatorii; vrăjile li se par a fi de cea mai mare importanță, ei vrând să obțină totul fără efort și osteneală, ocupându-se mult de telepatie.

Să vedem acum cum încearcă tânărul să-și explice visul:

„În cărți care descriu întâmplări din război am citit: organul genital i-a zburat în aer. Am auzit că atunci când îți pierzi organul genital mori.”

Vedem cât de mare importanță acordă tânărul organului genital.

„Pe manșeta unui ziar am citit: Două servitoare au fost transformate, în două ore, în soldați.”

Trebuie să fi fost vorba de o malformație a organelor genitale, neglijată până atunci.

În încheiere, aș vrea să emit o idee care să așeze pe o bază mai simplă cele spuse până aici pe această temă. Există hermafrodiți veritabili, despre care realmente este greu de spus dacă ai de-a face cu o

fată sau cu un băiat. Este treaba lor cum își vor folosi hermafroditismul. La pseudohermafrodiți găsim malformații care simulează asemănarea cu sexul opus. Fapt este că fiecare om poartă în sine urmele sexului opus, după cum și hormonii sexuali ai sexului opus se găsesc în urină. De aceea ajungem la o idee care pare îndrăzneată, anume că orice om ascunde în el un geamăn (*ein Zwilling steckt*). Există diferite forme de rudimente ale geminității (*Zwillingschaft*), iar simultaneitatea celor două forme sexuale ale ființei umane va fi rezolvată în viitor ca problemă a geminității. Știm că orice om se naște din material masculin și feminin. Nu este exclus ca în cercetările referitoare la geminitate să ne lovim de probleme care să ne aducă o mai bună clarificare a hermafroditismului, care este marcat în fiecare om.

Referitor la tratament, auzim spunându-se mereu că o perversiune este incurabilă. Vindecarea nu este imposibilă, ci dificilă. Dificultatea vindecării se explică prin aceea că există oameni care pe întregul parcurs al vieții s-au antrenat în direcția perversiunii, deoarece au o lege de mișcare limitată, care le-a prescris această evoluție. Ei sunt nevoiți să meargă în această direcție, întrucât în anii copilăriei nu au dispus de acel contact social care să le permită să dea o întrebuințare corectă corpului și sufletului lor. O întrebuințare corectă nu devine posibilă decât în ipoteza unui sentiment de comuniune socială dezvoltat. Dacă recunoaștem lucrul acesta, atunci înseamnă că putem recunoaște drept verosimilă și vindecarea *unui mare număr* de perverși.

NOTE

¹ A se vedea R. Dreikurs, *Seelische Impotenz*, Leipzig; și A. Adler, *Das Problem der Homosexualität*.

² „*sie hatte eine feinere Epidermis*”, în textul original. (Nota trad.)

³ „*das Ignorantentums*”, în textul original. (Nota trad.)

⁴ Idee preluată de la psihologul francez Théodule Ribot. (Nota trad.)

⁵ A se vedea A. Adler, în X Jahrgang der *Zeitschrift für Individualpsychologie*, Leipzig.

⁶ A se vedea Holub, *Die Lehre von der Organmiderwertigkeit*, Leipzig.

⁷ Ce proporții pot lua formele de protest ale homosexualilor se poate vedea din remarcabila lucrare a lui Ronald Bayer, *Homosexuality and American Psychiatry. The Politics of Diagnosis*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1987, îndeosebi capitolul „Gay Liberation: The Radicalisation of Protest”, care notează manifestațiile publice ale perverșilor decizi să obțină abolirea așa-numitelor „*sodomy laws*”(pp. 88-

100).

⁸ „*Wenn man mit individualpsychologischen Kenntnissen angestattet ist*”, în textul original. (Nota trad.)

⁹ A se vedea A. Adler, „*Schlafstellungen*”, în *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*.

¹⁰ Ne exprimăm aici regretul că Noica al nostru, care a meditat ingenios asupra „înțeleșului” individualului la Schelling, G. Simmel, J. Chevalier sau Nicolai Hartmann, nu s-a aplecat și asupra psihologiei individuale a lui Alfred Adler. întocmai ca și Adler, Constantin Noica relevă capacitatea unor mari scriitori de a intui și reflecta unicitatea individualului, atunci când admite că acesta „*poate fi determinat chiar singular prin descrierea cu n dimensiuni întreprinsă de către un istoric ori romancier*”, dar că individualul „*păstrează o afirmare de independență care fi scoate de sub tirania generalurilor concurente*” (Constantin Noica, „Un înțeleș pentru individual”, în *Probleme de logică*, voi. IX, Editura Academici Republicii Socialiste România, București, 1986, p. 11.). La Adler și la Noica diferă însă vizibil modul de a relaționa individualul și „statisticul”. Evident, individualul poate fi raportat la media statistică, dar a-l topi aici înseamnă a-l desființa ca unicitate irepetabilă, ca singular (*Einmalig*). (Nota trad.)

12. PRIMELE AMINTIRI DIN COPILĂRIE

Oricât de puțin am cunoaște despre unitatea Eului, acest puțin ne este de folos. Putem descompune viața psihică unitară pornind de la diferite criterii, mai mult sau mai puțin lipsite de valoare, putem compara sau opune una alteia două, trei, patru concepții spațiale, spre a înțelege Eul unitar (*das einheitliche Ich*), putem încerca să derulăm viața psihică pornind de la conștient, de la inconștient, de la sexualitate, de la lumea exterioară, în final ne vom vedea obligați să repunem totul în acțiunea sa atotcuprinzătoare, așa cum punem călărețul pe cal. Oricum, nu mai pot fi ignorate progresele pe care le-a determinat psihologia individuală. „Eul” și-a impus demnitatea în concepția psihologiei moderne și, fie că se crede că provine din inconștient sau din „Sine”, acest „Sine” se comportă în cele din urmă, manierat sau nemanierat, ca un „Eu”. Chiar și așa-numitul Eu este plin de „inconștient” sau, cum am arătat, de Neînțeles (*von Unverstandenem*), care prezintă întotdeauna un grad sau altul de sentiment de comuniune socială, fiind ca atare tot mai mult încorporat în mod artificial în sistemul său de către psihanaliză, care a făcut din psihologia individuală „un prizonier căruia nu-i mai dă drumul”.

Este lesne de înțeles că încă de timpuriu, în strădaniile mele de a clarifica unitatea indestructibilă a vieții psihice, a trebuit să mă ocup de funcția și de structura memoriei. Am putut confirma constatările autorilor mai vechi, în sensul că memoria nu este nicidecum de considerat ca locul de întâlnire al senzațiilor și impresiilor, că impresiile nu se fixează ca „mneme”, ci că în această funcțiune avem de-a face cu o forță parțială a vieții psihice unitare, a Eului, a cărui misiune, ca și aceea a percepției, este aceea de a adapta impresiile la stilul de viață gata constituit și să le utilizeze prin prisma sa¹. Folosind un mod de expresie canibal, am putea spune că sarcina memoriei este să devoreze și să digere impresiile. Nu trebuie să-i pun în gardă pe cititorii mei că din această expresie nu au de tras concluzia că memoria are o înclinație de-a dreptul sadică. Însă procesul digestiv se supune stilului de viață. Ceea ce nu-i place acestuia, va fi aruncat, uitat sau conservat ca exemplu avertizator (*als warnendes Exempel*). Dacă el s-a orientat în direcția avertismentelor, atunci utilizează în acest scop impresii greu de suportat. Amintim în acest sens precauția ca trăsătură de caracter. Unele impresii vor fi digerate pe jumătate, pe sfert, a mia parte. Dar procesul de digestie poate avea loc și în sensul digेरării doar a impresiilor fixate în sentimente sau atitudini, acestea fiind amestecate cu amintirile unor cuvinte sau ale unor noțiuni sau cu părți din acestea. Dacă uit numele unei persoane pe care, de altfel, o cunosc bine (nu trebuie să fie întotdeauna o persoană antipatică sau-

care să-mi amintească de lucruri supărătoare², dar se poate ca numele sau persoana să se situeze în afara interesului pe care stilul de viață îl impune), adesea cunosc bine tot ceea ce mi se pare important la această persoană. O văd parcă aievea în fața ochilor. Pot spune multe despre ea. Și tocmai pentru că nu-mi amintesc numele ei, ea se află întru totul în câmpul conștiinței mele. Aceasta înseamnă că memoria mea poate, de la caz la caz, să facă să dispară, parțial sau total, impresiile. Este o capacitate artistică (*eine künstlerische Fähigkeit*), capacitate care corespunde stilului de viață al unui om. Așadar, impresia în totalitatea ei cuprinde mai mult decât cuvintele care au exprimat trăirea. Apercepția individuală furnizează memoriei percepția potrivit cu caracterul particular al individului. Caracterul particular al individului recepționează astfel impresia formată și o înzestrează cu sentimente și cu atitudini. La rândul lor, atât sentimentele cât și atitudinile ascultă de legea de mișcare a individului. În acest proces de digestie persistă ceea ce exprimăm în cuvinte, sentimente sau atitudini față de lumea exterioară. Acest proces cuprinde aproximativ ceea ce înțelegem noi prin funcția memoriei. De aceea nu există o reproducere ideală, obiectivă, independentă de caracterul particular al individului. Așadar, trebuie să luăm în considerare existența a tot atâtea forme de memorie câte forme de stil de viață există.

Vom lămuri faptul aceasta printr-un exemplu din cele mai ilustrative.

Un bărbat se plânge cu amărăciune că soția sa uită „totul”. Ca medic, te-ai putea gândi în primul rând la o tulburare organică a creierului. Deoarece în cazul respectiv lucrul acesta era exclus, am lăsat deocamdată de-o parte simptomele — o necesitate pe care mulți psihoterapeuți n-o înțeleg — și am procedat la aprofundarea stilului de viață al pacientei. Ea s-a dovedit a fi o persoană liniștită, amiabilă și înțelegătoare, care, înfruntând dificultățile din partea socrilor ei, se putuse căsători cu un bărbat dornic de a domina. După nuntă, el a făcut-o adesea să simtă că din punct de vedere pecuniar era dependentă de el și, de asemenea, că este de o origine socială modestă. Multă vreme ea a suportat în tăcere povețele lui reprobatoare. Uneori și unul și celălalt a ridicat problema divorțului. Posibilitatea de a-și domina total soția l-a făcut pe soțul autoritar să dea mereu îndărăt.

Ea era unicul copil al unor părinți afectuoși, care nu au găsit niciodată la fiica lor ceva care să merite a fi condamnat. Faptul că în copilărie, fie la joacă, fie în îndeletnicirile ei, prefera să fie singură, nu li s-a părut părinților a fi un lucru rău, cu atât mai mult cu cât ei constataseră că fata, atunci când se întâmpla să fie în compania unor prietene, se comporta ireproșabil. Dar și în căsătorie ea avea grijă să nu se priveze de solitudinea, de orele ei de lectură, de *răgazul* ei, cum se exprima, sustrăgându-se atât prezenței soțului cât și apariției ei în

societate, unde el avea mai multe ocazii de a-și dovedi superioritatea. În rest, dădea dovadă de exces de zel când era vorba să-și îndeplinescă îndatoririle de gospodină. Numai că uita surprinzător de des să ducă la îndeplinire comisiunile soțului.

Din amintirile din copilărie rezultă că ea a simțit întotdeauna o mare bucurie când a reușit să-și ducă la îndeplinire singurii îndatoriri.

Expertul în psihologie individuală vede imediat că forma ei deviată în ceea ce privește obligațiile era axată pe activitatea solitară, nepotrivită pentru o misiune în doi (*Aufgabe zu zweit*), cum este dragostea și căsătoria. Soțul ei, dat fiind caracterul său particular, nu era în stare să-i cultive această capacitate. Modelul de perfecțiune³ pune accentul pe latura muncii de unul singur. Aici ea se comporta ireproșabil și cine avea în vedere doar această latură desigur că nu-i putea descoperi nici un cusur. Ea nu era însă pregătită pentru iubire și pentru căsătorie și nu corespundea așteptărilor. Spre a da doar un detaliu, să spunem că nu era greu de ghicit că forma sexualității ei era frigiditatea. Acum ne putem întoarce la simptome, pe care pe bună dreptate le-am lăsat de-o parte. Abia acum le înțelegem. Uitarea era la ea forma cea mai puțin agresivă de a protesta împotriva colaborării impuse, pentru care nu fusese pregătită și care, pe deasupra, se afla în afara modelului ei de perfecțiune.

Nu oricine este în stare ca, din asemenea scurte descrieri, să cunoască și să înțeleagă complicata operă de artă (*Kunstwerk*) pe care o reprezintă individul uman. Dar teoria, pe care Freud și discipolii săi (care cu toții ar trebui psihanalizați) caută s-o extragă din psihologia individuală, anume că pacientul, în reprezentarea noastră, nu face „decât” să pară bizar și să atragă atenția celorlalți asupra sa, este o teorie mai mult decât dubioasă și care se condamnă de la sine.

În trecut fie spus, adesea se pune întrebarea dacă un caz este ușor sau greu de interpretat. Noi înțelegem că verdictul depinde de dimensiunea sentimentului de comuniune socială existent. În cazul de față este lesne de înțeles că greșeala acestei femei, pregătirea ei deficientă pentru colaborare și conviețuire era ușor de fasonat, dat fiind faptul că ea omisese, așa-zicând, doar prin uitare această extrem de importantă desăvârșire. În momentul în care a fost convinsă, ca urmare a convorbirilor amicale cu medicul și a educării concomitente a soțului ei, să rupă cercul magic care o încorseta (în glumă Künkel îl numește „cerc diabolic”, iar Freud „cerc vrăjitoresc”), uituceala ei s-a risipit, pentru că nu mai avea motivație.

Suntem acum pregătiți să înțelegem că fiecare amintire, în măsura în care un eveniment îl interesează pe individ și nu este, *a limine*, respins, reprezintă rezultatul prelucrării unei impresii prin prisma stilului de viață, a Eului. Lucrul acesta este valabil nu numai pentru amintirile mai mult sau mai puțin fixate, ci și pentru amintirile lacunare sau greu de evocat,

ca și pentru acelea a căror expresie verbală s-a risipit și care persistă numai ca ton afectiv sau ca atitudine. Cu aceasta ajungem la o intuiție relativ importantă, care ne spune că orice proces psihic orientat spre perfecțiune trebuie abordat în așa fel încât să distingem clar într-o amintire ceea ce aceasta datorează câmpului ideatic, câmpului afectiv și celui atitudinal. Așa cum știm deja, Eul nu se exprimă doar pe plan verbal, ci și prin sentiment și atitudini, iar conceptul științific de unitate a Eului⁴ datorează psihologiei individuale constatarea că există un dialect al organelor (*Organdialekt*). Noi menținem contactul cu lumea exterioară prin toate fibrele corpului și sufletului nostru. într-un caz dat, ne interesează modul, îndeosebi modul deficitar în care este menținut acest contact. Pe această cale am ajuns la convingerea că este o problemă incitantă și de mare interes să descoperim și să valorificăm amintirile unui om, sub orice formă s-ar prezenta ele, ca elemente semnificative ale stilului său de viață. Faptul că mă interesează în primul rând amintirile considerate ca fiind cele mai vechi (*die ältesten Erinnerungen*)⁵ se explică prin aceea că, fie ele reale sau fanteziste, exacte sau retușate, amintirile lămuresc structura creatoare a stilului de viață din primii ani ai copilăriei, după cum de asemenea, desigur, ne permit să deducem în mare măsură prelucrarea celor întâmplate, pe filiera stilului de viață. Aceasta ne obligă mai puțin să extragem conținutul, care pentru oricine este lesne de înțeles, cât mai degrabă să evaluăm tonul afectiv (*Gefühlston*) verosimil și atitudinea care rezultă de aici, precum și prelucrarea și alegerea materialului de construcție, acesta din urmă ajutându-ne să descoperim interesul fundamenta] al individului (*das Hauptinteresse des Individuums*), element esențial al stilului de viață. în acest sens, un ajutor considerabil ne dă psihologia individuală prin întrebarea capitală pe care o pune: unde vrea să ajungă individul respectiv, ce opinie despre viață are el? În examenul pe care îl întreprindem ne conducem după concepțiile îndrăznețe ale psihologiei individuale, astăzi deja răspândite în întreaga lume (dar, din păcate, nu și înțelese, cum recunoaște Freud), concepte privind țelul de perfecțiune, sentimentul de inferioritate, complexul de inferioritate și cel de superioritate, sentimentul de comuniune socială și tot ceea ce îi poate sta în cale, însă toate aceste concepte indisolubil legate ne servesc doar la iluminarea câmpului vizual, în care noi avem de descoperit legea de mișcare individuală proprie fiecăruia.

În această muncă ni se pune întrebarea sceptică dacă nu cumva am putea cu ușurință greși în interpretarea amintirilor și a raportului acestora cu stilul de viață, având în vedere multiplicitatea formelor de expresie individuale. Desigur că acela care practică psihologia individuală cu o veritabilă măiestrie nu va refuza să vadă nuanțele, după cum, pe de altă parte, va încerca să elimine erorile de tot felul, având în acest sens suficiente posibilități. Dacă a descoperit în amintirea unui individ legea

de mișcare reală a acestuia, atunci el trebuie să identifice aceeași lege de mișcare în toate celelalte forme de expresie. În măsura în care avem de-a face cu tratamentul aplicat greșelilor de tot felul, trebuie să putem aduce atâtea dovezi confirmatoare până când și pacientul se va convinge de corectitudinea dovezilor. Însuși medicul va fi convins de aceasta, mai devreme sau mai târziu, conform cu caracterul său particular. Nu există însă alt etalon cu care să putem măsura greșelile, simptomele și evoluția greșită a unui om în viață decât etalonul larg al unui sentiment de comuniune socială integră.

Suntem acum în stare, firește în limitele celei mai mari prudențe și ale unei experiențe cât mai bogate, să descoperim, cel mai adesea pornind de la cele mai vechi amintiri, direcția eronată apucată în viață, absența sau prezența sentimentului de comuniune socială. Ne conduce la aceasta îndeosebi cunoașterea carențelor sentimentului de comuniune socială, a cauzelor și a efectelor acestor carențe. Ni se luminează multe lucruri din reprezentarea unei situații în colectivitate (*Wir-Situation*) sau a unei situații în izolare (*Ich-Situations*). Ni se luminează de asemenea multe lucruri din evocarea mamei. Amintirile referitoare la pericole sau accidente, ca și acelea referitoare la pedepse corporale sau la alte corecții ascund o înclinație exagerată de fixare a atenției asupra aspectelor ostile ale vieții. Amintirea nașterii unui frate sau a unei surori ne descoperă situația de copil detronat, iar amintirea primei vizite la grădinița de copii sau la școală ne descoperă puternica impresie prilejuită de situațiile inedite. Amintirea unei boli sau a morții cuiva este adesea legată de frica de asemenea pericole și de cele mai multe ori îl determină pe respectivul să dorească a fi medic sau infirmier, adică o persoană mai bine înarmată pentru înfruntarea unor atari pericole. Amintirea unei șederi la țară cu mama, ca și menționarea anumitor persoane, cum sunt mama, tata, bunicii, într-o atmosferă amiabilă, arată adesea nu numai preferința individului pentru persoane care, evident, îl răsfăță, ci și excluderea celorlalte persoane. Amintirea unor fapte rele, a unor furturi, a unor evenimente sexuale indică de obicei un mare efort de a le exclude pe viitor din viață. Uneori se întâmplă să descoperim și alte amintiri legate de tendințe vizuale, acustice sau motrice, datorită cărora putem descoperi eșecuri școlare sau în alegerea profesiei, ceea ce ne oferă prilejul de a consilia o mai bună orientare profesională.

Câteva exemple ne vor permite să demonstrăm raportul celor mai vechi amintiri cu planul de viață (*Lebensplan*) cu bătaie lungă al individului.

Un bărbat în vârstă de 32 de ani, fiul cel mai mare și răsfățat al unei văduve, s-a dovedit inapt pentru orice meserie, dat fiind faptul că încă de la început manifesta stări de anxietate extraordinare, care se ameliorau de îndată ce el se întorcea acasă. Este un om bun și milos, care însă nu se

poate acomoda cu ceilalți. La școală se arăta întotdeauna extrem de surescitat înaintea fiecărui examen și adesea absentă, invocând oboseala și epuizarea. Mama sa îl îngrijea cu maximă afecțiune. Având în vedere modul în care fusese pregătit de mama sa, putem deduce de aici țelul său de superioritate, evitarea confruntării cu problemele vieții și, în consecință, evitarea oricărui eșec. Lângă mama sa nu avea a se teme de astfel de probleme. Faptul de a fi rămas la metoda sa, de a se pune sub ocrotirea mamei, i-a imprimat o caracteristică de bărbat infantil, fără ca fizicul său să fi justificat această caracterizare. Procedul său de a se retrage la fusta mamei, vădit încă din copilărie, a devenit și mai evident de îndată ce prima fată, pentru care el a arătat simpatie, l-a refuzat. Șocul pe care i l-a produs acest eveniment „exogen” a accentuat tendința sa de retragere, așa încât nicăieri nu-și mai găsea liniștea decât lângă mama sa. Cea mai veche amintire a sa era: „Când aveam vreo patru ani, în timp ce mama mea cârpea ciorapi, eu ședeam la fereastră și mă uitam la muncitorii care zideau vizavi o casă”.

Se va spune: destul de insignifiant. Nicidecum! *Alegerea primei sale amintiri* — fie că este vorba sau nu de cea mai veche amintire a sa, puțin interesează — ne dovedește că el trebuie să fi fost condus la ea de un interes oarecare. Activitatea sa mnezică, dirijată de stilul de viață, a ales o întâmplare care trădează în mod vădit caracterul său particular. Faptul că apare o situație în care este prezentă mama sa grijulie ne arată că avem de-a face cu un copil răsfățat. Dar ni se trădează încă un lucru important. *El privește cum alții lucrează*. Pregătirea sa pentru viață este aceea a unui spectator, nimic mai mult. Dacă încearcă să facă altfel, se simte ca în fața unei prăpăstii și, sub efectul unui șoc, bate în retragere, de teama de a nu i se descoperi lipsa de valoare. Dacă este lăsat să stea acasă, lângă mama sa, dacă este lăsat să privească cum lucrează alții, se pare că lucrul acesta nu-l incomodează defel. Linia sa de mișcare țintește către dominarea mamei, ca unic țel de superioritate al său. Din păcate, există prea puține perspective de reușită pentru un spectator al vieții. Cu toate acestea, după însănătoșirea unui asemenea pacient este de avut în vedere o ocupație în care el să-și valorifice mai buna sa pregătire în materie de observație și interpretare. Deoarece noi înțelegem cazul în speță mai bine decât pacientul, trebuie să intervenim activ, spre a-l face și pe el să înțeleagă ceea ce este de înțeles: „Desigur, poți reuși în orice profesie, dar dacă vrei să-ți utilizezi la maximum pregătirea de care dispui, ai nevoie de o profesie în care *observația să se situeze pe primul plan*”. El a acceptat o ocupație în comerțul cu obiecte de artă, în care a avut succes.

Freud descrie mereu, utilizând o terminologie schimonosită, *eșecurile copiilor răsfățați*, fără a reuși să sesizeze secretul acestora. Copilul răsfățat dorește să posede totul, dar numai cu greu catadicsește

să-și ducă la îndeplinire funcțiile normale, stabilite de evoluție, râvnind la mama sa „în al său complex al lui Oedip” (chiar dacă acest complex este exagerat, în rare cazuri el este explicabil, deoarece copilul răsfățat respinge orice altă persoană). Mai târziu el are tot felul de dificultăți (nu din cauza refulării complexului lui Oedip, ci din cauza șocurilor determinate de alte situații) și cade în extaz, ba chiar nutrește intenții de asasinat la adresa persoanelor care se împotrivesc dorințelor lui. După cum se vede clar, acestea sunt produse artistice (sic! — L.G.) ale unei educații deficitare, răsfățătoare, utile pentru înțelegerea vieții psihice numai atunci când sunt cunoscute urmările răsfățului și se ține seama de ele. Sexualitatea, însă, este o problemă care implică două persoane și care poate fi corect rezolvată numai dacă se dispune de o cantitate suficientă de sentiment de comuniune socială, ceea ce copiilor răsfățati le lipsește. Printr-o generalizare forțată, Freud se vede obligat să transpună în impulsii sadice ereditare dorințe, fantazări și simptoame artificial întreținute, precum și lupta acestora împotriva a ceea ce a rămas din sentimentul de comuniune socială, care, așa cum vedem, sunt consecințele răsfățului în care este crescut mai târziu în mod artificial copilul. De aici este lesne de înțeles că primul act de cooperare (și nu așa cum crede Freud, în favoarea teoriei sale preconcepute, a canibalismului, o mărturie a impulsiei sadice înnăscute) și că acest act este atât în profitul mamei cât și în al copilului. Marea diversitate a formelor de viață ale oamenilor dispăre în obscuritatea concepției freudiene.

Un nou exemplu va trebui să demonstreze utilitatea descifrării de către noi a celor mai vechi amintiri din copilărie.

O fată în vârstă de 18 ani trăiește în permanentă gâlceava cu părinții ei. Aceștia vor să o determine să studieze mai departe, deoarece s-a dovedit foarte bună la învățătură. Ea se împotrivește pentru că, așa cum s-a dovedit, se teme de insuccese, pe motiv că nu era prima la examenele școlare. Cea mai veche amintire a ei era următoarea: la o serbare dată de copii, pe când ea avea patru ani, a văzut o minge uriașă în mâinile altui copil. Ca un copil răsfățat ce era, a făcut tot ce i-a stat în putință spre a avea și ea o minge la fel. Tatăl ei a colindat întreg orașul ca să găsească o asemenea minge, însă fără succes. O minge mai mică a fost refuzată de fetiță, cu țipete și planșete. Numai după ce tatăl ei i-a explicat câtă zadarnică osteneală l-a costat dorința ei, fetița s-a liniștit și a acceptat acea minge mai mică. Am putut trage concluzia, din această amintire, că acea fată era accesibilă și că explicațiile amicale produceau la ea efectul scontat; a putut fi vindecată de ambiția ei egoistă și fata a avut apoi succes în viață.

Cazul care urmează ne arată cât de nebănuite sunt căile destinelor umane.

Un bărbat în vârstă de 42 de ani, după o căsătorie îndelungată cu o

femeie mai vârstnică decât el cu zece ani, devine impotent. De doi ani, abia dacă mai vorbește cu femeia și cu cei doi copii ai săi. Pe când mai înainte avea oarecum succes în profesia sa, în ultimul timp și-a neglijat-o și și-a adus familia într-o stare deplorabilă. El fusese fiu] preferat al mamei sale, care îl răsfătase peste măsură. Pe când avea trei anișori, a venit pe lume o surioară. La scurt timp după aceea — nașterea surorii sale este cea mai veche amintire a sa — el a început să-și ude patul. Avea de asemenea coșmaruri, așa cum adesea întâlnim la copiii răsfățați. Este evident că enurezia și anxietatea erau rezultatul încercărilor sale de a-și anula poziția de copil detronat, dar nu trebuie să pierdem din vedere faptul că erau și expresia unei acușări, ba poate și mai mult, a unui act de răzbunare împotriva mamei sale. La școală era un copil nemaipomenit de corect. își amintește că numai o singură dată fusese antrenat într-o bătaie cu un alt băiat, care îl insultase. Instructorul își exprimase uimirea că un băiat atât de cuminte se putuse lăsa provocat.

Putem înțelege de aici că el fusese obișnuit să întrunească aprecierea favorabilă a tuturor și că își vedea țelul său de superioritate în faptul de a fi preferat altora. Când lucrul acesta nu se întâmpla, el recurgea la mijloace care în parte însemnau acușare, în parte răzbunare, fără ca această motivație să fie clară pentru el însuși sau pentru ceilalți. În țelul său de perfecțiune colorat de egoism el își dădea toată silința să nu se exteriorizeze ca om rău la suflet. Cum el însuși a relevat, luase în căsătorie o fată mai vârstnică, care îi făcea toate concesiile, ca și mama sa. Dat fiind faptul că ea avea acum peste cincizeci de ani și se ocupa mai mult de copii, el a rupt legătura cu ei toți, într-o manieră în aparență neagresivă. În această ruptură era inclusă și impotența sa, ca limbaj al organelor. încă din anii copilăriei te puteai aștepta ca, în caz de pierdere a răsfățului, cum s-a întâmplat la nașterea surorii sale, el să-și manifeste acușarea într-un mod prea puțin clar, dar vizibil prin efecte.

Un bărbat în vârstă de 30 de ani, cel mai mare dintre cei doi copii din familie, ispășise o lungă pedeapsă cu închisoarea, din cauza unor furturi repetate. Cea mai veche amintire a sa datează de când avea trei ani, perioadă în care a venit pe lume fratele său. Iată acea amintire: „Mama mea l-a preferat întotdeauna pe frate-meu. încă de mic eu o tuleam de-acasă. Uneori, când mă răzbea foamea, nu mă dădeam în lături de la furțișaguri, de acasă sau de aiurea. Mama mă pedepsea cu cruzime. Dar asta nu mă împiedica să vagabondez din nou. La școală am fost un școlar mediocru până pe la paispe ani, dar nu vroiam să învăț mai departe și hoinăream de unul singur pe străzi. N-aveam chef deloc să stau priponit acasă. Nu aveam nici un prieten și nu găsisem nici o fată care să mă iubească, lucru după care inima mea tânjea. Vroiam să frecventez sălile de dans, să fac cunoștință cu fete, însă n-aveam biștari. Uite-așa am furat un automobil și l-am vândut pe mai nimic. De atunci au început loviturile

mele în stil mare, până ce am ajuns la pârnaie. Poate că aş fi urmat o altă cale în viaţă dacă nu mi-ar fi fost scârbă să stau acasă, unde aveam parte numai de chelfâneală. Furturile mele au fost încurajate şi de faptul că am căzut în mâinile unui tănuitor de lucruri furate, care m-a îndemnat mereu pe calea cea rea".

Am şi subliniat că în rândurile celor pasibili de pedeapsă se întâlnesc de cele mai multe ori indivizi care în copilărie au fost răsfăţaţi sau care au jinduit după răsfăţ. Şi, ceea ce este la fel de important, în copilăria lor se poate constata o intensă activitate, care însă nu este de confundat cu curajul. Din atitudinea de revoltă a acestui bărbat, de după naşterea fratelui său mai mic, putem trage concluzia că şi el fusese răsfăţat mai înainte. Destinul său îşi trage originea din acuzarea plină de revoltă împotriva mamei şi din acea activitate pentru care, din lipsa unui sentiment de comuniune socială îndestulător — nici prieteni, nici meserie, nici dragoste —, nu a găsit altă investiţie decât crima. Că s-a putut afişa înaintea opiniei publice o concepţie ca aceea care înfăţişează crima ca pe o autopuniţiune, combinată cu dorinţa de a face închisoare, concepţie avansată recent de unii psihiatri, trădează totuşi o lipsă de pudoare intelectuală, mai ales când aceasta este legată de ironizarea bunului-simţ (*common sense*) şi de atacuri insultătoare la adresa practicii noastre profund întemeiate. Las pe seama cititorului să judece dacă asemenea concepţii nu sunt generate de spiritul copiilor răsfăţaţi şi dacă nu au efect asupra spiritului altor copii răsfăţaţi din rândurile publicului.

NOTE

¹ „*in seinem Sinne*”, în textul original. (Nota trad.)

² Pasaj în care, fără nominalizare, se polemizează cu concepţia lui Freud din *Psihopatologia vieţii cotidiene*. (Nota trad.)

³ „*Ihr Ziel der Vollkommenheit*”, în textul original. (Nota trad.)

⁴ „*die Wissenschaft von der Einheit des Ichs*”, în textul original. (Nota trad.)

⁵ Mihail Sadoveanu este, în literatura română, scriitorul care a sesizat cel mai pregnant importanţa primelor amintiri în descifrarea „stilului de viaţă” şi chiar a destinului oamenilor. Iată cum ne zugrăveşte el, ca într-un tablou impresionist, pâclele celor mai vechi amintiri ale Eugeniţei Costea, viitoarea sinucigaşă: „*Mai târziu, după doisprezece ori treisprezece ani, tânăra eroină a prietenilor mei a început a-şi nota impresiile şi amintirile. Din acestea din urmă, cu totul sentimentale, se poate observa uşor că realităţile ei erau altele decât ale oamenilor de rând. Bunicul şi bunicuţa se aplecau asupra ei în fiecare dimineaţă, întrebând-o cu glasuri domoale despre lucruri nedesluşite; erau palizi ca*

*niște sfinți și cu coroană de lumină în jurul frunților. Gesturile lor erau moi și încete: bunicul îi puneă o mână pe umăr și o săruta în creștet; bunicuța o cuprindea cu amândouă brațele de după umeri și o strângea la sân, făcându-se și ea mititică, lângă acea nepoțică vioaie și drăgălașă (Cazul Eugeniței Costea, Editura Eminescu, București, 1970, p. 96). Amintirea unui răsfăț paradiziac este cât se poate de clară. O concepție de copilă răsfățată trădează și replica ei de mai târziu, din chiar ziua sinuciderii: „Viața trebuie să fie jertfă și datorie, bineînțeles pentru alții, pe când noi o gustăm din plin” (op. cit., p. 186). S-ar putea demonstra, folosind o bibliografie sadoveniană mai amplă, că Mihail Sadoveanu a fost un adlerian *malgré-lui*. (Nota trad.)*

13. OBSTACOLE IN CALEA DEZVOLTĂRII SOCIALE A COPILULUI ȘI ÎNLĂTURAREA ACESTORA

Urmărind situațiile care îl tentează pe copil și care îl determină să apuce pe căi greșite, în cele din urmă ne lovim întotdeauna de acele probleme grave despre care am arătat mai înainte că sunt de cea mai mare importanță, îngreunând și foarte adesea împiedicând dezvoltarea sentimentului de comuniune socială: problema răsfățului, a inferiorităților organice înnăscute și a neglijării copilului. Influența acestor factori nu se diferențiază doar în ceea ce privește extensiunea și gradul lor de intensitate, durata acțiunii lor, ci mai ales în ceea ce privește emoțiile și reacțiile aproape incalculabile pe care le provoacă la copil. Atitudinea copilului în fața acestor factori depinde nu numai de „*trial and error*” („încercare și eroare”)¹, ci mult mai mult, după cum s-a dovedit, de energia de creștere a copilului, de puterea sa creatoare ca parte a procesului vieții, a cărui dezvoltare în civilizația noastră, care pe de o parte îl asuprește pe copil, iar pe de altă parte îl favorizează, este de asemenea aproape incalculabilă și nu este dedusă decât din rezultate. Dacă vrem să mergem mai departe în mod ipotetic, va trebui să avem în vedere o serie de realități: particularitățile familiei, lumină, aer, anotimp, temperatură, zgomot, contacte umane mai mult sau mai puțin potrivite, climă, structura solului, alimentație, sistemul endocrin, musculatură, ritmul dezvoltării organismului, stadiul embrional și încă multe altele, cum ar fi ajutorul și îngrijirea din partea unor persoane de încredere. În această sumedenie de realități încâlcite vom fi înclinați să admitem ba factori favorabili, ba factori păgubitori. În acest context noi ne vom mulțumi, cu multă prudență, să luăm în considerare rezultatele contradictorii (*differierender Resultate*). Mult mai sigură este calea observării evenimentelor, pentru a cărei rectificare există nenumărate posibilități. Forța creatoare care se manifestă va putea fi stabilită în mod satisfăcător prin observarea activității mai mici sau mai mari a corpului și a spiritului.

Nu trebuie însă să trecem cu vederea peste faptul că tendința de cooperare este provocată din prima zi de viață a copilului. Uriașa importanță a mamei în această privință este absolut evidentă. Ea stă la obârșia dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Moștenirea biologică a sentimentului uman de comuniune socială așteaptă mâna ei grijulie. Prin gesturi mărunte de ajutorare atunci când îl îmbăiază, în toate

gesturile generoase de care copilul neajutorat are nevoie ea poate stimula sau inhiba contactul social al copilului. Relația ei cu copilul, spiritul ei de înțelegere și iscusința ei sunt decisive în această privință². Nu vrem să trecem cu vederea peste faptul că în această privință culmile evoluției umane sunt producătoare de compensație și că însuși copilul poate constrânge la contact prin strigăte și recalcitrantă, doborând barierele existente. Căci și în mamă ființează și acționează achiziția biologică a dragostei materne (*Mutterliebe*), parte integrantă a sentimentului de comuniune socială. Această achiziție poate fi lăsată în paragină din cauza unor împrejurări vitrege, din cauza unor îngrijiri exagerate, a unor decepții, boli și suferințe, a deficitului flagrant de sentiment de comuniune socială, cu consecințele ce decurg de aici. Dar achiziția evoluționistă a dragostei materne este de cele mai multe ori atât de puternică la animale și la oameni, încât ea depășește cu ușurință impulsia hrănirii și impulsia sexuală³. Putem afirma cu toată certitudinea că relația mamă-copil este de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea sentimentului uman de comuniune socială. O renunțare la această pârgie extrem de puternică a dezvoltării umanității ne-ar pune în cea mai mare încurcătură în ceea ce privește găsirea unui înlocuitor oarecum satisfăcător, făcând cu totul abstracție de faptul că sentimentul contactului matern (*mütterliche Kontaktgefühl*), ca proprietate de nepierdut a evoluției, s-ar opune cu îndârjire unei distrugerii. *Probabil că datorăm contactului matern cea mai mare parte a sentimentului uman de comuniune socială și, prin acesta, stabilitatea reală a civilizației umane.* Desigur că influențele dragostei materne de azi nu mai sunt adesea suficiente pentru a acoperi nevoia de colectivitate (*Not der Gemeinschaft*). Un viitor îndepărtat va trebui să echilibreze mult mai mult folosința acestei proprietăți cu idealul de colectivitate (*Gemeinschaftsideal*). Căci adesea contactul dintre mamă și copil este prea slab, pentru ca încă și mai adesea el să fie prea puternic. În primul caz, copilul poate, încă de la începutul vieții sale, să aibă o impresie de ostilitate a vieții și, prin experiențe ulterioare de același fel, să facă din această *opinie* firul conducător al vieții sale.

Așa cum am constatat adesea, contactul mai bun cu tatăl, cu bunicii nu este suficient spre a compensa relația mamă-copil. În general, se poate afirma că un contact mai bun al copilului cu tatăl demonstrează eșecul mamei, ceea ce aproape întotdeauna înseamnă instituirea unei a doua faze în viața copilului, faptul că el — pe drept sau pe nedrept — a trăit o decepție cu privire la mamă. Faptul că adesea fetele au un contact mai puternic cu tatăl, iar băieții cu mama, nu poate fi pus în relație cu sexualitatea, ci trebuie examinat prin prisma constatării de mai sus, care ne arată că avem de-a face cu două lucruri diferite: că tații se poartă adesea duios cu fetele și femeile, și că fetele, ca și băieții, în pregătirea lor

ludică pentru viitoarele roluri în viață, precum și în general în joc⁴, îl includ în această pregătire și pe părintele se sex opus. Că uneori intră în joc și impulsia sexuală, desigur rareori în modul exagerat prezentat de Freud, este un fapt pe care l-am observat numai la copiii foarte răsfățați, care vor să-și realizeze întreaga dezvoltare în interiorul familiei, ba și mai mult, în cadrul unei legături exclusive cu persoana care îi răsfăță. Misiunea care îi revine în mod obligatoriu mamei, din punct de vedere al istoriei evoluției și din punct de vedere social, este de a-l face pe copil cât mai repede posibil apt de colaborare și de solidaritate umană, gata să ajute și gata de a se lăsa ajutat în cazul în care forțele sale nu-i sunt suficiente. S-ar putea scrie volume despre „copilul echilibrat” (*„wohltemperierte Kind”*). Este aici suficient să arătăm că copilul trebuie să se simtă în casă un partener cu drepturi egale, manifestând un interes sporit față de tată și față de frați și surori, iar în curând față de toate persoanele din anturajul său. Astfel, de timpuriu, el nu va mai fi o povară, ci un camarad (*Mitspieler*). Curând se va simți în apele sale și va dezvolta acel curaj (*Mut*) și acea încredere în sine care își au originea în contactul cu anturajul. Tulburările pe care le prezintă, deficiențe intenționate sau nu ale funcțiilor sale, enurezia, constipația, dificultățile de alimentație fără cauze patologice, vor fi considerate atât de copilul însuși cât și de anturaj drept o problemă rezolvabilă, abstracție făcând de faptul că asemenea fenomene nu ar apărea niciodată în cazul în care tendința de cooperare ar fi suficient de puternică. La fel putem spune despre sugerea policelui și roaderea unghiilor, despre scobitul în nas sau despre înghițitul pe nemestecate. Aceste fenomene apar numai în cazul în care copilul refuză conlucrarea, refuză să accepte civilizația (*die Aufnahme der Kultur verweigert*). Sunt fenomene care se manifestă aproape exclusiv la copiii răsfățați care, astfel, vor să oblige anturajul la un efort mai mare, suplimentar, fiind întotdeauna asociate cu încăpățânarea fățișă sau ascunsă, semn clar al unui sentiment de comuniune socială deficitar. M-am referit mereu, de multă vreme, la aceste fapte. Dacă azi Freud caută să atenueze pansexualismul, care este baza teoriei sale, la această revizuire realitățile evidențiate de psihologia individuală au, desigur, o contribuție majoră. Mult mai recentă concepție a Charlottei Bühler cu privire la un stadiu „normal” al încăpățânării la copil trebuie, desigur pe bună dreptate, redusă la realitățile relevate de psihologia individuală. Faptul că defectele copiilor se manifestă sub forma de trăsături de caracter ca încăpățânarea, gelozia, egolatria, sentimentul de comuniune socială deficitar, ambiția egoistă, pofta de răzbunare etc., trăsături de caracter care pot fi când mai evidente, când mai puțin evidente și care rezultă din structura descrisă mai sus, confirmă de asemenea concepția noastră despre caracter ca linie conducătoare în țelul de superioritate, ca reflectare a stilului de viață și ca atitudine socială neînnăscută, ci făurită de copil și fasonată de acesta în

același timp cu legea sa de mișcare. Probabil că micile bucurii ca reținerea materiilor fecale, sugerea degetului, jocul infantil cu organele genitale etc., care uneori sunt preludiate de o senzație mai puternică, dar evanescentă de gâdilare, îi caracterizează pe copiii răsfățați, care nu-și pot refuza nici o dorință și nici o desfătare.

O altă răspântie periculoasă în dezvoltarea sentimentului de comuniune socială o constituie personalitatea tatălui. Mama nu trebuie să se opună ocazional de a stabili contactul cu copilul cât mai curând posibil, fapt care nu este cu puțință în caz de răsfăț monopolizator sau în caz de aversiune față de soț. Pe de altă parte, tatăl nu trebuie predestinat ca un distribuitor de amenințări sau de pedepse. El trebuie să-i acorde copilului suficient timp și căldură, spre a nu fi împins de mamă pe al doilea plan. Semnalez ca fiind de o deosebită nocivitate încercarea de a o birui pe mamă printr-o afecțiune și mai mare arătată copilului sau, ca o corectare a răsfățului la care se dedă mama, instituirea unui regim draconic, care nu face decât să-l atașeze și mai mult pe copil de mamă. La fel de nocivă este impunerea de către tată a autorității și principiilor sale, caz în care poate că îl va subjuga pe copil, dar fără a-l constrânge să colaboreze prin prisma sentimentului de comuniune socială.

De o importanță aparte, în epoca noastră febrilă, sunt orele mesei, care au rolul lor în educarea copiilor în spiritul colaborării. O atmosferă de bună dispoziție este neapărat necesară. Povețele cu privire la felul de a mânca trebuie reduse la strictul necesar. Bunul exemplu personal este calea cea mai bună de urmat. Muștrarea, accesele de furie, proasta dispoziție trebuie eliminate în aceste ocazii. De asemenea, trebuie să ne reținem de a face lectură și de la debitarea de reflecții găunoase. Orele de masă sunt de asemenea cât se poate de nepotrivite pentru reproșuri referitoare la notele rele primite la școală sau referitoare la alte neajunsuri. Această atmosferă de colectivitate (*Gemeinsamkeit*) trebuie să căutăm să o realizăm în special la micul dejun, deci la începutul zilei. O cerință importantă este aceea de a le da copiilor deplina libertate de a vorbi sau de a pune întrebări. Luarea în râs a copilului, zeflemisirea, criticarea lui pentru nimicuri, faptul de a-l da altor copii ca exemplu dăunează integrității, pot să producă închiderea în sine, timiditate și un grav sentiment de inferioritate. Nu trebuie să le demonstrezi copiilor micimea lor, lipsa lor de cunoștințe și neputința, ci trebuie să le deschizi calea spre un antrenament curajos (*zu einem mutigen Training*), să nu le rețezi interesul pe care-l arată pentru un lucru, să nu le smulgi totul din mână, să le arăți întotdeauna că numai începutul e greu, să nu intri în panică în fața unei situații periculoase, ci să dovedești spirit de prevedere și o justificată protecție. Iritabilitatea părinților, vrajba conjugală, lipsa de unanimitate în problemele educației pot lesne să dăuneze dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Orice excludere categorică a

copilului din societatea adulților trebuie, de la caz la caz, evitată. Lauda și dojana trebuie să aibă în vedere doar reușita sau nereușita instruirii (*Training*)⁵ și nu personalitatea copilului.

Boala unui copil poate de asemenea deveni un obstacol periculos în calea dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Un obstacol mai periculos, ca de altfel și celelalte dificultăți, dacă boala survine pe parcursul primilor cinci ani de viață. Am vorbit despre importanța inferiorităților organice înăscute și am arătat că ele prezintă, din punct de vedere statistic, rele amăgitoare și obstacole în calea sentimentului de comuniune socială. Același lucru poate fi spus și despre bolile primei copilării, cum este rahitismul, care prejudiciază dezvoltarea corporală, dar nu pe cea psihică și care, de asemenea, poate conduce la desfigurări mai mari sau mai mici. Dintre celelalte boli ale primei copilării, cele mai păgubitoare pentru sentimentul comuniunii sociale sunt acelea care, prin anxietatea și preocuparea arătată de anturaj față de starea copilului, îi dau acestuia ideea că este o mare valoare, fără ca el să fi adus nici o contribuție personală în acest sens. Sunt de citat în această privință tușea convulsivă, scarlatina, encefalita și coreea, după a căror evoluție firească se pot observa la copil năravuri care arată că el luptă în continuare pentru menținerea statutului lui de copil răsfățat. Chiar și în cazurile în care persistă sechele organice, indicat este să nu se raporteze la aceste sechele deteriorările intervenite în conduita copilului și să nu se capituleze în fața acestei situații. Ba chiar am putut observa, după diagnosticarea eronată a unor maladii cardiace și renale și după descoperirea acestor erori și constatarea unei sănătăți perfecte, că dificultățile astfel generate nu dispar, egolatria și toate consecințele ei, îndeosebi lipsa de interes social, continuând invariabil să persiste. Anxietatea, îngrijorarea și lacrimile nu-i sunt de ajutor copilului bolnav, ci îl instigă să vadă în boala sa un avantaj. Se înțelege de la sine că sechelele corigibile ale copilului trebuie ameliorate sau vindecate cât mai repede posibil și că în nici un caz nu trebuie să se conteze pe faptul că defectul se va „cicatriza” cu timpul. Pe de altă parte, trebuie să-l ferim pe copil pe cât posibil de boală, fără a-i inculca vreo fobie și fără a-i interzice contactul cu ceilalți.

A-l copleși pe copil, pretinzându-i performanțe care întrec capacitățile sale fizice și spirituale, poate ușor să ducă, din cauza dezgustului și surmenajului, la o atitudine potrivnică integrării în viață. Învățământul artistic și științific trebuie să corespundă puterii de înțelegere a copilului⁶. Pe același temei, trebuie pus capăt fanatismului unor sexopedagogi care vor să explice copiilor problemele sexuale. Trebuie să-i răspundem copilului ori de câte ori el întreabă sau pare să întrebe, în măsura în care suntem siguri că el poate digera ceea ce îi comunicăm. În orice caz, însă, el trebuie instruit de timpuriu asupra valorii egale a sexelor și asupra propriului său rol sexual, deoarece altfel,

cum admite azi Freud, din civilizația noastră retrogadă ne-am putea alege cu opinia că femeia reprezintă o treaptă inferioară, ceea ce îi poate face lesne pe băieți orgolioși, cu toate urmările nefaste pentru societate, iar la fete poate provoca „protestul viril” descris de mine în anul 1912⁷, de asemenea cu urmări negative: îndoială cu privire la propriul sex și, în consecință, pregătirea deficitară pentru propriul rol sexual, cu toate consecințele supărătoare care decurg de aici.

Anumite dificultăți rezultă și din poziția ocupată în constelația fraților și surorilor. Întâietatea pronunțată sau nu a unuia dintre frați în prima copilărie este adesea spre dezavantajul altuia. Cu o extraordinară frecvență găsim, în una și aceeași familie, eșecul unui copil alături de reușita altuia. Activitatea mai mare a unuia poate să ducă la pasivitatea celuilalt, succesul unuia la insuccesul celuilalt. Adesea constatăm că insuccesele timpurii au un efect nefavorabil asupra viitorului copilului. De asemenea, preferința arătată pentru unul dintre copii, lucru greu de evitat, este dăunătoare pentru altul, declanșând la el un grav sentiment de inferioritate, cu toate manifestările posibile ale unui complex de inferioritate. Pe de altă parte, înălțimea, frumusețea, forța unuia îl pot pune în umbră pe celălalt. Oricum, nu trebuie trecute cu vederea faptele pe care le-am dat la iveală cu privire la poziția copilului în grupul de frați și surori.

Trebuie, înainte de toate, să punem cruce superstiției potrivit căreia situația fiecărui copil ar fi una și aceeași în interiorul unei familii. Știm deja că, fie și dacă pentru toți ar exista același anturaj și aceeași educație, influența acestora e utilizată de copil ca material, într-un mod care este util puterii creatoare a acestuia. Vom vedea cât de diferit se comportă anturajul fiecărui copil în parte. Pare de asemenea sigur că copiii nu au aceleași gene și aceleași condiționări fenotipice. Chiar și referitor la gemenii univitelini crește din ce în ce mai mult îndoiala că ei ar avea o constituție fizică și psihică identică⁸. Dintotdeauna psihologia individuală susține că există o constituție fizică înnăscută, însă ea a constatat că „constituția psihică” (*„psychische Konstitution”*) se manifestă în primii trei ani până la cinci ani de viață sub forma unui prototip psihic (*psychische Prototyp*), care deja include în el legea de mișcare a individului și își datorează forma sa vitală forței creatoare a copilului, care utilizează ca material de construcție ereditatea și influențele mediului. Numai în lumina acestei concepții mi-a fost posibil să-mi reprezint diferențele dintre frați ca fiind aproape tipice, chiar dacă ele sunt diferite de la un caz individual la altul. Consider această problemă ca rezolvată, din moment ce am arătat că în forma de viață a fiecărui copil apare amprenta poziției sale în rândul fraților și surorilor. Faptul acesta aruncă o lumină vie asupra problemei dezvoltării caracterului. Căci dacă este adevărat că anumite trăsături de caracter corespund poziției copilului

în șirul fraților și surorilor, atunci nu prea mai rămâne loc de discuție în sensul de a releva ereditatea caracterului sau proveniența acestuia din zona anală sau din alte asemenea zone. Ba și mai mult, este ușor de înțeles cum un copil, în virtutea poziției sale în rândul fraților și surorilor, ajunge la un anumit caracter particular.

Mai mult sau mai puțin cunoscute sunt dificultățile copilului unic. Crescut întotdeauna printre adulți, de cele mai multe ori ocrotit cu o grijă exagerată de părinți, mereu preocupați de el, copilul învață foarte curând să se simtă în centrul atenției și să se comporte ca atare. Adesea boala sau debilitatea unuia dintre părinți constituie o circumstanță agravantă. Încă și mai adesea sunt de luat în considerare complicațiile conjugale și divorțurile, o atmosferă în care sentimentul de comuniune socială al copilului se dezvoltă anevoie. Nu de puține ori avem de-a face cu mame care protestează nevrotic împotriva venirii pe lume a unui copil, protest legat de grija exagerată pentru copilul unic, cu înrobirea sa totală⁹. Găsim în viața de mai târziu a unor astfel de copii, la fiecare în mod diferit, una din nuanțele dintre supunerea care protestează în secret și căutarea febrilă a autocrației (*Alleinherrschaft*), puncte vulnerabile care prin contactul cu o problemă exogenă încep să sângereze, ducând la manifestări zgomotoase.

În familiile cu copii numeroși, primul-născut se găsește într-o situație unică în felul ei, pe care nici un alt copil nu o trăiește. Câtva timp el este copil unic și are parte de tratamentul respectiv. Mai târziu el va fi „detronat”. Această expresie aleasă de mine redă atât de exact schimbarea de situație, încât autori care au adoptat-o mai târziu, atunci când descriu acest caz, cum face Freud, nu se pot lipsi de această expresie metaforică. Perioada care precedă această „detronare” are importanța ei prin impresiile trăite de copil în tot acest răstimp. Fie că este vorba de trei sau mai mulți ani, evenimentul „detronării” interesează un stil de viață deja stabilizat și va provoca o reacție conformă acestuia. În general, copiii răsfățați suportă această schimbare cam la fel de greu ca întârcarea. Dar trebuie să constat că fie și un interval de un singur an este suficient pentru ca urmele detronării să fie făcute vizibile pentru întreaga viață, în această privință trebuie să ținem seama de faptul că primul-născut a și dobândit un spațiu vital (*Lebensraum*), ca și de faptul că acesta este îngustat de venirea pe lume a celui de al doilea copil. După cum vedem, pentru o înțelegere aprofundată a situației este necesar să luăm în considerare o mulțime de factori. Mai presus de toate este de notat că întregul proces, atunci când intervalul de timp nu este mare, se desfășoară „în tăcere”, fără a fi exprimat în noțiuni, ceea ce înseamnă că nu este susceptibil de a fi corectat prin experiențe ulterioare, ci numai prin cunoașterea conexiunilor cu ajutorul psihologiei individuale. Aceste impresii neverbale (*wortlosen Eindrücke*), atât de numeroase în prima copilărie, ar fi fost interpretate de

Freud și Jung, dacă cumva ei s-ar fi aplecat vreodată asupra acestora, nu ca evenimente trăite, ci, în deducțiile lor, ca impulsii inconștiente sau ca atavisme ale inconștientului colectiv¹⁰. Impulsurile de ură sau dorințele de moarte la adresa altor persoane (*Todes wünsche*), pe care le întâlnim uneori, sunt produse¹¹ ale unei educări incorecte a sentimentului de comuniune socială, produse bine cunoscute de noi și pe care le găsim la copiii răsfățați, adesea împotriva celui de al doilea copil. Asemenea dispoziții și indispoziții găsim și la copiii născuți mai târziu, de asemenea în primul rând la cei răsfățați. Dar primul-născut, dacă a fost răsfățat peste măsură, are o situație oarecum excepțională față de ceilalți și, în medie, resimte mai puternic detronarea. Aceleași manifestări sunt însă de găsit și la copiii care îi succedă, care pot contracta cu ușurință un complex de inferioritate, dovadă suficientă că acel puternic traumatism al nașterii¹² ca factor causal în eșecurile primului-născut este de domeniul fabulei, o supoziție vagă, care poate fi luată drept bună numai de cei care nu cunosc psihologia individuală.

Este de asemenea lesne de înțeles faptul că protestul primului-născut contra detronării sale se manifestă extrem de frecvent printr-o tendință de a recunoaște ca fiind justificată puterea care i-a fost oarecum acordată sau de a o păstra de partea sa. Un exemplu grăitor în această privință am găsit în biografia lui Theodor Fontane. Cine nu vrea să despice firul de păr în patru nu se poate să nu recunoască trăsături autoritare în personalitatea lui Robespierre, în ciuda participării sale proeminente la revoluție. Dat fiind însă faptul că psihologia individuală este împotriva oricărei reguli rigide, nu trebuie să scăpăm din vedere că determinant nu este locul ocupat în succesiunea fraților și surorilor, ci situația respectivă, așa încât portretul psihic (*seelische Porträt*) al unui prim-născut poate să apară și mai târziu în această succesiune atunci când un copil își fixează atenția asupra urmașului său și reacționează față de acesta de pe poziția unui prim-născut. Nu trebuie să trecem cu vederea nici împrejurarea în care uneori cel de al doilea născut își asumă rolul de prim-născut, atunci când, de exemplu, primul-născut este debil mintal. Un bun exemplu de acest fel găsim în personalitatea lui Paul Heyse, care a adoptat o atitudine aproape paternă față de fratele său mai mare și care la școală se dădea drept mâna dreaptă a institutorului, în toate cazurile vom găsi însă un teren de cercetare gata pregătit, dacă studiem toate formele de viață speciale ale unui prim-născut și nu uităm cum secundul îl încolțește de la spate. Că el găsește uneori scăpare, tratându-l pe secund într-un mod patern sau matern, nu este decât o variantă a strădaniei sale către supremație (*Streben nach der Oberhand*).

O problemă specială pare a se prezenta foarte adesea în cazul acelor prim-născuți care sunt urmați, la un interval cât se poate de scurt, de o soră. Sentimentul lor de comuniune socială este adesea expus la

grave prejudicieri. În primul rând din cauză că fetele sunt deosebit de favorizate de natură, în primii lor 17 ani de viață, în ceea ce privește creșterea corporală și dezvoltarea psihică, care sunt mai rapide. Adesea lucrul acesta se întâmplă și pentru că băiatul mai în vârstă încearcă să-și afirme nu numai rangul său de prim-născut, ci și superioritatea în sens rău a rolului său masculin, pe când fata, cu puternicul ei sentiment de inferioritate imprimat de starea socială a femeii, stare existentă încă și astăzi, ripostează violent, manifestând în aceste împrejurări un antrenament mai serios, care îi conferă adesea trăsături energice. La unele fete acesta este preludiul „protestului viril”¹³, care poate duce la nenumărate urmări, bune sau rele, în dezvoltarea fetei, toate cantonate între preferințele modului de a fi bărbătesc și abaterile de la conduita normală a bărbaților și până la respingerea dragostei (*Ablehnung der Liebe*) și homosexualitate. Freud a făcut mai târziu uz de acest concept al psihologiei individuale și l-a inclus în schema sa sexuală sub numele de „complex al castrării”, afirmând că numai lipsa organului genital masculin produce acel sentiment de inferioritate, a cărui structură a fost găsită de către psihologia individuală. Recent, însă, el a lăsat să se înțeleagă că ar acorda interes laturii sociale a acestei probleme. Faptul că primul-născut este aproape întotdeauna considerat stâlpul familiei¹⁴ și purtătorul tradițiilor ei conservatoare demonstrează, iarăși, că aptitudinea de a ghici presupune experiență.

În ceea ce privește impresiile cu care secundul își făurește propria-i lege de mișcare, acestea vor fi influențate îndeosebi de faptul că el are mereu în fața sa un alt copil, care nu numai că este mai dezvoltat decât el, ci de cele mai multe ori îi contestă egalitatea, căutând să-și mențină supremația. Aceste impresii nu intră în calcul dacă diferența de vârstă este mare, dar contează cu atât mai mult cu cât această diferență este mai mică. Trăirile secundului devin apăsătoare dacă acesta simte că primul-născut este imbatabil. Asemenea impresii dispar aproape cu totul în cazul în care secundul este biruitor de la bun început, fie din cauza inferiorității primului-născut, fie din cauza căderii în dizgrație a acestuia. Aproape întotdeauna, însă, vom putea observa la secund o mai impetuoasă strădanie de ascensiune (*Aufwärtsstreben*), care se manifestă ba într-o energie mai mare, ba într-un temperament mai violent, fie pe latura sentimentului de comuniune socială, fie în eșecuri. Se impune să cercetăm dacă nu cumva el are de obicei impresia că se găsește într-o competiție, la care ia uneori parte și primul-născut, și dacă nu-și dă seama că întotdeauna este ca sub maxima presiune.

În caz de sexe diferite, rivalitatea se poate accentua, uneori fără deteriorarea sensibilă a sentimentului de comuniune socială. Frumusețea unuia dintre copii este de luat și ea în seamă. De asemenea răsfățarea unuia dintre ei, sesizată de celălalt, deși un observator din afară nu va găsi

o deosebire frapantă în grija acordată de părinți copiilor. Dacă unul dintre copii eșuează cu totul, adesea celălalt este absolut dispus la reușită, dispoziție care se poate dovedi mai puțin susținută o dată cu intrarea în viața școlară sau la atingerea maturității. Dacă unul din ei este recunoscut ca eminent, celălalt se poate rata. Uneori constatăm că ambii fac același lucru, atât în bine cât și în rău, dar nu trebuie să trecem cu vederea faptul, vizibil chiar și la gemenii univitelini, că unul se află la remorca celuilalt. În cazul secundului, de asemenea, avem ocazia să ne minunăm de capacitatea sa originală de deducție, în mod vădit investită de evoluție, care o ia înaintea înțelegerii. Îndeosebi Biblia ne dezvăluie admirabil revolta titanică a secundului, în istoria lui Esau și Iacob, fără ca noi să putem presupune un înțeles al acestor fapte, dorința fierbinte a lui Iacob de a fi prim-născut, lupta lui cu îngerul¹⁵ („Nu te voi lăsa să pleci, până nu mă vei binecuvânta”), visul său cu scara care urca la cer ne vorbesc clar despre spiritul de competiție al secundului. Chiar și acela neînclinat să urmărească expunerea mea nu va putea să nu se lase profund mișcat de disprețul arătat de Iacob, de-a lungul întregii sale vieți, la adresa primului-născut, de perseverența cu care pețește pe cea de-a doua fiică a lui Laban, de slaba speranță pe care și-o pune în primul său născut, de felul marelui în care îl binecuvântează pe cel de-al doilea fiu al lui Iosif.

Una din cele două fete mai în vârstă dintr-o familie s-a simțit nespuse de revoltată la nașterea surioarei sale, mai mică decât ea cu trei ani. Secunda a „ghicit” avantajul care îi revenea devenind un copil ascultător și s-a făcut astfel extraordinar de iubită. Cu cât mai iubită era ea, cu atât mai mult spumea de furie cea mai vârstnică, iar atitudinea ei de protest înfocat s-a menținut până la o vârstă înaintată. Secunda, obișnuită cu superioritatea ei pe toate planurile, a suferit primul ei șoc atunci când, la școală, a fost întrecută la învățătură. Școala și, mai târziu, cele trei probleme ale vieții au silit-o să bată în retragere în fața fiecărei situații periculoase pentru ambiția ei și, ca urmare a fricii sale de înfrângere, și-a structurat complexul ei de inferioritate, sub forma numită de mine „mișcare șovăielnică” („*zögernden Bewegung*”). Prin aceasta era, desigur, protejată într-o oarecare măsură contra oricărei înfrângeri. Ea a visat în repetate rânduri că a pierdut trenul, ceea ce demonstrează forța stilului ei de viață, care și în vis îi recomanda cu insistență să se antreneze pentru pierderea ocaziilor. Dar nici o ființă omenească nu poate găsi un punct de echilibru în sentimentul de inferioritate. Tendința evoluționistă a oricărei viețuitoare către un ideal de perfecțiune¹⁶ nu are niciodată liniște și urmează o cale ascendentă, fie în direcția sentimentului de comuniune socială, fie contra acestuia, în mii de variante. Varianta care i s-a impus secundeii noastre și pe care, după câteva încercări de tatonare, ea a găsit-o utilă și a adoptat-o, era o nevroză compulsivă a spălatului (*Waschzwangsneurose*) care, prin permanenta trebuință de a se spăla pe

sine, hainele și aparatura ei, mai ales după ce se apropia de alte persoane, i-a barat calea de soluționare a problemelor, dar i-a și permis să-și omoare timpul, marele dușman al nevroticilor. Cu acesta ea a intuit, fără a pătrunde sensul actului, că prin îndeplinirea excesivă a unei funcții a civilizației, care mai înainte o făcuse iubită, acum îi pusese în inferioritate pe toți ceilalți oameni¹⁷. Numai ea era curată, toți ceilalți și toate cele erau niște împuțiciuni. Nu mai are rost să insist asupra sentimentului ei de comuniune socială deficitar, deficiență care privea un copil în aparență bine crescut, dar peste măsură de răsfățat de mama sa. La fel, inutil să mai spun că vindecarea sa nu este de conceput decât prin întărirea sentimentului de comuniune socială.

Sunt multe de spus despre cel mai mic din familie. În comparație cu ceilalți, se găsește și el într-o situație fundamental diferită. El nu este niciodată singurul copil, așa cum a fost o vreme primul-născut. Prâslea nu are pe nimeni în spatele lui, așa cum au ceilalți copii. Și nu are în față pe unul singur, ca secundul, ci adesea pe mai mulți. Prâslea este de cele mai multe ori răsfățat de către părinții ajunși în pragul bătrâneții și se află în situația incomodă de a fi privit întotdeauna drept cel mai mic și mai neputincios și de a nu fi luat mai niciodată în serios. În general, nu este într-o situație defavorabilă. Aspirația sa la superioritate față de înaintașii săi este zilnic atârțată. În unele privințe, situația sa este echivalentă cu a secundului, o situație în care pot ajunge și copiii de pe alte locuri din șirul fraților și surorilor dacă, întâmplător, izbucnesc rivalități similare. Forța sa se manifestă adesea în încercările sale de a-și depăși toți frații și surorile, în cele mai diferite grade ale sentimentului de comuniune socială. Slăbiciunea sa provine adesea din faptul că evită lupta directă pentru superioritate — ceea ce pare a fi regulă la copiii foarte răsfățati —, el căutând să-și atingă țelul pe un alt plan, într-o altă formă de viață, într-o altă profesie. Privirea exersată a celui care practică psihologia individuală va sesiza întotdeauna cu uimire, în atelierul vieții psihice umane, cât de des acest destin îi este impus celui mai mic dintre frați. Dacă familia este o familie de oameni de afaceri, cel mai mic va fi, de exemplu, poet sau muzician. Dacă frații și surorile au ocupații intelectuale, cel mai mic va îmbrățișa adesea o meserie sau va intra în comerț. Aici, desigur, trebuie să ținem seama de îngustarea posibilităților pentru fete, în civilizația noastră cu totul imperfectă.

În ceea ce privește caracterologia celui mai mic dintre frați, referirea mea la biblicul Iosif a atras atenția tuturor. Așa cum toată lumea știe, Benjamin era cel mai mic fiu al lui Iacob. El venise pe lume însă cu 17 ani mai târziu decât Iosif și multă vreme a rămas necunoscut de către acesta. Nu contase în dezvoltarea lui Iosif. Se cunosc toate aceste fapte, cum acest băiat, visând despre viitoarea sa mărire, se plimba printre frații săi care trudeau din greu și îi necăjea foarte tare cu visele lui de dominație

asupra lor, asupra lumii, ca și prin faptul că se asemuia cu Dumnezeu, desigur pentru că fusese preferatul tatălui lor. Dar el a devenit stâlpul familiei, al seminției sale și, mai mult decât atât, unul dintre salvatorii civilizației, în unele dintre acțiunile sale, precum și în opera sa, se vede măreția sentimentului său de comuniune socială.

Sufletul intuitiv al poporului a creat multe asemenea simboluri¹⁸. Multe altele găsim de asemenea în Biblie, cum sunt Saul, David etc. Dar și în basmele din toate timpurile și de la toate popoarele, unde este vorba de Prâslea, putem fi singuri că el va fi învingătorul. Este de ajuns să facem un tur de orizont în societatea noastră contemporană, printre mărimile de prim ordin ale umanității, spre a vedea cât de des cel mai tânăr a ajuns în situații proeminente. Prâslea poate că și eșuase adesea în mod surprinzător, ceea ce poate fi atribuit faptului că a depins de o persoană care l-a răsfățat sau care l-a neglijat, situații în care, în mod greșit, și-a construit inferioritatea sa socială (*seine soziale Minderwertigkeit*).

Acest domeniu de cercetare a copilului, cu privire la poziția sa în șirul fraților și surorilor, este departe de a fi epuizat. Asemenea cercetări arată cât se poate de clar felul în care un copil utilizează situația sa și impresiile aferente ca material de construcție pentru a-și structura în mod creator stilul său de viață, legea sa de mișcare și, prin intermediul acestora, trăsăturile sale de caracter. Cât de puțin loc a rămas pentru o ipoteză a trăsăturilor de caracter ereditare ar trebui să-i fie clar cititorului inteligent. Referitor la celelalte poziții din șirul copiilor, în măsura în care ele nu le imită pe cele descrise mai sus, știu prea puțin. Crighton Miller, din Londra, mi-a semnalat că a descoperit un puternic protest viril la o fată care avea două surori mai mari, singurii copii din familie. M-am putut convinge, nu o dată, de exactitatea descoperirii sale și mi-o explic prin faptul că această fată trăia deziluzia părinților la nașterea unei noi fete, pe care o intuia, dând expresie, oricum, nemulțumirii sale față de rolul de femeie. Să nu ne mire dacă vom descoperi la această a treia fată o puternică atitudine de încăpățănare, care ne arată că ceea ce Charlotte Bühler găsisese a fi „naturalul stadiu al încăpățănării” poate fi mai degrabă înțeles ca o creație individuală¹⁹, ca un protest permanent împotriva unei umilințe reale sau imaginare, în sensul explicațiilor date de psihologia individuală.

În ceea ce privește dezvoltarea unei singure fete printre băieți și a unui singur băiat printre fete, cercetările mele nu sunt încheiate. Având în vedere observațiile mele de până azi, mă aștept ca aceste două cazuri să se manifeste prin atitudini extreme, fie mai mult în direcția masculină, fie în cea feminină. În direcția feminină, dacă aceasta li s-a părut în copilărie a fi mai promițătoare de succes, în cea masculină, dacă aceasta li s-a părut un țel demn de râvnit. În primul caz vom găsi, în mod excesiv, gingășia și

trebuința de sprijin (*Anlehnungsbedürfnis*), în toate manierele posibile, pozitive și negative, iar în cel de al doilea caz vom găsi pofta de a domina, îndărătnicia, dar uneori și curajul și tenacitatea demnă.

NOTE

¹ A se vedea nota 6 de la p. 128.

² „*sindmassgebende Mittel*”, în textul original. (Nota trad.)

³ Experimente cu șobolani (femele) au demonstrat că sentimentul matern este mult mai puternic decât trebuința sexuală: femelele izolate de puii lor prin punți pe care, trecând, erau supuse unor șocuri electrice, continuau să se avânte pe aceste punți ori de câte ori erau despărțite de puii pe care trebuiau să-i alăpteze, pe când femelele care erau izolate de masculi prin punți identice renunțau imediat la alte încercări de a înfrunța șocurile electrice. (Nota trad.)

⁴ A se vedea Groos, *Spiele der Kinder*.

⁵ Uneori este vădit că folosind termenul *Training* autorul are în vedere mai ales anumite sensuri ale termenului englez: instruire, formare, pregătire, dresaj, antrenament, sau pe toate la un loc. (Nota trad.)

⁶ A se vedea dr. Deutsch, *Klavierunterricht auf individualpsychologischer Grundlage*.

⁷ A se vedea A. Adler, *Über den nervösen Charakter*.

⁸ A se vedea Holub, *Internat. Zeitschrift für Individualpsychologie*, Leipzig, 1933.

⁹ „*mit seiner vollkommenen Versklavung*”, în textul original. (Nota trad.)

¹⁰ „*als atavistisches soziales Unbewusstes*”, în textul original. (Nota trad.)

¹¹ „*die uns wohlbekanntesten Kunstprodukte*”, în textul original. (Nota trad.)

¹² A se vedea, în această privință, lucrarea lui Otto Rank *Le traumatisme de la naissance*, Payot, Paris, 1928. (Nota trad.)

¹³ A se vedea A. Adler, *Über den nervösen Charakter*.

¹⁴ „*der Träger der Familie*”, în textul original. (Nota trad.)

¹⁵ De fapt, lupta cu Dumnezeu; a se vedea *Biblia*, Geneza, 32,28. (Nota trad.)

¹⁶ „*nach einem idealen Ziel der Vollkommenheit*”, în textul original. (Nota trad.)

¹⁷ „*allen anderen Menschen den Rang abgelaufen hatte*”, în textul original. (Nota trad.)

¹⁸ „*Hinweise*”, în textul original. (Nota trad.)

¹⁹ „*als Kunstprodukt*”, în textul original. (Nota trad.)

14. REVERII SI VISE

O dată cu acest capitol intrăm în imperiul fanteziei. Ar fi o mare greșeală să scoatem această funcție (creată și ea de torentul evoluționist) din întregul vieții psihice și din relațiile acesteia cu cerințele lumii exterioare sau să vrem să o opunem întregului, Eului. Ea este mai degrabă o parte a stilului de viață individual, pe care în același timp îl caracterizează și, în calitate de proces psihic, își pune pecetea pe toate celelalte elemente ale vieții psihice¹, purtând de altfel în sine expresia legii de mișcare a individului. Misiunea ei este aceea ca, în anumite împrejurări, să se exprime ideatic, pe când de obicei se ascunde în imperiul emoțiilor și sentimentelor sau în atitudinile individului. Ca orice alt proces psihic, ea țintește spre ziua de mâine și de aceea se mișcă în torentul care se îndreaptă către țelul desăvârșirii (*zum Ziel der Vollendung*). Din acest punct de vedere este absolut clar cât de lipsit de sens este de a vedea în procesul imaginației sau în derivatele acesteia reveriile și visele, o împlinire a dorințelor, ba mai mult, să crezi că prin aceasta ai adus vreo contribuție la înțelegerea mecanismului acestora². Deoarece orice formă de expresie psihică este una de jos în sus, de la o minus-situație la o plus-situație, atunci putem considera că orice expresie a unui proces psihic este o împlinire de dorințe.

Mai mult decât bunul-simț (*common sense*), fantezia se servește de capacitatea de ghicire, fără ca prin aceasta să spunem că ea și ghicește „exact”. Mecanismul ei constă în a se ține la distanță un timp — în cazul psihozei în mod permanent — de *common sense*, adică de sentimentul de comuniune socială din prezent, nemulțumită de viitorii pași care trebuie făcuți în direcția colectivității. Lucrul acesta este ușor de făcut atunci când individul nu dispune de un puternic sentiment de comuniune socială. Dacă, însă, este destul de puternic, atunci el conduce pașii fanteziei spre scopul unei îmbogățiri a colectivității. Întotdeauna, însă, în mii de variante, procesul psihic ivit de la sine³ se lasă dizolvat artificial în idei, sentimente și dispoziții atitudinale. Vom recunoaște drept „juste”, „normale”, „valoroase” doar acele atitudini care, așa cum este cazul marilor realizări, slujesc obștea. Interpretarea noțională a acestor judecăți printr-o altă prismă este logic exclusă, ceea ce nu împiedică adesea ca stadiul actual al *common sense* să refuze asemenea realizări, până când ele vor fi atins un nivel mai înalt de înțelegere, în sensul de a contribui la binele obștei.

Orice încercare de soluționare a unei probleme actuale pune în mișcare fantezia, dat fiind faptul că avem de-a face cu necunoscutul viitorului. Puterea creatoare, al cărei rol în făurirea stilului de viață în

copilărie l-am recunoscut, este la lucru în continuare.

Reflexele condiționate, care țin în mii de feluri configurația stilului de viață, pot fi utilizate mai departe doar ca material de construcție⁴. Ele nu sunt utilizabile pentru crearea automată a ceva cu totul nou. Dar puterea creatoare urmează acum calea stilului de viață autocreat. Cârmuirea fanteziei va fi lăsată și ea în seama stilului de viață. Fie că individul recunoaște interdependența, fie că nu, putem găsi în realizările ei expresia stilului de viață și le utilizăm ca pe niște porți de intrare de unde să aruncăm o privire în atelierul spiritului. Procedând corect, vom ajunge întotdeauna la Eu, la întreg, pe când în cazul unei concepții incorecte am putea avea impresia că există o opoziție, cum ar fi aceea dintre conștient și inconștient. Freud, reprezentantul acestei viziuni eronate, se apropie în marș forțat de o mai bună înțelegere vorbind azi de inconștient în Eu, ceea ce, firește, îi dă Eului o cu totul altă înfățișare, înfățișare pe care psihologia individuală a văzut-o de la bun început.

Orice idee mare, orice operă de artă își datorează apariția neobositului spirit creator și novator al umanității. Poate că cei mai mulți contribuie într-o mică măsură la aceasta. Cel puțin în asimilarea și în conservarea, în valorificarea noii creații. Aici, totuși, reflexele condiționate pot juca un rol important. La artistul creator ele sunt doar materialul de construcție de care el se servește pentru a depăși în imaginația sa vechiul. Artiștii și geniile sunt neîndoielnic călăuzele umanității și plătesc vamă pentru acesta cutezanță, arzând în propriul lor foc, pe care ei l-au aprins în copilărie. „Am suferit și, astfel, am devenit poet”⁵. Datorată pictorilor, învățăm să privim, să percepem mai bine culorile, formele, liniile. De la muzicieni învățăm să auzim mai bine și să ne modulăm coardele vocale. Poeții ne-au învățat să gândim, să vorbim și să simțim. Artistul însuși, de cele mai multe ori puternic biciuit încă din prima copilărie de necazuri de tot felul, de sărăcie, de anomalii ale văzului și auzului, de cele mai multe ori răsfățat în mod părtinitor, se smulge de timpuriu din ghearele sentimentului său de inferioritate și luptă cu fanatică ambiție cu realitatea mărginită, pentru a o descătușa, pentru sine și pentru ceilalți, ca port-drapel al evoluției care caută progresul, biruind dificultățile și ridicându-ne deasupra nivelului mediu.

Ceea ce noi încă de mult am demonstrat în această variantă apăsătoare, dar binecuvântată, este o mai mare sensibilitate corporală, o mai puternică receptivitate pentru evenimentele din exterior, variante care foarte adesea se lasă dovedite la purtător ca fiind inferiorități ale organelor de simț, iar dacă nu sunt evidente la acesta — deoarece mijloacele noastre de cercetare adesea dau greș în cazul variantelor discrete —, atunci le găsim în inferioritățile organice transmise ereditar, în arborele genealogic al familiei. Acolo se găsesc adesea urmele cele mai clare ale unor asemenea inferiorități constituționale, care nu de puține ori

conduc la boli, la minus-variante care au forțat ascensiunea umanității⁶. Spiritul creator al copilului se exprimă în jocul spontan și în desfășurarea individuală a fiecărui joc. Orice joc oferă spațiu pentru aspirația la superioritate. Jocurile colective țin seama de imboldul sentimentului de comuniune socială. Că, alături de acestea, nu trebuie să minimalizăm îndeletnicirile individuale, atât la copii cât și la adulți, este un lucru absolut justificat, ba chiar ele trebuie favorizate în măsura în care ne dau perspectiva unui beneficiu ulterior pentru societate. Ține de tehnica anumitor realizări, ceea ce nu exclude deloc caracterul lor social, ca ele să fie încercate și efectuate întotdeauna departe de ochii celorlalți. Aici fantezia este iarăși pusă la lucru, fiind din plin alimentată de artele frumoase. Va trebui totuși să-i ferim pe copii, până la o anumită vârstă, de orice hrană spirituală indigerabilă, care poate fi rău înțeleasă sau care poate să înăbușe sentimentul de comuniune socială aflat în dezvoltare. Țin de acestea, între altele, povestirile care conțin scene de groază, înfricoșătoare, care produc efecte puternice mai ales asupra copiilor cu sistemul uro-genital ușor de excitat⁷. Printre aceștia se numără copiii răsfățați, care nu pot rezista ispitelor „principiului plăcerii”. Fantezia și, mai târziu, praxisul acestor copii creează situații generatoare de frică și, ca o consecință, generatoare de excitații sexuale. În cercetările mele asupra sadicilor sexuali și masochiștilor am găsit întotdeauna, pe lângă un sentiment de comuniune socială deficitar, o succesiune funestă de asemenea circumstanțe.

Cele mai multe reverii ale copiilor și adulților, detașate într-un anumit grad de bunul-simț, merg în direcția țelului de superioritate. Este lesne de înțeles că, în scopul unei compensări, ca și în scopul menținerii echilibrului sufletesc — care niciodată nu este atins pe această cale —, fantezia va fi orientată tocmai în acea direcție concretă care trebuie să conducă la înfrângerea slăbiciunii resimțite. Procesul este, într-un anumit sens, similar cu acela pe care copilul îl parcurge la crearea stilului său de viață. Ori de câte ori întâlnește dificultăți, fantezia îl ajută să simuleze o înălțare a personalității, ceea ce, într-o anumită măsură, îl stimulează. Desigur că există destule cazuri în care stimularea lipsește, cazuri în care, ca să spunem așa, fantezia însăși reprezintă întreaga compensare. Că aceasta din urmă trebuie considerată drept antisocială, chiar dacă este lipsită de orice activitate și de orice demers ostil, lucrul acesta este de la sine înțeles. De asemenea, atunci când, întotdeauna în consens cu stilul de viață, care o dirijează, fantezia este orientată împotriva sentimentului de comuniune socială, putem vedea în aceasta o dovadă a eliminării sentimentului de comuniune socială din stilul de viață, lucru de care cercetătorul are a ține seama. Acesta este cazul frecventelor reverii (*Tagträume*) care, uneori, sunt înlocuite cu fantazări pe tema unor suferințe chinuitoare. Imaginarea unor scene de război, a unor fapte

eroice, a salvării unor persoane sus-puse dovedește de regulă un real sentiment de neputință⁸ și face loc în viață timidității. Acela care, în aceste manifestări, ca și în altele asemănătoare, vede formele de expresie contrastante ale unei ambivalențe, ale unei scindări a conștiinței, o viață dublă, nu cunoaște unitatea persoanei, în care contradicții aparente nu pot apărea decât ca rezultat al comparării minus-situației și plus-situației și al necunoașterii raportului lor. Cine cunoaște progresia neîntreruptă a procesului sufletesc înțelege că, dată fiind sărăcia limbajului nostru în caracterizarea corectă a unui fenomen psihic, este imposibil să descrii într-o formă statică un torent fără oprire.

Foarte adesea găsim fantazări pe tema că un copil își imaginează că el are alți părinți, ceea ce în mod cert dovedește nemulțumirea față de propriii săi părinți⁹. În psihoze (și nu numai în psihoze) găsim această fantazare pe teme reale impusă ca o acuzare permanentă, obligatorie. Ori de câte ori un ambițios găsește că realitatea este insuportabilă, el se refugiază pe tărâmul fermecat al fanteziei. Dar să nu uităm că atunci când fantezia se asociază realmente cu sentimentul de comuniune socială ne putem aștepta la realizări de mare valoare, deoarece fantezia, punând în mișcare sentimentele și emoțiile necesare, acționează ca un accelerator, sporind randamentul.

Valoarea randamentului fanteziei depinde, așadar, în primul rând de gradul de saturație cu sentiment de comuniune socială. Lucrul acesta este valabil atât pentru individ cât și pentru masă. Dacă avem de-a face cu un eșec sigur, trebuie să ne așteptăm ca și fantazarea să fie una care nu-și atinge ținta. Mincinosul, escrocul, lăudărosul sunt exemple grăitoare în acest sens. De asemenea mășcăriciul. Fantezia sa nu se odihnește niciodată, după cum nu o face nici atunci când se condensează în reverii. Chiar și atunci când individul este orientat spre un țel de superioritate el este constrâns să-și imagineze viitorul, ca în orice act de previziune. Nu este de trecut cu vederea faptul că fantazarea este un antrenament în cadrul stilului de viață, fie că ea are loc în realitate, în reverii, în vise sau în crearea unei opere de artă. Ea conduce la o reliefare a propriei personalități și, în acest sens, se supune mai mult sau mai puțin bunului-simț. Cel care visează știe adesea că visează și, dormind, oricât de detașat de realitate ar fi, rareori cade din pat. În vise, tot ceea ce interesează fantezia — bogăție, fapte eroice, opere mărețe, nemurire etc. — este hiperbolă, metaforă, parabolă, simbol. Nu trebuie să neglijăm puterea incitatoare a metaforei¹⁰. În pofida obtuzității unora dintre adversarii mei, metaforele sunt travestiri fanteziste ale realității, niciodată identice cu aceasta. Valoarea lor e de necontestat atunci când dau vieții noastre o energie suplimentară, dar trebuie să le interpretăm ca dăunătoare atunci când, prin stimularea sentimentelor, servesc la întărirea spiritului antisocial. În toate cazurile ele servesc la provocarea și întărirea tonusului

afectiv în fața unei probleme date, în concordanță cu stilul de viață, atunci când bunul-simț se dovedește prea slab sau când se află în contradicție cu soluția problemei reclamate de stilul de viață. Faptul acesta ne va ajuta la înțelegerea viselor.

Ca să înțelegem visele, se impune să luăm în considerare somnul, care reprezintă starea dispozițională în care este posibil visul. Fără discuție, somnul este o creație a evoluției, o reglare autonomă care, firește, este legată de modificări de stări corporale și care este provocat de acestea. Dacă azi nu putem decât bănuși aceste stări (poate că Zondek a clarificat întrucâtva problema, prin cercetările sale asupra hipofizei), avem dreptul să admitem că acționează la unison cu impulsul somnului (*Schlafimpuls*). Deoarece somnul slujește în mod vădit odihna și refacerea, el apropie, de asemenea, de punctul de repaus toate activitățile corporale și psihice. Forma de viață a individului uman este armonizată mai bine, prin veghe și somn, cu alternanța dintre zi și noapte. Ceea ce, între altele, îl deosebește pe omul care doarme de acela treaz este distanțarea concretă de problemele zilei.

Somnul, însă, nu este frate cu moartea. Forma de viață, legea de mișcare a individului veghează fără răgaz. Omul care doarme se mișcă, evită în pat pozițiile neplăcute, poate fi trezit de lumină și zgomot, ține seama de copilul care doarme lângă el și poartă cu sine bucuriile și necazurile zilei. În somn omul este preocupat de toate problemele, a căror rezolvare nu trebuie tulburată de somn. Mișcările zgomotoase ale sugarului o trezesc pe mamă, iar noi ne trezim dimineața aproape întotdeauna la ora la care vrem să ne trezim. Atitudinea corpului în timpul somnului este adesea, așa cum am arătat¹¹, o bună imagine a atitudinii psihice, ca și starea de veghe. Unitatea vieții psihice se păstrează și în timpul somnului, așa încât trebuie să considerăm ca făcând parte din acest întreg somnambulismul sau sinuciderea în timpul somnului, scrâșnirea din dinți, vorbitul în somn, contracțiile musculare, strângerea pumnilor, urmate de paralizii, de unde putem trage concluzii care trebuie confirmate, desigur, prin alte forme de expresie. În timpul somnului sunt uneori trăite sentimente și stări neasociate cu vise.

Că visul apare de cele mai multe ori ca o realitate vizuală (*als ein visuelles Faktum*), faptul se explică prin importanța cu totul aparte pe care o dăm certitudinii senzațiilor noastre vizuale. Le-am spus totdeauna discipolilor mei: „Dacă vreun punct oarecare, în cercetarea pe care o efectuați, vi se pare a fi neclar, astupați-vă urechile și urmăriți cu ochii mișcarea”. Probabil că fiecare dintre noi este conștient de această mare certitudine, fără să fi raționat clar asupra ei. Oare visul este în căutarea acestei mari certitudini? Oare dă el o expresie mai grăitoare stilului de viață, dat fiind faptul că se află la o distanță mai mare de problemele zilei, redus la el însuși, cu deplina păstrare a puterii creatoare ghidată de stilul

de viață, eliberat de constrângerile impuse de realitatea dătătoare de legi? Oare el trebuie să țină seama de fantezia ancorată în stilul de viață, pe acele căi unde îl vedem, de altfel, luptând în favoarea stilului de viață, când individul este confruntat cu o problemă care îi depășește puterile, atunci când bunul-simț nu corespunde sentimentului de comuniune socială al individului, întrucât nu are forță suficientă?

Nu vrem să-i urmăm pe cei care, printr-o conspirație a tăcerii și prin spoliere pe furia vor să ia apa de la moară psihologiei individuale. De aceea îl amintim aici pe Freud, care pentru prima dată a procedat la elaborarea unei teorii științifice a visului. Este un merit nepieritor, pe care nimeni nu i-l poate diminua, tot așa de puțin ca și anumite observații, pe care le socrate ca ținând de „inconștient”. Se pare că el știa mult mai multe decât a înțeles. Silindu-se însă să grupeze toate fenomenele psihice în jurul singurei substanțe predominante (*die einzig herrschende Substanz*) pe care o recunoaște — libidoul sexual —, el trebuia să cadă în greșală și, ceea ce este încă și mai rău, ia în considerare numai impulsurile nefaste care, așa cum am demonstrat, își au originea în complexul de inferioritate al copiilor răsfățați, sunt rezultatele educației eronate și propria creație eronată a copilului și nu permit niciodată să fie înțeleasă structura psihică în dezvoltarea ei reală, evoluționistă. Prin această prismă, rezumativ, concepția despre vise este următoarea: „Dacă un om s-ar putea decide să aștearnă în scris toate visele sale, fără nici o reținere, în mod fidel și amănunțit, cu un comentariu care să facă referire la amintirile și lecturile care ne-ar putea explica visele, el ar face umanității un dar de neprețuit. Dar în stadiul în care se află în prezent umanitatea, este sigur că nimeni n-o va face; în taină și pentru propria-i luare în considerare, încă ar fi ceva de valoare”. A scris aceste rânduri Freud? Nu el, ci Hebbel, în amintirile sale.

Să vedem în ce măsură rezistă criticii științifice concepția psihanalitică. Este de crezut că destul de puțin, de vreme ce Freud însuși, după nenumăratele modificări aduse teoriei interpretării viselor, susține că el nu a afirmat niciodată că orice vis trebuie să aibă un conținut sexual. Este, oricum, un progres.

Ceea ce Freud numește „cenzură” nu este însă altceva decât o mai mare îndepărtare de realitate în timpul somnului, o luare de distanță intenționată față de sentimentul de comuniune socială, a cărui carență împiedică o soluționare normală a problemei existente, așa încât individul, ca în cazul unui șoc prilejuit de o înfrângere așteptată, caută o cale mai ușoară, unde fantezia, aflată sub vraja stilului de viață, dincolo de limitele bunului-simț, trebuie să-i fie de ajutor. Dacă vrem să găsim aici o împlinire de dorințe sau, în disperare de cauză, dorința de a muri, nu găsim mai mult decât un loc comun care nu ne lămurește cu nimic structura visului. Căci întregul proces vital, sub orice aspect l-am cerceta,

poate fi privit drept căutata împlinire de dorințe.

În cercetările mele asupra visului am avut două ajutoare de nădejde. Unul mi l-a oferit Freud, prin concepțiile sale inacceptabile. Am învățat din greșelile lui. Și deși eu însumi nu am fost niciodată psihanalizat (invitație pe care, *a limine*, am refuzat-o, dat fiind că o acceptare strictă a concepției sale dăunează obiectivității științifice, care și așa nu este prea mare la cei mai mulți), cunosc totuși destul de bine teoria sa spre a putea nu numai să-i descopăr greșelile, ci și spre a putea prezice, ca după imaginea în oglindă a unui copil răsfățat, care va fi următorul pas al lui Freud. De aceea le-am recomandat tuturor discipolilor mei să se ocupe de teoria lui Freud. Lui Freud și discipolilor săi le place nespuse de mult să mă prezinte, într-o manieră lăudăroasă inconfundabilă, drept discipol al lui Freud, pentru că eu m-am certat foarte mult cu dânsul într-un cerc de psihologie, fără a fi frecventat prelegerile sale didactice. Deoarece acel cerc a trebuit să se alinieze la concepțiile lui Freud, eu am fost cel dintâi care l-am părăsit. Nu mi se va putea refuza dovada că, mult mai mult decât Freud, eu am trasat net granițele dintre psihologia individuală și psihanaliză și că niciodată nu m-am lăudat cu discuțiile mele de altădată cu Freud. Îmi pare rău că ascensiunea psihologiei individuale și influența ei de netăgăduit asupra transformării psihanalizei a fost dur resimțită de către psihanalisti. Dar cine altul să știe mai bine decât mine cât de greu este să mulțumești concepția despre lume a copiilor răsfățați? La urma urmelor nu este de mirare că, după continua apropiere a psihanalizei — fără ca ea să abandoneze cu totul principiul ei fundamental — de psihologia individuală, asemănările au devenit mai vizibile pentru spiritele înguste, consecință evidentă a unui bun-simț indestructibil. Unora li se va părea că am premeditat în mod arbitrar dezvoltarea psihanalizei în ultimii 25 de ani și că sunt, în acest caz, ca prizonierul care se ține tare.

Al doilea ajutor, mult mai puternic, îmi vine de la statornica unitate a personalității confirmată științific sub toate aspectele. Aceeași apartenență la unitate trebuie să-i fie proprie și visului. Abstracție făcând de marea distanță cerută întotdeauna de stilul de viață față de realitatea care ne influențează, ceea ce caracterizează și fantezia din starea de veghe, nu ar trebui să acceptăm în cazul viselor, în numele susținerii vreunei teorii, nici o formă psihică diferită de acelea care există în starea de veghe. Putem ajunge la concluzia că somnul și viața onirică constituie o variantă a vieții din starea de veghe, după cum, de asemenea, viața din starea de veghe este o variantă a celor dintâi. Suprema lege a celor două forme de viață, starea de veghe și somnul, este: a nu lăsa să decadă sentimentul valorii Eului. Sau, ca să facem apel la terminologia psihologiei individuale: aspirația către superioritate, în sensul țelului final, îl smulge pe individ de sub apăsarea sentimentului de inferioritate. Știm în ce

direcție duce această cale, faptul că ea se îndepărtează mai mult sau mai puțin de sentimentul de comuniune socială, ceea ce înseamnă că merge împotriva acestui sentiment, adică împotriva bunului-simț. Eul își trage tăria din fantezia onirică, spre a rezolva o problemă existențială, pentru a cărei reușită sentimentul de comuniune socială disponibil nu este suficient. Este de la sine înțeles că, în acest caz, ponderea subiectivă a problemei existente joacă rolul unui test cu privire la sentimentul de comuniune socială și că acest test poate fi atât de apăsător încât și cel mai bun să... înceapă să viseze.

Trebuie, așadar, să stabilim în primul rând că orice stare onirică are un factor exogen. Aceasta înseamnă, desigur, mai mult și altceva decât „resturile diurne” ale lui Freud. Importanța sa constă în faptul că este probă și căutare de soluție. El conține acel „înainte către țel” („*Vorwärts zum Ziele*”), acel „încotro” („*Wohin*”) al psihologiei individuale, în opoziție cu regresivitatea lui Freud și cu împlinirea dorințelor sexuale infantile, acestea din urmă nefiind decât dezgolirea lumii fictive a copiilor răsfățați, care vor să aibă totul numai pentru ei și nu concep ca vreuna din dorințele lor să rămână neîmplinită. Factorul exogen se referă la curenții ascensionali (*Aufwärtsströmen*) ai evoluției și arată cum își reprezintă fiecare individ calea pe care vrea să o urmeze, arată opinia sa cu privire la modul său de a fi și cu privire la calitatea și sensul vieții.

Să facem, pentru moment, abstracție de starea onirică (*Traumzustand*). Să luăm un om aflat în fața unei probleme pentru a cărei soluționare el nu se simte coopt, având în vedere sentimentul său de comuniune socială deficitar. El recurge la fantezia sa. Cine face lucrul acesta? Firește, Eul, caracterizat de stilul său de viață. Intenția este găsirea unei rezolvări care să convină stilului de viață. Ceea ce înseamnă, însă, cu excepția puținelor vise cu valoare socială, o rezolvare pe care bunul-simț nu o încuviințează, o rezolvare în dezacord cu sentimentul de comuniune socială, dar care îl reconfortează pe individul aflat în mizerie și în îndoială, ba mai mult, îi consolidează stilul de viață, dându-i o idee despre valoarea Eului (*Ichwert*). Somnul, ca și hipnoza, atunci când este corect efectuată, sunt doar facilitări întru același scop, ca și autosugestia reușită. Concluzia pe care trebuie să o tragem de aici este că visul, în calitatea sa de reacție intenționată a stilului de viață, caută să rămână la distanță de sentimentul de comuniune socială și reprezintă această distanță. Totuși, atunci când sentimentul de comuniune socială este mai puternic, ca și în situațiile mai riscante, se poate observa uneori o inversare, adică victoria sentimentului de comuniune socială asupra încercării de a-l eluda. Iată încă un caz care dă dreptate psihologiei individuale care afirmă că viața psihică nu se lasă niciodată încorsetată în formule și reguli, caz rare lasă însă intactă, desigur, teza de bază, potrivit căreia visul indică distanța de sentimentul de comuniune socială.

Aici intervine însă o obiecție care m-a preocupat dintotdeauna și căreia îi datorez o mai profundă înțelegere a problemei visului. Căci dacă starea de fapt descrisă mai sus trebuie acceptată, atunci cum să ne explicăm faptul că nimeni nu-și înțelege visele, că nimeni nu le dă atenție și că de cele mai multe ori le uităm? Dacă facem abstracție de mâna de oameni care pricep ceva din visele lor, se pare că în vis se consumă o energie, așa cum de altfel niciodată nu găsim în economia spiritului. Firește, aici ne vine în ajutor o altă experiență a psihologiei individuale: omul știe mai multe decât înțelege (*der Mensch weiss mehr, als er versteht*). Oare în vis, pe când capacitatea sa de înțelegere doarme, cunoștințele sale sunt treze? Dacă așa stau lucrurile, ar trebui ca fenomene similare să poată fi dovedite și în starea de veghe. Și iată că în realitate omul nu înțelege nimic din țelul său și, cu toate acestea, îl urmează. El nu înțelege nimic din stilul său de viață și este în permanență captivul acestuia. Și dacă, aflat în fața unei probleme, stilul său de viață îl orientează într-o direcție determinată, spre un chiolhan ori spre o investiție productivă promițătoare, atunci în mintea sa apar întotdeauna idei și imagini, dispozitive de siguranță (*Sicherungen*), cum le-am numit, pentru a-i face acea cale apetisantă, fără ca aceste idei și imagini să fie întotdeauna în mod obligatoriu vizibil legate de țelul individului. Dacă un bărbat este nemulțumit de femeia sa, atunci o alta îi apare ca fiind mult mai atrăgătoare, fără a-și da seama de această relație și cu atât mai puțin de acuzația adusă sau de dorința sa de răzbunare. Abia în raport cu stilul său de viață și cu problema care îi stă în față cunoștințele sale intră în sfera înțelegerii¹². Pe de altă parte, am și dovedit că fantezia, iar cu ea și visul, trebuie să se debaraseze de o bună parte din *common sense*. Ar fi de aceea nedrept să privim visul prin prisma bunului său simț, cum au făcut numeroși autori, spre a ajunge la concluzia că visul este lipsit de sens. Visul nu se apropie de *common sense* decât în cazuri extrem de rare și nu se va confunda niciodată cu acesta. De aici rezultă funcția cea mai importantă a visului, *aceea de a-l abate pe cel care visează de la bunul-simț*, așa cum am demonstrat și în cazul fantazării. În vis, așadar, autorul visului se înșală pe el însuși. Conform concepției noastre fundamentale, putem adăuga: visul este o înșelare de sine (*eine Selbstbetrug*) în fața unei probleme existente, pentru a cărei rezolvare sentimentul de comuniune socială de care se dispune nu este suficient, înșelare care face apel la stilul de viață, pentru soluționarea problemei în concordanță cu acesta. Prin faptul că se smulge din realitate, realitate care cere interes social, curg puhoi imagini pe care i le inspiră individului stilul său de viață.

Dar nu mai rămâne nimic din vis după ce acesta s-a consumat? Cred că am răspuns la această foarte importantă întrebare. Rămâne ceea ce rămâne întotdeauna când cineva a recurs la imaginație: sentimente, emoții și o atitudine. Din concepția fundamentală a psihologiei

individuale cu privire la unitatea personalității rezultă că toate acestea acționează în direcția stilului de viață. Aceasta a fost esența unuia din primele atacuri împotriva teoriei visului a lui Freud, din anul 1918, când, pe baza experienței mele, am afirmat că visul țintește înainte, că el îl face pe autorul visului (*Träumer*) „apt” de a rezolva o problemă în propria sa manieră. Mai târziu am putut întregi această concepție, constatând că nu o face pe calea bunului-simț, a sentimentului de comuniune socială, ci „alegoric”, metaforic, prin imagini convenționale, așa cum ar face-o poetul când vrea să trezească sentimente și emoții. Cu aceasta revenim pe terenul stării de veghe și putem adăuga că până și persoanele cele mai lipsite de har poetic se slujesc de comparații când vor să facă impresie, fie și numai de cuvinte injurioase ca „măgar”, „hoașcă bătrână” etc. De expresii figurative se servește de asemenea profesorul atunci când îi este greu să explice ceva prin cuvinte simple.

Expresiile figurate produc un dublu efect. Mai întâi comparațiile sunt mai potrivite să trezească sentimente decât o explicație la obiect. În arta poetică, în limbajul solemn folosirea de metafore celebrează veritabile triumfuri. Dar, de îndată ce ne depărtăm de domeniul artelor frumoase, nu se poate să nu observăm pericolul pe care îl reprezintă folosirea comparațiilor. „Comparațiile șchioapătă”, spune pe drept cuvânt poporul, și prin aceasta el socotește că în folosirea lor se ascunde pericolul unei induceri în eroare. Ajungem, așadar, la același raționament ca mai sus, când am avut în vedere folosirea comparativă a imaginilor în vise. Ele servesc, dincolo de căile rațiunii practice, la autoiluzionarea celui care visează și la trezirea de sentimente, la profilarea unei atitudini interioare în sensul stilului de viață. Se poate, desigur, ca visul să o fi luat întotdeauna înaintea unei stări de spirit similare cu îndoiala, problemă care, totuși, se cere cercetată mai îndeaproape. Din miile de posibilități, Eul alege exact acele imagini care convin stilului său de viață, care avantajează țelul său și care permit să elimine rațiunea practică, în favoarea stilului de viață.

Am stabilit astfel că fantezia celui care visează, întocmai ca și în alte configurații ale sale, urmează și în vis liniile ascendente ale stilului de viață, chiar și atunci când utilizează imagini evocatoare de amintiri (*Erinnerungsbilder*), cum fac toate modurile noastre de a gândi, simți și acționa. Cu toate că aceste imagini evocatoare de amintiri sunt de așa natură în viața unui copil răsfățat încât ele rezultă din erorile răsfățului, exprimând totuși o presimțire a viitorului, nu trebuie să ne lăsăm ademeniți de concluzia eronată că aici și-ar fi găsit satisfacție dorințele infantile, că aici ar avea loc o regresie la un stadiu infantil. În afară de aceasta, trebuie să ținem seama de faptul că stilul de viață selectează imagini în vederea atingerii scopului său, așa încât interpretând această selecție putem înțelege stilul de viață. Echivalarea imaginii onirice

(*Traumbild*) cu situația exogenă ne ajută să descoperim linia de mișcare (*Bewegungslinie*) pe care cel care visează o urmează, în virtutea stilului de viață angajat în rezolvarea problemei date, în conformitate cu legea sa de mișcare. Slăbiciunea poziției sale o recunoaștem prin faptul că el ia în ajutor comparații și parabole care evocă în mod greșit sentimente și emoții ale căror valoare și sens nu pot fi dovedite și care determină o intensificare, o accelerare a mișcării dirijate de stilul de viață, ca atunci când se apasă pe acceleratorul unui motor în funcțiune. Obscuritatea visului, o obscuritate pe care o putem constata de asemenea în multe cazuri din starea de veghe, când cineva vrea să-și justifice eroarea cu ajutorul unor argumente nelalocul lor, este deci o necesitate și nu o întâmplare.

Cel care visează mai dispune, exact ca în starea de veghe, și de un alt mijloc de a trece peste aspectul ei secundar sau prin excluderea esenței acesteia. Această modalitate de a proceda se dovedește înrudită cu aceea, deosebit de răspândită, pe care am descris-o în anul 1932, în *Zeitschrift für Individualpsychologie*, ultimele caiete, ca pe o rezolvare parțială, lacunară a unei probleme, ca semn al unui complex de inferioritate. Refuz încă o dată să institui reguli de interpretare a viselor, dat fiind faptul că aceasta cere mult mai multă inspirație artistică (*künstlerische Eingebung*) decât vreo sistematizare de critic meschin. Visul nu oferă nimic față de ceea ce poate fi dedus din celelalte forme de expresie. El îi servește însă cercetătorului să recunoască cât de puternic acționează încă vechiul stil de viață, iar pe cel cercetat îl face atent asupra acestui fapt, ceea ce în mod cert contribuie la convingerea sa. În interpretarea unui vis trebuie mers până acolo unde pacientul a înțeles că el, ca Penelopa, deșiră noaptea ceea ce a împletit ziua. Pe de altă parte, nu este de uitat acel stil de viață cu obediința sa exagerată, aparentă, așa după cum o persoană hipnotizată își silește fantezia să urmeze calea arătată de medic, fără a adopta însă în acest sens și atitudinea corespunzătoare, un fel de încăpățănare pentru care el s-a exersat încă din copilărie.

Visele repetitive se referă la expresia legii de mișcare în fața problemelor, expresie conformă cu stilul de viață și care, după natura lor, sunt simțite ca similare. Visele scurte arată că unei probleme i-a fost dat un răspuns exact, rapid și complet. Visele uitate lasă să se presupună că tonul lor afectiv este puternic în fața unei rațiuni practice la fel de puternică, pentru a cărei reușită eludare trebuie pulverizat materialul ideatic, așa încât să rămână numai emoția și atitudinea. Constatăm că visele anxioase reflectă extrem de frecvent neliniștea înaintea unei înfrângeri și că visele plăcute reflectă un viguros „Fiat”¹³ sau contrastul cu situația prezentă, provocând astfel sentimente de aversiune mai puternice. Visele în care apare un mort lasă să se înțeleagă ideea, care desigur trebuie confirmată și de alte forme de expresie, că autorul visului

încă nu l-a îngropat definitiv pe acel mort și că încă se mai află sub influența sa. Visele axate pe cădere, desigur cele mai frecvente din toate, arată prudența anxioasă a individului, teama sa de a-și pierde sentimentul valorii personale, dar în același timp, prin reprezentare spațială, arată că autorul visului are iluzia de a ocupa un loc „sus”. Visele axate pe zbor semnifică la oamenii ambițioși strădania către superioritate, aspirația de a realiza ceva care să-i situeze deasupra celorlalți oameni. Nu rareori aceste vise se asociază cu acelea axate pe cădere, ca un avertisment cu privire la o aspirație ambițioasă și riscantă. Visarea unei aterizări fericite, în cadrul unui vis axat pe cădere, se exprimă adesea nu ideatic, ci pe plan afectiv, de cele mai multe ori ca sentiment de securitate, dacă nu ca sentiment de predestinare (*Prädestinationsgefühl*), potrivit căruia individul este asigurat că nimic rău nu i se mai poate întâmpla. A visa că pierzi un tren, o ocazie, traduce în general o trăsătură de caracter exprimată prin sustragerea de la o înfrângere temută, prin sosirea mai târziu sau prin scăparea ocaziei. Visele care te arată dezbrăcat, asociate cu spaima în fața acestei situații, pot fi în general reduse la teama de a nu-ți fi date în vileag niște cusururi.

Adesea în vise capătă expresie înclinații motorii, vizuale și acustice, dar întotdeauna în legătură cu atitudinea față de o problemă dată, a cărei rezolvare, în unele cazuri, rare, poate fi chiar facilitată, cum arată o serie de exemple. Rolul de spectator al celui care visează dă de înțeles cu o anumită certitudine că și în viață individul se mulțumește cu rolul de spectator.

Visele sexuale dau loc clar la diferite explicații, ba cu privire la antrenamentul relativ slab în materie de contacte sexuale, ba cu privire la retragerea de la partener și limitarea la sine însuși. În visele axate pe homosexualitate este vorba de antrenamentul împotriva sexului opus și nu de vreo înclinație ereditară, cum am și subliniat destul de insistent. Visele care aduc în prim-plan scene de cruzime, în care individul care visează joacă un rol activ, talmăcesc furia și setea de răzbunare, ca și visele axate pe pângărire. Frecventele vise ale enureticilor, care se văd urinând la locul nimerit, le facilitează acestora într-un mod laș acuzația și răzbunarea împotriva unui sentiment de umilință. În scrierile mele se găsesc o mulțime de exemple de vise interpretate, ceea ce mă scutește aici de a da exemple concrete. Spre a ilustra relația cu stilul de viață, voi comenta visul care urmează:

Un bărbat, tată a doi copii, trăia în discordie cu soția sa, despre care el știa că nu se măritase din dragoste. El fusese inițial un copil răsfățat, „detronat” mai târziu de un alt copil, dar într-o școală cu regim disciplinar sever învățase să-și stăpânească accesele de furie în așa măsură încât adesea, în situații defavorabile, căuta să se reconcilieze cu adversarii, ceea ce, se înțelege, rareori izbutea. Atitudinea față de soția sa era un

amestec de expectativă, de încercări de a crea o atmosferă de afecțiune și de încredere reciprocă, laolaltă cu izbucniri de irascibilitate, caz în care cădea pradă sentimentului de inferioritate și părea cu totul neajutorat. În fața acestei situații femeia rămânea cu totul perplexă. Bărbatul se atașase de cei doi băieți ai săi, pe care îi iubea nespus și care, la rândul lor, îl iubeau și ei, în timp ce mama, cu sângele ei rece, firește că nu putea rivaliza cu bărbatul în dragostea pentru copii și pierdea din ce în ce mai mult contactul cu ei. Bărbatului lucrul acesta îi apărea ca o neglijare a copiilor și adesea îi făcea reproșuri pe această temă. Relațiile conjugale s-au înrăutățit și ambii soți erau decși să împiedice nașterea altor copii. Astfel s-au înfruntat multă vreme cei doi parteneri: bărbatul, care nu recunoștea în dragoste decât sentimentele puternice și care se socotea frustrat în drepturile sale, și femeia, cu încercările ei nevolnice de a menține căsnicia, frigidă și, în virtutea stilului ei de viață, fără dorința de afecțiune pentru bărbat și copii. Într-o noapte el a visat corpuri de femei însângerate, aruncate încolo și încoace, fără nici un scrupul. Convorbirea avută cu el a dus la evocarea unei scene pe care o văzuse într-o sală de disecție, unde îl dusesse un prieten, student în medicină. Dar este lesne de văzut, fapt confirmat de bărbatul respectiv, că el fusese îngrozit de actul nașterii, la care asistase în două rânduri. Interpretarea visului ne stă la îndemână: „Nu mai vreau să văd o a treia naștere la soția mea”.

Un alt vis: „Era ca și cum pornisem în căutarea celui de al treilea copil al meu, care se pierduse sau care fusese răpit. Eram extraordinar de înspăimântat. Toate încercările mele disperate de a-l găsi au rămas zadarnice”. Deoarece bărbatul nu avea decât doi copii, este clar că el era în permanență neliniștit cu privire la posibilitatea nașterii unui al treilea copil, care s-ar fi găsit în mare pericol, dată fiind incapacitatea femeii de a se îngriji de copii. Visul a avut loc la scurt timp după răpirea copilului lui Lindbergh¹⁴ și demonstrează problema șocului exogen în raport cu stilul de viață și cu concepția pacientului: ruperea relațiilor cu un om lipsit de afecțiune și, ca parte a acestei intenții, hotărârea de a nu mai avea alți copii, sub forma invocării exagerate a nepăsării femeii; dar, ca și în primul vis, este străvezie spaima în fața actului nașterii.

Pacientul venise la tratament pentru impotență. Alte simptome ne duc în copilăria sa, când el învățase ca, în caz de umilire, după repetate și stăruitoare încercări de conciliere cu persoana crezută indiferentă, să o respingă, și când, de asemenea, găsea insuportabil faptul că mama sa dăduse naștere unui nou copil. Participarea decisivă a stilului său de viață la toate aceste manifestări, selectarea anumitor imagini, autoiluzionarea și autointoxicarea cu alegorii, foarte îndepărtate de rațiunea practică și conferindu-i stilului său de viață o nouă energie, retragerea din fața problemelor de viață ca urmare a permanentului efect de șoc, obținut mai degrabă prin deducție decât în sensul bunului-simț, rezolvarea pe

jumătate a problemei, în concordanță cu moliciunea acestui bărbat, toate acestea sunt lucruri evidente și interdependente.

Dacă ar fi să mă pronunț pe scurt cu privire la ceea ce Freud descrie drept simbolistica visului, aș spune următoarele, în lumina experienței mele: este adevărat că dintotdeauna oamenii au înclinația de a compara în glumă fenomenele și obiectele sexuale — și nu numai pe acestea — cu fapte din viața practică. Lucrul acesta se întâmplă, desigur, la bodegă, unde întotdeauna se spun vorbe necuviincioase. Tentația de a proceda în felul acesta constă în mare parte, pe lângă tendința de a umili, de a debita cuvinte de duh și de a se lăuda, în spațiul pe care simbolul îl oferă ridicării tonusului emoțional. Nu trebuie să fii prea inteligent ca să înțelegi aceste simboluri uzuale în folclor și în șlagărele bulevardiere. Desigur că este mai important de precizat că ele apar în vise, în scopuri care rămân a fi descoperite. Este meritul lui Freud de a fi atras atenția asupra acestui fapt. Dar să reduci la simboluri sexuale tot ceea ce nu înțelegi, pentru ca apoi să spui că totul provine din libidoul sexual, este un mod de a proceda care nu rezistă unei critici raționale. Chiar și așa-numitele „experiențe demonstrative” cu persoane hipnotizate, cărora li s-a sugerat să viseze scene sexuale și din ale căror comunicări se descoperă apoi că și aceste persoane au visat prin prisma simbolurilor lui Freud, sunt dovezi cu totul insuficiente. Alegerea de simboluri obișnuite în locul expresiilor sexuale fără perdea demonstrează cel mult un sentiment natural de pudoare. Să adăugăm că i-ar fi greu astăzi unui discipol al lui Freud să găsească pentru asemenea experimente pe cineva care să nu aibă cunoștință de teoriile acestuia. Facem totală abstracție de faptul că „simbolistica freudiană” a îmbogățit foarte mult vocabularul poporului și că a distrus cu totul spontaneitatea în examinarea unor lucruri de altfel inofensive. Adesea se poate observa că bolnavi care au urmat în prealabil un tratament psihanalitic fac în mare măsură uz, în visele lor, de simbolistica freudiană. Contestarea mea ar fi și mai dură dacă eu aș crede, ca Freud, în telepatie și aș putea să admit, cum au făcut-o precursorii săi superficiali, că transmiterea de idei are loc ca o emisiune radiofonică. Acest contraargument rămâne, așadar, pentru mine suspendat.

NOTE

¹ „*als seelische Bewegung genommen*”, în textul original. (Nota trad.)

² Transparentă luare de poziție, cam expeditivă, împotriva concepției lui Freud. (Nota trad.)

³ „*der sich entspinrende seelische Bewegungsvorgang*”, în textul original. (Nota trad.)

⁴ Cât de nedrept este Alfred Adler ori de câte ori trece cu o anumită trufie peste concepția profund științifică a lui Pavlov, din care totuși el se inspiră în mod esențial, ne convingem parcurgând cu atenție fie și numai următorul text din opera genialului fiziolog rus: „*Omul reprezintă desigur un sistem (sau mai bine zis o mașină), și ca orice alt sistem din natură, el este supus legilor ei inevitabile și unitare; considerat însă prin prisma cunoștințelor noastre științifice actuale, acest sistem se prezintă unic în ce privește capacitatea desăvârșită de autoreglare. Cunoaștem suficiente mașini create de mâna omului, cu variate proprietăți de autoreglare. Din acest punct de vedere metoda folosită în studiul omului considerat drept sistem este aceeași ca și pentru oricare alt sistem, adică: descompunerea în părți, studiul rolului fiecărei părți, studiul legăturii dintre părți, studiul corelației cu mediul înconjurător și, în cele din urmă, pe baza tuturor acestor date, cunoașterea acestui sistem și dirijarea lui, dacă ea stă în puterile omului. Sistemul nostru este însă prin excelență dotat cu capacitățile de autoreglare, de autosusținere, de restabilire, de reparare și chiar de perfecționare. Impresia principală cea mai puternică și care rămâne constantă după ce se studiază activitatea nervoasă superioară prin metoda noastră, este plasticitatea excepțională a acestei activități și posibilitățile ei uriașe: nimic nu rămâne imobil, nemaleabil, totul poate fi realizat, totul poate fi modificat în bine, sub rezerva creării condițiilor corespunzătoare./ Cât de discordantă și înspăimântătoare ne apare la prima vedere această paralelă între sistem (mașină) și om cu toate idealurile, năzuințele și realizările sale! în ce măsură însă corespunde ea realității? Considerat prin prisma evoluției, nu reprezintă oare omul o realizare supremă a naturii, întruchiparea supremă a resurselor ei nelimitate, o afirmare a legilor ei puternice rămase încă necunoscute? Nu sunt oare toate acestea suficiente pentru demnitatea omului, pentru a-i oferi satisfacția cea mai înaltă? În realitate, toate rămân ca și în cazul în care am admite ideea despre libertatea voinței, cu responsabilitatea ei personală, socială și de stat: ne rămâne posibilitatea și deci obligația de a ne cunoaște și de a ne menține la înălțimea resurselor noastre, folosindu-ne de această cunoaștere. Nu reprezintă oare obligațiile și cerințele sociale și de stat acele condiții care, impuse sistemului nostru, trebuie să determine în acesta reacții corespunzătoare, în vederea unității și perfecționării sistemului?*” (I. P. Pavlov, „Un fiziolog răspunde psihologilor”, în *Opere alese*, voi. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1951, pp. 162-163. (Nota trad.)

⁵ Temă care l-a obsedat pe Goethe, dar și pe mai toți marii poeți ai lumii. (Nota trad.)

⁶ A se vedea A. Adler, *Studie über Minderwertigkeit von Organen*.

⁷ Efectul dezastruos asupra copiilor al unor astfel de povestiri, fie ele și capodopere ale literaturii universale, a fost în mod realist reflectat

îndeosebi de Paul Bourget, în romanul *Discipolul* (traducere de Leonard Gavrilu, Editura Științifică, București, 1955). (Nota trad.)

⁸ „*ein tatsächliches Schwächegefühl*”, în textul original. (Nota trad.)

⁹ Adesea auzim exprimat regretul că nu știu cine nu a avut un alt tată, o altă mamă, alți părinți, ceea ce, din punct de vedere biologic, constituie o imposibilitate absolută. Un copil dat are părinții pe care îi are și fără de care el nu ar fi existat. Alți părinți, fie și numai prin substituirea unuia singur dintre părinți, înseamnă un cu totul alt copil. (Nota trad.)

¹⁰ Să amintim, în acest context, concepția lui Lucian Blaga, potrivit căreia „*stilul*» *metaforei naște din categoriile abisale, ce se imprimă oricărei plăsmuirii a spiritului uman, oricărei creații de cultură, din adâncurile inconștientului*” (Lucian Blaga, *Trilogia culturii*. Cuvânt înainte de Dumitru Ghișe, Editura pentru Literatura Universală, București, 1969, p. 289). (Nota trad.)

¹¹ *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*.

¹² „*wird sein Wissen um die nächsten Dinge Verstandnis*”, în textul original. (Nota trad.)

¹³ în limba latină, în textul original = *să se facă*, de la biblicul *Fiat Lux* (= Să se facă lumină). (Nota trad.)

¹⁴ Cazul acesta, puternic „mediatizat” în acel timp, a preocupat intens opinia publică mondială. (Nota trad.)

15. SENSUL VIEȚII

Problema sensului vieții are valoare și semnificație numai dacă o privim în cadrul sistemului relațional Om-Cosmos. Este în acest caz lesne de văzut că, în această relație, Cosmosul posedă o putere modelatoare (*eine formende Kraft*). Cosmosul este, ca să spunem așa, tatăl tuturor viețuitoarelor. Iar întreaga viață este de conceput ca o luptă perpetuă de satisfacere a cerințelor Cosmosului. Nu ca și cum ar exista o impulsie (*Trieb*) care mai târziu în viață ar fi în stare să ducă totul la final și care nu trebuie decât să se desfășoare, ci ceva înnăscut ce aparține vieții, o năzuință, un imbold, o dezvoltare de la sine, un Ceva (*ein Etwas*) fără de care viața nu poate fi nicidecum reprezentată. Viața înseamnă a se dezvolta de la sine. Spiritul uman este din cale afară de obișnuit să închidă într-o formă toate cele ce curg, să ia în considerare nu mișcarea, ci mișcarea încremenită, mișcarea care a devenit formă. Noi, protagoniștii psihologiei individuale¹, suntem dintotdeauna preocupați de a dizolva în mișcare ceea ce sesizăm ca formă. Știe oricine că omul cu tot ceea ce el are se trage dintr-o celulă; ar trebui însă să se înțeleagă cum se cuvine și faptul că această celulă conține de asemenea fermentii dezvoltării. Modul în care a apărut viața pe pământ este o chestiune problematică, a cărei rezolvare definitivă poate că nu o vom găsi niciodată.

Dezvoltarea ființei vii dintr-o infimă unitate vie nu poate avea loc decât prin consimțământul influențelor cosmice. Așa cum a făcut-o Smuts, în genialul său eseu², am putea să presupunem că există viață și în materia moartă, o concepție care ne este sugerată insistent de fizica modernă, care ne arată cum electronii se mișcă în jurul protonului. Nu știu dacă această concepție se va menține în viitor; cert este că noțiunea noastră privind viața nu mai poate fi pusă la îndoială, anume că ea este simultan mișcare, mișcare care urmărește autoconservarea, înmulțirea, contactul cu lumea exterioară, un contact victorios, pentru ca viața să nu se stingă. În lumina aprinsă de Darwin, avem în vedere selecția tuturor celor care s-au putut adapta la cerințele lumii exterioare. Concepția lui Lamarck, care este încă și mai apropiată de a noastră, ne face să înțelegem puterea creatoare ancorată în orice ființă vie. Faptul universal al evoluției creatoare a tuturor viețuitoarelor ne poate lămurii că direcția dezvoltării la fiecare specie are un țel, țelul perfecțiunii, al adaptării active la cerințele cosmice.

La această cale a dezvoltării, a unei adaptări permanente și active la cerințele lumii exterioare trebuie să ne referim dacă vrem să înțelegem în ce direcție se mișcă viața. Trebuie să avem în vedere că este vorba aici de ceva primordial, de ceva care îi este inerent vieții încă de la originile sale.

Este vorba întotdeauna de a deveni învingător, de conservarea individului, a rasei umane, de stabilirea unei relații favorabile între individ și lumea exterioară. Această constrângere, de realizare a unei mai bune adaptări, nu poate avea niciodată sfârșit. Aceste idei le-am dezvoltat încă în anul 1902³ și am arătat clar că eșecul acestei adaptări active stă sub amenințarea permanentă a acestui „adevăr” și că dispariția de popoare, familii, specii de animale și plante este de atribuit eșecului adaptării active.

Vorbesc de adaptarea activă și elimin de aici fantazarea care vede această adaptare legată de situația prezentă sau de pierderea întregii vieți. Este vorba mai degrabă de o adaptare *sub specie aeternitatis*, deoarece este „justă” numai acea dezvoltare corporală și psihică care poate să treacă drept „justă” pentru viitorul cel mai îndepărtat. În afară de aceasta, noțiunea de adaptare activă înseamnă că atât corpul cât și spiritul, precum și întregul domeniu organizat al vieții⁴ trebuie să tindă la această ultimă adaptare, care este stăpânirea tuturor prin avantajele și dezavantajele instituite de Cosmos. Aparentele compromisuri care persistă, poate, pentru o vreme, sucombă în cele din urmă, strivite de adevăr.

Ne găsim în mijlocul torentului evoluției, dar îl observăm tot atât de puțin ca și rotația pământului. În această conexiune cosmică, unde viața individului este parte, tendința de asimilare victorioasă la lumea exterioară este o condiție. Chiar dacă cineva ar vrea să pună la îndoială faptul că încă de la începutul vieții a existat aspirația către perfecțiune, parcursul miliardelor de ani ne arată clar că azi aspirația către perfecțiune este o realitate ereditară, care există în orice om. Această considerație ne poate arăta și altceva. Nimeni dintre noi nu știe cu adevărat care este singura cale justă de urmat. Umanitatea a făcut repetate încercări de a-și reprezenta acest țel final al dezvoltării umane. Că infinitul Cosmos ar trebui să aibă un interes în menținerea vieții abia dacă este mai mult decât o dorință deșartă, dar care își poate găsi (și și-a și găsit) utilizarea ca atare în religie, în morală și etică, în calitate de forță motrice a promovării binelui obștesc al umanității. De asemenea, adorarea unui fetiș, a unei șopârle, a unui falus ca fetiș într-un trib preistoric nu ni se pare justificată din punct de vedere științific. Dar nu trebuie să trecem cu vederea modul în care această concepție despre viață, primitivă, a favorizat viața în comun a umanității, sentimentul de comuniune socială, prin faptul că oricine se afla sub vraja aceleiași pasiuni religioase era privit ca frate, ca tabu și era pus sub protecția marelui trib.

Suprema reprezentare dobândită până azi din această înălțare ideală a umanității este noțiunea de Dumnezeu⁵. Este în afară de orice îndoială faptul că noțiunea de Dumnezeu include în sine, realmente ca pe un țel, acea mișcare către perfecțiune și că nostalgiei obscure a omului de a atinge perfecțiunea îi corespunde cel mai bine, drept țel concret al

perfecțiunii. Ce-i drept, mi se pare că fiecare om și-l reprezintă altfel pe Dumnezeu. Există desigur reprezentări care de la bun început nu sunt la înălțimea acestui principiu al perfecțiunii, dar, în fața versiunii sale celei mai pure, putem spune: iată varianta concretă reușită a țelului perfecțiunii. Puterea originară, care a fost atât de activă în stabilirea țelurilor religioase orientative și care trebuie să conducă la coeziunea umanității nu a fost alta decât sentimentul de comuniune socială care este de considerat ca o cucerire a evoluției efortului progresiv în torentul evoluției. Firește că s-au făcut o mulțime de încercări pentru ca oamenii să-și reprezinte acest țel al perfecțiunii. Noi, cei inițiați în psihologia individuală, îndeosebi cei care suntem și medici și care avem de-a face cu oameni care trăiesc eșecuri, cu oameni care se îmbolnăvesc de nevroză, de psihoză, cu delincvenți, cu alcoolici etc., vedem și la ei acest țel al superiorității, dar dirijat într-o direcție care contrazice rațiunea în așa măsură încât nu putem recunoaște aici, cum era de așteptat, un țel al perfecțiunii. Dacă cineva, de exemplu, încearcă să-și concretizeze acest țel de a-i domina pe ceilalți, atunci un asemenea țel al perfecțiunii ni se pare incapabil să dirijeze indivizii și masele, pentru că nu fiecare și-ar putea fixa ca datorie acest țel al perfecțiunii, cât timp ar fi silit să intre în contradicție cu cerința imperioasă a evoluției, să violeze realitatea și să se apere înfricoșat împotriva adevărului și a partizanilor acestuia. Dacă întâlnim oameni care și-au fixat drept țel al perfecțiunii să se bizuie pe alții, atunci și acest țel al perfecțiunii ni se pare că vine în contradicție cu rațiunea. Dacă cineva își fixează drept țel de perfecțiune să lase nerezolvate problemele vieții, pentru ca astfel să nu aibă de suferit certe înfrângeri, care ar fi contrare țelului perfecțiunii, nouă ni se pare că și acest țel este impropriu, cu toate că multora li se pare acceptabil.

Dacă ne lărgim perspectiva și punem întrebarea: Ce se întâmplă cu acele vietăți care și-au fixat un țel al perfecțiunii injust, a căror adaptare activă este nereușită pentru că au apucat-o pe o cale greșită, dat fiind faptul că nu au găsit calea care duce la promovarea obștei? — atunci dispariția speciilor, raselor, triburilor, familiilor și a mii de indivizi izolați, care au făcut degeaba umbră pământului, ne învață cât este de necesar pentru individ să găsească o cale oarecum justă către țelul unei desăvârșiri. Este evident că și în zilele noastre țelul perfecțiunii orientează dezvoltarea întregii personalități a individului, toate mișcările de expresie (*alle Ausdrucksbewegungen*), felul de a vedea, de a gândi, de a simți, concepția despre lume și viață. Este de asemenea clar pentru orice inițiat în psihologia individuală că o orientare care se îndepărtează de adevăr antrenează în mod necesar prejudicierea individului respectiv, dacă nu chiar pieirea sa. Ar fi cu adevărat o descoperire fericită dacă am ști mai multe despre direcția pe care o avem de urmat, dat fiind faptul că suntem totuși angajați în torentul evoluției și trebuie să-i urmăm cursul. Și în

această privință psihologia individuală a realizat multe, așa cum a făcut-o prin constatarea tendinței universale către perfecțiune (*das allgemeine Streben nach Vollkommenheit*). Pe baza unei experiențe considerabile, ea a dobândit o concepție care ne permite să înțelegem întrucâtva care este direcția către perfecțiunea ideală, stabilind de fapt normele *sentimentului de comuniune socială*.

Sentimentul de comuniune socială înseamnă înainte de toate o aspirație către o formă de colectivitate pe care trebuie să o gândim ca eternă, așa cum ar putea fi gândită dacă umanitatea ar fi atins țelul perfecțiunii. Nu este vorba nicidecum de o colectivitate sau societate din prezent, nici de instituții (*Formen*) politice sau religioase, ci de țelul cel mai potrivit al perfecțiunii, care trebuie să fie un țel al colectivității ideale a întregii umanități, ultima expresie a evoluției. Firește că voi fi întrebă de unde știu eu aceasta. Cu siguranță nu din experiența nemijlocită și trebuie să admit că au dreptate cei care găsesc în psihologia individuală o bucată de metafizică. Pe care unii o laudă, iar alții o dezaprobă. Din păcate există mulți oameni care au o concepție greșită despre metafizică și care ar vrea să elimine din viața umanității tot ceea ce ei nu pot percepe direct. Dacă am face lucrul acesta, am anula posibilitățile de dezvoltare ale oricărei idei noi. Orice idee nouă se situează dincolo de experiența nemijlocită. Experiența nemijlocită nu ne oferă niciodată ceva nou, ci numai ideea sintetizatoare, care leagă faptele. Fie că o numim speculativă sau transcendentă, nu există știință care să nu fie obligată să conflueze în metafizică. Nu văd nici un motiv de a ne teme de metafizică. Ea a influențat în cel mai înalt grad viața oamenilor și dezvoltarea lor. Nu suntem în posesia adevărului absolut și de aceea suntem obligați să raționăm asupra viitorului nostru, asupra rezultatului acțiunilor noastre etc. Conceptul nostru de sentiment de comuniune socială, ca model suprem al umanității⁶, al unei stări în care ne reprezentăm ca soluționate toate problemele vieții, toate relațiile cu lumea exterioară, este un ideal înălțător, un țel normativ (*ein richtunggebendes Ziel*), țel al desăvârșirii care trebuie să poarte în el țelul unei colectivități ideale, deoarece tot ceea ce găsim noi valoros în viață, ceea ce există și dănuie pentru veșnicie este un produs al acestui sentiment de comuniune socială.

Am descris până aici faptele, efectele și deficiențele sentimentului de comuniune socială din zilele noastre, la individ și la mase și, în interesul cunoașterii omului, al caracterologiei, m-am străduit să expun experiența pe care am acumulat-o, să arăt clar care este legea de mișcare a individului și a maselor, precum și greșelile acestora. În psihologia individuală toate faptele de experiență incontestabile sunt privite și interpretate din punctul de vedere al acestei științe, al cărei sistem științific s-a dezvoltat sub presiunea acestor fapte de experiență. Rezultatele obținute sunt confirmate de concordanța lor reciprocă și de

aceea cu bunul-simț. Tot ceea ce se cere imperios de la o teorie riguros științifică este atins în psihologia individuală: un număr imens de experiențe directe, un sistem care ține seama de toate faptele de experiență și care nu le contrazice, o capacitate exersată de deducție⁷ în concordanță cu bunul-simț, capacitate în stare să integreze în sistem faptele de experiență. Această capacitate este cu atât mai necesară cu cât fiecare caz se prezintă altfel și se cer mereu noi eforturi pentru o deducție măiastră⁸. Dacă purced acum și la susținerea dreptului psihologiei individuale de a valora și ca o concepție despre lume și viață (*Weltanschauung*), prin faptul că eu o folosesc la înțelegerea sensului vieții umane, trebuie pe de altă parte să mă feresc de orice concepție morală și religioasă care se orientează între virtute și viciu, cu toate că eu sunt dintotdeauna convins că atât morala și religia, cât și mișcările politice au aspirat mereu să se orienteze după sensul vieții și s-au dezvoltat sub presiunea sentimentului de comuniune socială, ca adevăr absolut. Față de ele, punctul de vedere al psihologiei individuale este determinat de cunoașterea științifică, ca și de încercarea sa de a cunoaște mai profund sentimentul de comuniune socială. Iată acest punct de vedere: voi considera ca îndreptățit acel curs al acțiunii a cărui orientare face dovada incontestabilă că slujește țelul de bunăstare a întregii umanități. Voi socoti ca fiind eronat orice curs al acțiunii care contrazice acest punct de vedere sau care este impregnat de formula lui Cain: „De ce trebuie să-mi iubesc aproapele?”

Bazându-mă pe constatările făcute anterior, fie-mi permis să lămuresc pe scurt faptul că la venirea noastră pe lume găsim doar ceea ce străbunii noștri ne-au lăsat drept contribuție la evoluție, la dezvoltarea superioară a umanității. Chiar și acest fapt ar putea să ne explice cum viața se rostogolește mai departe, cum ne apropiem de o stare care să facă posibilă o mai mare contribuție din parte-ne, o mai mare capacitate de cooperare, unde fiecare individ să se reprezinte pe sine, mai mult decât până azi, ca parte a întregului, o stare pentru care, firește, toate formele activității noastre sociale sunt încercări și exersări pregătitoare, în direcția instituirii acelei colectivități ideale. Că această operă, adesea mărturie a extraordinarei puteri omenești, se dovedește în multe privințe nedesăvârșită, ba chiar și eronată uneori, este un fapt care arată că „adevărul absolut” este inaccesibil omului pe drumul său evolutiv, cu toate că suntem în stare să ni-l apropiem. Un mare număr de realizări sociale, pe de altă parte, nu sunt date decât pentru un anumit timp și pentru o anumită situație, dovedindu-se chiar dăunătoare după o vreme. Ceea ce ne poate feri să ne închinăm la o ficțiune dăunătoare, să ne cramponăm de schema unei atari ficțiuni, este Steaua Polară a binelui obștei (*der Leitstern des Wohles der Allgemeinheit*), sub a cărei călăuzire devenim mai capabili de a găsi drumul cel drept.

Binele obștei, dezvoltarea superioară a umanității se bazează pe veșnic nepieitoarele creanțe ale străbunilor noștri. Spiritul lor rămâne mereu viu. El este nemuritor, așa cum alții sunt prin copiii lor. Pe ambele se întemeiază dănuirea genului omenesc. Cunoașterea sa este superfluă. Realitatea contează. Problema drumului just mi se pare rezolvată, cu toate că adesea dibuim în întuneric. Nu vrem să tranșăm definitiv chestiunea, ci pur și simplu să spunem că mișcarea individului și mișcarea masei au pentru noi valoare numai dacă creează valori pentru eternitate, pentru dezvoltarea superioară a întregii umanități (*für die Höherentwicklung der gesamten Menschheit*). Pentru a combate această teză nu trebuie să fie invocată nici propria prostie, nici aceea a altcuiva. Este de la sine înțeles că nu ne aflăm în posesia adevărului, ci că doar ne străduim să-l găsim.

Încă și mai elocvente, ca să nu spunem inteligibile, devin aceste lucruri dacă ne întrebăm ce s-a întâmplat cu acei oameni care nu au contribuit cu nimic la binele obștei. Răspunsul este: ei au dispărut fără urmă. Nimic n-a rămas din dânșii, ei prăpădindu-se atât trupește cât și sufletește. I-a înghițit pământul. Au împărțit soarta acelor specii de animale dispărute, care nu s-au putut armoniza cu datele cosmice (*kosmischen Gegebenheiten*). Este aici, așadar, la drept vorbind, o legitate cosmică secretă, ca și cum exigentul Cosmos ar porunci: „Cărați-vă! Voi nu ați înțeles sensul vieții, nu puteți aspira la viitor!”

Fără discuție că este o lege necruțătoare. Comparabilă doar cu zeitățile crunte ale popoarelor din vechime și cu tabuurile care îi amenințau cu pieirea pe toți cei care se ridicau contra colectivității. Astfel accentul este pus pe durată, pe durata veșnică a contribuției oamenilor care au realizat ceva pentru obște. Se înțelege că suntem destul de chibzuiți spre a nu pretinde că posedăm cheia care să ne permită să spunem exact, pentru fiecare caz în parte, ce contează pentru eternitate și ce nu. Avem convingerea că putem greși și că numai o cercetare meticuloasă, obiectivă poate decide, iar adesea abia doar cursul lucrurilor. Dar poate că am și făcut un mare pas înainte prin faptul că putem evita ceea ce nu este spre binele colectivității.

Sentimentul nostru de comuniune socială are astăzi o rază mult mai mare de acțiune. Fără a-l fi înțeles, noi căutăm, pe căi diferite, adesea greșite, în educație, în comportamentul individului și al rasei, în religie, știință și politică, să stabilim consonanța cu viitoarea bunăstare a omenirii. Firește că o mai bună percepere a viitoarei armonii o va avea *acela* care posedă un sentiment de comuniune socială optim. În linii mari, principiul social și-a croit drum, cel care se împiedică trebuind să fie sprijinit și nu înghiontit (*den Strauchelnden zu stützen und nicht zu stürzen*).

Dacă aplicăm concepția noastră la viața culturală de azi și stăruim asupra faptului că copilul și-a fixat proporția de sentiment de comuniune

socială, aceasta fiind neschimbată pentru întreaga viață, dacă nu cumva intervin ulterior îmbunătățiri, atunci atenția noastră se îndreaptă spre anumite situații generale, a căror influență poate acționa dăunător asupra dezvoltării sentimentului de comuniune socială infantil. Așa este războiul și glorificarea sa în învățământul școlar. Copilul, al cărui sentiment de comuniune socială este încă necopt și slab, se înrolează involuntar într-o lume în care este posibil ca oamenii să lupte contra mașinilor și a gazelor toxice, fiind constrânși să se simtă onorați când omoară pe cât mai mulți dintre semenii lor, în mod cert tot atât de valoroși pentru viitorul omenirii. Într-o mai mică măsură își produce efectul pedeapsa cu moartea, a cărei daună asupra sufletului copilului este întrucâtva diminuată de precizarea că în acest caz avem de-a face nu cu oameni, ci mai degrabă cu neoameni. Trăirea inoportună a problemei morții poate determina la copilul cu o slabă înclinație spre cooperare o oprire intempestivă a dezvoltării sentimentului de comuniune socială. De același pericol sunt amenințate fetele cărora un anturaj necugetat le înfățișează în culori înspăimântătoare problemele dragostei, procreației și nașterii. Problema economică nerezolvată apasă extrem de greu asupra sentimentului de comuniune socială pe cale de dezvoltare. Sinuciderea, crima, tratamentul nemilos aplicat infirmilor, bătrânilor, milogilor, prejudecățile și tratamentul injust aplicat unor persoane, salariați, rase și comunități religioase, maltratarea celor slabi și a copiilor, certurile dintre soți și încercările de a o pune pe femeie într-o situație de inferioritate și altele și mai și, ifosele celor cu bani sau cu ascendență nobiliară, spiritul de gașcă și influența acestuia până și în cele mai înalte cercuri, alături de răsfățul sau neglijarea copiilor, pun de timpuriu un punct final dezvoltării într-o colaborare și solidaritate umană (*Entwicklung zum Mitmenschen*). În epoca noastră, în afară de necesitatea de a-i stabili copilului locul său în colaborarea socială, de ajutor în contracararea acestor pericole este explicarea la timp a faptului că până în prezent noi nu am atins decât un nivel relativ scăzut al sentimentului de comuniune socială și că a fi o adevărată ființă umană solidară cu semenii (*ein richtiger Mitmensch*) este a concepe ca pe o datorie a sa colaborarea pentru soluționarea acestor anomalii, spre binele obștei, fără a aștepta o dezvoltare mitică a tendinței benefice sau venită din partea altora, încercări, întreprinse fie și cu cele mai bune intenții, de a obține dezvoltarea superioară prin intensificarea unor metode malefice, cum sunt războiul, pedeapsa cu moartea sau ura rasială și religioasă determină întotdeauna la generațiile ce vin o prăbușire a sentimentului de comuniune socială și, în consecință, o agravare vizibilă a celorlalte rele. Interesant de constatat este că ele conduc aproape întotdeauna la bagatelizarea vieții, a camaraderiei și a relațiilor de dragoste, fapte în care se poate percepe clar decăderea sentimentului de comuniune socială.

Am prezentat în capitolele precedente destule cazuri, pentru a-l

face pe cititor să înțeleagă că are de-a face cu o explicație științifică atunci când eu subliniez că individul nu poate progresa în dezvoltarea sa autentică decât dacă trăiește și năzuiește ca parte a întregului. Obiecțiile superficiale ale sistemelor individualiste sunt realmente lipsite de importanță în fața acestei concepții. Pot însă să merg mai departe, arătând cum toate funcțiile noastre sunt în așa fel calculate încât să nu tulbure colectivitatea oamenilor, să-i lege pe indivizi de societate. A privi înseamnă a accepta, a fertiliza ceea ce cade pe retină. Văzul nu este pur și simplu un proces fiziologic, el îl arată pe om ca parte a întregului, care primește și dă. Prin văz, auz, vorbire noi ne asociem unii cu alții. Omul privește, ascultă, vorbește numai când interesul său este legat de lumea exterioară, de ceilalți. Rațiunea sa, bunul său simț se supun controlului semenilor, adevărului absolut și țintesc la corectitudinea eternă (*ewige Richtigkeit*). Sentimentele și concepțiile noastre estetice, care poartă în sine poate cea mai mare forță motrice de creație, au o valoare eternă numai dacă se desfășoară în torentul evoluției într-o bunăstare a umanității. Toate funcțiile noastre corporale și sufletești sunt dezvoltate corect, normal, sănătos în măsura în care poartă în ele suficient sentiment de comuniune socială și sunt apte pentru colaborare.

Când vorbim de virtute, ne referim la cineva care colaborează, iar când vorbim de viciu avem în vedere pe cineva care tulbură colaborarea. Aș putea să demonstrez, de asemenea, că tot ce este eșec este eșec pentru că tulbură colectivitatea, fie că este vorba de copiii greu educabili, de nevrotici, criminali sau sinucigași. În toate cazurile vedem că lipsește contribuția la binele obștei. În toată istoria umanității nu găsim oameni izolați. Dezvoltarea umanității a fost posibilă doar pentru că umanitatea a fost o colectivitate și pentru că aspirația sa către perfecțiune a năzuit la o societate ideală. Lucrul acesta se exprimă în toate mișcările, în toate funcțiile unui om, fie că el a găsit sau nu acea direcție care, în torentul evoluției, se caracterizează prin idealul de societate, dat fiind faptul că omul este inevitabil călăuzit, stânjenit, pedepsit, lăudat, favorizat de idealul de societate, așa încât fiecare individ nu numai că este responsabil de fiecare abatere, ci o și ispășește. Este o lege dură, de-a dreptul crudă. Acei oameni care au și dezvoltat în ei un puternic sentiment de comuniune socială se străduiesc neîncetat să îmblânzească rigorile legii pentru acela care calcă greșit, ca și cum ei ar ști că acesta este un om care a rătăcit drumul, din motive pe care abia psihologia individuală este în stare să le arate. Dacă omul ar înțelege cum s-a rătăcit, ocolind calea evoluției, atunci el ar părăsi drumul greșit și s-ar alătura obștei.

Toate problemele vieții umane cer, cum am arătat, capacitate de colaborare și pregătire în acest sens, semne vizibile ale sentimentului de comuniune socială. În această dispoziție psihică se includ curajul și fericirea, care altfel nu sunt de găsit.

Toate trăsăturile de caracter exprimă gradul de sentiment de comuniune socială, urmând o anumită linie care, potrivit cu opinia individului, conduce la țelul superiorității. Astfel, trăsăturile de caracter sunt linii directe, întrețesute în stilul de viață care le-a modelat și care le scoate mereu la lumină. Limbajul nostru este prea sărac pentru a exprima cu un singur cuvânt cele mai fine configurații ale vieții psihice, cum o facem cu trăsăturile de caracter, trecând cu vederea diversitatea care se ascunde sub această expresie. De aceea pentru cei care se agață de cuvinte licăresc acolo contradicții, așa încât pentru ei niciodată nu este clară unitatea vieții sufletești.

Poate că unii se vor convinge definitiv de faptul simplu că tot ceea ce definim noi ca eșec dă la iveală un deficit al sentimentului de comuniune socială. Toate rătăcirile copiilor și adulților, toate trăsăturile de caracter infecte, manifestate în familie, la școală, în viață, în relațiile cu ceilalți, în cadrul profesiei și în dragoste își arată proveniența din deficitul sentimentului de comuniune socială, fiind efemere sau durabile, și unele și celelalte în mii de variante.

O mai atentă studiere a vieții personale și a vieții maselor, a trecutului cât și a prezentului ne relevă lupta umanității pentru un sentiment de comuniune socială mai puternic. Este greu de trecut cu vederea peste faptul că umanitatea este conștientă de lucrul acesta și pătrunsă de importanța lui. Necazurile din prezent își au originea în deficiențele educației sociale⁹. Ceea ce ne impulsionează să ajungem pe o treaptă mai înaltă, să ne eliberăm de eșecurile vieții noastre publice și ale propriei noastre personalități este sentimentul de comuniune socială sugrumat. El trăiește în noi și caută să răzbată la lumină, părând a nu fi îndeajuns de puternic spre a se afirma, în pofida tuturor piedicilor. Suntem îndreptățiți să sperăm că mult mai târziu, când omenirea își va acorda destul răgaz pentru aceasta, forța sentimentului de comuniune socială va triumfa împotriva tuturor piedicilor din afară. Atunci omul își va manifesta sentimentul de comuniune socială așa cum respiră. Până atunci nu ne rămâne nimic altceva de făcut decât să înțelegem acest curs necesar al lucrurilor și să fim apostolii acestei concepții.

NOTE

¹ „*Wir Individualpsychologen*”, în textul original. (Nota trad.)

² J. Chr. Smuts, *Wholeness and Evolution*, London.

³ A se vedea A. Adler, *Heilen und Bilden*.

⁴ „*die ganze Organisation des Lebens*”, în textul original. (Nota trad.)

⁵ A se vedea E. Jahn și A. Adler, *Religion und Individuapsychologie*.

⁶ „als der letzten Form der Menschheit", în textul original. (Nota trad.)

⁷ „trainierte Fähigkeit des Erratens", în textul original. (Nota trad.)

⁸ „des künstlerischen Erratens", în textul original. (Nota trad.)

⁹ „aus dem Mangel sozialer Durchbildung", în textul original. (Nota trad.)

Anexă

FUNCȚIA CONSILIERULUI

Concepția noastră fundamentală cu privire la unitatea stilului de viață modelat în prima copilărie, concepție de care am fost conștient încă de la începutul activității mele, fără a-i fi pătruns importanța, m-a autorizat de la bun început să admit că, din primul moment al apariției sale, cel consiliat se prezintă ca personalitate ce este, fără ca el să o știe. Consultația este pentru pacient o problemă socială. Orice întâlnire a unui om cu altul este o astfel de problemă. De aceea fiecare se va prezenta în lumina legii sale de mișcare. Expertul, adesea de la prima privire, poate spune ceva despre sentimentul de comuniune socială al celui alt. Prefăcătorii nu ajută prea mult în fața unui specialist în psihologie individuală experimentat. Pacientul așteaptă de la consilier un generos sentiment de comuniune socială. Experiența ne-a arătat că nu trebuie să ne așteptăm la prea mult interes social din partea pacientului și că nici nu-i putem cere lucrul acesta. Din această perspectivă, ne vom sprijini în principal pe două situații. Prima este aceea că, în general, sentimentul de comuniune socială nu este prea ridicat, iar a doua că de cele mai multe ori avem de-a face cu copii răsfățați, care nici mai târziu nu scapă de lumea lor fictivă. Nu trebuie să ne mire deloc faptul că mulți dintre cititori au pus, fără a se cutremura, întrebarea: „De ce trebuie să-mi iubesc aproapele?” La urma urmei, Cain a pus o întrebare asemănătoare.

Privirea, alura, modul ferm sau molâu de a se prezenta pot da de gol multe trăsături. Dacă ne facem o regulă din a-i repartiza pacientului un loc determinat, un divan de pildă, stabilindu-i un orar strict¹, o mulțime de lucruri ne vor scăpa. Chiar prima întâlnire trebuie să fie un examen de o totală spontaneitate și simplitate. Până și felul de a strânge mâna ne poate atrage atenția asupra unei anumite probleme. Adesea vedem că oamenii care au fost răsfățați se reazemă cu plăcere de ceva, pe când copiii nu se dezlănesc de mama care îi însoțește. Dar, ca toate cele care presupun capacitatea de deducție a unei probleme, și în aceste cazuri vom lăsa de-o parte regulile rigide și vom proceda la o verificare a ceea ce este de preferat să ținem pentru noi, pentru ca mai târziu să folosim într-o formă inteligibilă, adecvată, fără a leza sensibilitatea pacientului, întotdeauna gata să se manifeste. Pacientului nu trebuie să-i indicăm un loc determinat, ci să-l invităm să șadă oriunde pofteste. Distanța față de medic sau consilier trădează — îndeosebi la școlari — mult din modul de a fi al pacienților. Important este, apoi, ca în cadrul unor asemenea consultații și chiar în societate să interzicem sever mult răspândita „Aha-psihologie”² și la început să evităm răspunsurile stricte date celor

consiliați cât și rudelor acestora. Specialistul în psihologie individuală, făcând abstracție de deducție, pe care n-o poate transfera altora, nu trebuie să uite că el trebuie să-și demonstreze concluziile. Nu trebuie să adoptăm o atitudine critică față de părinții și rudele celui care ne solicită sfatul, cu atât mai mult când cazul este socotit tratabil și nu pierdut, chiar dacă nu suntem dispuși să-l preluăm, în afară de anumite împrejurări deosebite când, într-un caz absolut fără speranță, se impune să spunem adevărul. Văd un avantaj în faptul de a nu întrerupe mișcările unui pacient. El se poate ridica, poate umbla, poate fuma, cum îi este voia. Le-am dat uneori pacienților mei chiar posibilitatea de a dormi în prezența mea, când ei mi-au propus lucrul acesta cu scopul de a-mi îngreuna sarcina, atitudine care pentru mine era tot atât de clară ca un limbaj, fiind ca și când s-ar fi exprimat prin cuvinte dușmănoase. Privirea piezișă a pacientului divulgă clar slaba sa înclinație pentru o strânsă colaborare. Bătător la ochi este și pacientul tăcut sau cel care vorbește puțin, cel care nu știe cum să înceapă vorba sau care, dimpotrivă, trăncănește de așa manieră încât consilierul nu are cum spune ce are de spus. Spre deosebire de psihoterapeuți, practicantul psihologiei individuale (*der Individualpsychologe*) va evita să moțâie sau să ațipească, să caște, să arate lipsă de interes, să folosească cuvinte dure, să dea sfaturi pripite, să se erijeze în instanță supremă, să fie nepunctual, să se ia la ceartă sau să declare, indiferent de pretext, că însănătoșirea este lipsită de perspectivă. În cazurile realmente dificile este recomandabil ca un consilier judicios să-și decline competența și să-l trimită pe pacient la alții care, poate, sunt mai competenți. Orice tentativă de a se comporta autoritar amplifică nereușita, după cum orice laudăroșenie dăunează curei. De la bun început consilierul trebuie să stabilească limpede că responsabilitatea însănătoșirii revine solicitantului consultației, deoarece, așa cum pe drept cuvânt spune un proverb englezesc: „Calul îl poți duce la apă, dar nu-l poți sili să bea”.

Trebuie să avem grijă cu strictețe de a nu privi tratamentul și însănătoșirea ca pe un succes al consilierului (*des Beraters*), ci ca pe un succes al celui consiliat (*des Beratenen*). Consilierul poate doar să arate greșelile, pacientul este acela care trebuie să dea viață adevărului. Deoarece în toate cazurile de eșec pe care le-am văzut avem de-a face cu o carență în sfera colaborării, trebuie să recurgem la toate mijloacele care să favorizeze în primul rând colaborarea pacientului cu consilierul. Este la mintea oricui că lucrul acesta nu este posibil decât dacă pacientul se simte la medic în apele sale. Iată de ce această operă colectivă (*Gemeinschaftsarbeit*) are o importanță extraordinară ca primă încercare serioasă, științifică, de ridicare a nivelului sentimentului de comuniune socială. Un lucru, între altele, trebuie neapărat evitat, lucru adesea pretins de alți consilieri în caz de persistență a sentimentului de inferioritate și în fața slabei securități a pacientului în compania medicului, anume

provocarea artificială — prin referiri neîncetate la componentele sexuale refulate — a ceea ce Freud a numit transfer pozitiv, procedeu într-adevăr cerut de cura psihanalitică, dar care nu face decât să impună o nouă sarcină psihoterapeutului, aceea de a face apoi să dispară această stare. Dacă pacientul, care aproape întotdeauna este un copil răsfățat sau un adult însetat de răsfăț, a învățat să-și asume întreaga responsabilitate pentru comportarea sa, consilierul va putea evita alunecarea în promisiunea iluzorie de a-i satisface cu ușurință și imediat dorințele nesatisfăcute. Deoarece, în linii mari, celor răsfățati li se pare că orice dorință, neîmplinită sau de neîmplinit, este reprimată, aș dori să precizez aici încă o dată: psihologia individuală nu pretinde nici o reprimare a dorințelor, fie ele îndreptățite sau neîndreptățite. Ea profesează însă ideea că dorințele neîndreptățite trebuie recunoscute ca fiind contrare sentimentului de comuniune socială și că ele pot fi făcute să dispară nu prin reprimare, ci printr-un plus de interes social (*durch ein Plus an sozialen Interesse*).

S-a întâmplat ca o dată să fiu amenințat cu violență de un individ debil, care suferea de *Dementia praecox* și pe care l-am vindecat total, după ce cu trei ani mai înainte un alt medic îl declarase incurabil. Știam de la bun început că el se aștepta să-l resping și să-l dau pe ușă afară, așa cum i se întâmpla mereu, încă din copilărie. Timp de trei luni el a venit la tratament fără a deschide gura. În măsura în care îi cunoșteam viața, am folosit prilejul spre a-i da sfaturi prudente. În tăcerea sa și în alte atitudini asemănătoare am recunoscut tendința sa obstrucționistă și mi-am dat seama că mă aflu în fața punctului culminant al acțiunii sale de împotriviare atunci când el a ridicat mâna să mă lovească. Am decis, pe moment, să nu mă apăr. A urmat un nou atac, în cursul căruia a fost spartă o fereastră. Am pansat, în modul cel mai amical cu putință, o mică rană sângerândă a pacientului. Nu-i sfătuiesc însă pe prietenii mei să extragă vreo regulă din acest caz. Când succesul în vindecarea cazului a fost absolut sigur, l-am întrebat pe pacient: „Ce credeți, cum de am putut noi doi reuși să vă însănătoșim?” Răspunsul primit ar trebui, ce-i drept, să producă cea mai mare impresie în toate cercurile interesate și m-a făcut să surâd gândindu-mă la atacurile tuturor acelor psihologi și psihiatri mediocri care se luptă cu morile de vânt. Pacientul mi-a răspuns: „Este simplu ca bună ziua: îmi pierdusem întreg curajul de a trăi (*Mut zum Leben*), iar în cursul consfătuirilor noastre l-am regăsit”. Cine cunoaște adevărul psihologiei individuale, anume că respectivul curaj este doar o latură a sentimentului de comuniune socială, va înțelege transformarea acestui bărbat.

Beneficiarul consultațiilor de psihologie individuală trebuie să aibă în toate împrejurările convingerea că el este absolut liber în raport cu tratamentul. Îl poate urma sau nu, după cum crede el de cuviință. Numai

că trebuie să ne ferim de a-l face pe pacient să creadă că este suficient să înceapă tratamentul pentru a scăpa de simptome. Rudelor unui epileptic li s-a spus, la prima consultație, că dacă ele îl vor lăsa singur, bolnavul nu va mai avea accese³. Rezultatul a fost că din prima zi el a avut un acces puternic pe stradă, soldat cu fractura maxilarului inferior. Un alt caz a avut urmări mai puțin tragice. Un tânăr i-a fost adus unui psihiatru cu diagnosticul de cleptomanie și a plecat de acolo, după prima consultație, cu umbrela medicului.

Aș vrea să mai fac și o altă recomandare. Consilierul va trebui să se angajeze față de pacient că nu va vorbi nimănui despre schimburile de idei avute împreună și va trebui să-și respecte angajamentul. Dimpotrivă, pacientul va fi liber să vorbească despre toate, după cum va crede el de cuviință. Desigur că uneori riscăm ca pacientul să facă uz în societate de explicațiile primite, căzând în mrejele „Aha-psihiologiei”, dar el poate fi potolit printr-o discuție amicală. Sau pot avea loc acuzații la adresa familiei, lucru care de asemenea trebuie prevăzut, spre a-l face dinainte pe pacient să înțeleagă că familia sa nu este vinovată decât atâta timp cât el o învinovățește prin comportarea sa și că ea va fi nevinovată chiar din momentul în care el se va simți sănătos. În afară de aceasta, trebuie să i se explice pacientului că nu le putem cere membrilor familiei să știe mai multe decât știe el însuși și că pe propria sa răspundere el a folosit influențele anturajului său ca material de construcție pentru a-și dezvolta stilul său de viață greșit. Ar fi de asemenea bine să se arate că și părinții săi ar putea să arunce responsabilitatea eventualelor lor greșeli asupra părinților lor, care, la rândul-le, ar putea-o arunca asupra bunicilor ș.a.m.d. Așadar, nu există o vină în sensul în care o înțelege el.

Mi se pare important să nu lăsăm să încolțească la consilier ideea că el trebuie să se servească de opera psihologiei individuale spre a deveni celebru sau spre a se îmbogăți. Zelul în racolarea de pacienți aduce numai prejudicii. La fel exprimările pline de dispreț sau de-a dreptul pline de ură la adresa altor consilieri.

Iată un exemplu în această privință:

Un bărbat a venit la mine să-l vindec de o astenie nevrotică, care se declanșase ca urmare a fricii de eșec. Mi-a mărturisit că îi fusese recomandat și un alt psihiatru, pe care voia să-l consulte. I-am dat adresa respectivului. În ziua următoare el a venit la mine și mi-a povestit cum a decurs vizita. După ce i-a luat anamneză, psihiatrul i-a recomandat o cură de băi reci. Pacientul i-a replicat că a și urmat până atunci cinci asemenea cure, fără nici un rezultat. Medicul l-a povățuit să facă și o a șasea cură, într-un stabiliment select, pe care i-l recomanda în mod special. Bolnavul i-a mărturisit că deja în două rânduri urmase fără succes hidroterapiei și a adăugat că avea intenția de a apela la tratamentul meu. Psihiatrul a protestat, remarcând că dr. Adler nu ar fi făcut decât să-i sugereze ceva.

Pacientul a replicat: „Poate că îmi va sugera ceva care să mă facă sănătos” și și-a luat rămas bun. Dacă acel psihiatru nu ar fi fost stăpânit de dorința de a împiedica recunoașterea psihologiei individuale, el și-ar fi dat desigur seama că nu-l putea împiedica pe pacient să vină la mine și ar fi înțeles în profunzimea lor reflecțiile juste ale acestuia. Pe prietenii mei îi rog însă să se abțină de la observații disprețuitoare în fața pacienților, chiar și atunci când ar fi justificate. Locul de a corecta opiniile greșite și de a promova concepțiile corecte trebuie desigur căutat în câmpul științei și cu mijloace științifice.

Dacă după prima convorbire se face simțită la pacient îndoiala cu privire la faptul dacă el trebuie să mai vină la tratament, trebuie să-l lăsăm să decidă singur în zilele următoare. Nu este ușor de răspuns la întrebarea obișnuită cu privire la durata tratamentului. O găsesc îndreptățită, dat fiind faptul că mulți dintre vizitatori au auzit de tratamente care au durat până la opt ani și care s-au dovedit inutile. Un tratament bazat pe psihologia individuală ar trebui să demonstreze cel puțin succese parțiale vizibile în trei luni, de cele mai multe ori și mai devreme. Dat fiind faptul că succesul depinde de colaborarea pacientului, se procedează corect când se spune, spre a se deschide încă de la început o poartă sentimentului de comuniune socială, că durata tratamentului depinde de colaborarea pacientului și că medicul, dacă este cu adevărat inițiat în psihologia individuală, este gata orientat după o jumătate de oră de consultare, dar că el trebuie să aștepte până când și pacientul și-a înțeles stilul de viață și greșelile. Oricum, se poate adăuga: „Dacă într-o săptămână sau două nu sunteți convins că vă aflați pe calea cea bună, atunci renunț să vă mai tratez”.

Inevitabila problemă a onorariului creează dificultăți. Am cunoscut destui pacienți ale căroră averi considerabile s-au topit în cure anterioare. Ne vom orienta după onorariile uzuale prin partea locului, punând la socoteală efortul depus și timpul consumat, dar, în interesul sentimentului de comuniune socială cerut, trebuie să renunțăm la pretenții nefiresc de mari, îndeosebi când acestea pot să le dăuneze pacienților. Tratamentul gratuit trebuie aplicat cu acea prudență care să nu le inspire pacienților săraci o lipsă de interes pentru ei. O sumă globală, chiar dacă pare avantajoasă, ca și promisiunea de a plăti după însănătoșire, sunt de refuzat, nu pentru că aceasta din urmă pare improbabilă, ci pentru că astfel un nou considerent este adus în mod artificial în relația medic-pacient, îngreunând reușita. Plata trebuie să se facă săptămânal sau lunar, întotdeauna la sfârșitul săptămânii sau lunii. Reclamațiile de orice fel sau așteptările dăunează curei. Chiar și micile servicii amicale (*Liebesdienste*), pe care nu rareori le propune pacientul însuși, trebuie refuzate, iar cadourile trebuie refuzate cu tact sau acceptarea lor trebuie amânată până la vindecarea deplină. În timpul tratamentului nu trebuie să

aibă loc invitații reciproce sau vizite făcute împreună. Tratatamentul rudelor sau al cunoscuților creează dificultăți, deoarece stă în natura lucrurilor ca eventualul sentiment de inferioritate să devină mai apăsător în prezența unor persoane cunoscute. Chiar consilierul⁴ simte aversiune în fața sentimentului de inferioritate al pacientului și trebuie să facă tot ce îi stă în putință spre a ușura situația acestuia. Cine are șansa, ca în psihologia individuală, să diagnosticheze doar greșeli și niciodată defecte ereditare, să arate că întotdeauna există posibilități de vindecare și de situare a pacientului pe aceeași scară de valori cu oricare altul, insistând mereu asupra nivelului scăzut al sentimentului de comuniune socială, acela va înțelege de ce psihologia individuală nu întâmpină niciodată marea rezistență pe care o întâmpină alte orientări din domeniul psihoterapiei. Se va înțelege lesne că tratamentul bazat pe psihologia individuală nu duce niciodată la crize și că dacă un practicant incompetent al psihologiei individuale, cum este Kunkel, consideră ca fiind inevitabile crizele, zdruncinarea și zdrobirea pacientului, atunci este sigur că toate acestea se întâmplă pentru că, înainte de toate, el le provoacă în mod artificial și inutil. Dacă procedează astfel este poate pentru că, în mod eronat, el crede că îi face un serviciu bisericii⁵. Am considerat întotdeauna că este un imens avantaj menținerea tensiunii în cursul tratamentului la un nivel cât mai scăzut posibil și mi-am făcut o adevărată metodă din a-i spune mai fiecărui pacient că există situații amuzante care seamănă întru totul cu propria lor nevroză și că, prin urmare, își poate lua nevroza mai puțin în serios decât o face. Criticilor prea puțin spirituali trebuie să le iau vorba din gură, adăugând că asemenea glume, firește, nu trebuie să ducă la reînvierea sentimentului de inferioritate (pe care Freud acum îl găsește ca fiind elucidat). Referiri la fabule, la personalități istorice, la citate din poeți și filosofi contribuie la creșterea încrederii în psihologia individuală și în concepțiile sale.

La fiecare convorbire se impune să ne dăm seama dacă pacientul⁶ se găsește pe calea colaborării. Orice expresie mimică, orice cuvânt, orice mărturisire sau reținere depun mărturie în acest sens. Interpretarea temeinică a viselor ne dă de asemenea ocazia să calculăm succesul, insuccesul și gradul de colaborare. Este însă necesară o prudență deosebită în incitarea pacientului la o prestație oarecare. Dacă vine cumva vorba despre aceasta, poziția noastră trebuie să fie neutră, evident în afară de cazul în care este vorba de o întreprindere primejdioasă; încolo, ne putem arăta convinși de reușită, fără a putea totuși judeca cu toată exactitatea dacă pacientul este deja realmente pregătit pentru aceasta. O încurajare, înainte de dobândirea unui sentiment de comuniune socială mai puternic, se plătește de cele mai multe ori prin întârzierea sau prin revenirea simptoamelor.

În ceea ce privește problema profesiei, trebuie să procedăm mai

energic. Nu în sensul de a cere acceptarea unei anumite profesii, ci arătând că pacientul este cel mai bine pregătit pentru cutare sau cutare meserie și că acolo va putea să realizeze ceva. Ca în general la fiecare pas în tratament, trebuie să menținem direcția încurajării în sensul convingerii psihologiei individuale, conform căreia atât de multe vanități neîntemeiate se simt călcate pe coadă, că (exceptând performanțele uimitoare, asupra structurii cărora nu putem spune prea multe) „orice om poate totul” („*jeder alles kann*”).

Cât privește examinarea copiilor care au nevoie de consiliere, consider că este foarte nimerit chestionarul redactat de mine și de colaboratorii mei, pe care îl reproduc la sfârșitul cărții de față. Firește că nu-l va putea utiliza corect decât acela care dispune de suficientă experiență, acela care cunoaște la precizie concepția îndrăzneată a psihologiei individuale și care are destul exercițiu în ceea ce privește capacitatea de deducție (*Fähigkeit des Erratens*). Folosindu-l, va face din nou constatarea că întreaga artă a înțelegerii individualității umane constă în sesizarea stilului de viață al individului structurat în copilărie, în perceperea influențelor care s-au exercitat în perioada structurării acestuia și în a vedea în ce mod acest stil de viață se manifestă în lupta cu problemele sociale ale umanității. La acest chestionar, elaborat acum câțiva ani, este necesar să adăugăm că trebuie stabilit gradul de agresivitate, activismul, și că nu trebuie să uităm că marele număr de eșecuri la copii se datorează răsfățului, care întetește continuu efervescența emoțională a copilului și îl duce mereu în ispită, așa încât, în condițiile unei camaraderii imorale, cu greu poate rezista diferitelor tentații.

NOTE

¹ Luare de poziție critică la adresa psihanalizei lui Freud. (Nota trad.)

² Denumire caricaturală dată psihologiei formei sau configurației (profesată de Wertheimer, Köhler, Koffka), care susținea că maimuțele și copiii cu care se experimenta descopereau subită soluția problemei, ca în urma unei miraculoase revelații: „*Aha, va să zică așa!*” (Nota trad.)

³ Adler lasă aici impresia că epilepsia ar fi o maladie mintală, un fel de nevroză gravă cu putință de vindecat prin metode psihoterapeutice. Cum stau lucrurile cu această suferință neuropsihică (de epilepsie au pătimit și un Dostoievski, Flaubert sau Creangă) vedem, de exemplu, din cartea lui W. Penfield și Herbert Jasper, *Epilepsy and the Functional Anatomy of the Human Brain*, Little & Brown, Boston, 1954 (Nota trad.)

⁴ „*der Behandelnde*”, în textul original. (Nota trad.)

⁵ A se vedea E. Jahn și A. Adler, *Religion und Individualpsychologie*.

⁶ „*der Untersuchte*”, în textul original. (Nota trad.)

CHESTIONAR DE PSIHOLOGIE INDIVIDUALĂ PENTRU CUNOAȘTEREA ȘI

**TRATAMENTUL
COPILOR GREU EDUCABILI
(întocmit și explicitat de Asociația internațională
pentru
psihologie individuală)
În completare - un CHESTIONAR PENTRU
ADULȚI**

1. De când există reclamații cu privire la conduita copilului? Care era starea fizică și psihică a copilului în momentul în care eșecurile acestuia au devenit evidente?

Importante sunt: schimbările intervenite în mediu, prima zi de școală, mutarea de la o școală la alta, mutarea într-o altă clasă, nereușite la învățătură, noi prietenii, boli ale copilului și părinților etc.

2. S-a observat ceva neobișnuit la copil? Debilitate fizică sau psihică? Lașitate? Neglijența? înclinația pentru viața retrasă? Neîndemânare? Gelozie? Are nevoie de ajutor ca să mănânce, să se îmbrace, să se spele, să-și facă patul? Se teme să rămână singur? Se teme de întuneric? Este lămurit asupra rolului sexului său? Ce caractere sexuale primare, secundare, terțiare are? Ce atitudine are față de sexul opus? În ce stadiu se află educația sa sexuală? Este copil vitreg? Este copil ilegitim? A fost crescut în pensiune? Cum erau părinții săi adoptivi? La ce vârstă a început să vorbească și să meargă? A întâmpinat dificultăți în aceste privințe? Dentiția s-a dezvoltat normal? Dificultăți la numărare și calcul aritmetic, la desen, la cântare, la înot? S-a atașat de o persoană în mod exclusiv? De tată? De mamă? De bunici? De guvernantă?

O atenție deosebită trebuie acordată atitudinii ostile în fața vieții, cauzelor declanșării sentimentului de inferioritate, tendințelor de a ocoli dificultățile, de a evita oamenii, precum și unor trăsături de caracter ca: egoismul, sensibilitatea, impaciența, emotivitatea, lăcomia, prudența.

3. A dat multă bătaie de cap părinților? De ce și de cine se teme cel mai mult? Țipă noaptea în somn? Udă patul? Este dominator? Este dominator față de cei puternici sau numai față de cei slabi? A arătat o înclinație frapantă de a se culca în patul unuia dintre părinți? Este neîndemânatic? Intelligent? A fost tachinat și ridiculizat peste măsură? Arată o preocupare vanitoasă în ceea ce privește frizura, îmbrăcămintea, încălțăminte? Se scobește în nas? își roade unghiile? Este lacom la mâncare? Fură? Are dificultăți de defecație?

Ne vom clarifica asupra activității mai mult sau mai puțin intense a copilului referitor la dobândirea unei poziții prioritare. în afară de aceasta, ne vom lămuri dacă încăpățânarea nu l-a împiedicat să-și cultive actele instinctuale (Triebhandlungen).

4. Și-a făcut ușor prieteni sau era arțăgos și maltrata oamenii și animalele? Îi plăcea să se asocieze cu fete (băieți) mai în vârstă sau mai puțin în vârstă decât el? Avea tendința de a conduce? Sau se ținea la distanță? A fost colecționar? Zgârcit? Avid de bani?

Toate acestea se referă la capacitatea sa de a stabili contacte și la gradul său de demoralizare.

5. Cum se prezintă el azi în toate aceste privințe? Cum se comportă la școală? Merge cu plăcere acolo? Întârzie la ore? Înainte de a merge la școală este surescitat? E în criză de timp? Își pierde cărțile, caietele, ghiozdanul? Este surescitat când își face temele pentru acasă și înaintea examenelor? Uită să-și facă temele sau refuză să le facă? Își risipește timpul? E leneș? Indolent? Se poate concentra? Tulbură atmosfera de lucru din clasă? Care este atitudinea sa față de institutor? Critică? Arogantă? De nepăsare? Caută să fie ajutat la efectuarea temelor sau așteaptă să fie împins de la spate? Se arată ambițios la gimnastică sau la sport? Se crede parțial sau total nedotat? Citește mult? Care este lectura sa preferată? Este slab la toate materiile de învățământ?

Aceste întrebări ne permit să ne facem o idee despre pregătirea pentru școală a copilului și despre rezultatul experienței trăite în școală. Pe lângă acestea, ne arată cum reacționează el în fața dificultăților.

6. Informații exacte cu privire la condițiile de viață de acasă, cu privire la bolile din familie, alcoolism, tendințe infracționale, nevroze, debilitate, lues, epilepsie, standard de viață. Decese? Ce vârstă avea copilul în momentul survenirii unui deces sau altuia? Este copilul orfan sau abandonat? Cine domină în familie? Educația pe care o primește este severă, sâcâitoare, edulcorată? Este copilul îngrozit de viață? Cum este supravegheat? Părinți vitregi?

Vedem copilul în situația sa în familie și putem judeca ce influențe au intervenit în viața lui.

7. Ce loc ocupă copilul în șirul fraților și surorilor? Este prim-născut, secund, cel mai mic, băiat unic, fată unică? Care sunt rivalitățile? Plânge des? Râde malițios? Tinde să-i denigreze neapărat pe ceilalți?

Întrebări importante pentru caracterologie, lămurindu-ne asupra atitudinii copilului față de ceilalți.

8. Ce idei are până acum copilul cu privire la alegerea profesiei? Ce gândește despre căsătorie? Care este profesiunea celorlalți membri ai familiei? Cum este viața conjugală a părinților?

Facilitează tragerea de concluzii cu privire la curajul copilului și cu privire la încrederea sa în viitor.

9. Care sunt jocurile preferate? Care sunt poveștile preferate? Care sunt personalitățile istorice și personajele preferate? Se lasă furat de imaginație? Tulbură cu plăcere jocul altora? Are o judecată lucidă și respinge fantazările? Reverii?

Aceste întrebări ne dau informații cu privire la modelele sale în urmărirea superiorității.

10. Care sunt cele mai vechi amintiri? Are vise de mare efect sau repetitive? (zbor, cădere, piedici greu de trecut, pierderea unui tren, concurs de alergări, captivitate, vise anxioase).

Se poate pune în evidență tendința de izolare, prudența excesivă, ambiția, preferința pentru anumite persoane, pasivitatea etc.

11. În ce privințe este descurajat copilul? Se simte umilit? Reacționează favorabil la dovezile de atenție și la laudă? Are reprezentări superstițioase? Fuge din fața dificultăților? Se apucă de diferite treburi, ca să le părăsească numaidecât? Se îndoiește de viitorul său? Crede în urmările dăunătoare ale eredității? A fost în mod sistematic descurajat de către anturajul său? Are o concepție despre lume și viață pesimistă?

Aflăm astfel dacă copilul și-a pierdut sau nu încrederea în sine și dacă se orientează în alte direcții.

12. Ce obiceiuri rele are? Face grimase? O face pe prostul? Pe naivul? Face comicării?

Încercări prea puțin curajoase de a atrage atenția asupra sa.

13. Are defecte de vorbire? Este urât? Bădăran? Are picioare strâmbe? Rahitism? Are picioare în X sau în O? Obezitate? Este prea înalt sau prea mic de statură? Are defecte de văz, auz? Alienat mental? Este stângaci? Sforăie? Este din cale afară de frumos?

Avem aici de-a face cu dificultăți ale vieții pe care copiii, de ele mai multe ori, le supravaluează, putând astfel ajunge într-o stare durabilă de descurajare. O dezvoltare eronată găsim adesea la copiii extrem de frumoși. Ei ajung să creadă că totul li se cuvine și capot obține totul fără efort, fiind lipsiți astfel de o judicioasă pregătire pentru viață.

14. Vorbește copilul pe față de incapacitatea sa, de „dotarea deficitară” pentru școală, pentru muncă, pentru viață? Idei de sinucidere? Există o relație temporală între nereușitele și erorile sale? (decădere, intrarea într-o bandă). Supraestimează succesele aparente? Este servil? O face pe sfântul? E revoltat?

Sunt forme de expresie ale unei descurajări foarte mari. Adesea aceasta survine după încercări infructuoase de a realiza progrese, eforturi care eșuează din cauza unei atitudini necorespunzătoare, dar și din cauza unei insuficiente înțelegeri din partea anturajului. De aici încercarea de a găsi o satisfacție pe un teren de luptă marginal (Nebenkriegsschauplatz).

15. Care sunt performanțele pozitive ale copilului? De tip vizual,

acustic, motor?

Informații importante, deoarece arată potențialul copilului în materie de interes, înclinații și pregătire, într-o altă direcție decât cea frecventată până în prezent.

Pe baza acestor întrebări, care nu trebuie puse una după alta, ci sub formă de conversație spontană, neșablonată, reușim să ne facem întotdeauna o imagine a personalității, care ne permite să înțelegem că, firește, eșecurile nu sunt îndreptățite, dar că sunt de înțeles. Greșelile descoperite trebuie întotdeauna explicate în mod amical, cu răbdare și fără a se recurge la amenințări.

În ceea ce privește *EȘECURILE ADULȚILOR*, s-a dovedit a fi valoros următorul chestionar, prin aplicarea căruia un inițiat în psihologie individuală va obține, într-o jumătate de oră, o viziune amplă asupra stilului de viață al individului.

Informațiile pe care le cer, desigur nu într-o manieră rigidă, prezintă analogie cu anamneză practică de medici, interpretarea datelor făcându-se însă prin prisma psihologiei individuale.

CHESTIONARUL este aproximativ următorul:

1. Ce vă face să suferiți?
2. În ce situație v-ați aflat când ați observat simptomele?
3. În ce situație vă găsiți în prezent?
4. Ce profesii aveți?
5. Spuneți-mi ceva despre părinții dumneavoastră, despre trăsăturile lor de caracter, starea sănătății, eventual despre boala de care au murit, despre raporturile dumneavoastră cu ei.
6. Câți frați și câte surori aveți? Al câtelea dintre frați sunteți? Care este atitudinea fraților și surorilor față de dumneavoastră? Ce poziție socială au ei? Sunt și ei suferinzi?
7. Care a fost preferatul tatălui? Dar al mamei? Ce educație ați primit?
8. Întrebări cu privire la semnele de răsfăț în copilărie (anxietate, timiditate, dificultăți în contactarea altora și în legarea de prietenii, felul dumneavoastră de a fi etc.).
9. Boli în copilărie și conduita anturajului în aceste cazuri.
10. Care sunt cele mai vechi amintiri?
11. De ce vă temeți sau v-ați temut cel mai mult?
12. Ce atitudine ați avut, în copilărie și mai târziu, față de sexul

opus?

13. Ce profesie v-a interesat cel mai mult și, în cazul în care nu ați îmbrățișat-o, de ce nu ați reușit lucrul acesta?

14. Sunteți ambițios, hipersensibil, înclinat spre accese de furie, pedant, autoritar, timid, nerăbdător?

15. Cum sunt persoanele din anturajul dumneavoastră actual? Țâfnoase, le sare muștarul din orice, afectuoase?

16. Cum dormiți?

17. Ce vise aveți? (cădere, zbor, vise iterative, profetice, pe tema examenelor, pierderea unui tren etc.).

18. Boli în familie.

Ajuns aici, aș vrea să le dau cititorilor mei o indicație importantă. Cine a citit cartea până aici și nu a înțeles pe deplin însemnătatea acestor întrebări ar trebui să o reia, întrebându-se dacă nu a citit-o fără atenția cuvenită sau — Doamne ferește! — dacă nu cumva a citit-o în dușmănie. Dacă ar fi să explic aici importanța acestor întrebări pentru intuirea structurii stilului de viață, ar trebui să rescriu întreaga carte. Ar fi, însă, inechitabil. În consecință, prezentul set de întrebări, precum și chestionarul pentru copii, are valoarea unui test al cărui rezultat este că ne arată dacă cititorul a colaborat, dacă — cu alte cuvinte — a agonisit suficient sentiment de comuniune socială. Căci principala misiune a acestei cărți este nu numai aceea de a-l face pe cititor capabil de a-i înțelege pe alții, ci și aceea de a-l face să sesizeze importanța sentimentului de comuniune socială și de a-i da viață în sine însuși.

INDICE DE NUME

A

ADLER, Alfred: 5, 7, 8, 9, 11, 25, 33, 51, 63, 84, 92, 103, 128, 141, 142, 171, 190, 191, 203, 210, 214

B

BACON, Francis: 82
BARBUSSE, Henri: 89
BASEDOW, Karl: 127
BAUER: 68
BAYER, Donald: 142
BENIAMIN: 169
BERGSON, Henri: 7, 33
BOURGET, Paul: 191
BRAN: 131
BRĂTESCU: G.: 70
BÜHLER, Charlotte: 37, 158, 170

C

CAIN: 198, 205
CANNON, Walter Bradford: 7, 63, 82, 127
CARUS, Karl Gustav: 67
CHEVALIER, Jacques: 142
CONSTANTINIU, Florin: 70
CREANGĂ, Ion: 24

D

DARWIN, Charles: 7, 53, 193
DAVID: 169
DEUTSCH, Dr.: 171
DOSTOIEVSKI, Fiodor Mihailovici: 33, 214
DREIKURS, Rudolf: 141

E

EINSTEIN, Albert: 33
ESAU: 166
ESCHIL: 32
EYSENKCK, H.J.: 128

F

FABIUS CUNCTATOR (Quintus Fabius Maximus): 134
FLAUBERT, Gustave: 214

FONTANE, Theodor: 164
FREUD, Sigmund: 7, 37, 40, 52, 60, 71, 72, 79, 80, 146, 147, 148, 150,
151, 154, 157, 158, 161, 163, 164, 165, 173, 178, 179, 180, 181, 183,
189, 190, 207, 212, 221

G

GAVRILIU, Leonard: 5, 9, 191
GHIȘE, Dumitru: 191
GOETHE, J.W.: 191
GROOS, Karl: 51, 170

H

HARTMANN, Eduard: 28, 33
HARTMANN, Nicolai: 142
HEBBEL, Christian Friedrich: 179
HEGEL, G.W.F.: 28
HEYSE, Paul: 165
HOLUB, Arthur: 141, 171
HOMER: 26, 70
HORAȚIU: 120

I

IACOB: 166, 167, 169
IOSIF: 167, 169

J

JAENSCH, Erik R.: 62, 68
JAHN, Ernst: 84, 203, 214
JASPER, Herbert: 214
JUNG, Carl Gustav: 164

K

KANT, Immanuel: 28
KLAGES, Ludwig: 68, 103
KOFFKA, Kurt: 128, 213
KÖHLER, Wolfgang: 128, 213
KRAEPELIN, Emil: 129
KRETSCHMER, Ernest: 7, 49, 59, 62, 68
KUNKEL, Fritz: 147, 212 KYRLE: 60

L

LABAN: 167
LAMARCK, Jean-Baptiste de Monet: 7, 53, 193

LAQUEUR: 131
LAVATER, Johann Gaspar: 67
LINDBERGH: 188

M

MARANNON: 82
MATIUȘENKO: 70
MĂRGINEANU, Niolae: 32
MELTZER: 72
MENDEL, Gregor Johann: 65
METZGER, Wolfgang: 7, 9
MILLER, Crighton: 169

N

NEWTON, Isaac: 33
NIETZSCHE, Friedrich: 7, 28, 71
NOICA, Constantin: 142

P

PATROCLE: 67, 70
PAUKER, Marcel: 70
PAVLOV, Ivan Petro viei: 7, 8, 33, 190
PENELOPA: 185
PENFIELD, Wilder Graves: 214
PLUTARH: 26

R

RANK, Otto: 171
RIBOT, Theodule: 141
ROBESPIERRE, Maximilien de: 164

S

SADOVEANU, Mihail: 154
SAUL: 169
SCHELLING, Friedrich Wilhelm Joseph: 28, 142
SCHOPENHAUER, Arthur: 28
SENECA, Lucius Annaeus: 17
SHAKESPEARE, William: 33, 78
SHAW, Bernard: 67
SIMMEL, Georg: 7, 142
SMUTS, J. Chr.: 63, 193, 203
SZASZ, Thomas: 128

T

THERSIT: 67, 70

THORNDIKE, Edward Lee: 7

W

WATSON, JOHN BROADUS: 7, 128

WERTHEIMER, Max: 213

Y

YOUNG, Dr.: 100

Z

ZONDEK,B.: 127, 177

Tiparul executat la IMPRIMERIILE MEDIA PRO BRAȘOV
tel.: 068 - 333028; 333031; 332469; fax: 068 - 332499